Baharlık Kitap Dizisi 34

PSİKANALİZ YAZILARI

bireysel ve toplumsal travmalar 1

İlkbahar 2017

BAĞLAM

Baharlık Kitap Dizisi 34

PSİKANALİZ YAZILARI

bireysel ve toplumsal travmalar 1
individual and social traumas 1

İlkbahar 2017

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 436
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 34
Bireysel ve Toplumsal Travmalar / 1
İlkbahar 2017

ISBN: 975-6947-36-5 (TK No)
978-605-9911-30-6 (34. Cilt)

Psikanaliz Yazıları
Yayın Yönetmeni: Talat Parman
Yayın Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey,
Behice Boran, Evrem Tilki
Danışma Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey, Elda Abrevaya,
Raşit Tükel, Vehbi Keser

Birinci Basım: Temmuz 2017
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak Görseli: Peter Paul Rubens, *Consequences of War*, 1637-38

Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 22826

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

sunuş

"*Benim çocukluk anılarım yok. Öyküm, aşağı yukarı on iki yaşıma kadar bir iki satırla özetlenebilir; babamı dört yaşında yitirdim, annemi altı.*"[1] Psikanalizin yaşamının hemen tümüne eşlik ettiği Georges Perec'e aittir bu satırlar.

Haziran 1940'da babası savaşın hemen başında cephede ölür. Bir yıl sonra annesi yaşamını kurtarmak için oğlunu Kızıl Haç treni ile Villard-de-Lans'daki bir yatılı yuvaya gönderir. Kendisi ise kısa bir süre sonra Auscwitch kampına gönderilir ve orada ölür. Mezarı bile olmayacaktır. 1945'de halası ve eniştesi onu evlat edinir. Ancak sorunlu bir çocuktur ve evden kaçar. Bu kaçış, 1940'ların sonlarına doğru, ünlü psikanalist Françoise Dolto ile uzunca bir psikoterapi yapmasına yol açar. Psikanalizle ilk karşılaşmasıdır bu. Daha sonra genç erişkinlik döneminde, 1956-1957 yılları arasında kaygıları ve ketlenmeleri onu bir başka ünlü psikanalist Michel de M'Uzan'a götürür. Ne var ki, bu analiz kısa süreli olacaktır.

Georges Perec üzerine çalışmalarıyla tanınan Claude Burgelin, Perec'in yazarlık yolculuğuna psikanalizin baştan sona eşlik ettiğini söyler. Döneminin en ünlü psikanalistleri dinlemiştir Perec'i. Burgelin şöyle der: "*Onun metinlerinin büyük bölümü analize getirilmiş soru ve yanıtlar olarak da okunabilir, kenar notları, düşünce filizleri olarak... Belki de Perec o dönemin psikanalizle bu denli mayalanan tek önemli yazarıdır. Ama psikanalizin önerdiği kurallara ve kafeslere gönderme yapmadan düşünme ve hissetme özgürlüğünü koruyarak. Sezgi, ahenk ve doğru uzaklığı en basit terimle oluşturma sanatı Perec'in belirgin niteliğiyse eğer,* bu niteliklerin *yalnızca ona özgü olan saygı, hafif alay, keskin duyarlılıkla harmanlanması analiz sayesinde gerçekleştirebilmiştir.*"[2]

---

[1] Georges Perec, *Wou le Souvenir d'Enfance*, Denoel, Paris, 1975, s.17. Türkçesi: *W ya da Bir Çocukluk Hatırası*, çev. Sosi Dolanoğlu, Metis, İstanbul, 2001.

[2] Claude Burgelin, "Perec et Pontalis Une histoire de lettres, d'enveloppe et de destinataires", *Les Cahiers de l'Herne Perec*, 116, Ed de L'Herne, Paris, 2016, s. 214.

Onun ilk iki analizi hakkında çok şey bilmesek de, bir ayrılık ve intihar girişimi sonucu yaşadığı karmaşık dönemden çıkabilmek için 1971-1975 yılları arasında haftada üç kez J-B Pontalis'in divanına uzanarak girdiği analizi hem onun hem de analistinin yapıtlarında hayli yankı bulan bir uğraş olacaktır. Analizini sonlandırdıktan hemen sonra yayımladığı "W ya da Bir Çocukluk Hatırası" bu analizin ürünüdür. Sarah Chiche, Perec hakkında yazdığı "Bir açılımın divanda uzun arayışı" başlıklı yazısında şöyle der: "*Cesaret edip söyleyelim, hiç bir davranışçı terapi 'W ya da Bir Çocukluk Hatırası' gibi bir mucizeye yol açamaz. Çünkü bir varoluşsal deneyim olarak analitik deneyimin hiçbir şekilde yeri doldurulamaz çerçevesi gereklidir; seansların olduğu günler (seans/söylenecek sözler/hiç söylenecek yok), seansların olmadığı günler (seans/söylenecek sözler/hiç söylenecek yok), değişmez kurallar, güven verici ve ürkütücü alışıklık.*"[3]

Burgelin'e göre Perec için öyküsü dile gelemeyen bir acıya ulaşmanın zafer yolu ancak anlatılabilecek bir buluştan geçer. Bu Freud'un bilinçdışına ulaşmanın zafer yolu düşlerin yorumudur deyişini anımsatmaktadır. Çünkü Perec de belleğin ancak geçmişten onarılanlar ve yapılandırılanla kişisel bir öykü yorumu oluşturabildiğini bilmektedir. "W ya da Bir Çocukluk Hatırası"nın ikinci bölümündeki olimpiyat kurgusu Françoise Dolto'ya anlatılmış olmalıdır. Aile ağacı üzerine teyzesiyle konuşmalarından beslenen ama yarım kalmış bir proje olan Ağaç'ın kökeninde bu anlatı vardır şüphesiz. Ayrıca Dolto'nun ergenlerdeki yaratıcı olanakları desteklediğini bildiğimizden, Perec'in yazar olmayı seçmesinde onun rolü olduğunu da düşünebiliriz.

Georges Perec'in J-B Pontalis ile analizi, yapıtı üzerine yapılan tüm değerlendirmelerde her zaman çok önemli bir nirengi noktası olarak kabul edilecektir. Ancak biz psikanalistler için bu analizin bir diğer önemli unsuru, analistin de bu uğraştan değişmiş olarak çıkmasıdır. Perec'in birçok yapıtında analizlerinin izi vardır şüphesiz. Ancak analisti Pontalis de yazılarında dokuz kez Perec ile olan analitik uğraşına yer verir. Burgelin "Hiçbir analiz yoktur ki yani gelip geçen ve uçup

[3] Sarah Chiche, "Sur le divan, la longue quête d'une ouverture", *Le Magazine Littéraire*, sayı: 579, Sophia, Paris, Mayıs 2017, s.81

giden sözcükler, onu dile getirenlerin sözcük ağına bu kadar takılmış, bu kadar tutulmuş olsun,"[4] der. Perec kadar Pontalis de, daha da uzağa gitmişlerdir bu analizle. Aslında Georges Perec analistini uzağa, çok uzağa götürmüştür, ta Auschwitz'e kadar.

"*Pierre'in annesi bir gaz odasında yok olmuştu. Bitmeksizin doldurduğu o boş odaların altında, işte bu oda vardı. Tüm adların altında, adsız olan. Tüm kalıntıların altında, en ufak bir iz bırakmadan yiten anne. Bir gün, sahi ne zamandı, Pierre ve ben, kalıntı olmayan ve mucizevi bir şekilde bilinmez alıcılarına giden sözcükler bulmayı başardık.*"[5]

Çünkü, J-B Pontalis için "karşı aktarım biz ölümüne yaralandığımızda ortaya çıkandır."[6] Bu sözleri Perec'in analizi devam ederken yazar. Çünkü o da babasını çok erken yaşta yitirmiştir. Çünkü o da Perec'e kendisine başka türlü bir yaşam verebilmesini sağlarken, kendisine o zamana kadar olmuş olduğundan başka bir analist olma olanağını vermiştir.

Her analizden analizan kadar analist de, şüphesiz ki değişmiş olarak çıkar. Perec-Pontalis analitik çiftinin öyküsü, ikisinin yazdıklarından yola çıkarak bize bu değişimin iki taraf için de ne denli önemli ve dahası ne denli gerekli olduğunu göstermektedir.

Ne diyelim, darısı tüm analizlerin başına!

***

Psikanaliz Yazıları'nın 35. sayısı 2017 sonbaharında yayımlanacaktır. Bu sayının da dosyası *Bireysel ve Toplumsal Travmalar* üzerine olacaktır. Yazı ve çeviri önerilerinizi lütfen psikanalizyazilari@yahoo.com.tr adresine gönderiniz.

TALAT PARMAN

---

[4] Burgelin, *a.g.y.*, s.215.

[5] J-B Pontalis, *L'Amour des Commencements*, Gallimard, Paris, 1986, s.171. Türkçesi: *Başlangıçların Aşkı*, çev. Burcu Aliefendioğlu, Bağlam, İstanbul, 2006.

[6] J-B Pontalis "A partir du contre-transfert: le mort et le vif entrelacés", *NRP*, sayı: 12, Gallimard, Paris, 1975, s.75.

İçindekiler / Contents

sunuş | 5
presentation
TALAT PARMAN

önsöz | 11
preface
İLKER ÖZYILDIRIM

nedenbilimsel bir unsur olarak travma ve psikanaliz | 19
trauma as an etiological element and psychoanalysis
TALAT PARMAN

savaş nevrotiklerinin elektrikle tedavisi üzerine resmi görüş (1920) | 27
memorandum on the electrical treatment of war neurotics
appendix: freud's testimony as expert witness
SIGMUND FREUD ÇEVİREN / TRANSLATED BY BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY

travma ve simgeleştirme | 39
trauma and symbolization
RENE ROUSSILLON ÇEVİREN / TRANSLATED BY A. LALE ORHON BAYKAL

"travmanın bireysel ve kolektif boyutları": *bilinçdışı* kabus gerçeğe dönüştüğünde | 51
"trauma –personal and collective dimensions" – when an (unconscious) nightmare comes true
JOSEPH TRIEST ÇEVİREN / TRANSLATED BY PİTEY GONCA ÖZBAY

utancın güzergahı olarak muğlaklık | 69
ambiguity as the route to shame
SILVIA AMATI SAS
ÇEVİRENLER / TRANSLATED BY BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY, EVREM TİLKİ, FERHAN ÖZENEN

ölüm kapıdaydı... | 91
death was at the door...
MELİS TANIK SİVRİ

rüzgar çıkmadan hemen önce edilmiş bir söz ya da savaş ve travma üzerine bir not | 103
a note for war and trauma or a statement that was said just before the wind
PINAR ARSLANTÜRK

bireysel ve toplumsal travmayla temasta psikanalitik çalışma üzerine notlar | 115
notes on psychoanalytic work with individual and social traumas
İLKER ÖZYILDIRIM, AYŞE LALE ORHON BAYKAL, BARAN GÜRSEL, AYLİN KULA GÜNEY

toplumsal travmalarla psikanalitik çalışma üzerine söyleşiler | 145
ınterviews on psychoanalytical work with social traumas
HAZIRLAYANLAR / PREPARED BY BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY, İLKER ÖZYILDIRIM

dosya ötesi

analitik yakınlığın doğası üzerine | 163
TUBA TOKGÖZ

ingilizce özetler | 175
summaries

etkinlik duyuruları | 180
activities

önsöz

Travma kavramı, psikanaliz içinde gelgitli de olsa, zaman zaman geri plana düşse, unutulsa, kenara itilse de, yine de belirleyici bir yere sahiptir. Laplanche ve Pontalis (1967) ruhsal travmayı şöyle tanımlıyorlar: *"Bir öznenin yaşamında yoğunluğu, öznenin uygun biçimde yanıtlama kapasitesini aşması, altüst edici ve uzun soluklu etkiler taşımasıyla tanımlanan ruhsal organizasyonu etkileyen olaylardır. Ekonomik terimlerle söylersek, travma öznenin toleransını ve başetme kapasitesini aşan uyarım akışı ile karakterizedir."*[1] Fenichel'in de belirttiği gibi uyarımın fazlalığı ya da aşırılığı ise görelidir, kişinin başetme kapasitesinin ötesini belirtir. Uyaranın şiddeti yanında, kişinin bütün geçmiş deneyimlerinin yarattığı hassasiyetler ve ruhsal yapısal özellikleri, olayın kişiye özel yansımaları gibi çeşitli faktörler belirleyicidir: *"Travma göreli bir kavramdır; bünyeye olduğu kadar geçmiş yaşantılara, travmadan önce ve travma anındaki koşullara bağlı olan zihinsel ekonomi etmenleri hangi derecedeki uyarımların kişinin başetme kapasitesini aşacağını belirler."*[2] Bu bağlamda, psikanalizin bir yandan 'travma' çerçevesinde biçimlenmiş bir ruhsallık kuram ve pratiği olduğu düşünülebilecekken diğer yandan psikanalizin, travma merkezli yaklaşımlarla karşıtlaşarak kendini konumlandırdığı da söylenebilir.

Travmatik etki bireyseldir ama bu etki her zaman toplumsal bir çerçevede yaşanır, deneyimlenir, içselleşir, biçimlenir. Son yıllarda art arda gelen acı verici ve dehşet uyandırıcı travmatik durumlar, gittikçe belirginleşen ve süreğenleşen şiddet ve yıkım, bireysel travmalarda

---

[1] J. Laplanche, J.B. Pontalis [1967] *The Language of Psycho-Analysis*, Translated by Donald Nicholson-Smith, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London, 1973, s.465.

[2] O. Fenichel, *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, W. W. Norton & Company, New York, 1945.

toplumsalın gölgesini iyice yoğunlaştırmaktadır. İşte, içinden geçtiğimiz zamanların, bu topraklarda yıllardır aralıksız yaşananların, bireysel travmalarda toplumsal belirleyenlerin etkisine ağırlık ve görünürlük kazandırması bizi travmayı, özellikle de toplumsal travmayı[3] psikanalitik bağlamda yeniden düşünmeye çağırmaktadır.

Bu sayı bu çağrıya olabildiğince/ yettiğince bir ses vermeyi hedeflemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'na giden kriz günlerinde, Edward Glover, İngiliz Psikanaliz Derneği üyelerine bir form göndererek, hastalarının krize tepkilerini paylaşmalarını ister. Glover, gelen yanıtlara göre hastaların, olanları çocuksu çatışmaları bağlamında yorumladıklarını/ deneyimlediklerini ve politik liderleri ebeveyn imagoları olarak algıladıklarını bildirir. Ancak, ek olarak daha ilginç bir not düşer; görece 'normal' ve 'patolojik' olan analizanlar arasında savaşı yorumlamaları açısından pek fark yoktur.

Birinci Dünya Savaşı karşısında Freud'un (1915) yaşadığı 'hayal kırıklığı' belki de benzer bir durumla ilintilidir. Savaş öncesi uygar dünyada eski çağlarda aynı kelime ile karşılanan yabancı ve düşman kelimeleri ayrılmış, bir hoşgörü ve ortaklık hissi yerleşmiştir. Farklı ülkeler ve uluslar arasında insanlar baskı altında kalmadan, engellenmeden çok geniş bir anayurt yaratmıştır; bu ortak yurtta farklı ulusların sanatları, doğaları, tarihi eserleri, bilimsel gelişmeleri ve duyarlılıkları paylaşılır hale gelmiştir. Bütün bunlardan, uygar dünyanın insanı, bütün yabancılıkları aşarak, kendi 'Parnassus' ve 'Atina Okulu'nu yaratmıştır. Bu dünya insanına, Freud'un tabiriyle, farklı uluslara ait bu büyük sanatçılardan, düşünürlerden, eleştirmenlerden, hatta peygamberlerden hiçbiri *"başka bir dil konuştuğu için yabancı gelmez"* ve bu insan bundan dolayı *"hiçbir zaman kendini kendi ulusuna ya da sevgili*

[3] Her kavram kendi ilintileri, ilişkileri, bağladıkları, içerdikleri kadar aynı zamanda dışladıklarını, dikkatten kaçırdıklarını, sınırlılıklarını da kendinde taşır. Bu anlamda, her kavram, açık yanı kadar saklı tarafıyla da tutum alıcı, yargı vericidir. Toplumsal travma kavramı da kuşkusuz bunlardan malüldür. Travmaya vurgu yapmakta ancak belki toplumsal suç, şiddet, sorumluluk kısmen kenarda kalmaktadır. Ayrıca literatürde toplumsal travma yerine benzer başka kavramlarda kullanılabilmektedir. Örneğin, bizim bu dosya boyunca tercih ettiğimizin aksine, Joseph Triest yazısında, travmanın kolektif deneyimlenme süreçlerine vurgu yapmak amacıyla "kolektif travma" kavramını kullanmıştır.

ana diline ihanet etmiş olmakla suçlamaz."[4] Ama savaşla birlikte bütün bunlar altüst olmuştur; uygar insan olmadık düşmanlıklara, acımasızlıklara, akıl almaz bir yıkıcılığa gömülmüştür. *"Bilim bile soğukkanlı tarafsızlığını yitirmiştir; onun hayata derinden küsmüş hizmetçileri (biliminsanları) onda düşmanla savaşmak için silah arar"*[5] olmuşlardır.

Bu hayal kırıklığı içinde Freud'un derdi ve umudu ise en azından dilini konuştuğu, sevdiklerinin adına savaştığı ülkenin *"tarafsız bir tarihin sayfalarında uygarlığın yasalarını en az çiğneyen ülke"* olmasıdır. Bu umudunu bile *"ama böyle bir zamanda kim kendini kendi davasına yargıç atamaya cesaret eder ki?"*[6] gibi temkinli bir soruyla bağlar. Jones tüm bu yorum ve soruları daha da ileri taşır; psikanalistler dahil analiz edilmişler ile analiz edilmemişlerin politik çatışma ve karşıtlıklar gibi meselelere yaklaşımlarının benzer olduğu gözlemini paylaşır.[7] Anlaşılan, savaş benzeri ağır toplumsal çalkantı ve etkiler karşısında ortaya çıkan gerileme ile 'farklılıklar' -belki psikanalizden geçmiş olmanın yarattıkları bile- silinmektedir.

Bu gerçekten böyle midir? Eğer gerçekten böyle ise bu bize ne söyler?

Hanna Segal, seksenlerde nükleer tehdide karşı etkinliklerde bulunan uluslararası bir psikanalistler grubu oluşturdu. O zaman şöyle diyordu: *"Çaresizlik, dehşet ve tümgüçlülüğün garip bir karışımında yaşıyor gibiyiz – çaresizlik ve tümgüçlülük kısır bir döngü şeklinde birbirini artırıyor. Duyarsızlığımızın kökeninde yer alan çaresizliğin bir kısmı kaçınılmaz. Korkunç derecede tehdit edici bir tehlikeyle karşı karşıyayız. Ancak bir kısmını ise kendimiz tetikliyoruz ve bu kendini doğrulayan kehanete dönüşüyor. Yıkıcılığın güçlerinin dehşetinin karşısında, sorumluluklarımızdan inkâr, yansıtma ve parçalama aracılığıyla geri çekiliyoruz."*[8]

Toplum gibi sorumluluk da gitgide parçalanıyor, inkâr ediliyor ve yansıtılıyordu. Bu inkâr ve yansıtma, bizi gerçekten çaresiz kılacaktı,

---

[4] S. Freud, "Thoughts For The Times On War and Death", *SE*, 14: 277-278. Hogarth Press, London, 1915.

[5] a.g.e., s.275.

[6] a.g.e., s.278-279.

[7] D. Birkett "Psychoanalysis and War." *Brit. J. Psychother.*, 8: 300-306, 1992.

[8] H. Segal, *Psychoanalysis, Literature and War.*, Routledge, 1997, s.126.

bizi başkalarının ellerine bırakacaktı; ya paranoyaklaşacak ya da güçlü birilerini idealize edecektik. Segal, bütün bu yaşananların ve tepkilerin ölüm dürtüsüyle ilintili olup olmadığını, öyle ise de durumun kökten umutsuz olmasını beklememiz gerekip gerekmediğini sorar ve umutsuzluğu yaratanın ölüm dürtüsü değil, hastalarımızda da gördüğümüz gibi, bu dürtüler ile onlar arasında oluşan savunmaların kısır döngüsü olduğunu belirtir. Freud da, sıklıkla belirtildiğinin aksine hem toplumsal gerçeklikte hem analitik çalışmada bu kısır döngülerin kırılabileceğine dair umutsuz ve karamsar değildir -ama gerçekçidir-; karşı güçler ve potansiyeller de her zaman vardır.

Segal, -içinden geçtiğimize benzer zamanlarda- "analist olarak bu trajik dramada nasıl bir rol alacağımızı" sorar. Öncelikle kendimize bakmamız, diğer insanlar gibi yıkıcı eğilimler taşıdığımızı ve onlara benzer savunmalar kullandığımızı görmemiz gerektiğini söyler ve şöyle devam eder:

"Bizler de aynı inkârlara eğilimliyiz, ve daha da fazlası, psikanalitik tarafsızlığın arkasına saklanabiliriz. Biliyoruz ki, psikanalistler olarak tarafsız olmalıyız ve mesela, psikanalist olarak, bireyler olarak destekleyebileceğimiz politik görüşlerimiz ne olursa olsun, politik tartışmalara girmemeliyiz. Ancak böylesi bir tutumun da bir inkâr kalkanı olabileceği durumlar mevcuttur. Gerçeklerle temas edebilmek ve ruhsal gerçekleri fark edebilmek, ki herkesten çok bizim bildiğimiz bir şeydir, ve bunları net bir biçimde dillendirebilmek, aslında psikanalitik duruş budur. Korkularımızla yüzleşmeli ve yıkıma karşı güçlerimizi harekete geçirmeliyiz. Ve duyulmalıyız... 'Sessizlik insanlığa karşı esas suçtur'. Sözcüklerin gücüne ve hakikati dile getirmenin terapötik etkisine inanan biz psikanalistler sessiz kalamayız."[9]

Sesimizi dayanışmanın sesine eklemenin yolunu bulmalıyız. Evet, ama nasıl?

Travmalar ve belki özellikle toplumsal travmalar sessizlikte yoğrulur, sessizlikle el ele gider, sessizlikte boğulur. Soykırım mekânlarından, işkencehanelerden ses sızmaz. Yaslılar, yas yerleri sessizdir. Kırımdan kurtulanların sessizliğinden, bu sessizliğin onurundan bahsedilir; kırım

[9] Segal, a.g.e., 1997, s.127.

yaşayan kuşaklar çocuklarına 'konuşmamışlardır'. Darbeciler sessizlik bekler, onlar için "sessizlik sağlıklılıktır"[10]; toplumun onlara ve olanlara sessizliğinden bahsedilir. Sessizlik de sanki bulaşıcıdır. Peki sessizlik sessiz midir? Spivak'ın (1999) "Madun konuşabilir mi?" sorusuna belki başka yerden (de) yaklaşılmalıdır: Madun duyulabilir mi ya da sessizlik nasıl duyulur?

Belki de analistin dayanışmaya "ses veren" eylemi buradan başlar.

Eylem demişken, psikanalistlere -hatta bazen psikanalistlerce- eylemde, sokakta neden daha fazla olmadıkları için suçlamalar yapılabilmektedir. Adorno da benzer suçlamalara uğraması, açık eylemlilik göstermemeleri ve mütevekkil olmakla suçlanmaları üzerine yazdığı karşı yazıda, eleştirel bir kuram geliştirmeye katkı sunduklarını ama bunlardan pratik sonuçlar çıkarmaya, eylem programları hazırlamaya açık ve hazır olmadıklarını belirtir; *"praksise asıl pratik insanların egemenliğinden ve pratik ideallerden kurtulmak için ihtiyaç vardır"* diye de ekler. Einstein, barışa yönelik "yeni ve verimli eylem biçimlerinin yolunu" açacağı umuduyla, Freud'a *"insanlığı savaşın tehdidinden kurtarmanın herhangi bir yolu var mıdır?"*[11] diye, Freud sokakta ve eylemde olduğu için değil, insanın "karanlık derinliklerini" dinlediği, dillendirdiği için sormuştu. O zaman analistler illa sokakta, eylemde olmayabilirler, bu anlaşılırdır. Ama "ortadaki her şeyi acımasızca eleştirmeli", analiz etmelidirler; sessizlikte "bastırılanı" duyabilir, bastıranın bunu nasıl sağladığını duyurabilir olmak zorundadırlar.

Psikanalistin praksisi, düşünme ve eylemesi öncelikle budur.

Bir başka soru şudur: Peki psikanaliz sadece travmanın yaralarını sarmakla mı yetinecek yoksa bir gün toplumsal şiddet ve yıkımı önlemekte etkili olabilecek mi? Yanıtlaması zor. Otoriterlik, farklılıkların kendi egemenliğini kabul etmesini bekler, onların karar verme özgürlüklerini kendine göre sınırlar. Totaliterlik ise bir adım sonrasını, farklılıkların kendi benliklerini silip totaliter benliğe eklemlenmesini, onu içselleştirmesini, en azından ona hayranlık duymasını ve kendinden farklı bir kararı tasarlayamaz, düşünemez, isteyemez olmalarını

[10] J. Puget, "Belonging and Ethics", *Psychoanal. Inq.*, 12: 551-569, 1992.
[11] S. Freud, "Why War?", *SE*, 22, Hogarth Press, London, 1933, s.199.

talep eder. Psikanalizin yönelimi ise bunların tam tersinedir; analiz ile işgal edici nesnelerin ve özdeşleşimlerin yerine farklılığa, farklı özdeşleşimlerin eşzamanlı ve karşılıklı işlerliğiyle otantik/özgül özdeşleşimlere yer ve 'özneleşmeye' aralık açmaktır. Otoriterlikten totaliterliğe doğru giderken psikanalistler bu gidiş karşısında -küçük ama anlamlı olabilecek- engelleyici bir rol alabilecekler mi? En azından kendilerini toplumun genel havasından, gidişatından ayrıştırabilecekler mi? Göreceğiz!

Bunları sağlamaya destek olabilecek derin potansiyellerimiz olduğunu unutmamalıyız. Ancak, hayatın hep bizden büyük bir tarafı olduğunu akılda tutarak, bu potansiyellerle bağımızı, bağlantımızı koparacak bilinçdışı süreçlere ve savunmalara karşı da -hep olduğu gibi öncelikle içsel olmak üzere- analitik çabamızı yoğunlaştırmalıyız. Adorno, *"bir zamanlar neler düşünülmüş ise baskı altında unutturulabilirler, uçup gidebilirler. Ama sağlam olarak düşünülmüş bir şey, başka bir yerde, başkaları tarafından düşünülmek zorundadır: Bu güven, en yalnız, en güçsüz düşünceye bile eşlik etmektedir"* demekte ve işte bundan *"eleştirel düşünen gerçekte salıp koyvermeyen, vazgeçmeyen biridir"*[12] diye devam etmektedir.

Yaşamı boyunca ayrımcılığa uğramış, Büyük Savaş'ı görmüş, Nazilerin hışmına uğramış, seksenli yaşlarında göç etmek zorunda kalmış Freud da vazgeçmemiştir. Yahudilere saldırıların iyice çığırından çıktığı, Freud'un kitaplarının yakıldığı ve Hitler'in Avusturya'yı ilhak etmek üzere Viyana'ya geldiği gece, Freud toplantıda meslektaşlarına *"Titus'un Kudüs'teki tapınağı yıkmasından sonra Haham Jochanan ben Sakkai, Jabneh'te Tevrat incelemeleri yapılacak bir okul açılması için izin istemişti. Biz de aynısını yapacağız. Sonuçta tarihimizde, geleneklerimizde ve bazılarımız kişisel deneyimlerimizde zulüm görmeye alışığız"*[13] demiştir. Psikanalistler kahramanlar olmadılar, olmaları da gerekmiyor. Ancak, anlaşılan, psikanalitik çalışmayı sürdürebilmek, analist kalabilmek, yani analitik etik -özellikle de baskı zamanlarında- "kahramansı" yönelimleri de gereksinmektedir.

---

[12] T. Adorno [1969] "Tevekkül", *Toplum Üzerine Yazılar*, çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s.106.

[13] M. Edmundson [2007] *Freud'un Son Yılları: Köktenciliğin Yükselişi, Faşizm ve Psikanaliz*, çev. Dost Körpe, Encore Yayınları, İstanbul, 2009, s.90.

İçinden geçtiğimiz bu baskı, yıkım ve 'mutsuzluk' zamanlarında, Adorno'dan, psikanaliz ve analistler için anlamlı olabilecek son bir alıntı ile bitireyim: *"Mutsuzluğu nerede belirler ve dile getirirse orada, mutluluğun kendisidir düşünce. Mutluluk, böylece, evrendeki mutsuzluğun içlerine kadar uzanır. Kendini mutsuzluktan kahretmeyenler, tevekküle de kapılmazlar."*[14] Umarım bu sayıda başlayan ve gelecek sayıda devam edecek olan çalışma, bu dosyalarda yer alan okuyacağınız yazılar, baskı, mutsuzluk ve tevekküle karşı, toplumsal dayanışma ve iyileşme yönünde psikanalitik düşün ve paylaşıma katkı sağlayıcı olur.

Kaynakça

Adorno, T. [1969] "Tevekkül", *Toplum Üzerine Yazılar*, çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul, 1990.

Birkett, D. (1992) "Psychoanalysis and War." *Brit. J. Psychother.*, 8: 300-306.

Edmundson, M. [2007] *Freud'un Son Yılları: Köktenciliğin Yükselişi, Faşizm ve Psikanaliz*, Çev. Dost Körpe, Encore Yayınları, İstanbul, 2009.

Fenichel, O. (1945) *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, W. W. Norton & Company, New York.

Freud, S. [1915] "Thoughts for the Times on war and Death", *SE*, 14: 273-300. Hogarth Press, London, 1986.

Freud, S. [1933] "Why War?", *SE*, 22: 195-216, Hogarth Press, London, 1986.

Laplanche, J., Pontalis, JB. [1967] *The Language of Psycho-Analysis*, Translated by Donald Nicholson-Smith, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London, 1973.

Puget, J. (1992) "Belonging and Ethics", *Psychoanal. Inq.*, 12: 551-569.

Segal, H. (1997) *Psychoanalysis, Literature and War*, Routledge, London.

Spivak, G.C. [1999] *Madun Konuşabilir mi?*, çev. D. Hattatoğlu, G. Ertuğrul, E. Koyuncu, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016.

İLKER ÖZYILDIRIM

[14] Adorno, a.g.e, 1969, s.106.

nedenbilimsel bir unsur olarak travma* ve psikanaliz

TALAT PARMAN

Giriş

XIX. yüzyıl sonlarında tıp sözcük dağarcığına giren bir sözcük olan travmanın kökeninde yaralamak, delmek demek olan Yunanca Titrosko vardır. Travma Garnier Delamare Tıp Sözlüğü'nde: "*Yara. Bir dış şiddet tarafından oluşturulan yerel zedelenme*".[1] olarak tanımlanır. Delmek, yaralamak savaşı ve şiddeti çağrıştırmaktadır. Travmatolojinin bir tıp dalı olarak ortaya çıkışı da aslında motorlu taşıtların artması yani makinanın insanın yaşamına girmesi ve kazalara yol açması ile olmuştur. Dış şiddet yalnızca savaşta değil, barışta da kaza ve diğer yollarla ortaya çıkabilmektedir. Öyleyse travma kavramı şiddet, yaralanma ve zedelenme gibi anlamlara gönderme yapmaktadır.

Öte yandan bazı sözlükler travmanın "*mekanik olarak etki eden bir dış unsurun yarattığı yerel yaralanma*" anlamının yanı sıra "*bir öznenin kişiliğini benzer heyecanlara duyarlı kılarak değiştiren şiddetli heyecan*"[2] olarak ruhsal alanda da kullanılmakta olduğunu belirtirler. Bu elbette Sigmund Freud'un ve psikanalizin travma kavramına katkısıdır.

Bu konuda Türkçe sözcüklere baktığımızda bazılarının travmanın hem tıbbi hem de ruhsal anlamlarına gönderme yaptığını görüyoruz. TDK'nın *Türkçe Sözlüğü* travma sözcüğüne "*1. Bir doku ya da organın yapısını ya da biçimini bozan ve dıştan mekanik bir etki sonucu oluşan*

---

* Travma sözcüğüne Türkçe karşılık olarak örselenme, yaralanma, zedelenme gibi sözcükler önerilmiş olsa da, hem bu sözcüklerin özellikle bedene gönderme yapmaları hem de Travma sözcüğünün hayli yaygın bir kullanımı olması nedeniyle özgün biçimini kullanmaya karar verdik.

[1] Garnier Delamare, *Dictionnaire des Termes de Médecine*, Maloine, Paris, 2000, s.818.

[2] P. Robert, *Le Petit Robert*, Dictionnaires Le Robert, Paris, 1988, s.2008.

yerel yara. 2. Canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı"[3] anlamları önerirken Nuri Bilgin hayli kapsamlı *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*'nde travma için şöyle der: *"Travma genel anlamda bir kişinin maruz kaldığı ve psikolojik dengesini bozan bir olay olarak tanımlanabilir... Travma bireylerin psikolojik direnç ya da toparlanma (resilience) kapasitelerine göre kolay ya da zor başa çıkılan bir yara olarak yaşanmaktadır."*[4] Yine TDK'nın *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü* travmayı yaralanma sözcüğü ile karşılamakta ve *"canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve kapsamlı incinme ve yaralanma belirtileri bırakan yaşantılar"*[5] demektedir.

Ancak bazı psikanaliz sözlüklerinde travma ile birlikte travmatizm kavramı da kullanılmaktadır. Burada travmanın bir olaya, oysa travmatizmin travmanın beden veya ruhsallık üzerine olan etkisine yani bir sürece gönderme yaptığını belirtmek gerekir. Psikanaliz sözlüklerinde travma ve travmatizmin birlikte ele alınıp alınmaması konusunda bir anlaşma yoktur. Laplanche ve Pontalis'in *Psikanaliz Sözdizimi*'nde, Travma veya Travmatizm (Ruhsal) başlığı altında *"öznenin yaşamında yoğunluğuyla belirgin olan uygun yanıt veremediği yaşam olayı, bunun ruhsal düzenlemede yarattığı altüst oluş ve ruhsal yaşamın düzenlenmesinde neden olduğu kalıcı patojen etkiler. Ekonomik terimlerle, travmatizm göreceli olarak öznenin dayanıklılığı ve bu uyarıları yönetme ve özümleme yetisi için aşırı olan bir uyarım akınını tanımlar"*[6] denmektedir. Laplanche ve Pontalis bedendeki zedelenmeye gönderme yapan tıbbi kullanımdaki travma teriminin psikanaliz tarafından ruhsal alana aktarılırken üç unsurunun korunduğunu belirtirler: *"şiddetli bir şok (darbe), bir zorlama ve bütünün düzenlenişini etkileyen sonuçların ortaya çıkması."*[7]

Diğer bir deyişle yazarlar ruhsal travmanın bedensel travmanın tanımındaki şiddetli bir şok oluşturma, bir zorlama olarak yaşanma ve ruhsal düzenlemenin bütününü etkileyen sonuçların ortaya çıkmasını içerdiğini ama öte yandan bunların travmatik niteliğe sahip olmasının öznenin dayanıklılığına, uyarıları yönetme ve özümleme yetisine bağlı olduğunu da belirtmektedirler.

---

[3] TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 1983 s.1203.
[4] Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s.394.
[5] TDK, *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK yay., Ankara, 1974, s. 174.
[6] J.Laplanche, J.B. Pontalis (1967), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 1973, s. 499.
[7] J. Laplanche-J.B. Pontalis (1967), agy. s.500.

Claude Le Guen ise Freudcu Sözlüğü'nde "travma, travmatizm" başlığı altında şöyle bir tanım önerir: *"Bir travma, ruhsal yaşamı çok kısa zamanda gerçekleşen ve alışılmış yollarla ortadan kaldıramayacağı dış uyaranların hayli arttığı bir yaşantıyla karşı kaşıya bırakır; uyarım-kalkanlarında bir zorlanma olur, bir şaşkınlık durumu ortaya çıkar, bir takılmaya (fixation) yol açar, bu uyarımlar enerjinin yönetiminde ve süreçlerin düzenlenmesinde, ekonomisinde kalıcı düzensizliklere neden olurlar."*[8]

Oysa Alain de Mijolla'nın Uluslararası Psikanaliz Sözlüğü'nde yalnızca travmatizm başlığı kullanılır ve Françoise Brette bu başlık için kaleme aldığı metinde tanım olarak *"genellikle etkin olan savunma düzeneklerini başarısız kılmaya yeterli düzeydeki uyarım akımına yol açan ani ve şiddetli olay. Travmatizm sıklıkla bir şaşkınlık hali yaratır ve kısa ya da uzun sürede ruhsal ekonomide bir düzensizlik ortaya çıkarır"*[9] der.

Pierre Kaufmann yönetiminde yayınlanan Freudcu Katkı Sözlüğü ise bu kez yalnızca travma terimine yer verir ve farklı bir yaklaşımı öne sürer: *"Freud'da yalnızca travma söz konusudur, travmatizm değil. Öyleyse bir fark olduğu düşünülebilir: travmatizm özneyi dışardan vuran olaya, travma ise bu olayın öznede yarattığı etkiye gönderme yapar ve özellikle ruhsal alandakine."*[10] Burada yukarıdaki tanımlamanın tersi önerilmektedir.

Elbette başka psikanaliz sözlüklerine de gönderme yapmak ve yaklaşım farklılıklarını ortaya koymak önemli olacaktır. Ancak yazının sınırlılığı çerçevesinde bunlarla yetinmek yerinde olacaktır. Çünkü burada önemli olan travma kavramının psikanaliz için hem çok temel hem de hayli tartışmalı olmasıdır. Bu çerçevede travmanın yalnızca olumsuz bir göndermesi olmayabileceğini ve başka bir yazının konusu olması gereken travma ve yaratıcılık ilişkisinin de hayli önemli olduğunu vurgulamak uygun olacaktır.

Bu noktada Yunanlı psikanalist Gerassimos Stephanatos'un travma sözcüğünün Yunancası olan titrosko'nun kökeninde "içine girmek", "cinsel ilişkide bulunmak" anlamlarının da olduğuna dikkatimizi çektiğini de aktarmak gerekir. Stepahanatos *"Eschyle'in, titrosko yüklemini birincil anne toprak Gaia ile onu kaplayan göğün Ouranos'un çiftleşmesini*

---

[8] Claude Le Guen, *Dictionnaire Freudien*, PUF, Paris, 2008, s. 1633-1634.

[9] Françoise Brette "Traumatisme", *Dictionnaire Internationale de la Psychanalyse*, ed. Alain de Mijolla, Calman-Lévy, Paris, 2002, s.1771.

[10] Pierre Kaufmann, *L'Apport Freudien*, Larousse, Paris, 1998, s.606.

anlatmak için kullandığını"[11] aktarır. Yunan mitolojisi burada travmayı evrenin doğuşuna yol açan bir olguyla yani olumlu olarak anmaktadır. Bu ilk çiftleşme kendisi olumsuz olmasa da, tıpkı ilk sahne için olduğu gibi diğerleri yani onu görenler veya düşlemleyenler için travmatiktir. Çünkü bir iz bırakır. Travma her şeyden önce bir izdir, iz bırakan bir anıdır.

Psikanalizin İlk Adımları ve Travma

Travma kavramı tarihsel açıdan psikanaliz için temel bir yere sahiptir. Freud, Breuer ile birlikte kaleme aldığı 1895 tarihli Histeri Üzerine İncelemeler'de ruhsallığı anlamak için bir ekonomik anlayış önerdiğini ve travmanın sonuçlarının, ruhsallığın sebat-direşme ilkesine (konstanzprinzip) göre ortadan kaldıramamasına bağlı olduğunu belirttiğini biliyoruz.

Ancak Freud'un travmanın özellikle histerinin oluşumunda oynadığı temel rol konusunda Charcot'nun yaklaşımını benimsediğini de unutmamak gerekir. Freud 1886 ilkbaharında Viyana Üniversitesi'nin bursuyla Paris-Salpêtrière Hastanesinde Profesör Charcot'nun yanında yaptığı çalışmadan döndüğünde Üniversiteye bu konuda bir rapor sunar. Bu raporda Chacot'nun histerinin travmalar sonucunda ortaya çıktığını belirtiğini aktarır.[12] Altı ay sonra Ekim 1886'da Viyana Tıp Kurumunda Charcot'nun histeri konusundaki ve özellikle erkek histerisi üzerine olan düşüncelerini ele alan bir konferans verir. Bu konuşmanın bir bölümünde şöyle der: *"Charcot'nun araştırmalarında ortaya çıkan şudur, eğilimli olsun olmasın erkeklerde histerinin önemsiz bir travmadan sonra ortaya çıkması olasılıkla yaşanan ruhsal şok sonucudur."*[13] Ve şöyle sürdürür: *"Benzer verilere literatürde rastlanmaktadır ve çok ufak bir travmadan sonra ortaya çıkan ruhsal şokun histeriye yol açtığı uzun zamandır bilinmektedir."*[14] Burada travma olarak söz edilen daha çok trenlerin yarattığı kaza ve bedensel zedelenmelerdir. Ancak fiziksel travmanın önemiyle, yarattığı ruhsal şokun, dolayısıyla ruhsal

[11] Gerassimos Stephanatos "Le Trauma Psychique et son Historisation Possible à l'Adolescence", *Le Trauma entre Création et Destruction*, dir. Kostas Nassikas, L'Harmattan, Paris, 2004, s. 111.

[12] Sigmund Freud (1886) "Compte Rendu de mon Voyage d'Etudes à Paris et à Berlin" *Oeuvres Complètes*, Vol I, Fr çev. Laplanche et all, PUF, Paris, 2015, s.13-23.

[13] Sigmund Freud (1886) "De l'Hystérie Masculine" *Oeuvres Complètes*, Vol I, Fr çev. Laplanche et all, PUF, Paris, 2015, s.47.

[14] Sigmund Freud (1886) agy. s. 48.

travmanın şiddeti arasında doğrudan bir bağlantı olmadığı Charcot'nun ve dolayısıyla Freud'un dikkatini çekmiştir.

Freud Chacot'nun Salı Dersleri'nin Almanca çevirisine eklediği notlarda ise bu konuda ilerde daha da geliştireceği çok net bir yaklaşıma yer verir: *"Kendini ortaya koyuşu ne şekilde olursa olsun, histerik nöbetin çekirdeği bir anıdır, hastalığı başlatan belirleyici bir sahnenin varsanısal yeniden canlanmasıdır. (...) Anının içeriği genel olarak ruhsal travmadır, yoğunluğuna bağlı olarak hastada histerik ortaya çıkışa nedendir ya da olayın belli bir anda oluşmuş olması travmaya dönüşmesine neden olmuştur. (...) Travma sinir sisteminde eylemsel bir tepkiye kendini kurtaramadığı bir uyarım fazlalığı olarak tanımlanabilir. Histerik nöbet belki travmaya bir tepki oluşturma çabası olarak anlaşılabilir."*[15]

Ve nihayet Josef Breuer ile birlikte kaleme aldığı Histeri üzerine İncelemeler'in başında şöyle der: *"...çalışmalarımız histerik belirtilerin çoğu için, belki de hepsi için neden olucu unsurların ruhsal travmalar olarak adlandırılması gerektiğini göstermiştir. Korku, kaygı, utanç, ruhsal acı uyandıran tüm yaşantı deneyimleri ve elbette kişinin duyarlılığına bağlı olarak, bunlar bir travma değerini alabilirler."*[16]

Böylece Freud travmanın ruhsal zeminde de gerçekleşebileceğini ve ruhsal sorunların kökeninde ruhsal travmaların olduğu düşüncesini açık bir şekilde savunmaktadır. Bundan sonraki aşama bu travmaların cinsel içerikli olduklarını vurgulamak olacaktır.

15 Ekim 1895'de Wilhelm Fliess'e yazdığı mektupta şöyle der: *"Büyük bilimsel sırrı sana sözel veya yazılı olarak açıkladım mı daha önce? Histeri bir öncinsel, cinsel bir korkunun sonucudur. Takıntı nevrozu ise daha sonra kınamaya dönüşen bir öncinsel cinsel hazzın sonucudur. "Öncinsel" (présexuel) erinlikten öncesi cinsel ürünlerin ortaya çıkışından öncesi demektir, söz konusu olaylar daha sonra anılar olarak etkin olurlar."*[17]

21 Nisan 1896'da da Viyana Psikiyatri ve Nöroloji Derneğinde, Histerinin Nedenbilimi (Etiologie) üzerine başlıklı bir konuşma yapar.

---

[15] Sigmund Freud (1892-1894) "Extraits des Notes de Freud sur sa Traduction des Leçons du Mardi de Charcot", *Oeuvres Complètes*, Vol I, Fr çev. Laplanche et all, PUF, Paris, 2015, s. 339-340.

[16] Josef Breuer ve Sigmund Freud (1895) "Du mécanisme Psychique de Phénomènes Hystériques" *Etudes sur l'Hystérie, Oeuvres Complètes*, Vol II, Fr çev. Laplanche et all, PUF, Paris, 2009, s. 26.

[17] Sigmund Freud (1887-1904) *Lettres à Wilhelm Fliess*, Fr çev. Fr.Kahn, Fr Robert, PUF, Paris, 2006, s.185-186.

Burada histerinin kökeninde erken cinsel travmaların olduğunu ve bunları çocuksu cinsel sahneler olarak adlandırır.[18] Bu konferansının hayli soğuk karşılandığını ve toplantıyı yöneten Krafft-Ebing'in konuşmayı "bilimsel peri masalları" olarak adlandırdığının Freud tarafından aktarıldığını biliyoruz.

Freud 1896 tarihli "Savunma Psikonevrozları Üzerine Yeni Açıklamalar" metninde ise "*... açıklanması gereken bu yaşanan deneyimlerin kendilerinin değil ama onların birey cinsel olgunlaşmaya eriştikten sonra anı olarak yeniden canlandırılmalarının travmatik olduğudur*"[19] der. Böylece travma bir yandan ruhsal bir ağırlık kazanmakta, bir yandan cinsel bir nitelik edinmekte ama öte yandan psikanalitik kuramda çok önemli bir yer edinecek olan sonradan etki (nachträglichkeit-differed action – après coup) kavramı ortaya atılmaktadır.

Ve nihayet 21 Eylül 1897'de Wilhelm Fliess'e baştan çıkarma kuramından (neurotica) vazgeçtiğini diğer bir deyişle cinsel travmanın erişkin tarafından çocuğa uygulanan gerçek bir travmatik baştan çıkarma olmadığı ve bunun çocuksu ruhsallığın bir ürünü ve doğal olarak Oedipus karmaşasının ürünü olan bir düşlem olduğunu anladığını yazar. Freud şöyle yazar: *"Seninle hemen büyük sırrı paylaşmalıyım, son aylarda yavaş yavaş bende ortaya çıkanı. Neurotica'ma artık inanmıyorum."*[20]

Böylece çocuksu cinsellik, Oedipus karmaşası ve ruhsallığın temel bir ürünü olarak düşlem psikanalitik kuramdaki vazgeçilmez yerlerini alacaktır. Bu da bireyin ruhsal gerçekliğinin en az onu çevreleyen dış gerçeklik kadar önemli olduğunu psikanalizin kabul etmesi anlamına gelmektedir.[21]

Özetlemek gerekirse, travma Freud tarafından daha psikanalizin ilk yıllarında ruhsal sorunların, o arada özellikle histerinin temel nedenbilimsel unsuru olarak görülmüştür. Freud'a göre travma fiziksel olmaktan çok ruhsallıkta bıraktığı izle, onun tarafından anı olarak adlandırılan unsurla nitelendirilmelidir. Freud daha sonra travmanın cinsellikle

---

[18] Sigmund Freud (1896) "Sur l'Etiologie de l'Hystérie"*Oeuvres Complètes*, Vol III, Fr çev. Laplanche et all, PUF, Paris, 1989, s. 149-180.

[19] Sigmund Freud (1896) "Nouvelles Remarques sur les Névro-psychoses de Défense"*Oeuvres Complètes*, Vol III, Fr. çev. Laplanche et all, PUF, Paris, 1989, s. 125.

[20] Sigmund Freud (1887-1904) *Lettres à Wilhelm Fliess*, Fr çev. Fr.Kahn, Fr Robert, PUF, Paris, 2006, s.334.

[21] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. J.Laplanche, J-B Pontalis (1964) *Temel Düşlem, Kökenlerin Düşlemi, Düşlemin Kökenleri* Çev. Talat Parman, Bağlam yay. İstanbul, 2002.

ilgili niteliği üzerinde durmuş ve ancak çocuklukta geçen olayın travmatik özelliğine ancak erişkin cinselliğine geçildikten sonra kavuştuğunu belirtmiştir. Ve son olarak travmanın her zaman dış gerçeklikten kaynaklanmayabileceği ve düşlemin sonucu olarak oluşabileceğini ortaya koymuştur.

Travma ve Psikanalitik Kuram

Didier Anzieu "Erken Cinsel Travmatizmin Freud tarafından Bulunuşu"[22] başlıklı yazısında Charcot'nun daha 1880'lerde histeri ile travmatik nevrozu birbirine yaklaştırdığını, beyinde anatomik bir lezyon olmasa da işlevsel bir lezyonun belirtilere neden olduğunu belirttiğini aktarır. Böylece beyinde ciddi hasar yaratan bir fiziksel travma düşüncesi yerini sinir sistemini etkileyen bir şokun varlığına bırakmıştır. Ancak ruhsal travmadan ilk söz edenlerin Breuer ve Freud olduğunu da vurgular. Burada önemli olan fiziksel travmanın ruhsal iz bırakması değil - ki bu Charcot tarafından kısmen kabullenilmişti- nedenbilimsel olanın da ruhsal olabileceğidir. Yani ruhsal bir neden ruhsal bir bozukluğa, semptoma yol açmaktadır. Böylece travma kavramı nedenleriyle ve sonuçlarıyla fiziksel-bedensel düzlemden ruhsal düzleme geçmiş olmaktadır. Ama öte yandan travmanın tanımı böylece çok daha öznel olmaktadır. Bir kişi için travmatik olan bir diğeri için olmayabilmektedir. Bu da elbette klinisyeni hastanın kişisel öyküsüne önem vermeye itecektir. Böylece travma sözcüğü tıp alanından çıkmakta ve ruhsal travma bir inceleme alanı olmaktadır. Ancak Anzieu bu ilerlemenin bedelinin de travma sözcüğünün sıradanlaşması olduğunu belirtir. Anzieu travmanın psikanalitik kuramda ekonomik, dinamik, topik ve genetik olarak nasıl ele alındığını şöyle özetler:

Ekonomik yaklaşıma göre travma sonucu ruhsal aygıt niceliksel olarak ani bir uyarım fazlalığı ile karşılaşır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu bir duygulanım (korku, çaresizlik) olarak yaşanır ve otomatik olarak boşaltılmaya çalışılır. Freud'a göre histerik nöbetin (semptomların ortaya çıkışının) nedeni budur. Öteki yol travmatik olayın yeniden yaşanması ve uyarımın boşaltılması (abréaction) ve tasarımının özümlenmesidir, ki Breuer'le birlikte önerecekleri katarsis yönteminin amacı da budur. Travmaya dinamik açıdan bakılırsa, duygulanım baskılanmış, tasarım

[22] Didier Anzieu "Découverte par Freud du Traumatisme Sexuel Précoce", *Journal de Psychnalyse d'Enfant*, 9, Ed. Du Centrion, Paris, 1991, s.15-32.

bastırılmış ancak anı geriye dönmeye eğilimli hale gelmiştir. Burada Anzieu, Freud'un *"histerikler anımsamalarından hastadırlar"* sözünü anımsatır. Freud'un hemen hemen aynı dönemde ruhsal enerji olarak libido kavramını tanımladığını biliyoruz. Böylece histerik semptomun bir işlevi daha ortaya çıkmaktadır; bir arzunun gerçekleştirilmesinin libidinal olarak yerine getirilmesi. Çünkü aşırı uyarılma bir libidinal uyarılmadır ve libido ruhsallıkta serbest enerji olarak dolaşmak yerine burada bilinçdışında bir tasarıma takılmaktadır. Ancak bu libidinal hareketlenme hemen olmamakta, çocuklukta öznenin tanık olduğu veya katıldığı ancak anlamadığı bir cinsel sahne, erinlik sonrası birincisini andıran bir başka sahne ile travma ortaya çıkmaktadır. Çünkü sahnenin cinsel anlamı anlaşılmıştır; bu da ruhsallığın libidinal artışla ve ona bağlı olarak kaygıyla karşılaşması demektir. Bu süreç yine yukarda yer verilen sonradan etki kavramının ortaya çıkışına neden olmuştur.

Topik (yerleştirme) açıdan ise baskılanan duygulanım ve bastırılan tasarım bilinçten uzaklaştırılmış ve Freud'un hemen o yıllarda tanımladığı bilinçdışına geriletilmişlerdir. Yine Freud'a göre histeriklerin bilinçlerinde düşüncelerin dağılmaları ile kendini gösteren açık bilinçlilik ve ikincil durum (état second) arasında bir bölünme vardır ve işte bu ikinci durumda travmatik tasarım geriye dönüş yapar. Psikanalizin genetik bakış açısı ise Freud'un oto-analizi ve çocuksu cinselliği keşfetmesiyle gelişecektir. Freud için çocukluk döneminde oluşan olaylar daha sonraki patolojik olguların nedenidir. Bu noktadan sonra Freud için her histerinin travmatik bir histeri olduğu ve travmatik nevrozlardaki sürece boyun eğdiği net hale gelmiştir.

Öyleyse travma psikanalizin ilk yıllarında Sigmund Freud için önce yol gösterici olmuş, daha sonra kuramsal açıdan zengin bir kaynak oluşturmuştur. Freud kendisinden önceki düşünürlerin, bilim insanlarının katkılarını her zaman dağarcığına dahil etmiş ancak onların belki de travmatik olacağını düşünerek sorgulamadıkları konuları ele almış, onların cesaret edemedikleri soruları sormuştur.

savaş nevrotiklerinin elektrikle tedavisi üzerine resmi görüş (1920)*

SIGMUND FREUD

ÇEVİREN: BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY

Barış zamanlarında bile, travmalardan (yani, tren kazası vb. gibi korkutucu ve tehlikeli deneyimlerden) sonra zihinsel yaşamlarında ve sinir sistemi aktivitelerinde ağır bozukluklar görülen, doktorların haklarında bir karara varamadığı birçok hasta mevcuttu. Kimileri bu hastaların sinir sistemlerinde, travmatik olmayan hastalıklarda görülen kanama ve iltihaplara benzer ağır hasarların söz konusu olduğunu varsaydı. Anatomik muayene bu süreçleri doğrulamadığında bile, gözlenen belirtilerin dokulardaki daha incelikli değişikliklerden kaynaklandığına dair inançlarını koru-dular. Bu sebeple, travmatik olguları organik hastalıklarla aynı sınıfta değerlendirdiler. Başka doktorlarsa daha en baştan travmatik olguların yalnızca işlevsel bozukluklar olarak değerlendirilebileceğini ve sinir sisteminin anatomik olarak zarar görmediğini iddia ettiler. Ancak, tıbbi görüş böylesi ağır işlev bozukluklarının organda büyük bir hasar söz

* Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Avusturya Macaristan İmparatorluğu ordusunda görevli doktorların savaş nevrozu yaşayanlara uygunsuz biçimde elektrik tedavisi uyguladığına dair birçok şikayet olur. Durumu soruşturmak üzere bir komisyon oluşturulur ve Freud'dan da bir bilirkişi raporu istenir. Freud raporu Şubat 1920'de hazırlar ve Ekim 1920'de komisyon karşısında okur. Ardından salonda bir değerlendirme ve tartışma olur. Raporun çevirisinde (S. Freud, "Memorandum on the Electrical Treatment of War Neurotics (1920)", *Int. J. Psycho-Anal.*, 37: 16-18, 1956.) temel alınmıştır. (ç.n.)

konusu olmaksızın nasıl ortaya çıkabileceğini açıklamak konusunda uzunca bir süre zorlandı.

Yakın zamanda sonlanan savaş, böylesi travmatik olguların muazzam sayıda ortaya çıkmasına ve inceleme altına alınmasına neden oldu. Sonuçta, tartışma işlevsel görüşün lehine sonuçlandı. Doktorların büyük kısmı artık 'savaş nevrotikleri' olarak adlandırılanların sinir sistemindeki somut hasarlar nedeniyle hasta olduğuna inanmamaktadır; aralarında bakış açısı daha net olanlar da hâlihazırda belirsiz 'işlevsel değişim' tanımını kullanmak yerine, belirsizliğe mahal vermeyen 'zihinsel değişim' kavramını kullanmaya karar verdiler.

Savaş nevrozlarının kendilerini daha çok motor bozukluklar –titreme ve felçler- olarak dışavurmuş olmasına rağmen ve kişinin yakınında patlayan bir şarapnelin yol açtığı sarsıntı ya da toprak altında kalmak gibi durumlarda yaşanan muazzam etkinin büyük mekanik sonuçlara yol açacağını farz etmek akla yatkın olsa da, gözlemler savaş nevrozları olarak adlandırılanların kökeninin ruhsal doğasına dair şüphe bırakmıyordu. Aynı belirtilerin cephe gerisinde, savaşın dehşetlerinin çok uzağında ya da izinden döndükten hemen sonra belirdiği düşünüldüğünde, bu görüşe nasıl karşı çıkılabilirdi ki? Doktorlar, bu sebeple savaş nevrotiklerini barış zamanındaki sinir hastalarına benzer şekilde ele almaya yönelmişti.

Psikiyatrinin psikanalitik adıyla bilinen ve benim kurucusu olduğum ekolü, 25 yıldır barış zamanında ortaya çıkan nevrozların kökeninin, duygusal yaşamdaki rahatsızlıklara dayandığını öğretmekteydi. Bu açıklama şimdi de genel anlamıyla savaş nevrotiklerine uygulanmaktaydı. Daha da ileri giderek, nevrotik hastaların zihinsel çatışmalardan mustarip olduklarını ve belirtilerde dışavurulan istek ve eğilimlerin hastanın kendisi tarafından dahi bilinmediğini -yani bilinçdışı- olduğunu öne sürdük. Bu yüzden bütün savaş nevrozlarının doğrudan nedeninin, askerin, aktif görevi tarafından kendisine dayatılan, hisleri için tehlikeli ve aşırı olan taleplerden uzak durmaya yönelik bilinçdışı eğiliminin olduğunu çıkarsamak kolaydı. Hayatını kaybetme korkusu, öteki insanları öldürme emrine muhalefet, kendi kişiliğinin üstleri tarafından acımasızca baskılanmasına isyan – bunlar savaştan kaçma eğiliminin beslendiği en önemli duygulanımsal kaynaklardı.

Bu duygulanımsal güdülerin çok güçlü ve açıkça bilinçli olduğu bir asker, eğer ki sağlıklı birinden bahsediyorsak, kaçmak ya da hasta gibi davranmak zorundadır. Fakat savaş nevrotiklerinin yalnızca çok küçük bir kısmı hasta numarası yapanlardan oluşmaktadır; içlerinde aktif göreve karşı isyan eden ve onları hastalığa sürükleyen duygusal itkiler, onlar bunun bilincine varmadan iş görürler. Bilinçdışı kalırlar; çünkü hırs, öz saygı, yurtseverlik, itaat etme alışkanlığı gibi güdüler ve başkalarının teşkil ettiği örnekler, uygun bir durum belirip de, bilinçdışı işleyen başka güdüler tarafından alt edilene kadar daha güçlüdürler. Savaş nevrozunun nedenlerine dair bu içgörü, öncelikle oldukça sağlam temelli görünen ve son derece etkili olduğu ispatlanmış bir tedavi yöntemine yol açmıştır. Nevrotiğe hasta numarası yapan biri gibi davranmak ve hasta numarası yapan biri olmadığı bilinmesine rağmen, bilinçli ve bilinçdışı niyetler arasındaki psikolojik farkı görmezden gelmek amaca uygun görünmüştür. Hastalığı, kişiyi katlanılmaz bir durumdan kurtarma amacına hizmet ettiği için, hastalığın kökenleri, eğer hastalık ona aktif görevden daha da katlanılmaz bir hale gelirse, net bir biçimde zayıflayacaktır. Kişi, nasıl savaştan hastalığa kaçmışsa, şimdi de kendisini hastalıktan yeniden sağlığa kaçışa, yani aktif görev için hazır olma durumuna zorlayan yöntemlere başvurulacaktır. Bu amaçla, acı verici elektrik tedavisi uygulanmış ve başarılı olmuştur. Doktorlar, geçmişe dönüp baktıklarında, bu elektrik akımının gücünün işlevsel bozukluklarda kullanılagelenle aynı olduğunu iddia ederken, gerçekleri göz ardı etmektedirler. Bu yalnızca en hafif olgularda etkili olurdu. Üstelik bu, savaş nevrotiğinin hastalığı ıstıraplı bir hale getirilmeli, böylece de güdülerin dengesi hastanın iyileşmesi yönünde ağır basabilmeli, şeklindeki altta yatan argümana da uymamaktadır.

Almanya ordusunda terapötik amaçlarla geliştirilen bu ıstıraplı tedavi yöntemi şüphesiz daha ölçülü kullanılabilirdi. Eğer Viyana Kliniklerinde kullanılsaydı, kişisel olarak inanıyorum ki, Profesör Wagner-Jauregg'in[1] inisiyatifi ile asla acı verici bir dereceye kadar yükseltilmezdi. Tanımadığım diğer doktorlar için kefil olamam. Genelde tıp

[1] Julius von Wagner-Jauregg, Viyana Üniversitesi'nde 1893'ten 1928'e kadar psikiyatri profesörüydü.

insanlarının psikolojik eğitimi kesinlikle eksiktir ve bunların bir kısmı, hasta numarası yaparak tedavi arayışında olan hastanın sonuçta öyle olmadığını unutabilir.

Ancak, bu terapötik prosedür en başından beri bir damgalanma taşıyordu. Hastanın iyileşmesini hedeflemiyordu ya da önceliği bu değildi; her şeyden önce göreve hazır olmayı yeniden tesis etmeyi hedefliyordu. Bu noktada tıp kendi özüne yabancı bir amaca hizmet etmekteydi. Doktorun kendisi askeri buyruğa tabiydi ve kendisine emredilen görevler dışındaki düşünceler tarafından yönlendirilmeye izin verdiği takdirde, korkması gereken, kıdem kaybı ya da görevini ihmal suçlaması gibi kişisel tehlikeler vardı. Normal olarak bir hekim için belirleyici bir ağırlık taşıyan insanlığın idealleri ile ulusal bir savaşın talepleri arasındaki çözümsüz çatışma, onun faaliyetini bulandırmak zorundaydı.

Ayrıca, yüksek elektrik akımı tedavisinin başarılarının, söylemek gerekir ise başta muhteşemdir, sonuçta kalıcı olmadığı ortaya çıktı. Bu tedaviyle sağlığını yeniden kazanmış ve cepheye geri gönderilmiş bir hasta, bu işi yeniden tekrarlayabilir ve hastalığı nüksedebilir; bu sayede en azından zaman kazanmıştır ve o an en acil olan tehlikeden kaçmıştır. Bir kez daha ateş altındaysa elektrik akımı korkusu azalmıştır, tıpkı tedavi esnasında aktif görev korkusunun sönmesi gibi. Savaş yılları boyunca da, kitlelerin halet-i ruhiyesinde hızlı bir biçimde artan yorgunluk ve çarpışmaya karşı büyüyen bir hoşnutsuzluk kendini gittikçe daha fazla hissettirir; böylece bahsettiğim tedavi, etkileri bağlamında başarısız olmaya başlar. Bu şartlar altında, ordu doktorlarının bazılarında, Almanlara özgü olan, asla olmaması gereken, başka hiçbir şeyi gözetmeksizin niyetlerini gerçekleştirme eğilimine yol açar. Akımın gücünün yanı sıra geri kalan tedavinin şiddeti, savaş nevrotiklerini hastalıktan kazandıkları avantajdan mahrum etmek için katlanılamaz bir seviyeye çıkarılmıştır. Alman hastanelerinde tedavi süresince ölümlerin ve tedavinin sonucu olarak intiharların yaşandığı gerçeği asla yadsınamaz. Ancak, Viyana Kliniklerinin de tedavinin bu evresinden geçip geçmediğini söyleyemem. Savaş nevrozlarının elektrikle tedavisinin etkisizliği üzerine kesin kanıtlar ortaya koyabilecek konumdayım. 1918'de Posen'de bir savaş nevrozları hastanesinin başında olan Dr. Ernst Simmel, ağır savaş nevrozu vakalarında benim tarafımdan gelişti-

rilen psikoterapötik yöntemle elde edilen sıradışı derecede olumlu sonuçlarla ilgili bir kitapçık yayımladı. Bu yayının sonucu olarak, Eylül 1918'de[2] Budapeşte'de gerçekleştirilen bir sonraki Psikanalitik Kongre'ye Alman, Avusturya ve Macar Ordu Kumandanlığı'ndan resmi delegeler katıldı; bu delegeler savaş nevrozlarının salt psikolojik tedavisi için Merkezler açılmasına söz verdiler. Bu söz, böylesi temkinli, yoğun emek gerektiren ve meşakkatli tedavi söz konusu olduğunda, hastaların en hızlı bir biçimde göreve hazır olmasının yeniden sağlanması konusunda garanti verilemeyeceği açıkça belirtilmesine rağmen verildi. Böylesi merkezlerin kurulması için hazırlıklar, devrim patlayıp bütün savaşa ve o güne kadar kontrolü tamamıyla elinde tutan idari birimlerin etkisine son verinceye kadar devam ediyordu. Ancak, savaşın sonuyla savaş nevrotikleri de ortadan kayboldu, ki bu da hastalıklarının nedeninin ruhsal kökeninin nihai fakat etkileyici bir kanıtıdır.

Viyana, 23 Şubat 1920.

*Freud'un Bilirkişi Olarak Tanıklığı**

Başkan: Başlangıç olarak birtakım noktalara işaret etmeme izin verin. Profesör (Freud), Prof. Wagner ve Viyana ekolüne birçok noktada muhalefet mi etmektedir?

Prof. Wagner: Neden (sorduğunuzu) söyler misiniz? Bununla ilgili bir şey yazdım mı?

Prof. Freud, bilirkişi: Bu durumları kavrayışımızda herhangi bir anlaşmazlığımız yok; bunda tamamen birbirimize katılıyoruz. Yalnızca temaruzun (simulation) sınırlarını biraz fazlaca geniş tuttuğunu öne sürmek isterim. Bu olguların birçoğu söz konusu olduğunda, ben daha az hasta taklidi daha çoklukla nevroz görüyor olurdum, ancak bu bir ilke farkı meselesi değil. Onun gibi ben de biliyorum ki, bütün bu nevrozlar savaş koşullarından hastalığa bir kaçıştır. Bu kavram benimle ortaya çıktı ve tıp bilimi bunu sahiplendi. Amaçlılık kavramı ilk olarak

[2] Orijinal metinde bu tarih oldukça net bir biçimde 1818 olarak yazılmıştır.

* Tartışma tutanakları yetmişli yıllarda bakanlık arşivlerinde bulunmuştur. Raporun ardına eklediğimiz bu tartışma tutanaklarının çevirisinde "M.S. Gunther and H. Trosman, "Freud as Expert Witness; Wagner-Jauregg and the Problem of the War Neuroses", *Annu. Psychoanal.*, 2: 3-23, 1974" içindeki ilgili bölüm temel alınmıştır. (ç.n.)

barış zamanı nevrozlarına uygulandı.[3] Her nevrozun bir amacı vardır; belirli kişilere yönelmiştir; cennetten bir köşede veya benzer bir durumda hızla ortadan kaybolabilir; çünkü ortada bir neden kalmayacaktır. Nevrozların anlaşılması konusunda tamamen aynı noktada olduğumuzu doğrulamaktan dolayı mutluyum ve yalnızca Hofrat Wagner'ın ortaya koyduğu bulguların altını çizebilirim.[4] Bu nevrozların hapsedilme döneminde ortaya çıkmaması çok ilginçtir. Bunun iki nedeni vardır. İlki, kendini tehlikeden kurtarma amacı yoktur ve ikincisi, nevroz bir işe yaramaz: Bu şekilde hapisten kaçılamaz. Bu yüzden güdü kaybolmuştur. Bizim tahminimize göre, bütün bu nevrotikler savaş kaçağıdır. Hastalık numarası yapanların sayısı az olmalıdır.

Prof. Wagner: İtiraflar (vardı)!

Prof. Freud: Bununla ilgili tartışmayacağım. Bu durumların çoğu güçlü bilinçdışı niyetler tarafından dayatılmıştır; bunların arasında şimdiye dek kişisel bağımsızlığı yeniden kazanma niyetine değinilmedi. Birçok eğitimli insan için, askeri muameleye boyun eğmek zorunda olmak korkunçtur ve üstleri tarafından kötü muameleye maruz kalmak bizim ordumuzda da Almanya'nın ordusunda da birçok kişiyi etkilemiştir. Psikanalitik yöntemlerle nevrozu iyileştirme çabalarımız esnasında üstlere karşı hiddetin sıklıkla hastalığın temel nedeni olduğunu bulduk; cephede değil de hastanede ortaya çıkan birçok olgu bu açıklamayı doğruladı. Üstüne düşününce, genel bir yanılgının baskın olduğu olgulardan biri olduğunu kabul etmek durumunda kaldım; soruya dair birçok yönden söylenmiş şeyler var. Sansasyonellik derdindeki gazetelerin çirkin bir şekilde, eski sistemden intikam hisleriyle kışkırtıcılık yaptıklarını belirtmekte doğru bir yan var. Ancak şu da doğru ki bizde zorunlu askerlik uygulaması vardı; erkekler için askeri hizmet zorunluydu; onlara savaşa gitmek isteyip istemedikleri sorulmamıştı ve bu yüzden insanların kaçmak istemesini anlamak gerekir. Doktorlar cephe gerisindeki bir makineli silaha benzer bir rol üstlenmek, kaçanları geri göndermek zorundaydı. Şüphesiz bu, savaş yönetiminin isteğiydi.

---

[3] Freud'un "Friedensvorstellungen" kavramı birebir olarak barış döneminde nevrotik görünümlere atıfta bulunmaktadır.

[4] "Hofrat" son verilmiş monarşiden kalma bir Avusturya sıfatıdır: Kraliyet danışma meclisi üyesine denk düşer.

Doktorlar bireysel olarak bu rolle farklı şekillerde başa çıkmış olabilirler. Tıp mesleği açısından bu, kendi standartları göz önüne alındığında ziyadesiyle uygunsuz olan bir görevdi. Doktor öncelikle hastanın tarafında olmalıdır, herhangi bir başka tarafta değil. Görevi, başka birisine hizmet etmeye başladığı anda zarar görür; savaş görevi için bir an evvel insanları ıslah etme zorunluluğunu üstlendiği anda ortaya tıp mesleğinin sorumlu tutulamayacağı bir çatışma çıkar. İnsani değerlere itaat ile zorunlu askerlik görevi arasında bir uzlaşma sağlanamaz. İnsani görevlerini unutan ve esnek bir tarzda davranarak görmezden gelip üstlerindeki baskıya yanıt veren doktorlar olmuş olabilir. Kudret hislerinin vahşi bir tarzda belirmesine izin vermişlerdir. Her ne kadar Viyana'da olup biten her şeyden haberim olmasa da, suçlananların böyle insanlar olmadıklarına eminim, zira Hofrat Wagner'in da - ki kendisini 35 yıldır tanırım - hastalarını tedavisinde güdüleyici gücünün insaniyet olduğunu biliyorum. Bay Kauders'i ve hastalığının öyküsünü dinledim. Yanıltıldığına inanıyor. Ancak, Hofrat Wagner'in bütün bu grotesk görüngünün bilinçli hasta numarasından kaynakladığına dair iddiasına pek katılamıyorum. Barış zamanlarında nevrozlarda yüzeye çıkan şeyleri biliyorum. Hasta numarasını varsaymak muhtemelen çok aceleci olur. Bu adam hasta numarası yapıyor görünmemektedir. Önce başına bir şey gelmiştir; ne olduğunu bilmiyorum ve bir hasar açığa çıkmıştır.

Prof. Wagner: Hayır.

Prof. Freud: Ama bu hastanın öyküsünde mevcut.

Başkan: Bir şok mu vardı?

Prof. Freud: Hassas bir nokta olduğu ortaya konulmuştur.

Prof. Wagner: Bu hassas bir noktadır ve bir hasar değildir.

Prof. Freud: O zaman düşük nabzı, vs. mevcuttu. Ancak bu asli değildir. Hasar yalnızca bir kum tanesidir; küçük bir hasardan zamanla bir nevroz gelişmiştir ve Wagner Kliniği'nde bulunduğunda şüphe götürmez bir biçimde nevrotiktir. Bu, hasta numarası olarak ele alınmış ve kendisine bir haksızlık yapılmıştır. Hastayı özellikle etkileyen ve onu derinden üzen işte bu haksızlıktır. Bütün nevrotikler kendilerini hasta gibi gösterirler; bilmeden bunu yaparlar ve bu onların hastalığıdır. Bilinçli ret ile bilinçdışı ret arasında büyük bir fark olduğunu hatırlamak zorun-

dayız. Bilinç ve bilinçdışı bir bireyde her zaman bir aradadır; ancak, eğer organik olarak hasta olduğunu iddia eden ve buna inanan bir nevrotiği öyle olmadığıyla yüzleştirirsem, bundan dolayı rencide edilmiş hissedecektir; çünkü bu kısmen gerçektir. İnsanlar ancak gerçeği açık eden şeyler tarafından rencide edilirler. Bundan dolayı organik bir hastalıkları olmadığına inandığımız konusunda bilgilendirilmeleri nevrotikleri rahatsız eder. İzlenimim o ki burada elimizde sıklıkla görülen, hasta taklidi yaptığı ve herhangi bir biçimde hasta olmadığı bilgisiyle yoğun biçimde rahatsız edilmiş olan nevrotik olgulardan biri var. Sonrasında doktora husumet geliştirmiş ve onun niyetlerini yanlış anlamıştır. Hasta bu husumeti destekleyebilecek bütün malzemeleri toplamıştır. Bu, klinikteki çok sayıdaki nafile eylemin, kimi zaman komik kimi zaman grotesk görünümde yorumlanışının kaynağıdır ki bunların gerçekte çok daha incelikle ele alınması gerekir. Bu benim izlenimim. Ayrıca benim tedavimden yararlanmamak suretiyle buna kısmen Hofrat Wagner'in neden olduğuna inanıyorum. Ondan bunu yapmasını talep etmiyorum; ondan bunu talep edemem; hatta öğrencilerim bile bunu yapamaz.

Prof. Wagner: Disipline dayanan tedavi kullandım - ki, hasta olmadığına ikna etme yöntemine nazaran çok daha fazla tavsiye edilir.

Prof. Freud: Tedavinizin burada herhangi bir şansı yoktu; yalnızca hastanın doktorun niyetlerini yanlış anlamasına neden oldu. Bilirkişi olarak görevimin ötesine geçtim; ama tartışmalardan edindiğim izlenimleri belirtmiş oldum.

Başkan: Uzman, olguya psikanalitik tedavi sağlamayı doğru bulacağı görüşünü ortaya koymuştur.

Prof. Freud: Bu olguda, evet.

Başkan: Ve Hofrat bu olguda bile bunu doğru bulmamıştır. Kişisel görüşlere bütün saygı ve hürmetimle, şimdi şu soru ortaya çıkıyor: Bunlar, kişinin hekim hatası söz konusu olmadan takip edebileceği birbirinden farklı bilimsel görüşler midir ya da belirli bir kuram doğrultusunda harekete geçmemenin hekim hatası olduğunu net bir şekilde ortaya koymak mümkün müdür?

Prof. Freud: İkinci seçenek; bunun bir görev ihlali oluşturması söz konusu değildir. Bu hastalıkların psikanalitik tedavisinin meşruluğu bilim tarafından bir iç mesele olarak belirlenmelidir. Böylesi bir tedavi genelde kabul edilmez. Arkadaşım Wagner'in bunu seçmemiş olmasından alınmadım. Hastaların bu şekilde tedavi edilmesi zorunluluğunu talep etmedim; herhangi bir görev ihlalinden bahsedilemez. Savaş bitmeden önce, Almanya'da olağan yöntem kullanılarak etki elde edilmeyen tedaviye yanıtsız olguları bu şekilde tedavi etmek gerekli kabul edilmişti. Bu, Prof. Schnee ve asistanı Siegel tarafından yapılmıştı. Bu yöntemin olağandışı bir terapötik başarısı vardı. Ne kadar başarılı olabileceğimizi aslında böyle ortaya çıkardık. Diyebiliriz ki bu, genel kullanımının başlangıcıydı. Savaş nevrozlarını tedavi etmedeki bu deneyim İttifak Devletleri'nin çöküşü döneminde genişleyecekti. Budapeşte'de, Avusturya hükümetinin olup biteni anlamak için Genel Kurmay Başkanlığı'ndan bir tıbbi görevli gönderdiği bir Psikanalitik Kongre gerçekleşti; çünkü onlar da böylesi hastaların tedavisi için bu psikanalitik araştırma merkezlerinden kurmak istiyorlardı. Bu ortaya koyuyor ki daha önceden bu hastalara tedavi sunulmamıştı.

Başkan: Almanya'da Dr. Kaufmann yüksek elektrik akımı kullanımıyla tek oturumda tedavi sağlamaya çalışan bir yöntem geliştirmişti; Alman ordusunda uzun zaman uygulanmıştı. Bu yöntem açıkça 1-2 element karbonik asit kullanan kızak aparatından (değişken direnç) daha vahşidir. Bu kızak aparatı tıbbi uygulamada hâlâ kullanılmakta mıdır?

Prof. Freud: Her pratisyenin ekipmanının parçasıdır.

Başkan: Lütfen apomorfin ve asafoetida hakkında birkaç söz eder misiniz?

Prof. Freud: Prof. Wagner'in söylediklerine ekleyecek bir şeyim yok. Hastalara işkence etme niyeti söz konusu olamaz. Yeni yöntemler kullanıldığında hastaların bunlara hep güvensiz yaklaştığı ve berbat olduklarını söylediği görülür. Benim zamanımda hidropati ilk kullanıldığında, ortalıkta onunla ilgili kötü haberden geçilmiyordu. Bunun nedeni bazı hastaların durdurulamayacak kadar ciddi hastalıkların erken döneminde başvuru yapmaları ve sonrasında doğal olarak kötüleşmeleriydi. Tedavimi uygulamaya başladığımda insanları delirttiği, onları değişik durumlara soktuğu söylendi. Meslektaşlar bu fikirleri

yaymak için gayret gösterdiler; büyük ihtimalle bunun nedeni yeni bir şey olmasıydı.

Başkan: O zaman bunlar tamamen zararsız tedavilerdir. Özel pratikte de kullanılırlar mı?

Prof. Freud: Özel pratikte hekim çok uyumsuz olmamaya çalışır; yoksa öyle olmayan biri tarafından yerinden edilir. Doğal olarak bu unsur devlet tarafından istihdam edilmiş doktorlar için işlemez.

Başkan: Bu tedavilerin özel pratikte de kullanıldığını duymuştum.

Prof. Wagner: Küstah olmak istemem ama hasta taklidi yapma meselesinde biraz daha yetkinim. Hasta taklidi yapanlar Prof. Freud'a tedavi için gelmezler; ancak ben mesleğimde hasta taklidi yapan birçok kişiyi tedavi etmek durumunda kaldım. Bütün bunların ötesinde, savaş esnasında Prof. Freud'un sahip olmadığı zengin bir deneyime sahip oldum. Bay Kauders'a gelirsek, hepsini açıkladım: Viyana'ya gidemeyen bir adamın Heidelberg'e yolculuğu, vs. Bunun bilinçdışı zihinsel hayatta gerçekleşemeyeceği açıktır. Psikanalize gelirsek, belirtmek isterim ki genelde bu tedavinin ne kadar uzun süreceğini Allah bilir, bu yüzden de savaşta kullanılabilir değildir. Başka bir dil konuşmanın gerekçesi Prof. Freud tarafından kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Freud'a göre, tedavinin bireyselleştirilmesi gerekir.

Prof. Freud: Savaşta bile gerçekleştirilmiştir.

Prof. Wagner: Ancak yalnızca sayılı olgularda.

Prof. Freud: Çok sayıda. Ancak hipnoz ile kısaltılmıştır. Oldukça zordur; ama özellikle zor olgularda harcanan çabaya değecektir.

Başkan: Bunlar geleceğin soruları. Bilim hangi fikrin doğru olacağına karar verecektir. Ancak siz, her ne kadar farklı bir bilimsel görüşte olsanız da, hekim hatası iddia edemiyorsunuz. Doktorlar tekrar tekrar altını çizdiler ki özel ve askeri pratik arasındaki muazzam fark şurada yatar: Özel pratikte, hastalığından kurtulmak isteyen insanlar bilinçaltında (subconscious) bile bunu yaparlar; ancak savaş meydanından gelen bu savaş nevrozlu insanlar kısmen bilinçaltı, kısmen tamamiyle bilinçli olarak savaş sürdüğü sürece iyileşmek istemezler. Bu benim açığa kavuşturmak istediğim sorulardan biriydi.

Prof. Freud: Fark o kadar net değildir; daha çok nicelikseldir. Hasta olma arzusunun olmadığı, yani kendini devam ettirme arzusundan yoksun bir nevroz yoktur. Belirli bir güdüsü olmaksızın bu kadar hasta olmak isteyen bir nevrotik yoktur. Tedavi esnasında iyileşmeye yönelik bir direnç fark edilir. Nevrotik durum var olmakta ısrarcıdır çünkü bunun için nedenleri vardır. Öte yandan, farklı güdüler nedeniyle insanlar iyileşmek ister. Bu niyetler yan yanadır ve bu karşıtlıkların arasını bulmak psikanalitik tedavinin görevidir. Bu, barış dönemi nevrozlarındaki durumdur. Savaş nevrozlarında hasta kalma niyetinin çok daha güçlü olduğunu söylemek doğrudur – haz için değil, askeri görevden kaçmak için. Şu unutulmamalıdır ki, buna (sağlığa) karşıt güçlü bir güdüye ek olarak, sağlık için de güdü mevcuttur; diğer türlü bütün bu insanlar sadece hasta taklidi yapıyor olurlardı. Prof. Wagner'in çok sayıda hasta taklidi yapan gördüğü doğrudur; ben görmedim. Ancak sayılarını abarttığına inanıyorum. Bunlar niceliksel farklardır. Hastalanan insanlar arasında, hizmet etmiş kahramanlar da, sivrilmek isteyenler de, tamamen korkak olmayanlar da vardır, ancak bu tuhaf güdüler nedeniyle bu noktaya gelenler de mevcuttur. Sıklıkla bu daha güçlü, belirleyici unsur olur. Örneğin, eğer takdirine önem verilen bir üst kötü davranırsa, bu davranış etkili bir unsur olur. Görüşümüzün temeli şudur: Çatışmasız nevroz yoktur ve bundan yola çıkarak denebilir ki kesin bir ayrıştırma imkânsızdır.

travma ve simgeleştirme*

RENE ROUSSILLON

ÇEVİREN: A. LALE ORHON BAYKAL

En son konuşmacı ben olduğum için, yeniden ele alınabilecek, netleştirilebilecek bazı şeyler olup olmadığına bakmaya çalışmanın ilginç olabileceğini düşündüm. Travmatik durumların somut olarak nasıl ele alındığına dair birçok şey söylendi. Bu konudan genel bir kuram üretebilir miyiz veya, her halükârda, birkaç ana hat, konunun temeline dair bir kaç nirengi noktası önerebilir miyiz?

Duyduklarımın çıkış noktası ile doğrudan ilgili olan ve bana önemli görünen iki önerme ile başlayacağım. Travma sorunsalı her zaman, gerçeğin ağırlığı tarafından tehdit edilir. Başka bir deyişle, her zaman sorulan bir soru vardır: travmayı oluşturan nedir? Meydana geldiği haliyle olay mı, yoksa olayı yaşayan öznenin üzerinde olmuş olan etkisi mi? Az evvel Thierry Bokanowski, kendinden menkul bir "travmatik olay" olmadığını vurguladığım şu küçük cümleme gönderme yaparak beni onurlandırdı. Travma, temelde "özne içindir". Hatta denebilir ki, o anı yaşayan özne içindir. Yaşamının o döneminde, o özel bağlam göz önünde bulundurulduğunda, o anda travmatik bir yapıya bürünebilen belli bir olay, başka dönemlerde travmatik bir yapıya sahip olmayabilir. Kişilik örgütlenmemizin tarihi boyunca birkaç kriz döneminden geçeriz; ödipal kriz, ergenlik krizi, vs... Bu kriz durumlarının bir özelliği vardır, o da şudur; bir şeyi işlemeye başladığımızda, onlar bu olgu etrafında

* URFT Günleri, Saint-Denis, 2014'de "Travmatik darbeler için hangi tedaviler? Tüm yansımalarıyla travma" genel başlıklı etkinlikte yapılan konuşmanın metnidir. Roussillon'un yer aldığı programda Thierry Bokanowski ve François Richard da konuşmalarıyla bulunmuşlardır.

örgütlenirler. Örneğin, ödipal krizde cinsiyet ve kuşak farkı üzerine ergenlik krizi döneminde ise çocuksu cinsellik ile yetişkin cinselliği arasındaki fark üzerinde uğraşırız. Sürecimizin tarihindeki bir boyutu işlemeye koyulduğumuzda, o boyutu oluşturan tüm öğelere karşı özel bir kırılganlık içine gireriz, bu krizin çetrefilli yanlarını oluşturanlar, yani, bizi o anda etkileyen olaylar, gelişimsel sürecimizin tarihiyle ilişkili olarak da etkilerler. Örneğin, çocuksu cinsellik ile yetişkin cinselliği arasındaki fark, cinsel istismar olmadığı sürece, cinsiyet ve kuşak farklarını düzenleme döneminin tam ortasındaki bir çocuğu temel olarak etkilemez. Ama ergenlik döneminde, tam tersine bu konudan temel bir şekilde etkilenecektir. Demek ki bu etki, bizim ruhsal örgütlenmemizin derecesine göre değişir, bir bebeğin yapısını etkileyecek bir takım şeyler, o öznenin 4 veya 5 yaşlarındaki ruhsal yapısını- hele ki öncesindeki aşamaları iyi bir şekilde geçmişse- etkilemez. Travma yalnızca özne için travmadır ve özne için tek bir travma yoktur, travmalar, travma biçimleri vardır. Travmanın, öznenin mahrem alanında mı yoksa toplumsal alanda, paylaşılarak mı yaşandığına bağlı olarak travmatik karşılaşmanın doğası değişir, bu iki farklı durumda travmanın yapısı da aynı olmayacaktır. Hatta, tedavinin düzenlenişi veya travmanın ele alınma biçiminin de aynı olmayacağını düşünüyorum.

İkinci bir önermede bulunacağım; tedavi düzenini veya travmanın ele alınma biçimini nasıl oluşturduğumuz, her ne kadar kliniğimizle ilgili olsa da -kendimi klinik bir bakış açısının içine yerleştiriyorum- hiç şüphesiz karşılaştığımız toplumsal koşullara da bağlıdır. Bu, aynı zamanda travmanın ne olduğuna dair ürettiğimiz kuram yanında, o özne için travmatik olanın ne olduğuna dair ürettiğimiz kuram ile de mutlaka yakından ilgilidir. Yani, kendi kendimize neyin travmatik olabileceğine dair ürettiğimiz tasarımlarla ve travmatik bir durumun nelerden oluştuğuna dair ürettiğimiz kuram ile de ilgilidir. Bu önerme derhal bir sonuç doğurur: eğer travma sorunsalının altını kazarak anlayışımızı derinleştirmeye çalışacaksak, aynı zamanda, bunun, ruhsal hayatın işleyişine dair bir kurama gönderme yaptığını da vurgulamayı ihmal etmemeliyiz. Yineleyecek olursak, travmayı oluşturan, travmatik olan, özne için travmatik olan, bir şekilde, ruhsal sürecini bozacak olandır. Eğer, ruhsal işleyişi neyin bozduğu üzerine düşüneceksek, ruhsal işleyişin kendisi

hakkında bir tasarımımız da olması gerekir. Bu, kuramsal seçimler yapmak demektir: Lacancı düşünce yakasında; gerçek, simgesel, imgesel kavramları ile veya burada yaptığımız gibi Freudcu düşüncenin yamacında, Freud'un "Wo Es war, sol lich warden", "altbenliğin olduğu yere benlik de gelecek" formülüyle düşünebiliriz. İşte bu bir ruhsal işleyiş kuramıdır. Ruhsal işleyişin nereden nereye/neye yöneldiğini gösterir. Es'den, altbenlikten, öznel bir ruhsal deneyimden yola çıkar. Freud'un çok güzel bir formülü vardır, "birincil ruhsal özdek"ten söz eder, "Es", "altbenlik" birincil ruhsal özdeğe; "soll Ich Werden" benliğin, bir öznenin, bir benlik-öznenin geleceğine; yalnızca benlik değil, fakat, bir benlik öznenin, bir özne olarak benliğin oluşacağına, sürecin bu yönde gideceğine ve bunun bir gerilim yaratacağına işaret eder.

İşte, burada bir "özneye evrilme" yolu kuramı vardır ki, "birincil öznel deneyim" yani öznenin henüz öznelleştirememiş olduğunu deneyimlemesi, öznelleşme sürecinde ciddi bir engelle her karşılaştığında "özne olmak" ta her zorlayıcı engel deneyiminde bir travma olduğunu ima eder. Freud, 1923'de şöyle der; "artık bilinçdışı diyemeyiz, çünkü birden fazla bilinçdışı vardır, bilinçdışını somutlaştırmayı, bilinçdışını büyük harf ile yazmayı bırakalım ki onu basit bir sıfat gibi düşünebilelim, çünkü bilinçdışı olmanın bir çok hali vardır". Freud bilinçdışı olan bir şeyin görece kolayca bilince gelebileceği durumları sayar, bunlara önbilinç adını verir. Bilinçdışı olanın daha zor bilince geldiği durumlar vardır, bunlar bastırılan ve bastırılanın geri dönüşüdür. Bir de çok farklı bir durum söz konusudur, o da var olduğu biçimle bilince gelmeye elverişli olmayan bir yapıdır. Bu, tümüyle temeldir, çünkü, bu, var olduğu biçimle bilinçli hale gelmeye uygun değil demektir, bilince gelebilmesi için dönüşmesi gerekecektir.

Bu dönüşümü özne kendi kendine yapamaz. Diğer "nesneler- başka özneler", analistler, klinisyenler, yaşamının önemli ve ana oyuncularıyla karşılaşması, ve o karşılaşmaların içinden geçmesi gerekir. Bu dönüşüm için, bilinçli gelecek için neyin gerekli olduğunu anlamaya çalışırken bilinç nedir sorusuna toslarız. Belki de, şimdi, 21. yüzyılın başında, bilinçli hale gelmek diyemeyiz, çünkü, Freud'un o zamanlar bilinç adını verdiği şey, "dönüşlülüğün" (reflexivité) ta kendisidir. "Bilincinde olmak" yalnızca bir sürecin işlemesi ile ilgili değildir. Eş zamanlı olarak

sürecin üzerine dönen bir dönüşlülük halkası da vardır. Neyse ki, özellikle psikanaliz tarihi aracılığıyla, bilinçli olmayan dönüşlülük olanakları olduğunu, bilinçli olmaksınız bir sürü düzenleme yaptığımızı öğrendik.

Başka bir şekilde soracak olursak; bir süreci dönüşümsel yapan nedir? Soru, dönüşümselliğe nasıl varıldığı sorusudur ve bu bizi simgeleştirme konusuna götürür. Eğer, simgeleştirmeyi özünde farklı kılanın, tasarımlar için doğru olmadığını kabul edersek, simgeleştirmenin kendi kendinin tasarım olduğunu "bilen" bir tasarım olduğunu söyleyebiliriz. Tasarım olduklarını bilmeyen tasarımlar vardır, buna bir örnek olarak varsanıları verebiliriz. Varsanı durumunda özne, ona gelen, kendini tasarım ettiğini tasarım etmeksizin gelen bir şeyler tarafından boğulmaktadır. Bana göre simgeleştirme, dönüşümsel bir tasarımdır. Bu soru ortadan kalkar kalkmaz, öznelleştirme sürecinin, az evvel söz ettiğim "Ich" olma sürecinin, özne olma sürecinin; bir simgeleştirme ve öznel sahip çıkma (appropriation subjectif) sürecinin içinden geçerek doğduğunu söyleyebiliriz.

O zaman şimdi, burada bir travma tanımı da çıkartabiliriz: simgeleştirme sürecini ve öznel sahip çıkma sürecini bozan her şey travma ile ilgilidir. Simgeleştirme süreci bozulduğunda, öznel sahip çıkma sürecinin işletilmesi çok güçleşir, buna karşın, öznel sahip çıkma sistemleri işlemediğinde, hâlâ işleyen simgeleştirme sistemleri olabilir. Freud'un memnun etme düşleri adını verdiği olguyu düşünüyorum. Freud, 1923'de, bir ötekinin ruhsal ekonomisi için, bir ötekine haz vermek için düş görülebileceğini keşfetti. O halde, simgeleştirmeyi kendimiz için değil, bir öteki için yapabiliriz. Bu noktadan sonra, simgeleştirme ve öznel sahip çıkma süreçleri ayrıştırılmalıdır çünkü simgeleştirmeyi bir öteki adına yapabiliriz. Bu, tüm belirti çocuklar (les enfants symptomes) ve öznenin kendi narsisistik ekonomisi için yaşamadığı, başka bir misyonu olduğu tüm durumlar için böyledir.

Freud, ruhsal süreci tasarımlamak için çok güzel bir metafor önerir. Hastalarına, psikanalize kendilerini verebilmeleri için neyin gerekli olduğunu anlatmaya çalışırken, ruhsal işleyişin izlediği yol hakkında da bir fikir verir: "bir trende olduğunuzu hayal edin, tren kalkıyor, gözünüzün önünden geçen bir manzara var, görmeyen birine manzarayı gözünüzün önünden geçtiği gibi anlatıyorsunuz".

Önerdiği süreçte iki işlem yapılır.

Birinci işlem, dürtünün hareketinin birincil ham malzemesinin, bir "senaryolaştırma", "sahneleştirme" (scenarisation) çalışması ile görsel bir tasarıma dönüştürülmesidir. Biz buna psikanalizin sözcük dağarcığı içinde "şey tasarımı" diyoruz.

Sonra, bu şey tasarımlarını dil aygıtına, öyküleyen aygıta, bir adrese; duymak ve duyduklarını toplamak için orada olan bir öteki özneye aktaracak ikinci bir çalışma gerçekleşecektir. Burada, iki farklı süreç olduğunu görüyoruz. Bu demektir ki, sürecin ilk kısmını etkileyen travmalar olabilir; tren bozulmuştur, bir çölden geçiliyordur, görecek hiçbir şey yoktur. Özne; üzerine düşen, gözünü kamaştıran ışıklar tarafından körleşmiştir, varsanısal bir süreçte gibidir, adeta kanı donmuştur. Hiçbir şey görmez, hiçbir şey tanımlayamaz, dahası, şey tasarımından, dil tasarımına geçemediği için yaşadıklarını "sahneleştirmeyi" de beceremez. Buna örnek olarak, Bertram Lewin'in sözünü ettiği ekran tipi süreçlerin düşlerini, düş görme başarısızlıklarını, kabusları ve beyaz düşleri düşünebiliriz. Bu örneklerde de, aslında simgeleştirme cidden donmuştur, neyse ki temelde ve tümüyle değil, hâlâ birkaç taslak vardır. Ama herhalükârda, simgeleştirmenin ilk biçimlerinde bir donma vardır.

Daha sonra, sürecin tümüyle ikincil yapılar aracılığıyla, öznenin; yaşadığı ve kendi içinde tasarım haline dönüştürebildiği bir şeyleri, başka birine aktarmak üzere, sözcüğe dökmeye cesaret etmesi ve dil aygıtına aktarması söz konusu olacaktır. O zaman, az önce konuştuğumuz çeşitli bastırma düzenekleri, çeşitli sansür düzenekleri ruhsal işleyiş üzerinde etkilerini gösterirler.

Lyon'da sınır durumlar ve uç durumlar sorunsalı üzerine çok çalışıyoruz, bu da sınır ve uç durumlar yönünde bir bakış açısı geliştirmemize neden oluyor. Dolayısıyla, simgeleştirmeyi ilk oluşmaya başladığı dönemde, henüz doğum anında etkileyen travmalarla çalışıyoruz. Birincil travma, birincil süreçlerin işleyişini etkiler. Thierry Bokanowski, "haz ilkesinin ötesinde" bir travmanın söz konusu olduğunu söylüyordu. Gerçekten de, yineleme ve yineleme zorlantısı gibi Freud'un 1920'de kullandığı terimlerle, "haz ilkesinin ötesinde" "haz getirmeyen deneyimler"in yinelenmesi etrafında düşünebileceğimiz bir sorunla karşı karşıyayız. Bu travmanın bir özelliği de, her travmada olduğu gibi,

ruhsal işleyişe saldırıyor, onu geriye sardırıyor, anlaşılmaz hale getiriyor, bozuyor olmasıdır. Ruhsallığı bozuyor çünkü öznenin içinde kendini koruma eğilimine yüklenen bir tehdit oluşturuyor. Bu çok önemli çünkü ilkel travmalarda, söz konusu olan, hayat memat meselesi, yaşam veya ruhsal yaşamdır. Elbette, savaş travmaları da bu sınıfa dahildirler. Hatta, Winnicott'un sözünü ettiği, ilkel travmalar, ruhsal can çekişmeler (agonie) gibi bebeklik travmaları, çöküşler, Spitz'in ve ardından gelen birçok kuramcının sözünü ettiği anaklitik depresyonlar da bu sınıftadırlar. İlkel travmalar, temel depresyonlar, melankolik yapılanmalar ve psikoz ile sınır vakalar dediğimiz sınır durumlara yakın tüm diğer durumlar da bu gruba dahildirler.

Bu uç durumlarda, yaşam ve/veya ruhsal yaşam tehdit altındadır. Hatta özne yaşam ve ruhsal yaşam ayrımı yapmanın ne kadar olası olduğundan bile emin değildir. Çünkü onu sınayan travmatik durum içinde bu ikisi birbirine karışmıştır. Bir zamanlar, Winnicott'un, bu deneyimlerin bazı özelliklerini barındıran, muhtemel olarak yok olma korkusu getirecek olağanüstü tehdit edici ve parçalayan kaygıları bir tasarım yokluğu ile tanımladığını söyleyebilirdim. Beynin içindeki veya genel anlamda ruhsallıktaki tasarımlar konusu ile sinirbilim çalışmalarını bir arada düşünmeye başladığımdan beri, hiçbir zaman bir tasarım yokluğu olmadığı kanısındayım. Buna karşın, içimden, bu uç durumlardaki tasarım şeklinin duygulanımdan doğan tasarım, duygulanım şekilleri üzerinden gelen bir tasarım olduğunu söylemek geliyor. Bu tümüyle bir tasarım yokluğu değildir. Ancak bunlar az gösteren, inceltilmemiş tasarımlardır ve duygulanımlar ile tasarımlar arasındaki fark yeterince belirgin değil. Bu da, bir durumu tasarımlayan duygulanımlar ile karşı karşıya olduğumuz anlamına gelir: Freudcu dile dönersek, korku (l'effroi) veya dehşeti (terreur), Bion'un adı olmayan dehşetini, Winnicott'un kullanacağı kavram olan can çekişmeyi, Freud'un kullandığı kavram olan korkuyu zihnimizde canlandırabiliriz.

Bunlar uç duygulanımlardır, bir acı yaşantısı olmaksızın travma olmayacağını söyleyebileceğimi düşünüyorum. Ki bu noktada bir öznelleştirme sürecinden geçilmiş olunduğunu, öznenin bir şekilde deneyimini yeniden ele almış olduğunu varsayan ruhsal acıdan bahsetmiyorum. Acıdan, korkutan acıdan, söz ediyorum. Ruhsal zarflar (enveloppe)

üzerine konuşulur, Freud uyarım kalkanlarını delen uyarımlardan söz eder, ruhsal zarı boydan boya geçerler öznelleştirme sürecinin bir yaralanması gibi, öznenin yaralanması, bir benlik yarası gibi ortaya çıkarlar. Öyleyse, bunlar uç duygulanımlardır.

Bu travmatik durumların bir diğer özelliği ise, ki bu özelliğin onları travma olarak yapılandıran unsurlardan biri olduğunu düşünüyorum, çıkar yol olmayacakmış gibi yaşanmış olmalarıdır. Bir zamanlar bu görüş aykırılık (paradoxalité) kavramı altında çalışılmıştı. Aykırılık, Racamier'nin tanımladığı haliyle, bir çıkmaz biçimidir. Palo Alto araştırmacılarının tanımladığı çifte açmazlar (les double bind), yani çıkışı olmayan, çifte kısıtlamalı durumlar birer çıkmaz biçimidir. Bana öyle geliyor ki, psikanalitik bakış açısından baktığımızda, çıkmazdaki öznenin, iç kaynakları bakımından çıkışsız olduğunu söylemek önemlidir. Otoerotizm genel olarak tehdit altındadır, donmuştur ve kötü örgütlenmiştir. Dışarıya da başvurulmaz. Bugün çok vurgulu bir şekilde söylendiği gibi, yardım edebilecek bir nesne yoktur, varsa bile travmatik durumun kendisinden de zehirlidir. O, aslında çare olabilecek potansiyel bir yardım nesnesidir, (bu potansiyelini yerine getirmez). Travmatik durumun üzerine, bir de, beklenen, arzu edilen, travmatik durum ile karşılaşmış olmaya tahammül edebilmek için gerekli yardımın gelmeyişinin hayal kırıklığı eklenir.

Bu noktada ısrar ediyorum çünkü, bana kalırsa, olağanüstü bir yalnızlık duygusunu içermeyen ne birincil, ne de ikincil travma vardır. Yalnızlık yaşantısı travmaya içkindir, belki de bu yüzden bazı olgularda grup ile çalışmak önemlidir. Simgeleştirme işleminin yalnız yapılamayacağını söyleyebiliriz, simgeleştirme, bir araya getirmektir, bir paylaşımı, iletişimi, değiş tokuşu var sayar, sözel olmasa bile, bir dil söz konusudur. Bu dile döküşü duyacak bir öteki özne yoksa, bu anlamda bir birliktelik söz konusu değilse, dil de yoktur.

O halde ne içsel ne dışsal çıkış da yoktur.

Bana son derece önemli gelen bir öğe daha var. Eğer içsel veya dışsal bir çıkış yoksa, bu durum özellikle bir deneyimi tetikleyecektir, o da çaresizliktir. Her ne kadar Laplanche'ın önerdiği yardımsızlık (désaide) yerine çaresizlik (détresse) terimini sevsem de, onun şu açıklamasını da seviyorum. Eğer, çaresizliğin içsel ve dışsal iki yanı olduğunu düşünür-

sek, bu duruma bir yardımsızlık diyebiliriz. Kanımca çok önemli olan bir başka öğeden, zamansal boyutun donmasından da söz edebiliriz. Özne ya yerleşmiş kronolojik bir geçicilik boyutunu oluşturmak için henüz çok genç olduğundan ya da ikincil süreçler sistemi dağıldığı için deneyimi bitmeyecekmiş, sonu gelmeyecekmiş gibi yaşayabilir. Travmatik durumlarda umutsuzluk duygulanımını tetikleyen öğelerden biri de budur. Umutsuzluk, yalnızca boşa çıkmış bir umut değildir, tekrar tekrar, fiilen boşa çıkarılan bir umuttur, ki bu da bir zamandışılığa (intemporalité) gönderme yapar. Bilinçdışı süreçlerin her zaman zamandışı olduklarından emin değilim. Yine de, zamandışı olanlar olduğunu düşünüyorum ve bunları o sınıfa dahil ediyorum. O halde, özne; acı, dehşet, korku gibi uç duygulanımlar uyandıran, ne içsel ne dışsal yardıma erişemediği, sonu gelmeyen, çıkmaz yaratan bu durum ile karşı karşıya geldiğinde uç bir savunma örgütlenir: özne kendinden, kendi öznel deneyiminden geri çekilir, bu bir yarık (clivage) biçimidir. Ancak bu Freud'un tanımladığı benliğin yarılması değildir çünkü benliğin yarılması öznelliğin göbeğinde bir yırtıktır. Burada, özne, bir şeyi öznelliğin bir kısmından söker, fakat, bunu geri çekilerek yapar. Sanki kendi deneyimini öznelliğinden sıyırıyor gibidir. Hiçbir şey olmamış gibi yapmaya çalışıyordur. Gerçekten de, ona göre hiçbir şey olmamıştır. Winnicott'un çöküş korkusu adlı yazısındaki önermenin ana düşüncesi de budur: travmatik deneyim yaşanmamıştır, travmatik deneyimin içinden geçilmemiştir. Bana kalırsa, tümüyle yaşanmamış olamaz fakat öznelleştirilmemiştir, üstlenilmemiştir, özne tam bu noktada geri çekilmiştir. Daha sonra da "haz ilkesinin ötesi"ne dönmüş, yineleme zorlamasına girmiştir.

Zaman olsaydı ölüm dürtüsünün gizleri ve aporialarıˢ üzerine düşünmeye değerdi fakat ana konuda kalacağım. Freud Londra'da sürgündeyken yazdığı notlarda, ölüm dürtüsü hakkındaki son düşüncelerine yer verir. İki şeyin altını çizer. Birincisi, en çok yineleyen deneyimlerin en ilkelleri olduğunu kesinlikle sezmiştir. İkincisi, bir açıklamayı sentez yapma zafiyetini paranteze alır. Burada, özümseyemediklerimizi yinelediğimize dair örtük bir önerme vardır. Onları özümseyene kadar, "haz ilkesinin ötesi"nde yinelediğimiz söylenebilir. O halde, geri çekil-

ˢ Sokrates'e gönderme; bağdaşmazlıklarına, açmazlarına. (ç.n.)

diğim andan itibaren özümseyememiş olduğum olaylar yinelenmeye ve geri gelmeye eğilimli olurlar.

Bazı savunmaları devreye sokma gerekliliği, sonradan etkinin (après-coup) bir biçimi olarak doğar. Sonradan etkide deneyimler yeniden etkinleşirler, zorlantı tarafından güncellenirler. Bu kez, bu yeniden etkinleşme içeriden bir tehdit üretir. Daha önce tehdit dışarıdan geliyordu, fakat şimdi, bütünlenmemiş travmatik deneyimlerin izleri, içeriden, özneyi sarsmak için varsanı halinde geri geliyordur. Travmatik nevrozlar için durum nettir. Özümsenmemiş deneyim yeniden belirir, düşü böler, öznenin yaşamını böler.

Hastalarımdan birinin seans sırasında varsanıları oluyordu. Odamdaki şöminenin üzerinde küçük biblolarım var. Bu biblolar garipleşmeye başlıyorlar, ona yaklaşan zombilere dönüşüyorlardı. Divanda bütünüyle dehşete kapılıyor, uzanmayı sürdüremiyor, olanlar çok tehditkar geldiği için oturma haline geçiyordu. Bazen ben de sakin kalamıyordum. Nesnelere iyice bakmama karşın bana hareket ediyorlarmış gibi gelmiyordu. Sonra hastama baktığımda, onu gördüğümde, yaşadığının onun için ne kadar korkunç olduğunu düşünüyordum.

Klinikte karşımıza çıkan travma sonrası görüngüler, öznenin ikincil olarak, izlerin geri dönüşüne yani travmatik izlerin yeniden etkinleşmesine karşı oluşturduğu savunmalardır. O noktada da Winnicott'a yakın olduğumu hissediyorum. Psikozun klinik görüngüsü, sorunun temeli değildir. Psikoz, öznenin, ilkel ruhsal ıstıraptan kendini korumak için yerleştirdiği savunmalar bütünüdür.

Konuştuklarımızın tedavi ortamındaki sonuçları üzerine birkaç şey söylemek istiyorum. Ruhsal yaşamının bir kısmı dağılmış, travmatik deneyimlere maruz kalmış bir özne ile her karşılaştığımızda, tedavi alanında çok temel bir soru belirir. Travmanın tedavinin orta yerinde yeniden belirme tehlikesi her zaman vardır. Bu bir aktarım sorunsalıdır. Travmatik durumun kliniğe aktarılması tehlikesi her zaman vardır. Bana öyle geliyor ki, bu noktada, iki yöntem izliyoruz. Birincisi, nasıl adlandıracağımı bilemiyorum, sanırım terapötik diyebilirim, kesinlikle küçümseyici anlamda kullanmıyorum, travmanın yeniden belirmesi ile başa çıkacak olanaklara sahip olmadığımızı düşündüğümüz klinik ortamı, travmanın geri dönüşünden görece korumak üzere düzenlediği-

miz durumlardır. Bazı tutumların yardımıyla -"gerçeğe" müdahale ederiz, özneye destek oluruz, ona karşı iyiliksever oluruz, güvenlik alanları yaratırız- klinik durumu, travmanın yeniden ortaya çıkmasına karşı koruyan düzenlemeler etrafında kurmaya çalışırız. Psikoterapötik durumların özelliklerinden biri travmatik olanın aktarımı tarafından işgal edilmeye karşı koymaya çalışacak bir klinik tavır sergileyerek çerçeveyi düzenlemektir. Bu bence kötü bir çözüm değil, çünkü diğer yöntem hiç de kolay değildir ve onu kullanmak için tedavinin sürekliliğini sağlayacak olanaklara sahip olmak gerekir. Bazen, klinik alanın kalbinde travmatik bir aktarım geliştirerek maceraya atılmaktansa, kendimize bu aktarımı ele alacak araçlara sahip olmadığımızı itiraf etmek ve ortamı travmatik aktarımı yalanlayacak şekilde düzenlemek çok daha mantıklı ve bilge bir tutum olabilir. Buna bir alternatif olarak konuyu dağıtarak örneğin grup çalışmalarında da işleyebiliriz. Travmatik aktarımı, travmatik durumun aktarımını doğrudan bir yere toplamayacak bir düzenek yaratabiliriz. Eğer diğer seçeneği seçersek, yani analizi deneyeceksek, uç boyuttaki aktarımlarla çalışmaya devam etmeyi göze almamız gerekir.

Bazen seçme şansımız olmaz ya da seçen biz olmayız. Hasta, ona sunduğumuz ortama, travmatik hikayesindeki bazı şeyleri yeniden canlandırmak üzere gelir ve ortamı, travmatik bölgesini, travmatik alanını ya da kısaca söylemek gerekirse temel zorluğunu yeniden çalışmak için kullanır.

Bana kalırsa, burada dikkate alınması gereken birçok nokta vardır.

Freud'un dediği gibi, hiçbir şeyi, kaçarken veya yokluğunda öldüremeyiz. Mutlaka bir şeylerin aktarılması gerekir. Travmatik aktarımların tehditkârlığının nedeni, bir yığın olarak aktarılmalarıdır. Eğer parça parça, öğe öğe aktarılabilselerdi daha kolay olurdu. Ancak seçim yapılamıyor çünkü öznenin de travmatik durumun içinde başka bir seçeneği olmamış oluyor ve durumun bu niteliğini de yineliyor. Bir şeyler adeta bir tsunami gibi geri geliyor, ve geri kalanı, ruhsal işleyişin dalganın üstünden yüzmeye çalışan tüm diğer parçalarını silip süpürüyor. Yani bunlar olası hastaneye yatışlar, çerçeveye yapılan eklerle sonuçlanabiliyor. Travma geri dönüyor ve analizan konumunu sınıyor, travmaya ait bir unsur geri geliyor ve klinik ortamın, adeta üzerine oynuyor. Onu,

yineleyen gecikmelerle, gelmeyişlerle, eyleme dökmelerle, doğrudan saldırılarla sınıyor. Eyleme dökmelerde travmatik durumun geri dönüşünden şüphe ediyoruz çünkü çerçeve, düzenlediğimiz ortam hırpalanıyor, başarısızlığa uğratılıyor. Aslında söz konusu olan bazen dediğimiz gibi "çerçeveye bir saldırı" değildir. Yalnızca travmatik öğelerin çerçeve üzerine aktarımı söz konusudur. Eğer çerçeve simgeleştirmeyi simgeleştiriyorsa, simgeleştirmenin tarihini etkilemiş olanın, düzenlemeler ve çerçeve etrafında yeniden belirmesini çok iyi anlayabiliriz. Bana kalırsa, ikinci bir süreç daha var. Tedavilerde, klinisyene yönelmiş aktarımsal öğelerin bir özelliği vardır: bu, travmanın tersi bir biçimde geri geliyor olmasıdır. Bu demek oluyor ki, özne, edilgin olarak yaşadığını ve etkin olarak özümseyemediğini bize yaşatır. Biz öznenin yerine konuruz. Ben buna tersyüz aktarım (un transfer par retournement) demeyi öneriyorum. Özne karşılaştığı fakat özümseyememiş olduğunu bize yaşatır. Kleincılar veya Bioncular, yansıtmalı özdeşleşmeden söz etmeyi yeğleyeceklerdir, ben buna bir engel görmüyorum. Tersyüz demeyi seviyorum çünkü o terim, bir başlangıç durumu olduğunu ve bu durumun tersine çevrildiğini söylüyor böylece tarih ile bağımızı kaybetmemiş oluyoruz. Yansıtmalı özdeşleşme biraz daha bulanık bir terim. Fakat bunun çok da önemi yok, bu düzeyde önemli olan anlamaktır ve esas nokta, tersine çevirmede söz konusu olandır. Bunu en iyi şekliyle ele almak, öznenin, taşıyamadığını bizimle paylaşma çabası olarak görmek gerekir. Az önce, travmatik durumun yalnız yaşandığını söylemiştim. Eğer paylaşmaya başlayabilirsek, özümseyebileceğimize de inanıyorum; yaşanmış çaresizliği, cesaret kırılmasını, oradan nasıl çıkacağını bilmemeyi, bir gün bir çıkış olup olmayacağını bilmemeyi, sonu olmayan bir sürece girmiş olma izlenimini paylaşmak... Çok uç duygulanımların paylaşılmasından söz ediyorum. Bu tersine çevrilmeden hayatta kalarak/ canlı çıkmamız çok önemlidir. Bu noktada hayatta kalmak demek, misilleme yapmamak demektir. Klinik alanda misilleme bazen yorumdur; yani, misilleme yorumları veya misilleme içeren kuramsal çıkarımlardan bahsediyorum. İkinci tehdit ise klinisyenin geri çekilmesidir. Sessizlik de bir misilleme biçimi olabilir: "durum buysa, sana artık hiçbir şey söylemiyorum. Seni çaresizliğinle baş başa bırakıyorum. Bittiğinde bana haber verirsin, o zaman devam ederiz". Bana

öyle geliyor ki, bunlar tedavinin gidişatını tehdit edebilecek iki önemli tutumdur: Uzun vadede uç duygulanımlarla çalışmak, çalışmayı sürdürmek hiç kolay değildir ve bir noktada, cezalandırıcı bir sessizliğe veya yoruma kayabiliriz. Bu çok zor bir iş ve belki de, mutlak hayatta kalmak çok olası değildir. Belki de, her zaman, insan olduğumuz, sınırlarımız olduğu ve bu sınama hiç de kolay olmadığı için bir yandan küçük misillemeler yaparız. Özneyi de travmatize eden bu değil miydi? Tedavide, travmatik durum geri geldiğinde, bu bir şekilde, bizim için de travmatik olur. Olağanüstü olan şu ki, bunu ilk kitabım "Sınır Durumlar ve Aykırılık"ı yayımladığımda yaşamıştım. Bir çok hasta bana geldi ve şöyle dedi: "eh iyi, madem ne yapacağınızı biliyorsunuz, sizinle çalışmayı deneyebiliriz!". Bir çoğunun haksız çıktığını size söylemek isterim. İşte o zaman, kendi kendime "asla böyle bir kitap yayımlamayacağım" dedim. Sonuç olarak, buna karşın yayımladım, çünkü bu artık içime işlemiş bir şey, biraz da malzemeyle baş başa kalmamak için klinik deneyimlerimizi paylaşmak isteriz. Her şeye karşın önemli olan, ki Winnicott bundan söz etmiyor, hayatta kalmak, misilleme yapmamak, geri çekilmemek ve canlı kalmaktır. Canlı kalmak, yaratıcı kalmak demektir. Böyle durumlarda yaratıcı kalmak, Freud'un önerdiği gibi travmatik durumu, her öğesiyle, an be an, ayrıntılarıyla kurmaya cesaret etmek demektir. Bu, travmatik deneyimin ne olduğunu, orada olmayan nesnelerin nasıl hasarlar bıraktıklarını, tüm bu duyusal deneyimi yeniden kurmaktır. Bu noktada, çalışmanın yalnızca bir duygulanım paylaşımından ibaret olmadığını söylemek için durmak istiyorum. Aynı zamanda, yaşananların tasarımların oluşturulması, simgeleştirmenin devreye sokulması gerekir. İşlenmemiş olanın hikâyesini anlatmak gerekir. Yaşanmış ama yazılamamış hikayenin yazılması gerekir. Bu hikayeyi adeta uydururuz, elimizdekileri kullanarak yeniden kurarız. Bana çok dokunan bir şeyden söz ederek bitirmek istiyorum. Bazen travmatik deneyimi başarıyla yeniden kurduğumu düşünüyorum ve hiçbir işe yaramıyor. Bazen de, iyi ki doğru bir noktaya parmak basıyorum ve hastadan simgeleştirme sürecini başlatan bir hamle geliyor.

"travmanın bireysel ve kolektif boyutları": *bilinçdışı* kabus gerçeğe dönüştüğünde*

*JOSEPH TRIEST***

ÇEVİREN: PİTEY GONCA ÖZBAY

Travmanın bireysel ve kolektif boyutlarıyla ilgili bu yazıya şu soruyla başlamak istiyorum: Her türlü stres verici durumdan ayrıştırdığımızda, aslında "gerçek" travma nedir? Önce bazı görüşlerden ve kuramsal arka planından bahsedeceğim sonrasında, 'Toplumsal Bilinçdışı'nın bir görüngüsü olarak 'kolektif travma'ya odaklanacak ve Wilfred Bion'dan alıntılarsak, 'ateş altında' çalışmamız gerektiğinde, psikoterapistin ve uzman topluluğunun rolüyle ilgili bazı görüşlerle yazıyı tamamlayacağım.

Travma Nedir?

11 Eylül 2001'de, Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kuleler'i yıkıldığında Slavoj Žižek'in şu sözleri alıntılanmıştı: *"Bu olayı Amerikalılar için bu denli travmatik kılan, asla gerçekleşmeyeceğini düşündükleri bir şeyin gerçeğe dönüşmesi değildir. Aksine, bu denli şoke edici olmasının nedeni, tam da herkesin gerçekleşmesini bilinçdışı olarak düşlemlemiş olmasıdır"*. İkiz Kuleler'in yapımına sebep olan düşlemin (yahut öngörünün), ta başından beri kendi gölgesini muzaffer bir şekilde olumsuzlaması, başka bir deyişle *yıkılmalarına dair bilinçdışı düşlem* olduğunu

* Bu metin 15 Ekim 2016 tarihlerinde İstanbul Psikanaliz Derneği'nin düzenlediği "Bireysel ve Toplumsal Travma" başlıklı etkinlikte sunulmuş konuşmanın metnidir.

** Klinik psikolog, formatör analist. İsrail Psikanaliz Derneği Başkanı.

söylemek oldukça kışkırtıcıdır. *'Olumsuzlama'nın* (negation) çökmüş olmasının keşfi, iki arkaik bilinçdışı prototiple ilgili olduğundan daha da dehşet vericidir: 'Ontoloji'yi temsil eden fallus ve kendilik ile tıpkı-bana-benzeyen-öteki arasındaki daimi uyumu temsil eden 'ikizlik' yıkılmıştır. En kötü kabus böylece gerçeğe dönüşmüştür.

Aşikar olanı vurgulamak gerekirse, yaşanan olayı neyin bu denli dehşet verici hale getirdiğini bilmek için karmaşık bir açıklamaya gerek yok aslında. Acımasızlığı, merhametsizliği, 'beklenmedik' kayıtsız şiddeti böylesi bir şoka sebep olmuştu. Yine de psikanalitik açıdan bakıldığında, fiziksel ve ruhsal ıstırabın 'soykırımsal' bir nitelik kazanması ve *travmaya* dönüşmesi için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu açıdan benim bu yazıda tartışmak istediğim, felaket niteliğindeki gerçeklik ile yıkıcı *bilinçdışı* düşlem arasındaki itici çarpışmadır.

Bu tanımlama travmayı, iki çöküşü ayıran yarı geçirgen zarın saldırıya uğradığı çok özgül bir anda, topografik bir boyuta sahip, diğer bir ifadeyle iç dünya ve bir dış gerçekliği içeren, zaman ve mekânda bir olgu olarak konumlandırır (Breuer ve Freud, 1895; Freud, 1916-17; Laplanche ve Pontalis, 1973; Winnicott, [1963] 1974).

Bir yandan da travmayı zamansal olarak tanımlamaktadır. Yaşanan olay, yıkılan kulelerin görüntüsünü insan zihnine belki sonsuza dek kazıyan ve bir andan daha uzun sürmeyen, zamanın sürekliliğinin felaketvari bir çöküşüdür.

Bu bakımdan yineleme zorlantısı (Freud, 1920), zamanın akışını tersine çevirmeye, çöküş gerçekleşmeden önceki ana dönmeye yönelik bilinçdışı bir çaba ve aynı zamanda hem anlamı hem de (gerçek) feryadı yok etmeye hizmet eden bir tür trajik tören olarak görülebilir (Freud, 1917).

Geçmiş, şimdide yeniden canlanır ve farklı bir kültürel, sosyal, tarihsel ve ruhsal koşulda bir temsil ile yeni bir anlam kazanırken travmatik çöküşe anlam her zaman "sonradan" [nachträglich] verilir (Freud, 1918). Bu açıdan, her travmanın kolektif olduğu kadar her zaman kişisel de bir boyutu vardır.

Peki bu durum psikoterapide herhangi bir umut verebilir mi? 'Gerçek' travmayla çalışırken, Winnicott'tan ([1963] 1974) alıntılarsak, yalnızca 'çökme korkusu'yla değil, çökmenin kendisiyle gerçek zamanda karşılaştığımızda, 'konuşma tedavisi', *'gerçek' bir onarım* sunabilir mi? (Hinshelwood, 1989; Klein, 1940) – 'Travmatik durumdaki' geniş

kitlelerle (örneğin, mültecilerle) karşı karşıya gelmek için yeterince donanımlı mıyız? Ve biz, Bion'un (1961) deyişiyle 'ateş altında' düşünmek ve çalışmak zorunda olan psikoterapistler buna hazırlıklı mıyız?

Bu soruları daha sonra detaylandırmaya çalışacağım, ancak çökmenin kendisini 'onarma'nın bir yolu olmadığını halihazırda belirtmem gerekir. Yapabileceğimiz, hastanın dayanılamaz travmatik anın tekrarını engellemek için geliştirdiği 'savunmacı strateji' ile çalışmaktır. Hastalarımızı terapide yardım aramaya yönelten travmanın kendisi değil, bu inatçı, karmaşık ve çoğunlukla bilinçdışı manevralardır. Zira, çelişkili bir biçimde, özneyi acıdan koruması gereken bu manevralar, gerçekte travmanın acısını 'sonsuza dek' canlı tutmaktadır. Bu noktada 'hikayeyi anlatmak' ve 'kanıt' sunmak çok önemli olur ve ıstırabın 'tanınması' terapötik bir etkene dönüşür (Amir, 2012).

Travma – Deneyimsel Boyut ve Kuram

Travma kavramı, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın (Breuer ve Freud, 1895) yayımlanmasından bugüne dek, her zaman psikanalizin köşe taşlarından biri oldu. Psikanaliz tarihindeki tüm diğer ana kavramlar gibi (örneğin, aktarım ve karşı aktarım) onun da sağlıklı bir iştahı var ve yıllar içerisinde demode olacak kadar çok sayıdaki klinik olguyu yutmuştur. Bu yazıda, 'stres verici durum' ve 'travma' arasındaki ayrımı hatırlatarak travma kavramının kendine has doğasını eski haline getirmek istiyorum. Stres verici durumlar, büyük miktarda ıstıraba sebep olabilir ve ağır psikopatolojilere yol açabilirler, ancak 'ara alan' (Winnicott [1951] buna 'geçiş alanı' adını vermekte, D.W. Bick [1968] ise 'ruhsal deri' olarak tanımlamaktadır) hasar almadan kaldığı sürece, travmanın travma olarak tanımlanabilmesi için ön koşul olan kendine has niteliğinden yoksundurlar.

Dolayısıyla, travmanın kendine has özelliği, yıkıcı bilinçdışı düşlemin gerçeğe dönüştüğü ve dünyanın bir daha asla eskisi gibi olmayacağı *'dönüşü olmayan bir nokta'*nın damga vurduğu *zamanda yarılma* yaratması ve *sınırları ihlal etmesidir* (Winnicott,1967). Hissedilen duygu, tıpkı bir baraj setinin yıkılışı gibi, dışsal gerçekliğin sular altında kalması, bir yandan da içsel dünyanın içeriğinin 'taşması'dır. Enerji bakımından (ruhsal enerji) bakarsak, deneyim bir patlama, bir tsunami gibidir.

Bu olayın doğası göz önüne alınırsa, sözcüklerin aracılık etmesini beklemek imkânsızdır. Şüphesiz bu an, çoğunlukla fiziksel ve ruhsal refleksle-

rin hükmünde olan bir andır. Bu anı, yavaş çekimde bir fiziksel yaralanma olarak canlandıralım. Mesela kurşunla vurulma anını hayal edelim. İnsanlığın korku dağarcığında, söz ettiğim zarı kurşun yarasından çok daha dehşetli biçimde yok etme yollarının olduğunu da aklımızdan çıkarmayalım. Bedendeki yoğun kasılmayı hayal edin, beden sanki mideye yumruk yemişçesine ikiye katlanmıştır. Bu kasılma, bedeni acı kaynağından uzaklaştırırken, aynı anda dayanılamaz derecede acı veren uyarana maruz kalacak yüzeyi azaltmak için tasarlanmıştır. Kasılmayı bir tür öğürme ya da kusma tepkisi izleyecektir ki, bu aynı zamanda 'yansıtma'nın refleks temelli fizyolojik prototipidir. Kusmanın işlevi, içeri ile dışarıyı birbirinden ayıran zara şiddetli bir şekilde nüfuz eden, Freud tarafından *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın (Breuer ve Freud, 1895) yazıldığı günlerde 'patolojik bellek' yerine kullanılan bir imge olan 'yabancı cisim'den (foreign body)[1] kurtulmaktır (Ruhsal aygıt için 'dışarı'nın her zaman 'bilincin' dışı olduğu anımsanmalıdır, söz konusu olan ruhsallığın bölünmüş, ayrıştırılmış parçasıdır). O anda, neredeyse eş zamanlı gerçekleşen fakat yaralanmanın ardındaki düşlemsel bir tepki olarak anlık bir gecikmeyle ortaya çıkan bir sonraki hareketse kolların havaya kaldırılmasıdır; görünürde 'hiç kimseyi' hedeflemekte ve aynı zamanda cüretkâr bir şekilde tüm dünyaya seslenmektedir. O anda 'tüm dünya', arkaik annede (bir günlük bebeğin zihninde hâlâ ayrı olmayan, bebeğin 'dışarıda mı yoksa içeride mi, yoksa hem dışarıda hem içeride mi' olduğunu bilemediği anne) vücut bulmuştur. Havaya kaldırılan kolları tutmaya çağırılan Winnicottcu 'anne-çevre'sidir (Winnicott, 1947). Terapistin nihayetinde karşı karşıya kaldığı, işte böyle bir hastanın başına gelenlere ilişkin umutsuz yardım çağrısı ve yardım alacağına ilişkin tam umutsuzluğun imkânsız bileşimidir. Kişinin yaralandığı gerçeği, insanlığın kolektif bilinçdışında depolanmış olan kaçınılmaz korkunç arkaik düşlemin gerçekleştiğine yeterli bir kanıttır. Bizi zarar görmekten koruması gerekenler, bizi bu hayat için 'baştan çıkaranlar', Laplanche'ın (1992) da tartıştığı gibi, görevlerinde başarısız olmuşlardır. Bu arkaik anne de olabilir, 'koruması beklenen baba' da (Freud, 1914).

Kuramsal Arkaplan

Bu deneyimsel modeli psikanalitik metapsikoloji içerisinde konumlandırmaya çalıştığımızda, çeşitli modellerin ve psikanalitik toplulukla-

[1] Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* zamanında 'patolojik anı' için kullandığı imge

rın 'kesiştiğini' görüyoruz. Bazılarıysa birbirini karşılıklı olarak dışlayabiliyor. Bir araya geldiklerinde de, travmayı her seferinde baştan tanımlayan çok boyutlu bir perspektifi adım adım yeniden kuruyorlar. Söz konusu perspektif şunlardan oluşuyor: ruhsal enerji, ekonomik ilkeler, ruhsal aygıtın yapısı, bellek (dil), nesne ilişkileri ve kendilik deneyimi.

Ekonomik/Yapısal Bakış Açışı: Ruhsal Enerji

Freud (1920), travmayı öncelikle ekonomik anlamda, uyaran bombardımanını takiben 'koruyucu kalkan'ın ("Yapısal model"de benliğin oynadığı rolün habercisi olan varsayımsal bir yapı) parçalanması olarak tanımlamıştır.

"*'Canlı kese', yalnızca dayanılabilecek miktarlarda heyecanın içeri girmesine izin veren koruyucu kalkan veya tabaka tarafından dışsal uyarandan korunmaktadır. Ruhsal aygıtın görevi, içeriye akmakta olan heyecan miktarını sabitlemek için karşı yatırımları oluşturmak ve dolayısıyla haz ilkesinin işlevleri için gerekli koşulların iyileştirilmesine izin vermek için mümkün olan tüm güçleri denetimi altına almaktır*" (Freud, 1920).

Bellek-Duygulanım (Affect) – Disosiyasyon

Topografik modelin (1900'den sonra) ortaya çıkışından önce tamamen farklı kavramlarla ileri sürülmüş bakış açısıyla, travma, ruhsal sisteme 'yabancı beden' olarak yerleşmiş bir 'bastırılmış anı'dır ve travmanın oluşumuna eşlik eden duygulanım, disosiyasyon ile bölünmüştür (Breuer ve Freud, 1895). Bu versiyonda, anı gerçekliğin temsili, duygulanımsa olayın koşullarının öznel etkisinin temsilidir. Disosiyasyon psikopatojenik bir unsur olarak görülmektedir ve bu şekilde ruhsal acı, nihayetinde tüm ruhsal aygıtı ele geçiren, çeşitli 'enerji tüketen' savunma mekanizmalarını tetikleyen travmatik bir yaraya dönüşür.

Zamansal Boyut, Anlamın Geri Kazanılması ve Sonradan Etki (Nachträglichkeit)

Breuer ile Freud'a (1895) göre, "Tedavi, 'katarsis' yaratan 'duygusal boşalım' ile başarılır"; bununla birlikte, Freud'un travma anlayışı başlangıç için oldukça karmaşıktır. Daha *Histeri Üzerine Çalışmalar* döneminde (Katharina vakasına bakabilirsiniz), Freud, (Breuer ve Freud, 1895) travmanın ortaya çıkışını zamanın geriye doğru aktığı bir

süreç olarak betimlemiştir: Geçmişteki bir olay, güncel yaşananlara bağlı olarak şu anda canlanmaktadır. Bu olay, geçmişe dönük olarak çocukluk anılarına bağlı olan yeni ve çoğunlukla cinsel bastırılmış anlamları, ona olayın özgün kaydını travmatik kılan yeni bir anlam vererek ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Katharina'nın travması, babası ve kuzeni arasında yaşanan bir cinsel ilişkiye maruz kaldığında, geriye dönük olarak babasının aynısını çocukluğunda kendine de yaptığını farketmesiyle oluşur (Breuer ve Freud, 1895).

Psikanalitik terapinin manifestosunun ilk haline şekil vermeye çalışan Breuer ve Freud'u yönlendiren işte bu görüştür:

Kışkırtarak ve eşlik eden duygulanımı uyararak olayın anısını açığa çıkarmayı başardığımızda ve hasta olayı mümkün olan her bir detayına kadar betimleyip, duygularını sözcüklere döktüğünde, her bir histerik belirtinin hemen ve kalıcı şekilde ortadan kalktığını bulmak, başta bizim için büyük bir sürpriz oldu (Breuer ve Freud, 1895).

Dürtülerin İkincil İkiliği – Eros ve Thanatos

1920'de, Birinci Dünya Savaşı'nın travma mağdurlarını muayenehanesinde görmeye başladıktan sonra, Freud (bariz tasasız) iyimserliğinin bir kısmını kaybetti. Bu travma sonrası hastalarının aktardığı korkunç rüyalar, başka bir deyişle haz ilkesine boyun eğmeyi reddeden rüyalar, dürtü kuramında yeni bir ikiliği doğuracaktı: *yaşam ve ölüm dürtüleri.*

Freud'a göre, *"travma nevrozlarında görülen rüyaları, arzuların doyurulması olarak sınıflandırmak imkânsızdır"* (Freud, 1920). Bu görüş onu, "organik yaşamın doğasında olan, eski haline döndürmeye yönelik bir dürtü"yü tanımlamaya yöneltmişti: Thanatos: Yaşam dürtülerinin, Eros'un görünürdeki zıttı.

Freud ve ondan daha çok Melanie Klein, ölüm dürtüsünü saldırganlıkla bağlantılandırmışlardır ama aslında bu saldırganlık varoluşu yok etme ve olumsuzlama arzusuyla bağlantılı görülmelidir. Bu kuvvet, çoğunlukla yaşayan organizmayı içinden doğduğu inorganik duruma geri döndürmeyi amaçlama olarak anlaşılır; ancak bu, eşit derecede özne ve nesne arasındaki 'boşluğu' olumsuzlamanın amaçlanması olarak da görülebilir. Diğer bir ifadeyle, bu, bebeğin annenin içinde 'erime arzusu' ya da aşığın aşk nesnesi içerisinde kaybolma arzusudur. Bu bakımdan, 'ölüm dürtüsü' Truva Atı işlevi görür, kişinin zarını aynı zamanda içeriden de eritir.

Nesne İlişkileri Boyutu – İçerideki Tehlike

Bu noktaya kadar, travma daha çok tek-kişi psikolojisinin terimleriyle ve çoğunlukla insan-olmayan özellikteki bir dışsal çevrenin, yaralayıcı uyaranın kaynağı olmasıyla tanımlanmıştır. Klein ve daha geniş biçimde Winnicott, öznenin yalnızca varolan süreçler ve bu süreçlerin dürtüler biçimindeki zihinsel temsilleri ile doğru tanımlanamayacağını, öznenin aynı zamanda insani çevresi ile birlikte çeşitli nesne ilişkilerinden ortaya çıktığının düşünülmesi gerektiğini söyleyerek özneyi yeniden tanımlamışlardır.

Freudcu hikaye (ki Melanie Klein tarafından sahiplenilmiştir) insanı, bebeği, yalnızca halüsinasyon ve düşlem dünyası, arzularını ve ihtiyaçlarını artık doyuramadığında dünyayla mecburen karşı karşıya kalan biri olarak sunar (Freud, 1911). Dolayısıyla, bebeğin annenin memesiyle ilk karşılaşmasına, bu denli bağımlı ve muhtaç olduğu için nefret hissi eşlik edecektir. Melanie Klein, insanın sevgi nesnesine karşı (kaçınılmaz) nefreti yüzünden nesnesini yok ettiği korkusu içinde, kader tarafından hiç bitmeyecek bir onarım (Klein, 1950), arayışını sürdürmeye mahkum edildiğini tanımladığında, insanın trajedisini de tam olarak anlamış olur. Fairbairn'in yorumlaması daha da hüzünlüdür. Özne yalnızca saldırganlığının sevdiklerini yok edebileceği korkusu ile değil, bundan da öte, sevgisinin sevgi nesnesi (Guntrip, 1969) için eşit derece zarar verici olabileceği korkusu ile güdülenmiştir (Kaderleri, elmaları seven birinin elmayı tutkuyla yiyip bitirmesi ile eştir). Sevgi de nefret de benzer bir şekilde yıkıcı düşlemlerin kaynağı olabilirler. Bu açıdan bakıldığında nesne ilişkisinin kendisi, travmaya dair kırılganlığı artırmaya mahkumdur.

André Green – Negatif Narsisizm

André Green, Freud'un ekonomik bakış açısı ile 'nesne ilişkileri' kuramı arasında bir köprü kurmaya çalışmıştır. Ölüm dürtüsünü, (Freud'u izleyerek) "yatırımları sıfır düzeyine indirme arzusu"na (Green, 2002) yol açan 'negatif narsisizm'in yaratılmasına neden olarak görmektedir. Bu durum, yalnızca belirli bir nesnenin kaydını silmekle kalmayıp, aynı zamanda çeşitli nesne yaratma süreçlerini genel olarak etkileyen, nesneyi yok etme işlevi adını verdiği durumda kendini gösterir. Nesne yaratma işlevi, nesne yatırımlarını kendi başına anlamlı olan bir nesneye dönüştürür. Travmatik durumların neden olduğu negatif narsisizmin

etkisi altında, özne, çeşitli nesne yatırımlarını hükümsüz kılmak ve ortadan kaldırmak amacıyla yıkıcı ve olumsuzlayıcı bir yaklaşım sergiler. Bu süreç, Freud'un "Yas ve Melankoli"de (Freud, 1917) tanımladığından oldukça farklıdır; 'ikincil narsisizm'in (Freud, 1914) ilkelerine uygun olarak, yalnızca gerçekten kaybedilmiş bir nesneden yatırımın çekilmesi ve onun içselleştirilmiş temsiline yatırım yapılmasından bahsetmiyoruz. Travmada tüm ekonomik sistem çöker. Klinik bir noktadan bakıldığında, Green'in metaforunu ödünç alırsak, öznenin tüm içsel dünyasını dolduran içselleştirilmiş nefretten kaynağını alan ve "kara depresyon" diye adlandırabileceğimiz tablodan ve duygulanımın kendisinin saldırıya uğradığı ve öznenin duygularından boşalmış halde hissettiği "beyaz depresyon"dan farklıdır (Green, 2002).

Geçiş Alanı – Aradaki Dünyalar

Tüm bu düşünceler, burada travmaya dair sunacağım kavramsallaştırmanın, Winnicott'un önermiş olduğu ve doğrudan benim tezimle bağlantılı olan son aşamasına bizi hazırladı:

Winnicott, sağlıklı kendilik deneyiminin ortaya çıkışını kolaylaştırmak ve travmatik çöküşü engellemek amacıyla, devamlılık ve ardışıklık (varolmaya devam etme) sağlayarak, çevresine, daha doğrusu anne-çevreye uyum sağlamasını, bebeğin temel görevi olarak görür (Abram, 1996). Winnicott'un ([1963] 1974) "Çökme Korkusu" makalesinde anlattığı gibi, asıl travma, halihazırda yaşanmış olan ancak bebeğin yaşamında henüz yaşanmamış olan ölümü, başka bir deyişle yaşamın erken dönemlerinde aşırı ihmal edilmekten kaynaklanan ruhsal ölümü, yeniden yaşama korkusunu içerir. Bu deneyime "ilkel ölüm ıstırapları" adını vermekte ve annenin dayanılamaz yokluğu ile bağlantılandırmaktadır.

"Kültürel Deneyimin Yeri" adlı başka bir makalesinde Winnicott (1967), travmayı, bebeğin nesneye (anneye) ihtiyaç duyduğunu hissettiği an ile nesnenin sonunda görünmesi arasında geçen zaman açısından tanımlar.

"Annenin varolduğu hissi x dakika sürer. Eğer anne, x dakikadan daha uzun süredir uzaktaysa, o zaman anne imgesi solar ve bununla birlikte, bebeğin birlikteliğin simgesini kullanma kapasitesi bir olgu olmaktan çıkar. Bebek sıkıntılıdır, fakat bu sıkıntı yakında onarılacaktır; çünkü anne x+y dakikaları içinde dönecektir. Fakat, x+y+z dakikaları

içerisinde ***bebek travmatize olur [...] annenin dönüşü bebeğin değişen durumunu onarmaz"*** (Winnicott, 1967, vurgular bana aittir).

Bu ayrımın, travma kavramını, herhangi bir ruhsal stresin eş anlamlısı olmaktan çok, özgül şartlar altında gerçekleşen bir koşul olarak açıkladığını düşünüyorum.

"Çökme Korkusu"na geri döndüğümüzde, Winnicott'ın şu görüşlerine rastlıyoruz: *"Çevreden gelen çarpmaya tepki, bebeğin ruhu için bir şok ve travmadır; çünkü bebek bunu almaya hazır değildir; dolayısıyla* ***üzerine düşünemez, yani bunu bir deneyim olarak toplayamaz ve bütünleştiremez. Olmuştur, ama işlenme anlamında deneyimlenmemiştir"*** (Abram, 1996, vurgular eklenmiştir).

Bu yazıda, çökme dehşetini deneyimleme kapasitesinin, hasta analiz sürecine güvendiğinde ve ancak en korktuğu duruma, başka bir deyişle çöküş anına keskin bir şekilde gerilemek için kendine izin verdiğinde mümkün olabilecek, olumlu bir durum olarak resmedildiğini eklemem gerekir.

Kolektif Travma

Şu ana dek sunduğum tüm kuramsal arkaplan, travmadan kişisel (ya da *kişinin içinde mi* demeliyim) bir olay olarak bahsetmekte, bireyin bakış açısından bakmaktaydı. Benim iddiamsa bunun asla bütünüyle böyle olamayacağıdır. Travma hastalarımızı sanki kişisel bir sorun yaşıyorlarmış gibi, genellikle teke tek düzende (divanda veya yüz yüze) tedavi etsek de her travmanın daima kolektif bir boyutu vardır.

Buna her iki taraftan da bakabiliriz: 'kolektif'in (toplum, kültür, vb.) bireyi etkilemesi ve bireylerin bir araya gelerek (gruplaşarak) 'kolektif düşünce'yi yaratmaları.

Travmanın anlamının hem terapistin hem de hastanın bilinçdışı olarak katkıda bulunduğu yeni bir kültürel, sosyal, psikolojik çevrede, her zaman sonradan (nachträglich) göz önüne serildiği ve çalışıldığı gerçeğiyle başlayabiliriz. 'Tanığın', dinleyen tarafından, yani terapist tarafından *kapsanması ya da reddedilmesi, tanınması ya da inkâr edilme*si, farkında olsak da olmasak da, bilinçdışı alandaki güçlerin etkisi altındadır. (Örneğin, Soykırım'dan kurtulanlar İsrail'de ilk başta 'koyun gibi kesildikleri' için kınanmışlardı oysa bugünlerde, otoriteler tarafından

her tür somut anlamda istismar ve ihmal edilirlerken, soyut düzeyde idealize edilmektedirler).

Fakat ne zaman kolektif travmadan bahsetsek, sıklıkla deprem ya da tsunami gibi ya da günümüzdeki mülteciler ya da geçmişteki soykırım, dünya savaşları gibi insan eliyle yapılmış felaketler gibi aynı anda büyük bir topluluğu etkileyen bir felaketi düşünürüz.

O zaman kendimize kolektif travmanın kişisel boyutunu sormak durumundayız. Bir şeyin kolektif travma olarak bilinmesi, bildiğimizi varsaydığımız gerçek kişisel travmanın ne olduğunu bilmekten bizi kurtarır. Hastalar (savaşta dul kalanlar; istismara uğramış çocuklar, vb.) bununla işbirliği yapar ve sığ bir stereotipik mite uyarak çoğunlukla utandıkları kişisel acılarını saklarlar.

Soykırımdan kurtulan bir çocuk, tedavisinde yıllar sonra kendinden bile keskinlikle sakladığı bir sırrını açmıştı; annesi ve küçük kardeşi ile beraber tutulduğu toplama kampındaki 'gerçek' travmasını. Bir gece, kardeşi ve annesiyle beraber uyuduğu buz gibi soğuk ve karanlık odada titreyerek uyanmış ve annesinin bir şeyi eski gazete kağıtlarıyla örtmekte olduğunu görmüştü... Annesinin üstünü örttüğü, kız kardeşiydi. Bunu anlatarak, olayın kendisi için ne anlam ifade ettiğini ilk kez anlayabilmişti.

Travmanın Kolektif Boyutu ve Toplumsal Bilinçdışı

Toplumsal boyutuna göz atacak olursak, ortak yaşanan travmatik bir olayın *ne* düşündüğümüzü veya deneyimlediğimizi değil; tüm düşünme ve deneyimleme şeklimizi nasıl etkilediğini, Winnicott'tan (1971) alıntılarsak 'yaşadığımız yere' *'nasıl'* ve *'neyle'* anlam verdiğimizi incelemek durumundayız. Bu soruları yanıtlamak için, toplumsal bilinçdışıyla ilgili birkaç sözcüğe ihtiyacımız olacak:

Yerçekimsel Alan Güçleri

Toplumsal bilinçdışı görüşünün pek çok kökeni bulunmakla birlikte, ben metaforik bir şekilde 'söylemin yerçekimsel güçleri' olarak adlandıran Foucault ile başlayacağım:

"*Söylemin, aynı anda gücün hem vasıtası hem de etkisi fakat aynı zamanda bir bariyer, bir dayanak, bir direniş noktası ve karşı-stratejinin başlangıç noktası olabildiği, istikrarsız ve karmaşık bir etkileşim olduğunu kabul etmeliyiz.*" (Foucault, 1985).

Tamamen farklı bir kuramsal bağlamda, zihinler arasındaki iletişimi *Matrix* açısından veya Foulkes (1964; 1973), Hopper (2003), Volkan (2001) ve diğerleri tarafından kullanıldığı şekliyle *"toplumsal bilinçdışı"*nı tartışabiliriz.

Foulkes, Matrix'i *"belirli bir grubun iletişim ve ilişki kurduğu varsayımsal ağ olarak sundu bize. Tüm olayların ve bunlara dayalı olan sözel olan ve olmayan tüm iletişim ve yorumların anlamını ve önemini belirleyenin en nihayetinde ortak paylaşılan bir zemin"*dir dedi (Foulkes, 1964).

Bu kavram, Norbert Elias'ın (1990) düşünceleriyle uyumludur. Elias'a göre, "birey ve toplum birbirinden ayrılamaz, sadece gözlemin farklı düzeylerini temsil ederler" (Elias 1990). Sonraları, 'Matrix kuruluşu'nu daha detaylı olarak kanalları biyoloji, anatomi ve fizyolojinin yanı sıra dil, kültür, sosyal tabakalaşma ve dahası tarafından kodlanmış iletişim ağı olarak tanımlanmıştır (Foulkes, 1964, 1973; Hopper, 2003).

Farhan Dalal (2001), Vamık Volkan (2001), Earl Hopper (2003) gibi Matrix'in tanımına ayrı ayrı katkıda bulunmuş pek çok yazar, *"kültürel bilinçdışı"*ndan ayrıştırdıkları *toplumsal bilinçdışının* yalnızca toplumun belirli normları, gelenekleri, travmaları veya zaferlerinin *kapsayıcısı olduğuna* değil, aynı zamanda *farklı söylem tipleri arasındaki güç ilişkisini şekillendirdiğine ve bunu bilinçdışı olarak dikte ettiğine* vurgu yapmışlardır.

Dolayısıyla, söylem alanının bir bütün olarak bizim kuramlarımız, fikirlerimiz, değerlerimiz, inançlarımız, kolektif anılarımız, ulusal sembollerimiz vb. karşılığında alınıp satılan hisselerin olduğu sanal bir borsa gibi çalıştığını söyleyebiliriz. Bu borsa, her bir parçaya o zamanın piyasa güçlerine uygun olarak *fiyat/değer etiketi* yapıştırır ve *girenleri* ve *çıkanları*, *yükselenleri* ve *düşenleri* belirler.

Kolektif bir travma, tahmin edilebileceği üzere, tüm bu 'borsa' üzerinde kuvvetli bir etkiye sahiptir. "Bilinçdışı"nı bir "sistem"e ya da alana atfetmek mümkün olmayacağından, bu tartışmanın selameti için, insan zihninin "bağlantısallık" (Aron, 1996) özelliğinin kolektif bir sonucu olarak "toplumsal bilinçdışı"nı önereceğim.

Bazı Örnekler

Şimdi bazı örnekler sunacak ve bunları elbette İsrail toplumuyla sınırlı tutacağım. Yaşadığımız dünyanın fırtınalı zamanlarında psikoterapinin rolüyle ilgili bir tartışmaya imkân sağlayacağını umuyorum.

İsrail toplumu, post-travmatik bir toplumdur. Kuruluş nedeni soykırımdır. Büyük felaket, sanırım yalnızca Yahudi halkı için bu böyle değildir. Victor Frankl, bu konuda şöyle demiştir: "*insan türü, insanın bir tek insan olma becerisi olduğunu keşfetmiştir. Bunu da her zaman beceremez*" (Frankl, [1946] 2006).

Bu varoluşsal travma, neredeyse 'Yom-Kipur' savaşı (1973) sırasında da tekrarlanacaktı. İsrail, son nefesini verdiği kabusunun sonunda gerçekleştiğine ikna olmuştu. Bu, zarın parçalanmasına neden oldu. İsrail'in 'kibri' için 'cezalandırılma' düşlemi, Tanrı'nın seçilmişleri için gerçekleştirdiği bir mucize gibi yaşanan 1967'deki altı günlük savaştaki zaferden bu yana büyümekteydi.

İsrail toplumunun, kuruluşundan bu yana ya kötü nesnenin kendisi ya da kurbanı rolünde olduğu 'kötü nesnenin gölgesinde' yaşadığı söylenebilir. Bunun anlamı, modern İsrail'de bölmenin tek varoluş biçimi olduğudur. Grinin hiçbir tonu yoktur. Kendinizi ya 'kurban'la ya da 'zalim'le özdeşleştirirsiniz. *Meşru ötekiliğin* tanınmasına izin veren daha karmaşık, bütünleşmiş, 'depresif' bir gerçekliği (Klein'ın formülasyonuyla) yaşamanın hiçbir gerçek yolu yoktur, ötekinin ıstırabını tanımaktan bahsetmiyorum bile. 'Öteki', *'kendi başına bir özne'* olarak algılanamaz ve *simetrik* olmayan bir *karşılıklılığın* bütünüyle inkârı söz konusudur. 'Benim' davranışımın 'onun' davranışı üzerinde etkisi olduğunu ve de tam tersini anlamak duygusal olarak neredeyse imkânsızdır ve bu etki daha önce belirtildiği gibi illa simetrik olmak zorunda değildir (Şöyle ki ben senden nefret ediyorsam, karşılığında nefret edilmeyi bekleyebilirim. Hatta, sen barışla geliyorsan bile bana karşı barışçı hissetmiyor olabilirsin).

Bu, çatışmaya dahil olan herkes için geçerlidir: İsrailli Yahudiler ve Araplar, Filistinliler ve yerleşimciler, batıdan ve doğudan gelen göçmenler; sol parti ve sağ partiler; ortodoks ve seküler olanlar, vb.

Yerçekimsel alanın söylemimizi bilinçdışı olarak nasıl etkilediğine ilişkin başka bir örnek vereyim. Bu, birkaç yıl önce süpervizyon esnasında dikkatimi çeken kolektif bir lapsus (acte manqué) ile ilgili bir hikaye. Olay, İsrail'de, grup ilişkileriyle ilgili gerçekleşen uluslararası bir konferans (Tavistock modeli) esnasında gerçekleşti. İsrailli ve İsrailli olmayan ana-

listlerden oluşan ve Büyük-Grup'a,[2] süpervizyon vermekte olan çok uluslu bir ekip, *bilerek planlanmamış* dikkat çekici bir devamsızlığın anlamını çözmeye çalışıyordu. On katılımcı, Büyük Grup'un sabah seansına gelmemişti. Önceki akşam, bir canlı bombanın otobüs durağında kendini patlattığı ve otobüs bekleyen dokuz kişinin hayatını kaybettiği korkunç bir terörist saldırı gerçekleşmişti. Büyük grubun üç süpervizörü, bu kolektif, aşikâr devamsızlığı, katılımcıların "dışarıda" bırakmayı zor buldukları sert ve çatışmalı gerçekliğin varlığını bilince getirmek için yapılmış bir harekete geçirme olduğuna ikna olmuşlardı. *Canlı bomba yalnızca dokuz kişinin canını almışken, neden on kişi devamsızlık yapmıştı?* Utanç verici bir şekilde, cevap ancak yabancı bir üye tartışmaya katıldığında bulunabildi. Sorunu anlamamıştı: Kayıp olan onuncu kişi elbette canlı bombanın kendisiydi. Kolektif körlüğün ölü sayısında "kimin özne olarak tanındığı" sorusu bakımından bulaşıcı bir şekilde yaşandığı gerçeği, bu olayı benim bilincimde kalıcı bir uyarı işaretine dönüştürdü.

Terapistin ve Terapist Toplumunun Rolü – Ateş Altında Düşünmek

Terapistin karmaşık etik ve profesyonel rolü, 'Körfez Savaşı' sırasında İsrail'de gerçekleştirilmiş bir grup terapisi seansı ile iyi örneklenebilir. O zamanlarda Tel Aviv biyolojik ve kimyasal mühimmat taşıdığından şüphelenilen roketlerin bombardımanı altındaydı.

Sivillerin yanlarında gaz maskeleri taşımaları ve siren sesi duyduklarında maskeleri takmaları emredilmişti.

Grup, savaş sırasında işine devam etmeli miydi? Yardımcı terapistim ve ben, devam etmek isteyenler için işimizi sürdürme kararı aldık. Biri hariç hepsi gelmeye karar verdi. Gelmemeyi tercih edenlerin seanslarını, normal zamanlarda yaptığımız gibi ücretlendirmeli miydik? Ücretlendirmemeye karar verdik.

Siren sesi başladığında, kendimizi böylece korunaklı odada (İbranice'de 'MAMAD' adı verilir, 'Güvenli Bina Alanı'nın kısaltmasıdır) bulduk. Kapıyı ve pencereleri çabucak bize söylendiği gibi bantladık ve hastalarımızla birlikte yere yattık. O anda, hastalardan birinin maskesini evde unuttuğu ortaya çıktı. Siz olsanız ne yapardınız? Psikoterapist

[2] Büyük Grup, Tavistock deneyimsel konferansında devam etmekte olan etkinliklerden biridir. Ana görevi, büyük grupların bilinçdışı dinamiklerini şimdi ve burada keşfetmek ve bilinçdışı kültürel ve sosyal dinamiklerle ilişkisini -özellikle de yaygın travmalarda- anlamaktır.

olarak kendi maskemi hastaya vermenin görevim olduğunu hissettim, yardımcı terapistim de kendininkini takmamaya karar verdi.

Bu anıyı sizinle paylaşıyorum, zira fırtınalı zamanlarda sınırlar ve rollerin nasıl zorlandığını açık bir şekilde gösterdiğini düşünüyorum.

Bu da beni işaret edeceğim son noktaya getiriyor: toplumun psikoterapötik topluluğu kullanma, istismar etme biçimi ve bunun bizi bilinçdışı olarak etkileme şekli.

Toplumsal Bir Diyaliz Makinesi Olarak Psikanaliz/Psikoterapi

Bildiğiniz üzere, Bion'a (1961) göre grupların doğasında, gerçekliği test etmenin yerini düşlemin aldığı bir gerileme eğilimi mevcuttur.

Düşlem dünyasına gerilediğinde, grup 'gerçeklik' hakkında varsayımlar yaratır (temel varsayım). Bu varsayımlar, doğal olarak bilinçdışı arzular ve kaygılar üzerine kuruludur. Tümgüçlü ve besleyen bir anneye tamamen arkaik bir bağımlılık; eşleşme (pairing) ile çocuk-mesih'i üretecek mükemmel eşleşme arzusu ve savaş/kaç ile (düşlemlenen) ortak bir düşman karşısında savunmacı/saldırgan güçlerin toplanması *senaryoları*dır (Bion, 1961).

Eğer düşlem, gerçeklikmiş gibi eyleme geçirilirse, grup için felaket niteliğinde olabilir. Bion, bu tehlikeye karşı bir savunma olarak toplumun kendi içerisindeki belirli bölgeleri (alt grupları) her bir "temel varsayım" için güvenli 'kapsayıcılar' yaratmak amacıyla *"uzmanlaşmış çalışma grupları"* (Bion, 1961) olarak işlev görmesi için harekete geçirdiğini belirtmektedir.

Örneğin, Bion (Freud'u takiben, 1921), *ordu* ve *kilise* benzeri örgütlenmelerin, "çalışma grupları" olarak gerçekliğe yönelik etkinliklere dönüştürmek için "temel varsayımlardan" yararlandıklarını ileri sürmektedir. Bu bakımdan, *ordunun* rolü 'savaş ya da kaç' düşlemini *kurumsallaştırmak*, dolayısıyla toplumu bu varsayımın tahakkümünden kurtarmaktır. Kilisenin rolü bağımlılığı kurumsallaştırmak iken (Bion, 1961) evlilik de eşleşmenin kurum haline getirilmesidir.

Öyleyse, psikoterapi kurumunun toplumdaki ruhsal işlevi nedir? Terapi yaparken toplumlarımızda hangi "alan güçlerini" kapsamaktayız? Özellikle de travmatik zamanlarda?

Psikoterapistler açıkça, umutsuz bir şekilde kültürün içerisine hapsedilmişler[3] için *"ruhsal onarım hizmeti"* sağlamaları için çağırılmaktadırlar. Elbette şöyle diyebilirsiniz: Bu senin işin ve bunu yerine getirmek için eğitildin ancak tartışmak istediğim konu, toplumun eğitimli profesyonele yönelik *gerçekçi beklentileri* değil. *Burada mesele çalışmanın kendisi değil, büyüsel-gerilemeci-fantazmagorik niteliğidir.* Bu da, tamamıyla iyi bir yenidoğana-hastaya hayat veren mutlak, tamamıyla iyi nesne/anne haline gelerek, *kötü nesnenin* düzeltilmesi (undoing) ve onun 'zehrinden arınma' üzerine kurulu manik onarım arzusunun sonucudur.

Bu bakımdan, kafamıza roketler yağarken kliniğin korunaklı alan (MAMAD) olarak hizmet vermesi gerektiğini tartışmak doğal görünmektedir, ancak aynı zamanda psikolojik olarak 'annesel güvenli alan' (MAMA) olarak da hizmet vermemiz beklenilmektedir, benzer bir işlevle kötü nesneyi dışarıda bırakıp bölmeyi sağlayarak. Bunu yapamayacağımız aşikâr.

Bugünkü psikanalizin önüne konan kolektif bilinçdışı arzunun, kötülükten, varoluşun huzursuzluğundan ve tercihlerinin sorumluluğundan kurtulmuş bir öznenin 'yeniden doğuşu' (yarı mesihvari) söylemine izin vermesi olduğunu söylemem yanlış olmaz.

Bu amaçla, psikanalizin, özne ile nesnenin ayırt edilemezliği ve içsel dünya ile dışsal dünya arasındaki belirsiz sınırların nitelediği Oedipus-öncesine, söz öncesine ilişkin önemli keşifleri, terapötik gerçeklikte başarılması beklenen iddialar olarak 'kötüye' kullanılmışlardır. Bu önemli kuramsal kavramların *kullanımının suistimal edilmesi*, terapistlerin, terapötik ütopya ile bilinçdışı özdeşleşmesi sonucunda olmuştur. Bu bilinçdışı özdeşim, gerçeklik ile terapötik kurtuluş düşlemi arasındaki mesafenin anında çökmesine neden olur.

Klinik Örnek

Birinci İsrail – Lübnan Savaşı (1982) sırasında, 'Savaş stresi tepkisi'nden mustarip İsrailli askerlerle askeri sistemin içerisinde (travmanın ortaya çıkışını engellemek amacıyla) çalışıyordum. Parçası olduğum ruh sağlığı ekibi, terapötik topluluğa dönüştürülmüş yarı-askeri bir tesiste çalışmaktaydı. Terapistler olarak hepimiz, askerlerin içler acısı ıstırabını hafifletmek

[3] Freud (1930), *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'ndan ödünç alarak

için hissettiğimiz umutsuz ihtiyacın yanında kendi payımıza düşen kolektif bir suçluluk hissinin de pekala farkındaydık. Askerler doğrudan savaş alanından geliyorlardı, her tarafları is ve kirle kaplı, gözleri tükenmişlik ve kabusla doluydu. Pek çoğu, *"hayatta kalanın suçluluğu"* olarak tanımladığımız durumdan mustaripti: En iyi arkadaşını yaralı halde savaş alanında terk ettiğini hisseden asker; teröristlerin yerleşimini temizleme sürecinde istemeden vurduğu sivillerin ölümünden dolayı acı çeken asker; haberleşmedeki sorunlar nedeniyle düşman tarafından ele geçirilen tankla ilgili kendine zihinsel olarak işkence çektiren bir haberleşme (sinyal) teknisyeni. Bu askerleri tedavi etmek için elimizden gelenin en iyisini yaptık, yıkıcılıkla kaygı uyandırıcı karşılaşmayı yorumlamaktan, semptom azaltmaya yönelik davranışçı çalışmaya kadar bildiğimiz tüm yöntemleri denedik ancak ilk başta, pek başarı elde edemedik. Ne zamanki askerlerin dışavurduğu ve nevrotik bir *suçluluk duygusu* olarak ifade ettikleri suçlulukla kendimizi ilişkilendirdiğimizi kabul etme cesaretini gösterebildik, o zaman şaşkınlık verici bir değişiklik oldu. Bu askerlerin gerçekten ne yaptığını ve gerçekte olup biteni ne biliyorduk ne de sormaya cesaret edebiliyorduk. Gördüğüm üç hastanın da ağır bir suçluluk yüküyle mücadele etmeye çalıştığını keşfetmek beni umutsuzluğa sürüklemişti. Bu suçluluk, inanmayı tercih ettiğim şekilde nevrotik olmak zorunda da değildi. İlk askerin yaralı arkadaşını gerçekten de terk ettiği ortaya çıktı. Kendisini fevkalade trajik bir düşünceye sevk eden bir felç haline atıfta bulunuyordu: "Annem onun yerine benim ölmemi isterdi" ama olan olmuştu. Onu çapraz ateşten çıkarmaktan kaçınmıştı ve arkadaşı öldürülmüştü. İkinci asker o kadar korkmuştu ki karanlığa doğru ateş etmiş ve 'temizlemesi' için gönderilen yıkık evde kendisinden saklanan yaşlı bir çifti vurduğunu fark etmişti. Tetiği çektiğinde, çiftin gözlerinde gördüğü korku ve yalvarışın resmini hafızasından silemiyordu. Şu düşünce aklına geldiğinde, zihinsel olarak çökmüştü: "Ne yaptım ben... onlar benim anne babam olabilirdi"; ve haberleşme 'sinyal' teknisyeni, tankın haberleşme sistemini emredildiği şekilde tamir etme işinden kaytarmıştı çünkü nöbet yerinin görece güvenliğini terk etmekten korkmuştu. Daha sonra söylediği gibi: "Suçlu *hissetmiyorum, suçluyum*".

Son Değerlendirme

Görüldüğü üzere, hayatta kalanın suçluluğu yalnızca kurbanların üzerindeki bir yük değildi, terapistlerin de gerçek ıstırabın kurbanları-

nın bu ıstıraba doğrudan katkıda bulundukları ihtimalini görmesine engel olmuştu. Daha önce bahsettiğim konuları, yerçekimsel güçlerin kolektif karşı aktarımımızı etkilediği bilinçdışı yolları örnekleyebildiğimi düşünüyorum. Hastalarımızla aynı tehlikenin içinde bulunmadığımız, orada olmadığımız için hepimiz suçlu hissettik ve bu nedenle onları ve kendimizi hakikatten korumaya çalıştık. Her iki tarafı, hem kurbanın hem de zalimin tarafını görmekte hepimiz isteksiz davrandık.

Bu hastaların gerçek travmalarına gelirsek, yalnızca dehşet verici dışsal gerçekliğe tam olarak hangi düşlemin eşlik ettiğini anladığımızda travmanın özüne anlamlı bir şekilde dokunmuş olduk. Arkadaşın ölümü değil, şu düşüncenin kendisidir: annem benim ölmemi tercih ederdi; masum insanları öldürmek değil, 'onlar benim anne babam olabilirdi' düşüncesidir ve bir çeşit iyileşme sürecini başlatan, gerçek suçluluğun farkına varmaktır. Yine de üzülerek söylemek zorundayım ki, günümüz söyleminde hakikatin hâlâ 'terapötik etki'si olduğundan şüpheliyim.

Kaynakça

Abram, J. (1996) *The Language of Winnicott – A Dictionary of Winnicott's use of Words*, Karnac Books, London.

Amir, D. (2012) "The inner witness", *Int. J. Psycho-Anal.*, 93(4):879-896

Aron, L. (1996) *A Meeting of Minds – Mutuality in Psychoanalysis.* The Analytic Press, London.

Bick, E. (1968) "The experience of the skin in early object-relations", *Int. J. Psycho-Anal.*, 49: 484-486

Bion, W. R. (1961) *Experiences in Groups and Other Papers*, Tavistock Publications Limited, London.

Breuer, J. and Freud, S. (1895) "Studies on Hysteria", *S.E.* II, 1-323.

Dalal, F. (2001) *The Social Unconscious: A Post-Foulksian Perspective.* Group Analysis 34: 539-555.

Elias, N. [1990] *Reflection on a Life,* Polity Press, Cambridge, 1994.

Foucault , M. (1985) History of Sexuality, Vintage Books, New York.

Foulkes, S.H. (1964) *Therapeutic Group Analysis*, George Allen & Unwin, London.

Foulkes, S.H. (1973) "The group as matrix of the individual's mental life", *Selected Papers,* Psychoanalysis and Group-analysis. Ed. E.T. Foulkes, Karnac Books, London, 1990.

Frankl. E.V. [1946] *Man's Search for Meaning,* Mass Market Paperback, New York, 2006.

Freud, S. (1911) "Formulations on the two principles of mental functioning", *S.E.* XII, 213-226.

Freud, S. (1914) "On Narcissism: an Introduction", *S.E.* XIV, 67-104

Freud, S. [1916-1917] (1915-1917) "Introductory Lectures on Psychoanalysis (Part III)", *S.E.* XVI, 243-477.

Freud, S. (1917) "Mourning and melancholia", *S.E.* XIV, 237-258.

Freud, S. (1918) "From the history of an infantile neurosis", *S.E.* XVII, 7-122.

Freud, S. (1920) "Beyond the pleasure principle", *S.E.* XVIII, 1-64.

Freud, S. (1921) "Group psychology and the analysis of the ego", *S.E.* XVIII, p.65-144.

Green, A. (2002) Idees directrics pour une psychanalyse contempraine – Meconnaissance et reconnaissance de l'inconscient. Presses Universitaires de France.

Guntrip, H. (1969) *Schizoid Phenomena, Object-Relations, and the Self,* International University Press, New York.

Hinshelwood, R. D. (1989) *A Dictionary of Kleinian thoughts,* Free Association Books, London.

Hopper, E. (2003) *The Social Unconscious,* Jessica Kingsley, London.

Klein, M. (1940) Mourning and its relation to manic-depressive states, WMK1, pp.344-69.

Klein, M. (1950) "On the criteria for the termination of an analysis" *Int. J. Psycho-Anal.* 31: 204-204.

Laplanche, J. and Pontalis, J. (1973). *The Language of Psychoanalysis,* Karnac, London.

Laplanche, J. (1992) *Seduction, Translation and the Drives,* eds. J. Fletcher, M. Stanton, Institute of Contemporary Art, London.

Volkan. V. (2001) "Transgenerational transmissions and chosen traumas: an aspect of large group identity", *Group Analysis* 34 (1): 79-97.

Winnicott, D. W. [1947] "Hate in the countertransference", *Through Paediatrics to Psycho-analysis.* Hogarth Press & The Institute of Psychoanalysis, London, 1975, 194-203.

Winnicott, D. W. (1951) "Transitional objects and Transitional Phenomena." *Playing and Reality,* Basic Books, New York, 1971, 1-25.

Winnicott, D. W. (1967) "The location of cultural experience", *Int. J. Psycho-Anal.* 48: 368-372.

Winnicott, D. W. (1971) "The place where we live", *Playing and Reality,* Tavistock, London.

Winnicott, D. W [1963] "Fear of breakdown", *Psycho-Analytic Explorations,* ed. Clare Winnicott, Ray Sheperd & Madeleine Davis, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1974, pp.90-91,

utancın güzergahı olarak muğlaklık*

*SILVIA AMATI SAS***

ÇEVİRENLER: BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY, EVREM TİLKİ, FERHAN ÖZENEN

Utanç, onu kuramsal açıdan anlamlandırabilmeye yönelik her girişimde, anlaşılması zor ve değişken özellikte olduğunu göstermiş bir duygudur. Uygulamalarımızda tutarlı bir biçimde kaynaştırılan çeşitli kuramları bir bütün olarak tarif etmek ise zordur.

Utancı incelemeye çalışırken er geç muğlaklık türü bir şeyle karşı karşıya kalınır; çünkü Kinston'ın (1983) da söylediği gibi bazı yazarların yaklaşımları diğerlerinin örnekleriyle uyuşmamaktadır. Bu sebeple Goldberg'in (1985) *"bu, kuramları bağdaştırma meselesi değil; kavramları işler hale getirme meselesidir"* vurgusu daha kullanışlıdır. Sonrasında metapsikolojik bir senteze varılabileceğini beklerken, utancı anlamaya yönelik farklı çalışma çerçeveleri birbirini tamamlar.

Benim yaklaşımım, kişiliğe zarar verme amacı taşıyan açık kurumsal sistemler tarafından travmatik deneyimlere (kaybettirme, işkence, toplama kampları) uğratılmış hastalarla olan klinik çalışmalarımı temel alıyor. Süregiden yabancılaşma göz önüne alındığında, bu hastalarda utanç duygusunun ortaya çıkışı, çatışma kapasitesinin yeniden kazanılmasının klinik işareti olarak değerlendirilebilir (Amati Sas, 1989). Bettelheim (1943) olağandışı durumlara maruz kalan birinin, kendi kendisinin de onaylayamayacağı bir biçimde davranacağını ifade etmiştir. Kişide, tahmin edebileceğinin ötesinde bir konformizm ya da koşul-

* Bu metin *International Journal of Psychoanalysis*'te yayınlanmıştır. IJP, 1992, 73, s.329-341.

** İtalyan ve İsviçre Psikanaliz Dernekleri üyesi, formatör analist.

lara uyum sağlayabilirlik hali belirir. Bağlamla ilişkili olan bu pasif taklit/ benzeme (mimesis) halinin ertelenmiş farkındalığı tuhaflığa ve tiksintiye yakın, belirgin bir utanç hissi bırakır. Kişi kendine dair olarak, farklı bağlamlara karşılık gelen ve kayda geçirilemeyen iki imgeyle baş başadır.

Böyle psikanalitik süreçlerde utanç üzerinde detaylı bir biçimde durmak, kişinin, kendi imgesinin duruma bağlı olarak farklılaşabileceğine dair bir keşfi kabul etme kapasitesini ve bunun yol açtığı iç çatışmalarla uğraşmayı üstlenebilmesini ve sürekliliği ve bütünlüğü (yani kişisel kimlik hissini) yeniden tesis etme ihtiyacını kabullenebilmesini gerektirir.

Buradaki amacım utancı, bağlamla (çevre, dışsal nesneler, sosyal gerçeklik) ilişkili benlik dinamikleriyle ve kimlik duygusunu sürdürebilme meselesi ile bağlantılandırmaktır. Burada Bleger'in (1967) simbiyotik bağ, muğlaklık [*ambiguity*] ve (Melanie Klein'ın paranoid ve depresif konumlarını önceleyen) muğlak [*ambiguous*] konum kavramlarıyla öne sürdüğü kuramsal modeli temel almaktayım.

Muğlak (çiftedeğerlilik veya tutarsızlıkla karıştırılmamalıdır); uyma yetisi, yumuşaklık, geçirgenlik ve çatışmasızlık [non-conflictuality] halinin kişiliğe yerleşmesi ile tanımlanmaktadır.

Bleger'in (1967) simbiyotik bağ ve muğlaklık kavramlarını içeren kuramsal modeli tartışmamın temeli olacaktır. Bu model, nesneleriyle ilişkili olarak benliğin ayrım yapması (Klein'ın konumları) ile çerçeve ya da bağlam sorununu dinamik bir açıdan bir araya getirmektedir.

Benliğin bağlamla ilişkisi, basit kaynaşma (ya da zımni anlaşmadan), farklılaşma, ayrılma ve bireyselleşme hallerine uzanan bir yelpazededir. Kaynaşma ya da ayrışmama hali klinik açıdan kendini muğlaklık olarak göstermektedir (Aragones, 1975): Tanımlanmamışlık konfüzyon, dezoryantasyon ve özellikle içsel çatışmanın yokluğu halidir. Muğlaklık, temel ayrışmamışlık haline (benliğin nesnelerden ayırt edilmediği ve kendiliğin kendi olmayandan ayırt edilmediği bir hale) karşılık gelmesiyle, en ilkel ruhsal örgütlenmeyi temsil eder.

Olgunlaşmış kişilikte de süregiden bu temel ayrışmamışlık hali kalıntıları (yapışık ya da muğlak çekirdek) bölünür, dış dünyaya yansıtılır ve yakın ilişkilere veya günlük hayata bırakılır. Muğlak çekirdeğin yansıtılması ve bırakılması benliğe güvenlik ve aidiyet hissi sağlayan

bir simbiyotik bağ oluşturur. Bazı niteliklerinden ötürü "kişiliğin psikotik kısmı" (Bion, 1957) ile eşdeğer olabilecek muğlak çekirdek (örgütlenme ya da hiyerarşinin olmadığı, ayrışmamış duygulanımlar bütünü), bırakılacak depoların kaybedilmesiyle ve simbiyotik bağın kesilmesiyle aniden yeniden içe alınırsa, kişiliğin daha farklılaşmış, olgun ve bütünleşmiş kısımlarının dengesini tehdit eder. Ayrışmamışlık haline böyle aniden gerilemek, zihin bulanıklığı paydasındaki belirtileri geçici ya da anlık olarak ortaya çıkarabilir, ancak bu durum depersonalizasyon ve kimlik kaybına kadar da gidebilir.

Benlik etkinliğinde utancın, biri daha zamansal (iç ruhsal süreçlerle ilişkili), öteki ise daha sosyal ve bağlamla ilişkili olan iki dinamik kaynağı bulunmaktadır. Benliğin "zamansal" etkinliği; özdeşleşimsel tasarı (Aulagnier, 1975), geçmiş gerçeklikteki nesnelere geriye dönük bağımlılık (Green, 1977), simgesel bağlarla sağlanan içsel çerçeve (örn. soy) ve geleceğe yatırım ile ilişkilidir. "Bağlamsal" etkinlik ise simbiyotik bağ ve benliğin sabit ve hareketsiz tutmaya çalıştığı muğlak ve ayrışmamış kendilik kısımlarının mevcut ve somut çerçevelere (öznenin ait olduğu aile ya da alışkanlıklar gibi kurumlara) bırakılması aracılığıyla, mevcut dış çevreye bağımlılığıyla ilgilidir. Zamansal etkinlik benliğin yaratılma ve dönüşme süreciyken, bağlamsal etkinlik kendiliğin ve dışsal gerçekliğin ayrışmamış kısımlarını hareketsiz bırakma ve bunlar üstünde kontrol sağlama sürecidir. Benliğin bu iki etkinliğinin sinerjisi, kimlikle ve aynı olma duygusuyla ilişkili iç duyumlar olan süreklilik ve güvenlik hislerini muhafaza eder (Grinberg, 1968).

Özdeşleşmeler üzerine kurulan etkin süreklilik, herkeste her zaman, kişiliğin daha konformist (daha fırsatçı ve daha taklitçi) olan ve "kapsanması" gereken bir yönüyle beraber var olur. Buna göre, Winnicott'un "çevre olarak anne" ve "nesne olarak anne" kavramları, nesnenin ikili işlevinin göstergesidir. Çocuk, özdeşleşmelerini veya "nesne ilişkilerini" aynı anda kuracaktır ve kendiliğin farklı yönlerinin bütünleştirilmesi işlevinin kökeninde yatan "çevreselliği" veya kapsama işlevini de içselleştirecektir. Ancak özne hiçbir zaman tümüyle kendi kendini kapsayan bir hale gelemeyecektir ve dışsal nesnelerine ve o anki çevresine ve (anne babadan beklenen türden ideal bir cömertliğin de yanılsamalı bir biçimde umut edildiği) sosyokültürel bağlamına daima bağımlı kalacaktır.

Kişinin, bırakabildiği depoları kaybettiği olağandışı durumlara maruz bırakıldığı ve süreklilik kaybı hissettiği durumlarda kişiliğinin en bağımlı kısmı iyice görünür hale gelir. Bu travmatik durumlarda kişiliğin muğlak özellikli yanları, yani (genellikle bölünüp ayrılmış, yansıtılmış ve dışsal nesnelerin sabit yapısı içine bırakılmış) temel ayrışmamışlık halinin kalıntıları, daha olgun, bütünleşmiş ve farklılaşmış benliği istila eder. Bu "muğlaklığa gerileme"; Winnicott'un "çöküş korkusu"na, Anna Freud'un "teslimiyet korkusu"na ve Masud Khan'ın "kendi kaynakları olmadan, bağımlılığa teslim olma dehşeti"ne karşılık gelmektedir. Olağandışı duruma maruz kalan kurbanlar bunu, kendilerini de şaşırtan bir şekilde "her şeye uyum sağlayıp aşina olmuş" şekilde davrandıkları bir değişim ve "yeni bir gerçeklik" olarak deneyimlerler (Amati Sas, 1985).

Bu muğlaklaşma hali paradoksal bir biçimde olağandışı ya da felaketvari durumlarda dışsal gerçekliği olduğu gibi çatışma belirmeksizin kabul etmeyi mümkün kılan majör bir savunma da teşkil etmektedir (Amati Sas, 1985). Olağan veya sıradan durumlarda ise, çeşitli derecelerde olan ve davranışta ve dilde ifade bulan muğlaklık, ötekilerle ya da dış gerçeklikle bir çatışmazlık uzlaşımı yapıldığını gösterir (Gizli anlaşma [Steiner, 1985], göz yumma, suç ortaklığı ve mutabakat kavramları muğlaklığın dışavurumlarıdır).

Utanç, kimlik hissindeki değişimlerle ilişkili belirli bir kaygı biçimi olarak değerlendirilebilir. Fenichel'i (1946) izleyerek, otomatik bir utançtan bahsedebiliriz ve bu, felaketvari (panik) bir kaygıya ya da "sinyal utanca" karşılık gelir. Şimdiden önemli bir hale kavuşmuştur: Öznenin tarihinin bir parçası haline geldiğinde, geçmişte cereyan etmiş ve "ertelenmiş eylem" halinde karmaşıklaşmış, travmatik bir "zorlayıcılık"la bağı ifade eder.

Utanç, benliğin ayırt etme ve çatışmayla ilgili konumlarını sürdürme ihtiyacına bağlı olarak, belirli sınırları aşmamak için muğlaklığı önlemek adına kendisine yolladığı bir sinyal olarak anlaşılabilir.

Freud, utanç kelimesini açık bir kuram oluşturmadan birçok yazısında kullanmıştır. Çekingenlik, tiksinme, ahlaklılık, alçakgönüllülük, teşhir, analite ve üretral evre terimleri Freud'un çeşitli metinlerde utançla ilişkilendirdiği terimlerdir. Freud birçok çalışmasında [(1894), (1900), (1905), (1914) ve (1923)], utancın ilişkisel yapısına, dürtülere karşı

savunma ya da kısıtlama işlevine ve benlik ideali (öz-saygı) bakımından evrensel bir içruhsal çatışma niteliği taşımasına dikkat çekmiştir.

Freud, "Dürtüler ve Yazgıları" (1915) eserinde utançtan bahsetmese de, röntgenciliğin ve teşhirciliğin akıbetini ve aktif ile pasif konumların dinamiklerinin bakış ile ilişkisini değerlendirirken, bu duygunun olası alt yapısını ustalıkla incelemiştir. Neticede bu, "kendine döndürme ve karşıtına çevirme" fikirleriyle, ruhsal etkinliğin en ilkel mekanizmasını ifade etmektedir: Utanç deneyimlendiği zaman, birden ortaya çıkan anlık gerilemede belirdiği düşünülebilecek kendilik temsiline ilişkin gelgitleri.

Green'e göre (1977), doğuştan geldiği varsayılan bu "çift yönlü döndürme", yani "kendini yansıtma kapasitesi" ruhsal hayatın temel taslağıdır. *"Bu, dış dünyanın bir yansıması olan bir fikir şeklinde değil; aksine kişinin kendisiyle ilişkisinin başlıca şekli olarak görülmelidir."* Ama utanç ayrışmamış veya muğlak çekirdeğe ait olarak ele alınabilecek bu ilksel ruhsal hareketlerde kök salmışsa ancak ruhsal çatışma, bastırma ve özsaygı kapasitesi ile anlamlı hale gelir.

"Narsisizm Üzerine: Giriş"te (1914), özsaygı, benlik ideali ve bastırma birbirleriyle yakından ilişkilidir. Bu kavramlardan her biri, diğerinin "koşulu" olarak ortaya çıkar. Özeleştiri, kendini gözlemleme, kendini algılama ve içebakış, özsaygının işlevleridir ve o da birincil narsisizmin ideal geri kazanımına [*recovery*] doğru yönelir. Freud bu metinde "aşağılık duygularını" (bunu utanç olarak da yorumlayabiliriz) benlik ile benlik ideali arasındaki gerilime bağlar ve bunları suçluluk duygularıyla kıyaslar. Suçluluk duyguları benlik ile "vicdan" arasındaki çatışmayı temsil etmektedir.

Birincil narsisizme karşıt olarak benlik ideali; anlam ve içeriğin koşullarını ve gerçekliği test etme uğraşını ortaya koyar. Dolayısıyla utanç, benlik ideali ile ilişkisi bakımından özsaygıya dair bir değerlendirme olarak görülür. Burada benlik ideali, öznenin ait olduğu ilk grup ve kültüre özgü savunma tarzı ve bastırmaların içselleştirilmesini temsil eder.

Önbilinç ile bilinç arasındaki "ikinci sansür", çocuğun benliğinin, başkalarının hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan aşağılanma, mahcubiyet ve utançtan kurtulmak için edindiği kapasitenin sonucudur (Sandler, J. & A. M., 1987). Dış gerçekliğe yakın olan "ikinci sansür", kişinin öz-algısı ile ötekilerin kişiye dair algısını bir dengeye oturtur; toplumsal durumlarla bağlantılı normların içselleştirilmesi yoluyla

oluşur. Chasseguet-Smirgel (1975) şöyle yazmıştır: *"Arkadaşlarımızın, 'narsisistik çiftlerimizin' bizi nasıl algıladıklarına dair algımız, kendi benliğimizi ölçebilmemizi sağlar."*

Freud'un utanca dair getirdiği farklı kavramsallaştırmalar, bu konuda çeşitli kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Klasik yaklaşımlar (Piers & Singer, 1953; Jacobson, 1964; Sandler, 1987) utancı, suçluluğunkine benzer yapısal modele yerleştirmeye çalışırlarken diğerleri onu, içinde narsisizm, kimlik ve nesne ilişkilerinin de yer aldığı kavramsal modele oturttular (Erikson, 1963; Lichtenstein, 1964; Kinston, 1983). Açıkçası utanç basit bir çerçevede anlaşılamayacak kadar karmaşık bir konudur; onun karmaşık dinamiklerini anlayabilmek için farklı analitik kavramların birleşimine ihtiyaç vardır. Eğer utanç narsisizmin alanına giriyorsa, durduğu yer nesne ilişkilerine yakın sınırda olmalıdır. Utanç, nesne ilişkilerinin her zaman eşlik ettiği simbiyotik bağlardan kaynaklanan "narsisistik alan"a özgü bir duyarlılık olarak tanımlanabilir.

Utancı anlamak için simbiyotik bağın karşılıklı olduğunu akılda tutmak önemlidir; burada bunların her biri, ötekilerin kaygı ve muğlaklıkların potansiyel depolarıdır. Dilsiz ve sözsüz olan simbiyotik bağ, diğerinin muğlaklığının deposu olma kapasitesini içinde barındırır. Bir kişi, yardımcı nesne konumunda olduğunda, ötekinin muğlak taraflarına yönelik kendi çiftedeğerliliğinin sorumluluğunu almış olur (bu, özellikle psikanalistin konumunda belirginleşir).

Utanç ve muğlaklık eşlenebilir. Muğlaklık kişiliğe hakim olduğunda, utanç ortaya çıkmaz. Ancak eğer utanç çok sıkıntı verici bir hale gelirse, özne ona karşı kendini korumak için muğlak, tanımsız veya kafası karışmış hale gelebilir.

Bleger'e göre muğlaklık, muğlak özne tarafından değil, onu gözleyen ve tereddütü, kuşkusu, kafa karışıklığı, çift anlamlılığı, yönünü kaybetmişliği ve şaşkınlığı içinde gören kişi tarafından algılanır. Bu nedenle öznenin kendi muğlaklığını ancak yeniden içe yansıtıldığında, yani, depo tarafından yeniden ona yansıtıldığında (yüz ifadeleri, kelimeler veya bakışları aracılığıyla) algıladığını varsayabiliriz. O zaman özne kendi muğlaklığını kendi bütünlük hissine bir tehdit olarak deneyimleyebilir: kimliğe dair ikilem veya çatışma, utanç hissi bağlamında ifade bulur. Bu durum, utancın tanımında neden bakışın da yer aldığını

açıklayabilir. Bakışın, kapsayıcı veya reddedici yönüyle, "bir mesafeden" algılayışı (Bleichmar, 1981) -aynı zamanda ötekinin bakışından gizlenme eylemi- bu üstü kapalı duygulanıma dair metafordur.

Eğer Klein'ın kaygı kuramını temel olarak alırsak, utanç duygularının farklı niteliklerini tarif edebiliriz: Tekinsizliğe yakın felaketvari utanç, tiksinti ve reddetmeye yakın zulmedici utanç ve suçluluğa yaklaşan depresif utanç. Ancak, böyle bir utanç duygusuna dair algı, halihazırda ayrışmış, çatışma yaşayabilen ve ayrışmamışlığın tehlikesini deneyimleyebilen bir benliğin varlığını gerektirir - bu, belirli kendilik imgelerinde, bir tür bütünlük veya iç yapı içinde, Sandler'in (1960) tanımladığı şekliyle (kaybetmek istemediği) "güvenlik duygusu"nu bulmuş bir benliktir.

Utanç anında benlik, içgörü ve simgeleştirme işini üstlenmek zorunda kalabilir, çünkü süreklilik ve bütünlük hissindeki denge kaybını geri kazanmak için "işlev" görmek durumundadır. Kaçınma eylemine (mimikler veya davranışlarla) başvurabilir veya daha karmaşık bir temsil ve simgeleştirme çabasına girerek farklı bir kaydetme şekline yönelebilir. Benliğin süreklilik hissini istila eden felaketvari utanç durumlarında, daha uzun bir işleme (*elaboration*) ve "bağlam içine yerleştirme" gerekir; kişinin iç ve dış referans noktalarını geri kazanmak için daha büyük bir çabaya ihtiyaç vardır (bu, mağdurların terapötik süreçlerinde gözlemlenebilir).

Kişi utanç yaşadığı anda, benliğin hemen muğlak konuma geçtiğini görmek ilginçtir. Bu nedenle utanç duygusunun başlangıcının; muğlaklık, ikilem ve kafa karışıklığının belli muğlak bir şekilde "çift yönlü döndürme"ye uğradığı an olduğu söylenebilir. Burada rahatsız edici verinin bir kez daha içsel bir düzene (benlik ideali/üstbenlik) oturtulması ihtiyacı görülür. Bu içsel düzen artık hoşa gitmeyen bir durum değildir ve güvenliği muhafaza eden dış dünyaya göre bir düzen içindedir. Dış dünyayla ilişki içinde olan temel "düzen" kavramsal olarak "biricik nesne"nin düşlemi olarak ifade edilebilir. Bu, Berenstein ve Puget (1986) tarafından şöyle tarif edilmiştir: *"Biricik nesne, ihtiyaçların doyurulduğu belirli eylemlere imkân veren nesnedir. Böylelikle dış ve iç dünya, ben ve ben olmayan ayrılır; gerçekliğe dair ilk işaretler ortaya çıkar; arzuya dair beklenti içinde olabilmek ve savunmasız ve terk edilmiş benliğe anlam katabilecek bir yardımcı benlik sağlamak mümkün olur."*

Biricik nesne, evrensel bir düşlemdir; özne bu şekilde bir dış ötekinin onun şartlarını daima karşılayacağını, yani tamamlayıcı bir yardımcı nesne olacağını umar.

Biricik nesne, tersine çevrilebilirliği içinde, sadece ayrıcalıklı bir dış nesne içine ayrışmamış bir çekirdek tortusunu zorlantılı bir biçimde bırakma mecburiyetiyle ilgili değildir; aksine, ötekini bağımlılığı ve çaresizliği içinde tutmanın depresif sorumluluğu ile de ilgilidir.

Dolayısıyla simbiyotik bağlar her zaman, kişinin ayrışmamış, bağımlı yönlerinin dış bir öteki tarafından kabul veya reddedilmesiyle ilgili bir bağımlılık ve duyarlılık tesis ederler.

Pek çok yazar (Grinker, 1955; Mathis, 1981; Broucek, 1982) utancı bir uygunsuzluk hissi olarak tanımlar. Benim bakış açıma göre, bizimle olan ilişkisine dair ihtiyacı kapsamında, Öteki'yi (bize yakınlığı ister anne baba, ister çocuk konumunda olsun) kucaklamaya yönelik bir kapasitesizlik, uygunsuzluğun bir formu olabilir. (Bazı hastalarla karşı aktarımda utanç olarak deneyimlenen bazı duygular bu kategori içine girebilir). Dolayısıyla utanç, ötekiyle ilişkide, kucaklama veya depo olma işlevinin 'başarısız' olması olarak düşünülebilir. Aynı zamanda ötekinin veya ötekilerin bizimle ilişkilerinde bu işlevi kabul etmediklerinin keşfi olarak da görülebilir (alay).

Warren Kinston utancı ayrışma-bireyleşmeyle bağlantılı bir görüngü olarak değerlendirir. Bu durum, öteki haline gelinen ve diğerleri için başka biri olmanın fark edildiği, kaygılandırıcı anda ortaya çıkar. Bu, anne babanın tümgüçlülüğünün artık tüm kaygıları kaplayamadığının, anne babaların mutlak depolar olmadıklarının anlaşıldığı andır. Nesne ilişkileriyle karşılıklılığın mümkün hale geldiği bir ayrışmış nesneler statüsü daha net bir şekilde benimsenir artık: Diğer bir deyişle, çocuk artık onları görür ve onlar tarafından da görülür (Piera Aulagnier'nin diyeceği şekliyle). Kişinin kendi (düşünce) faaliyetine dair bilinci belirmek üzeredir; anne babaların ne düşündüğümüzü bilmedikleri ve onlar için saydam olmadığımıza dair yepyeni bir duygu da bununla birlikte keşfedilmektedir.

Aulagnier gibi Kinston için de (her biri kendi kuramsal açıklamalarıyla uyumlu bir şekilde), anne babalar farklılaşmaya ve ayrışma-bireyleşmeye tahammül edemezler ya da buna karşı çıkarlar. Çocuk, üstü kapalı bir işbirliği içinde onlarla kaynaşmış, muğlak ve karışmış bir halde kalmasını

talep eden konuşulmamış bir sadakat idealini paylaşır. Belirli bir zamandan sonra çocuk, anne babasına bağlı kalma sözünü bozmalı, aynı zamanda kendisi olarak, ikincil özdeşleşmeler ve ödipal bir üstbenlik yapılandırarak yeni bir çeşit sadakat yolu açmaya çalışmalıdır.

Aulagnier'ye (1975) göre, çocuğun "saydam" olmadığını fark ettiği ve anne babanın onun düşüncelerini "okuyamadığını" anladığı an, cinsiyetler arasındaki farkın idrak edildiği an kadar önemlidir. Bu, yalan ve gerçeğin ve dolayısıyla da özel olan ve kamusal olanın keşfidir.

Şayet utanç, ayrışma-bireyleşme ile bağlantılı duygulanımlar açısından (yani nesneleri kendiliğin dışında görerek) ele alınırsa, Klein'ın depresif konumuna ve Winnicott'un tasa ve endişe evresine yerleştirilebilir. Burada özne, kendi saldırganlığının sonuçlarından kaygılanmaya ve vermek, yapılandırmak ve onarmakla ilgili kendi kişisel ihtiyaçlarını keşfedebilmeye başlar.

Kinston'a göre, çocuğun ilk önemli utancı, kendi kendine işlev görebilmekle ilgilidir. Kendisine anne babasıyla bağlantılı aktif bir kendilik imgesi verebilmesiyle ilgilidir. Ancak bana kalırsa burada utancın, tam tersi bir eğilimin fark edilmesiyle ilgili bir tarafı da bulunuyor; yani daha olgun bir konuma kıyasla tekrar pasif ve bağımlı (başka bir deyişle, kendi kendine işlev göremez) bir hale gelinmesi.

Utanç anı her zaman tümgüçlülüğün kaybını ve kişinin kendi savunmalarının kırılganlığına dair bir algıyı içinde barındırır. Utanç (simgesel olarak bedende veya ruhsallıkta yerleşmiş) "mahremiyeti" korur. Ancak eğer "mahrem", bastırılmış pregenital ve genital ile ilgili ise, daha da mahrem kalan tam da öznenin, kendisine kapsama, saygı ve sevgi sunacak dış nesnelerle ilişkisinde kendi bağımlılığını, kırılganlığını ve edilgenliğini algılamasıdır.

Utancı küçük düşme, cehalet, yetersizlik ve uygunsuzluk ile bağlantılandıran yaklaşımlar (Grinker, 1955; Broucek, 1982; Mathis, 1981) çocuğun, megalomani yoluyla kırılganlığını ve bağımlılığını telafi etme şekillerine gönderme yapar. Buna iyi bir örnek, Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nda (1900) bahsettiği bir çocukluk anısıdır.

Olay şöyle anlatılır: "*7 ya da 8 yaşlarından, çok net hatırlayabildiğim bir ev sahnesi daha var. Bir akşam uyumadan önce edep kurallarını bir kenara attım ve anne babamın yatak odasında onlar oradayken altıma ettim. Babam azarlarken 'Bu oğlandan bir halt olmaz' deyiverdi.*

Azmime korkunç bir darbe olmuş olsa gerek bu; çünkü düşlerimde sürekli bu sahneye göndermeler oluyor..."

Mannoni (1982) şöyle ekler: "*Anne babası yataklarını ıslattığı için çocuğu mahcup etmeye çalışınca çocuk da onlara ileride daha iyi ve yepyeni bir yatak alacağına dair söz verdi.*" Anne babanın yatağını ıslatmak, etkisizliğin ve yetersizliğin ilk örneğidir; çocuksu bilinçdışının bir 'manevra'sıdır. Tam da buna yönelik olarak Küçük Freud, ilerde yeni ve daha iyi bir şeyle etmeye söz vererek, yetişkin olma tasarısıyla hemen o anda telafi gerçekleştirmeyi temenni eder. Onarılacak şey, elbette kendi imgesidir; çocuksu dürtülerini veya isteklerini baskılama görevinde yetersiz ya da etkisiz kalmış bir kendilik ile ileri tarihli bir yetişkinlik tasarısında var olan, bütün bunları yapma becerisine ait kendiliğini birbirinden ayırmaya çalışır. Kendisinin ve anne babasının karşısında özsaygısını muhafaza ederek muhtemelen en büyük korkusundan korumaktadır kendisini: Anne baba tarafından reddedilme veya onların sevgi ya da saygısının yokluğu. Anne babanın gözünde kendisini onarırken onların anne babalık işlevlerine de onarım sağlamaktadır: Onların duyduğu utanca ilgi gösterir ve bununla ilgili sorumluluk alır.

Saçmalık, uygunsuzluk ve beceriksizlik içeren bu eylem, "*Nerede olduğunu sanıyorsun! Kim olduğunu sanıyorsun!*" gibi yorumlar ve çocuksu megalomaniye darbe vuracak sorular doğurabilir. Anne babanın yatağına (kendisinin bilmediği, fakat anne babanın öngörebileceği ödipal bir hisle) "katılma" isteğini açığa çıkarabilecek bir harekettir. Böylece çocuk bir gelecek tasarısı, hepsini onurlandıracak bir "özdeşleşme tasarısı" icat eder.

Benlik ile nesneleri arasındaki bağ ve ilişkilerin diyalektiğinde özsaygı, özel bir sinyal duygusu olarak utancı kullanan, aşırı hassas bir işleyiş formudur. Özsaygımız bizi korur; ötekileri, yani bağlı olduğumuz ayrıcalıklı dış nesneleri muhafaza etme işlevi de vardır. Bu nedenle ötekilerin kendileriyle ilgili muğlaklıkları ve çatışmaları (utançları) bizi ilgilendirir.

Yukarıdaki hikayede anne babanın çocuktaki anlam muğlaklığını fark etmiş oldukları söylenebilir (çocuğun, kuşaklararası farkı dikkate almayıp kendisini anne babayla karıştırdığı bir ödipal yapı içinde gözler önüne serilmiştir bu). Çocuğun anlam karmaşasını utanç verici olarak deneyimlemesinin ana nedeni, anne baba tarafından buna işaret edilmesidir. O andan itibaren çocuk, kuşaklar arasındaki farkı ve zamansal-

lığı (büyüme zamanını) hesaba katmaya mecbur olur. Bu tür hafif travmalar her çocuğun yaşamında olabilir, fakat utanç anlamını daha sonra alacaklardır. Utancın anne baba kültürü içinde ayrımlar yapmaya ve simgeleştirmeye yönelik bir çağrı olduğu gözlemlenebilir. Özsaygı (bu örnekte, kimlik çatışmasına dair bir miktar içgörü içermektedir), anne baba kaygılarının deposu olma ve anne babanın ideallerini doyurma kapasitesine işaret eder.

Bazı yazarlar (Lynd, 1958) utancı bireysel ruh gelişiminde ana bir aşama olarak değerlendirirler.

Simbiyotik bağ daima çift yönlü olduğundan (karşılıklılık içerdiğinden), simbiyotik bağlarla ilgili, hepsinde ortak olan fakat hiçbirinde fark edilmeyen bir farklılaşmamışlık [*non-differentiation*] alanı temsil edebilecek bir kesişim tasavvur edebiliriz: Benliğin bizi uyum sağlayabilir, fakat aynı zamanda da manipüle edilebilir kılan ve grup ve kitle fenomenlerini doğuran taklitçi (mimetic) bir kısmı. Bu düzeyde, "tekinsizlik korkusu"nu (Bleger, 1970) şöyle tanımlayabiliriz: "Herkesin bir kişiliksizlik veya kimliksizlik formu halinde içinde taşıdığı, bilinmeyene dair korku", ... "bir insan olarak bizi yok edip tekil bir homojen ortama dönüştürebilecek bir sosyallikle karşı karşıya gelme korkusu"... "kişiliğin en bütünleşik kademelerinden oluşan bireysel kimliği kaybetme korkusu", "bir bütünleşme kimliği ve bir aidiyet kimliği" arasındaki dengenin muhafaza edilmesi veya yeniden kurulması ihtiyacına işaret eder.

Bütünleşme kapasitesinin yitirilmesi bir facia ya da yıkım halinde yaşanabilir; benliğin kabul edilebilir bulduğu bir durum da olabilir bu ve kişiliği düzenleyip yapılandırmanın bir yolu bile olabilir. "Muğlaklık", "-mış gibilik" veya "sahte kendilik" halindeki kişiliklerde durum böyledir; kimliğin bütünleşmesi çalışmasını, bir aidiyet kimliği uğruna bırakma eğilimi olur; özne kendisini dış gerçeklikle (nesneler veya kurumlarla) çatışma olmaksızın sürüklenmeye bırakır.

Bazı sosyal durumlarda bireyselliğimizin veya özerkliğimizin epeyce bir kısmını taklit yoluyla dış dünyadaki kurumlara bırakırız (grup fenomenlerinde olduğu gibi - Freud, 1921). Bunlar benliğin en bütünleşmiş kısımlarının, kendiliğin dış gerçekliğe uyması uğruna kısıtlandığı ("kendilerini sakatladığı") durumlardır (Freud, 1924).

Olağanüstü koşullar yaratmanın amacı, kişiyi yabancılaştırmak ve (mesela utancın temsil ettiği savunma bariyerlerini alt ederek) iç ve dış

referans noktalarını yitirmesine yol açmaktır. İşkence, kişinin bir grubun veya sosyal bir kurumun (aile, din, siyasi parti, vs.) üyesi veya katılımcısı oluşuna saldırır; maksat, kişiyi sosyal bir özne yerine, yabancılaşmış birine dönüştürerek, işkence sisteminin getirdiği bağlama bağımlı kılmaktır.

Mağdurlarla psikanalitik süreçte, hastanın acı verici, bastırılmış kısımları "keşfetmek" üzere ayrıntılara girişinin temkinli adımlar halinde cereyan ettiği gözlemlenebilir; kişi, dış bağlamdan ayrışmaz hale geldiği ve muğlaklaştığı koşulları hatırlamak zorunda kalır (Amati Sas, 1989). Bu süreçte mesele utanç duygularını bertaraf etmek değil, öznenin kimliğinin yeniden inşasında ve olumlanmasında bunlara değerini bütünüyle teslim edebilmektir.

Böylesi mağdur hastalarda utanç, yabancılaşmadan çıkma sinyali olarak ortaya çıktığından, utancın benlikteki yozlaştırılamayan bir şeyin işareti olduğu yönünde bir çıkarımda bulunmak mümkün. Şayet öyleyse yozlaşmama durumu, ruhsal işleyişteki, belirlenmeyi bekleyen bir yönelimi temsil eder. Özdeşleşme tasarısını muhafaza etme ihtiyacı olabilir mi bu? Benliğin işlev gösterme mecburiyeti midir?

Bu hastalarda utancın, bir özdeşleşme tasarısı ve geleceğe yatırım taşıyan bir diğer kendilik imgesine kıyasla yabancılaşmış bir kendilik imgesine işaret ediyor olduğu gözlemlenebilir. Söz konusu hastalar bu kendilik imgeleri arasındaki bağlantıyı bulma ve yaşamlarının devamlılığını ve tarihselliğini onarma konusunda başarı göstermelidirler.

Şayet benlik, yozlaşmaz veya değişmez bir kendilik formu fikrini veya hissini tutmaya meylediyorsa, haz ve gerçeklik ilkeleri kadar temel bir kimlik ilkesini (Lichtenstein, 1963) kuramsal bir varsayım halinde öne sürmek yerinde olabilir.

Her halükârda, kişinin devamlılık ve iç tutarlılık açısından ıstırap çektiği ve kendi kimlik hissini yeniden keşfetme eğilimi gösterdiği durumlarda utanç, özel bir tür sinyal olmaktadır.

Hastanın utanç hisleri, kendisini zapt etmiş toplama kampı dünyasıyla olan simbiyozundan çıkma sürecinde belirir. Bu, kendi davranışını seçebilme hissini yeniden kazandığı bir dönemdir. Kendi edilgenliğinin veçhelerini, istemeyip kabul ettiğini ya da başka bir deyişle, "her şeye uyum sağladığını", kendisini yabancılaştırıp başkasına dönüştürdüğünü ve başkalarının amaçlarına alet edildiğini görüp bunu teslim etmektedir.

Psikanalitik süreçte birbiri ardına gelen bu "utanç aşamalarında", en uzun süre erişilemez kalan utanç hissinde süregiden şey, hastanın, maruz kaldığı aşırı durumun sinikliğine, insan dışılığına ve düşünme ve eyleme biçimlerine uyum sağlamış ve öyle koşullanmaya boyun eğmiş olmasıdır.

Burada Bayan O. isimli bir olguyu sunacağım. Bayan O.'nun en büyük utancı esaret döneminde yaşadığı depersonalizasyon hissiydi. Paniğe sevk eden utanç hissini, simgesel rüyalarından çözülebilecek fakat kendisinin dile getiremediği bir cinsel şiddet hadisesinin sıkıntı verici hatırası içinde çok daha sonra saptayabildi. Tarifsiz utancını ancak daha sonra, işkencecilerin ölümcül [*thanatic*] zihniyeti tarafından, kendisi bilmeden, sinsice koşullanmış olma hissi olarak ifade edebilir hale geldi. Derinlemesine çalışma sürecinin bazı adımları aşağıda betimleniyor.

Bayan O. ile ilk kez sürgün olarak geldikten kısa bir süre sonra görüştüm. Hapishane ve işkencenin hemen sonrasında sürülmüştü. Başta kafası karışık ve içe kapanık bir haldeydi; neredeyse halüsinasyonvari bir işleyiş içinde oluyordu bazen. Günlük yaşamını düzenlemekte güçlük çekiyordu: Örneğin seansa birkaç saat erken geliyordu ya da birkaç gün süren unutkanlık dönemleri oluyordu. Aklından sürekli pek çok travmatik ve üzüntülü durum geçiyordu: Kocasının öldürülmesi, ailesi ve arkadaşlarıyla ilgili endişeleri. Dramatik kabuslar içinde, zihnini düzene sokmaya çalışıyordu. İçgörü ve kendini analiz kapasitesi vardı ve düşlerini anlamayı ve kendine onlarla ilgili sorular sormayı hızla öğrendi. Sağlıklı bir eleştirel ruh ve köklü bir tutarlılık ihtiyacı sergiliyordu.

Bayan O. hep utanç hisleri taşıyordu; bence açıktı bu, fakat nadiren söze döküyordu. Ancak psikanalize başvurduğu için utandığını da söylemişti; çünkü bu, kendisine ve önceki yaşamına dair oluşturduğu imgeyle tamamen çelişen bir fikirdi.

Deneyimleriyle ilgili, ona iletmediğim sezgilerim vardı: Dokunulmamış bir "utanç çekirdeği" hissi ve (sözlerinden anlamaktan çok, karşı aktarımımda hissettiğim) kendini ölüme bırakma eğilimi (ondaki ölüm dürtüsü, bir uyuşukluk ve atalet isteği biçimini almıştı).

İlişkimiz, doğrusu onu genellikle korkutan düşlerin yorumlanmasıyla şekilleniyordu. Düşlerini anlamak istiyor, yorum ve açıklamalarda büyüye veya dinî beklentilere yer veriyordu. Birazdan bahsedeceğim ve analitik çalışmasının yaklaşık beşinci yılına ait seanslardan önce,

yaklaşmaya cesaret edemediği bazı işkence öğelerini içeren kabuslar görmeye başlamıştı yeniden:

"*Kendi ülkemdeyim; upuzun bir koridoru olan bir eve giriyorum ... hasta ve akıl hastası kişilerle dolu büyük bir odaya varıyorum. Afallıyorum ve beynin kıvrımlarını andıran, sürülmüş bir toprak parçasına açılan bir arka kapıdan dışarı çıkıyorum. Duraksıyorum, ama yürümeye başlıyorum; çamurlu ve ayağım kayıyor ... Tutunmak için ilerdeki bir sopaya doğru yüzmeye çalışıyorum. Sonra dört bir yanımda ölü bedenler yüzdüğünü fark ediyorum. Bu düşü Z.'ye (analist) anlatmalıyım diyorum; kendi kendime ve uyanıyorum.*"

Düş, tuhaflık hislerini delilik korkusuyla ve tedavinin (uzun koridor) allak bullak edici sonucuyla bir araya getiriyordu. O, bunları anlamaya ve anlamlandırmaya uğraşıyordu. Beynin kıvrımları, delilik korkusuyla ve "baş"ın onun hikayesindeki önemiyle ilgiliydi.

Sonraki seansta, "üç düş gördüm, birinde bir kedi bir gözümü yedi" dedi.

İlk düş:

"*Bir harabe, aşağı giden bir taş merdiven - ama basamakları sağlam değildi, oynuyorlardı. Annem oradaydı, her şey karanlıktı. Merdiven spiral halinde devam ediyordu. Uzakta bir kumaşa sarılı kız kardeşimi görebiliyordum... Tersyüz olmuştu, kafası aşağıdaydı (ölmüş bir kız kardeşti bu). Orada başı ve gövdesi taştan küçük bir çocuk vardı. Sonra kendimi bu düşü size anlatırken gördüm. Oradan çıkmak için merdivenlerin sonuna kadar inmem gerekmediğini söylediniz.*"

Bu son husus, ölmüş kız kardeşine yönelik suçluluğuna dair çeşitli noktalarla temas etme korkusunu ifade etti (annesi ve babası da son birkaç yıl içinde ölmüştü).

İkinci düş:

"*Sizi görmeye geliyorum, birtakım rahibelerle birliktesiniz. Aralarında minik bir kafası olan küçücük bir tane var. Sizinle konuşmak istediğimde, çocuğum orada, çok pis. Korkunç derecede utandım ve tertemiz yapmaya çalıştım, ama nasıl ve neyle, bilmiyordum.*"

Üçüncü düş:

"*Babamın az önce vefat ettiğini belirten bir telefon alıyorum. Hastaneye gidiyorum, battaniyeyi kaldırıyorum ve doğru olduğunu görüyo-*

rum. Dönüyorum, bir ayna var. Kendime bakıyorum. Bir kedi aynadan fırlıyor ve gözlerimden birini yiyor."

Düşleriyle bir tecavüzü hatırladı (kediler ve diğer kedigiller önceki düşlerinde genellikle askerleri temsil etmişti). Saldırıya uğrarken, kafasını darbelerden korumaya çalışmıştı. "Kafasını kurtarmak" (düşünme becerisini kurtarmak) hayatta kalma stratejisi olmuştu.

Bana onu korkutan şeyleri anlatmak istediğini yorumladım, çünkü tek gözle ancak yarısını görüyor olmaktan korkuyordu. Yalnızca "beden hatırası"nın olduğu zamanlar bulunduğunu söyleyerek karşılık verdi. Bu onu korkutmuştu. Neden bu kadar korktuğunu merak ediyordu. Korkusundan korktuğunu söyledim, belki de neden korktuğunu halihazırda biliyordu. Bunun dağılmak, paramparça hale geldiğini anlamak olduğunu söyledi.

İkinci düşte, utancının bütün bebeksi yoğunluğunu ifade ediyordu. Beni bir rahibe ile, çocukluğundan önemli bir özdeşleşme figürüyle denkleştirmişti.

Seansın sonunda bir yeniden yapılandırma gerçekleştirdim, aşağı yukarı şöyleydi: Her zaman "ailesinin gözbebeği" olmuştu (özellikle babasının) ve bu ona büyük miktarda özsaygı, güven ve kardeşleri arasında ayrı bir yer kazandırmıştı. Aynaya bakarken, "babasının kızı"nı arıyordu, ama işkence, yüzünü bozmuş ve kimliğini ihlal etmişti. Bana, işkence sırasında kendini kontrol etmeye çalıştığını, özellikle düşünüşünü kontrol etmeye çalıştığını birçok kere söylemişti (taş kafalı çocuk). Spiral merdiven çok bunaltıcı şeylere yönelten derinlemesine işleme sürecini temsil ediyordu ("alt üst edilmiş" ölü kardeş kendisinin ayna görüntüsüydü, ölü kısmını temsil ediyordu) ... Bana "en dibine kadar gitmeye gerek yok" dedirtiyordu!

Aşağıda anlatılan seanslar yaklaşık 6 ay sonrasından, sonbahar tatilinin hemen öncesinden. Bu özgün seansta, sürgüne varışından ve kendisiyle ilgilenen insanlarla ilgili duygularından bahsetti; gözlerinde ne düşündüklerini görüyor gibiydi: "İşkenceden geçmiş bir insan". Uçakta başlayan aşırı rahim kanaması (metrorrhagia) ile gelmişti. Hastaneye yollanmıştı ve orada, düşük yaptığını söylemişlerdi. Hamile olduğunu bilmiyordu. Ötekilerin bu uğursuz kökenli hamileliğe kendisine sormadan müdahale ettiklerine ikna olmuştu. Bu zamana kadar bu olayı bana anlatmamış olduğuna işaret ettim ve ona ilk görüştüğümüz zamanki kafa

karışıklığı ve acı halini hatırlattım (bu olaydan kısa süre sonraydı). Garip hissediyor oluşu ve kafa karışıklığı, utançla ve onu karşılayanlara yönelik zihninde oluşturduğu suçlama hissi ile ilgili olabilir miydi? Kendisine ölme izni vermek istediğini söyleyerek yanıtladı (ayrıca bunu ilk defa böylesine net söylemişti) ... "her şeyi bırakıp gitmek".

Bu düşüğün, bütün yaslarının (eş, kardeş, arkadaşlar, yoldaşlar ve kocasıyla sahip olmak isteyeceği çocuk) yoğunlaşması olduğunu ve bu yüzden şu ana kadar bana söyleyemediğini yorumladım.

Bayan O. acı bir şekilde ağladı ve derin bir suçluluk ifade etti; başka bir kadın mahkumun kendisine, kötü muameleye maruz kalırken hep karnını koruduğunu çünkü "hamile olabileceği"ni söylediğini hatırladı. Çok üzgündü çünkü o tersine karnını değil de kafasını korumuştu. Sürgüne gitmesine izin verilmeden önce feci bir şekilde dövülmüştü. Ağlamalar arasında çok dindar olduğu zamanlardan bahsetti. Sanki uhrevi bir yanıt karnını değil de kafasını koruyuşunu açıklayabilirmiş gibi.

Bir sonraki günkü seansta, kendine ölme izni verme arzusuna döndük, bunu son dönemde yeniden fark etmişti. Bir an için "hayatını elinden alan" bu duygular karşısında şaşkındı. Aslında intihar ile ilgili somut düşünceleri hiç olmamıştı; ancak bu "sözcük" önceki gecenin düşünde belirmişti:

"Bir kadın arkadaşımla çok dik bir dağın tepesindeydim. Kendimi denize fırlatmam gerektiğini söyledi, denizi uzakta zar zor seçebiliyordum, ışıldıyordu ve maviydi. Hayır, dedim, bu intihar olur ve uyandım."

Düş, bana anlattığı ya da hâlâ temasta olabileceği şeylerle ilişkili vertigo ve tehlike hislerini ifade ediyordu.

Birkaç günlüğüne tatile çıktım, Bayan O. hakkında endişeli hissediyorum. Döndüğümde Bayan O. aptalca bir kaza yüzünden yataklık olduğunu söylemek için aradı. Yürüyemiyor ve yorgunluktan bitap hissediyordu. Son seansımızdan sonraki gün zamanından günlerce önce aniden adet görmeye başladığını, ancak kısa bir süre sonra kesildiğini söyledi. Kesinlikle "konuşuyor olduklarımızla" ilişkili olduğunu düşünüyordu. Sonraki seansta 'korkunç bir düş' görmüştü:

"Buraya 'olup biten' ile ilgili olarak konuşmak için gelmem bekleniyordu, ancak babam burada oturuyor. Kendime şöyle diyorum: Bu imkânsız, "bunlar hakkında" onun önünde konuşamam... El çantama bakıyorum, tamamen doğal bir biçimde bir silah çıkartıyorum ve kafanı-

za nişan alıyorum, kendime diyorum ki: 'Bu sefer kafayı ıska geçemem', tetiği çekiyorum ve beyninizin duvara sıçradığını görüyorum."

Kendi kendine, onun bir parçasını temsil ettiğim yorumunu yapınca (bunu başka düşlerle ilişkili olarak zaman zaman duymuştu) ferahlamıştı. Ona atışın gerçekten de bana yönlendirildiğini söyledim; zira ben can sıkıcı şeyleri hatırlamasını, anlamasını, bilmesini ona dayatan kişiydim. Son yıllar içinde, bilmek istemişti, ancak bilmemek de istiyordu. "Bu şeyler" hakkında konuşmanın değerine asla çok ikna olmamıştı: Konuşursa "bedenden gelen" duygular tarafından, "beden hafızası" tarafından ele geçirilebileceğinden korkuyordu. Eyleminin, tutsaklığına ve maruz kaldığı kötü muameleye dair içinde tuttuğu saldırganlığı ifade ettiğini anlattı bana – işkencenin neden olduğu ve kendisinin içinden atamadığı bütün saldırganlık, öfke ve aşağılanmayı.

Düşü yorumlarken bunun, babası önünde "böyle şeyler" (cinsellik tipi şeyler) konuşmaya dair utancının yoğunluğunu ve bana söylediği ancak önceleri söyleyememiş olduğu şeylerden, babasının bilmesini istemeyeceği şeylerden dolayı bana dair utancını ifade ettiğini söyledim.

Anne babası cinsellik hakkında hiç konuşmamıştı, her ne kadar annesi "[kadın] genitallerine 'gözün gibi' bakman gerekir çünkü çocuk yapmak için yaratılmışlardır" dese de (aynadaki kedi düşünü düşünün). Anne babanın her biri kendi meşrebince haşindi; baba zekaya, bilgiye, kafaya aşırı değer verirdi, öte yandan anne ise karnına dikkat etmesi gerektiğini buyurmuştu. Bunlar iki farklı inançtı, birbirinin zıddı iki düzendi.

Seansın sonunda, yorumların tamamı şöyle bir şeye denk geldi: Babasının önünde cinsellikten konuşmaya dair utanç, taşıdığı bebeği ya da başka birini öldürmeye dair suçluluğa dönmüştü – yıkıcılığına dair utanca (netti ki işkencecileri öldürmek, kafalarına ateş etmek istemişti!). Çağrışımlarımız, beyinler ve deli insanlar hakkında düşlere ve ayrıca, inatçı direnciyle kendisini temsil eden taş kafalı çocukla ilgili düşe yöneldi.

Utandığı şey, cinsel şiddet hakkında konuşmak değildi de taşıyor olduğu çocuğu öldürmüş olma ihtimaliydi, farkında olmadan öldürmesine sebebiyet verilmiş olmasıydı; savunma hareketinin (kafasını korumak), öldürmeye yol açtığı bir durumun içinde kendisini bulmasıydı. Sanki öldürmemeye dair bütün ideallerinden vazgeçmiş ve farkında

olmadan saldırganlarının zihniyetini taklit ederek edinmişti (Burada utancı, tekinsize dair daha dağıtıcı hislere karşı bir savunmadır!).

Bayan O. hapsedilmesi ve serbest bırakılması esnasında direnç yanılsamasını devam ettirmiş olsa da, düşükle (ve diğer dramatik olaylarla) hasardan kaçınamamış olmasının suçluluğunu hissetti. İşkencecilere halen pasif bir bağımlılığının olduğunu, kaderinin onlar tarafından belirlendiğini hissetti... (Terapötik ilişkimiz bile bunun sonucuydu). Bu noktada, silahın ateşlenmesi hareketini, "işkenceyi" öldüren çok önemli simgesel bir "eylem" olarak yorumladım. Şöyle demişti: "Bu sefer kaçırmamalıyım. Bu son sefer, bir daha asla böyle bir şey yaşamamalıyım." Bu "bir daha asla", hastanın işkencecilerle olan sapkın simbiyotik bağlantılarını (onu hâlâ bir miktar pasif ve muğlak tutan yerleşikleşmiş bağlantıları) kopardığına işaret eden, simgesel, geri dönüşsüz bir noktaydı. Paradoksal bir biçimde, bunu gerçekleştirmek için "öldürmeye dair 'üstbenlik' yasağını aşmak" gerekiyordu. Düşün simgeciliğinde, ateş etme eylemi kendini işkencecilerden aktif olarak ayrıştırmak kararı anlamına geliyordu ve kendi özdeşleşimsel tasarısının aktif bir biçimde yeniden kazanılmasına işaret ediyordu. (Kimlik ikilemi, tercih ihtimaline yol açacak bir çatışmaya doğru evriliyordu). Ondan sonra sanki, Bayan O.'nun farklı yaslarıyla ayrı ayrı baş edilebilir oldu, her nesne kendi değeriyle ele alınabilecekti; yoğunlaşma (ve eşlik eden muğlaklık) aşılmıştı. Ölüler ve işkencecilerle haşır neşir olması zamanla ortadan kalktı. Winnicott'a katılarak şöyle diyeceğim: "Analistin ölmemesi gerekir". Uzun yolculuğumuz, ben gerçekten ölmeden beni simgesel olarak öldürmesine izin verdi. Güvenilir depoların olmadığı deneyimlerle ilişkili kendi kendini kapsayışı [*self-containment*] ve savunmacı otizmi aşmak için "nesneyi kullandı" (Winnicott, 1969) – psikanalitik nesneyi.

Psikanalistin, düşlerinde neredeyse sürekli belirmesi, anlamları arama kapasitesi ve nedensellik bulma arzusuna destek olarak şimdiki zamanda gerçek bir insanla simbiyotik bağın önemini gösteriyordu. Yabancılaştırıcı bir ilişkiden dışarı çıkabilmek için öncelikle kendisine dair bütün imgeleri kabul edebilen ve sürekliliğini sağlamak için çabalarını takdir edebilecek bir depo ile yeni bir ilişki geliştirmek zorundaydı.

Mahkumun gününün bir parçası haline gelen, kendilik hissinin içine yerleşen ve derisine bağlanıp yapışan işkence sisteminin onun tarafın-

dan taklidini gitgide daha açık bir şekilde inceleyebilir olduk. Sonraki bir düşte, bir aynaya bakıyordu ve bir yüz yerine, ona boku hatırlatan yapış yapış bir kitle görüyordu. Bütün bunların gerisinde bir yerde, kafasının tam ortasında, minik bir "gerçek yüzü" vardı. Z. (analist), bunu görebiliyor muydu, merak ediyordu!

Bu düş açık seçik bir biçimde utancını ortaya koyuyordu: İki yüz oldukça farklıydı. Bu çıkmazı nasıl çözebilir ve işkencecilerin zehirleyen eylemlerinden ve sınır tanımayan, ölümcül ideallerinden kendini nasıl ayrıştırabilirdi? Bunu yapabileceğini anlamaya başlamıştı. Narin bir süreçti, düşler aracılığıyla işliyordu.

Teknik açısındansa, kucaklama ve zamanlama böylesi bir olguda çok önemlidir; özellikle bağlamların dinamiğini görmezden gelmeyen, her unsurun kendi mekân ve zamanında yer almasına ve ayrıştırılmasına izin veren bir kuramsal atıf elzemdir. Başlangıçta, çok hızlı aktarım yorumlarından ya da hastanın ilk nesnelerine dair yorumlardan kaçınılmalıdır; bu nesneler, hastanın yaşamının sapkınlaşan bağlamına ait karakterlerle apar topar bir biçimde benzetilmemeli ve bir araya getirilmemelidir. "Geçmiş bilinçdışı ve şimdinin bilinçdışı" (Sandler, J. & A-M., 1987) kavramları burada çok yerindedir.

Sonuç olarak, her ne kadar olağanüstü durumlara atıfta bulunmuş olsam da, utanç ve muğlaklık arasındaki ilişki genel bir ilgiden daha fazlası olabilir ve bir utanç kuramı için kavramsal bir temel ortaya koyabilir.

Bu makalede, utancı farklılaşmama (muğlaklık) ve depresif konum (çiftedeğerlilik) ile bağladım; zira utanç yalnızca narsisistik bağlantılara uygun bağlamların ve duygulanımsal iklimlerin içselleştirilmesine işaret etmemektedir; nesne ilişkilerinin ikincil özdeşleşmelerine de atıfta bulunur. Bu yaklaşım utancın neden yalnızca öznenin kendisine atıfta bulunmadığını açıklayabilir: Ötekiler (Lynd, 1958) ve toplumsal çevre (Levi, 1986) için de utanç duymak mümkündür. Utanç aslında, bizlere ve ötekilere dair temel kucaklamadaki eksikliği veya değişkenlere ilişkin bilinçdışı duyarlılığı ifade eder.

Kaynakça

Amati Sas, S. (1975) "Thoughts on torture", *Free Associations*, 8: 94-114.

Amati Sas, S. (1985) "Megamuertos, unidad de medida o metfora?", *Rev. Psicoanl.*, *42*:1373-1382.

Amati Sas, S. [1988] "Rcuprer la honte", *Violence d'tat et Psychanalyse*, Ed. J. Puget, R. Kas. et al., Dunod, Paris, 1989.

Aragones, R. J. (1975) "Narcisismo y sincretismo; dos teoras complementarias", *Rev. Psicoanl.*, 3: 429-461

Aulagnier, P. (1975) La Violence de l'Interprtation, Presses Univ. France, Paris.

Berenstein, I. & Puget, J. [1984] "Le socle inconscient du couple", *Gruppo*, 2:83-98, 1986 ve 3: 83-103, 1987.

Bettelheim, B. (1943) "Individual and mass behaviour in extreme situations", *J. Abnormal Social Psychology*, 38:417-452

Bion, W. R. (1957) "Differentiation of the psychotic from the non-psychotic personalities", *Int. J. Psychoanal.*, 38: 266-275.

Bleger, J. (1967) "Psychoanalysis of the psychoanalytic frame", *Int. J. Psychoanal.*, 48: 511-519.

Bleger, J. [1967] *Symbiose et Ambiguit*, Presses Univ. France, Paris, 1981.

Bleger, J. [1970] *Le groupe comme institution, L'Institution et les Institutions*, Ed. R. Kas., Dunod, Paris, 1987.

Bleger, J. (1973) "Ambiguity", *The World Biennial of Psychiatry and Psychotherapy*, Vol. II Ed. S. Arieti, Basic Books, New York.

Bleichmar, H. (1981) *El Narcisismo*, Ed. Nueva Visin, Buenos Aires.

Broucek, F. (1982) "Shame and its relationship to early narcissistic development", *Int. J. Psychoanal.*, 63: 369-376.

Chasseguet-Smirgel, J. [1975] *The Ego Ideal*, Free Association Books, London, 1985.

Erikson, E. H. (1963) Childhood and Society, Norton, New York.

Fairbairn, W. R. D. (1952) *Psychoanalytic Studies of the Personality*, Tavistock Publications, London.

Fenichel, O. (1946) *The Psychoanalytic Theory of the Neuroses*, Routledge & Kegan Paul, London.

Freud, S. (1893) "On the psychical mechanism of hysterical phenomena", *S.E.* 3.

Freud, S. (1894) "The neuro-psychoses of defence", *S.E.* 3.

Freud, S. (1900) "The Interpretation of Dreams", *S.E.* 4-5.

Freud, S. (1905) "Three Essays on the Theory of Sexuality", *S.E.* 7.

Freud, S. (1914) "On narcissism: an introduction", *S.E.* 14.

Freud, S. (1915) "Instincts and their vicissitudes", *S.E.* 14.

Freud, S. (1919) "The uncanny", *S.E.* 17.

Freud, S. (1921) "Group psychology and the analysis of the ego", *S.E.* 18.

Freud, S. (1923) "Josef Popper-Lynkeus and the theory of dreams", *S.E.* 19.

Freud, S. (1924) "Neurosis and psychosis", *S.E.* 19.

Goldberg, J. (1985) *Le Culpabilit, Axiome de la Psychanalyse*, Presses Univ. France, Paris.

Green, A. (1977) "Atome de parent et relations oedipiennes", L'Identite seminar led by Claude Levi-Strauss, Grasset, Paris.

Grinberg, L. & R. (1968) *Identidad y Cambio*, Kargieman, Buenos Aires.

Grinker, R. P. (1955) "Growth inertia and shame: their therapeutic implications and angers", *Int. J. Psychoanal.*, 36: 242-253.

Jacobson, E. (1964) *The Self and the Object World*, Int. Univ. Press, New York.

Khan, M. M. R. (1974) "Dread of surrender to resourceless dependence in the analytic situation", *The Privacy of the Self*, Hogarth Press, London, pp. 270-279.

Kinston, W. (1983) "A theoretical context for shame", *Int. J. Psychoanal.*, 64: 213-226.

Kinston, W. (1988) "The shame of narcissism", The Many Faces of Shame, Ed. J. L. Nathanson, Guilford Press, New York, pp.214-245.

Levi, P. (1986) "I Sommersi E İ Salvati", Einaudi, Turin.

Lichtenstein, H. (1963) "The dilemma of human identity", *J. Am. Psychoanal. Assoc.*, 11: 173-225.

Lichtenstein, H. (1964) "The role of narcissism in the emergence and maintenance of a primary identity", *Int. J. Psychoanal.*, 45: 49-56.

Lynd, H. M. (1958) *On Shame and The Search for Identity*, Science Editions, New York.

Mannoni, O. (1982) *Ca N'empche Pas D'exister*, Editions Du Seuil, Paris.

Mathis, I. (1981) "On shame, women and social conventions", *Scandinavian Rev.*, 4: 45-58.

Piers, G., & Singer, M. (1953) *Shame And Guilt*, Norton, New York.

Puget, J. (1990) "The social context: Searching for a hypothesis" *Free Associations*, 2: 21-33.

Sandler, J. (1960) "The background of safety", *Int. J. Psychoanal.*, 41: 325-355.

Sandler, J. (1987) *From Safety To Superego*, Karnac Books, London.

Sandler, J. ve A. M. (1987) "The past unconscious, the present unconscious and the vicissitudes of guilt", *Int. J. Psychoanal.*, 68: 331-341.

Steiner, J. (1985) "Turning a blind eye: the cover up for oedipus", *Int. J. Psychoanal.*, 12: 161-172.

Winnicott, D. W. (1958) *Collected Papers: Through Paediatrics to Psycho-Analysis,* Tavistock Publications, London.

Winnicott, D. W. [1969] *The Use of an Object and Relating Through İdentifications in Playing and Reality*, Basic Books, New York, 1971.

Winnicott, D. W. (1974) "Fear of breakdown", *Int. J. Psychoanal.*, 1: 103-107.

ölüm kapıdaydı...

*MELİS TANIK SİVRİ**

Dünyada ve ülkemizde son yıllarda gitgide artan şiddet ve yıkım, psikoterapi ve psikanaliz alanında kuram ve tekniğe dair yeni soruları gündeme getiriyor. Bu bağlamda, toplumsal travma, şiddet, savaş, kayıp, göç ve benzeri temaları içeren konferans ve sempozyumlar düzenleniyor, yayınlar hazırlanıyor, çalışma ve süpervizyon grupları oluşturuluyor. İnsan eliyle yaratılan akıl almaz vahşetlerin "bağlara saldırısıyla"[1] mücadele etmenin yolu; düşünmeye ve yazmaya devam ederek yaşamın yanında yer almak gibi görünüyor.

Ekim 2016'da, İstanbul Psikanaliz Derneği'nin davetiyle İsrailli psikanalist Joseph Triest, "Travmanın Bireysel ve Kolektif Boyutları: (Bilinçdışı) Kabus Gerçeğe Dönüştüğünde" başlıklı bir konferans verdi. Kuramla kliniği buluşturan konuşmasında Triest, Bion'a atıfla "ateş altında" çalışması gereken psikoterapistin rolünden ve sınırlarından bahsetti. Ayrıca, dış gerçeklikte meydana gelen travmayı ele alırken ruhsallıkta buna eşlik eden bilinçdışı düşlemin ortaya çıkartılmasının önemini vurguladı. Triest'in konferansının çağrıştırdıklarından yola çıkarak kaleme alınan bu yazının amacı; toplumsal travma mağdurlarıyla yapılan çalışmalarda süpervizyon gruplarının üst-kapsayan işlevi görmesinin önemine değinmektir. Bu durumu örneklendirmek için, ülkemizde yaşanan terör olayları sonucunda kurulan Psikososyal Dayanışma Ağı kapsamında oluşturulmuş gönüllü bir grup süpervizyonu sürecinde yaşanan deneyimlere başvurulacaktır.

---

* Psikanalist, Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) ve PSİKE İstanbul üyesi, Klinik psikolog.

[1] W. R. Bion, "Attacks on Linking", *International Journal of Psychoanalysis*, 1959, 40: 308-315.

Ateş Altında Düşünmek...

Son yıllarda Bion'un savaş anılarının düşünme kuramını geliştirmesindeki katkısı birçok psikanalitik kuramcı tarafından ele alınmaktadır.[2,3,4,5] Bu yazarlara göre, Bion'un psikanaliz alanına katkısı, travmatik savaş deneyimlerini derinlemesine çalışarak dönüştürdüğü yaratıcı bir sürecin ürünüdür. Birinci Dünya Savaşı sırasında henüz 20 yaşında genç bir tank komutanı olan Bion, "ateş altında düşünme"nin nasıl kesintiye uğradığını bizzat ve acı bir şekilde deneyimler. Sonrasında, bu deneyimleri temel alarak savaş alanıyla "duygusal fırtınaların koptuğu"[6] analiz odası arasında bir benzerlik kurar.

Bion'un geliştirdiği alfa işlevi, tahliye, kapsayan-kapsanan ve yeniden düzenlediği yansıtmalı özdeşleşme gibi kavramların kökeninde, özellikle 8 Ağustos 1918 tarihli olayların iç dünyasında yarattığı tahribat ve bu tahribatla yaşam boyu süren başa çıkma çabası yatar. Bu ruhsal tahribat öylesine büyüktür ki Bion 8 Ağustos'u "öldüğüm gün" olarak adlandırır.[7] Bu travmatik deneyime tekrar tekrar geri dönen Bion, farklı zamanlarda farklı kişilere hitaben anlatılar yaratır. Bunlara anne-babasına mektuplar halinde yazdığı savaş günlüğü, otobiyografisi ve olaydan 40 yıl sonra yazdığı anıları da dahildir.[8] Kronolojik olarak ele alındığında bu anlatıların, dış dünyada gerçekleşen fiziksel olayların tasvirinden Bion'un iç dünyasına ait coşkusal deneyimleri içerecek şekilde derinlemesine işlenmesine (élaboration) doğru geliştiği gözlemlenir.[9] Bion'un travmatik deneyimlerini tarihsel-

---

[2] L. Brown, "Bion's Discovery of Alpha Function: Thinking Under Fire on the Battlefield and in the Consulting Room", *International Journal of Psychoanalysis*, 2012, 93: 1191-1214.

[3] M. Roper, "Beyond Containing: World War I and the Psychoanalytic Theories of Wilfred Bion", *www.funzionegamma.it/wp-content/uploads/roper-ing.pdf, 2004.*

[4] K. M. Souter, "Savaş Anıları: W. R. Bion'un Düşüncesinin Bazı Kaynakları", Çev. Ş. Sunar Postacı, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 140-155.

[5] D. Szykierski, "The Traumatic Roots of Containment: The Evolution of Bion's Metapsychology", *The Psychoanalytic Quarterly*, 2010, 79(4): 935-968.

[6] W. R. Bion, [1979],"Making the Best of a Bad Job", *Clinical Seminars and Other Works* içinde: Karnac, Londra, 1994, s.321-331.

[7] Souter (2010), dış gerçeklikte yaşanan bu travmatik olayı Bion'un erken yaşam deneyimleriyle ve olaya eşlik eden olası içsel düşlemleri bağlamında ele alır. İlgilenen okurlar, Bion'un yaşam öyküsü için *The Long Weekend: 1897-1919 (Part of a life), All My Sins Remembered* ve *War Memoires*'a başvurabilirler. Ayrıca, Bion'un Türkçe kısa yaşam öyküsü için bkz. T. Parman, "Yeniden Wilfred Ruprecht Bion", *Psikanaliz Yazıları*, 30, *Wilfred R. Bion*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.11-21.

[8] Souter, a.g.y, 2010

[9] Roper, a.g.y, 2004.

leştirmesi,[10] Melanie Klein'la analizi ve analiz sonrası tanıştığı ikinci eşi Francesca Bion'un kapsayıcı varlığı sayesinde olur.[11]

8 Ağustos 1918 günü, yaya haberci onbaşı Sweeting'in ciddi şekilde yaralanıp ölmesiyle sonuçlanan olaylar silsilesini temsil eder. Amiens Çarpışması sırasında Fransa için savaşan Bion ve Sweeting, Alman saldırısından korunmak amacıyla bir mermi çukuruna sığınırlar. Sweeting'in neden öksüremediğini sormasıyla Bion, genç adamın yan tarafındaki boşluktan dumanlar çıktığını fark eder. Sweeting'in göğsünün sol tarafı yarılmış ve akciğerinden geriye hiçbir şey kalmamıştır. Sonrasını Bion şöyle anlatır:

> Bion kontrolsüzce, çaresizce kusmaya başladı . . . "Anne, Anne, anneme yazarsınız, değil mi efendim?.. Anne, anne, anne"
> "Ah! İsa aşkına sus" diye bağırdı Bion, tiksinmiş ve dehşete düşmüş bir halde.
> "Anneme yazın efendim, anneme yazacaksınız, değil mi?"
> "Evet, İsa aşkına sus".[12]

Sonuçta; saatler sonra, sedyeler dolu olduğu için acile yürüyerek gitmeye zorlanan genç Sweeting hayatını kaybeder.

Brown, Bion'un kapsayan-kapsanan kavramlaştırmasının öncülü olan alfa işlevi ile bu travmatik deneyim arasında bir bağ kurar.[13] Can çekişen Sweeting'le aynı çukurun içine hapsolan Bion, ruhsal anlamda tahammül edebileceğinden çok daha ağır bir deneyimle karşı karşıya kalır. Bir yanda Sweeting'in ölüm çığlıkları, diğer yanda Almanların saatlerce süren yaylım ateşi, Bion'u alfa işlevinin sekteye uğradığı bir tür duyusal bombardımana maruz bırakır. Freud bu durumu "koruyucu kalkanın"[14] parçalanması olarak tanımlar. Bion yıllar sonra "tuhaf nesneler" içeren, parçalanmış, psikotik zihni de düşmanları temsil eden mermi ve şarapnel yağmuru metaforuyla anlatacaktır: "Hasta etrafının incecik bağlarla sarıldığını hisseder, artık zulümle aşılanmış oldukları için bu bağlar nesneleri birbirine zalimce bağlar".[15]

Bion'un Sweeting'le yaşadığı korkunç deneyimdeki çarpıcı bir başka unsur da genç habercinin annesine yakarışlarıdır. Sweting'in duyduğu

---

[10] Szykiersky, a.g.y, 2010
[11] Brown, a.g.y, 2012.
[12] W. R. Bion, *War Memoires 1917-1919*, Ed. F. Bion, Karnac, Londra, 1997, s. 255.
[13] Brown, a.g.y, 2012.
[14] S. Freud, "Beyond the Pleasure Principle", *SE*, 1920, 18:3-64.
[15] W. R. Bion, "On Arrogance", *International Journal of Psychoanalysis*, 1958, 39: 144-146.

dehşet karşısında Bion'u annesel bir nesne olarak kullanma arzusunu şu sözleriyle anlarız:

> Sürekli "Ben bittim efendim! Ben bittim! diyerek onu yalanlamamı bekliyordu. Hiçbir şeyi olmadığını söyleyerek beklediğini yaptım - ama gözleri çoktan kararmaya başlamıştı.[16]

Bion askerlerin ölüm korkusuyla dehşet içinde annelerini çağırışlarını da erken anne-bebek ilişkisine dayandırarak açıklayacaktır.[17] Bion'a göre bebek dünyaya geldiğinde yok olma kaygılarını anneye yansıtır.[18] Dengeli, aklı başında bir anne, bebeğin yansıtmalarını kabul edip, kendi içinde bunları bebeğin başa çıkabileceği kaygılara dönüştürüp ona iletir. Bu da bebekte bir "temas bariyerinin" oluşmasını sağlar. Annenin bu duyguları zehrinden arındırabilmesi, alfa işlevinin bir parçası olan hayalleme (reverie) yetisi sayesinde olur. Annenin hayalleme yetisi, zihninin bebekten gelen her şeye açık ve alıcı olmasıdır.[19] Bu yeti, annenin bebeğin iletişimini anlayıp ona bir anlam verene kadar engellenmeye tahammül etmesiyle ilişkilidir. Bion anne-bebek arasındaki bu etkileşimi "normal yansıtmalı özdeşleşme" olarak adlandırır.[20] Böylelikle Melanie Klein'ın ruhsallık içi bir düşlem olarak tanımladığı yansıtmalı özdeşleşme kavramını ruhsallıklar arası bir alana taşıyarak bebeğin zihninin gelişmesi ve sürekliliğini korumasında bir ötekinin - annenin zihinsel varlığının gerekliliğini ortaya koymuş olur.[21] Bebek zamanla annenin alfa işlevini ve hayalleme yetisini içselleştirerek ham deneyimleri sindirme yetisini kazanır.

Annenin bebeğin yansıtmalarını kabul etmediği durumlarda ise, bu yansıtmalar bebeğin ruhsallığında tahammül edebileceği ölüm kaygıları yerine "adsız dehşetler" olarak kaydedilirler.[22] Psikotik deneyimin temelinde bebeğin kapsanamayan ölüm kaygıları yatar. Bebek sindiremediği bu duyu verilerini çaresizce annenin içine tahliye etmeye devam eder. Swee-

---

[16] Bion, a.g.y, 1997, s. 127.

[17] Souter, a.g.y, 2010.

[18] W. R. Bion, "The Psychoanalytic Study of Thinking", *International Journal of Psychoanalysis*, 1962a, 43: 306-310.

[19] A. Bergstein, "Duraklamayı Aşmak: Hayalleme, Rüyalaştırma, Karşı-Rüyalaştırma", Çev. M. Tanık Sivri, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı, Psikanalizde Fransız Okulu*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 153-187.

[20] Bion, a.g.y, 1962a.

[21] Brown, a.g.y, 2012.

[22] Bion, a.g.y, 1962a.

ting de çukurda ölüm korkularını daha tahammül edilebilir bir hale getirmesi için Bion'a yansıtır, ancak Bion bu yansıtmaları içe alamaz. Hatta dönüştüremediği bu duyusal/duyumsal deneyimlerden kusarak, onları tahliye ederek kurtulmaya çalışır.[23] Bunun sonucunda Sweeting bitmeyen talepleri, soruları ve anneye yakarışlarıyla yoğun bir şekilde korkularını yansıtmaya devam eder. Akıl sağlığını korumak için çaresizce kendisini Sweeting'in yoğun yansıtmalarından korumaya çalışan Bion ise hayatta kalmıştır ama sonrasında, anlatılarından da anlaşıldığı üzere hayatta kalmış olmanın verdiği suçluluk ve kendisine yönelik nefret duygularıyla "kimliğini kaybeder", ruhsal anlamda "ölür".[24] Bion Sweeting'e sağlam bir kapsayan sunamamıştır, ancak savaştan sonra ağırlıklı olarak grupları ve psikotik hastaları anlamaya ve iyileştirmeye çalışacaktır.

Bion'un geliştirdiği kapsa(n)ma kavramının şu deneyimlerle bağlantılı olduğu düşünülmektedir:[25,26] a) Askerleri koruyan ve "kapsayan" ancak aynı zamanda içinde sıkışan askerlerle havaya uçan tanklar, b) Bion'un "ateş altında düşünme" yetisini yitirip Sweeting'in ölüm korkularını "kapsayamaması", c) İkinci evliliğindeki "kapsanma" deneyimi ve psikotik hastalarla yaptığı çalışmalar. Bion, anne-bebek çifti arasındaki kapsayan-kapsanan ilişkisinden yansıtmalı özdeşleşme kavramını ruhsallıklar arası alana taşımasıyla bahsetmeye başlar.[27] Bion'a göre, "düşünme aygıtı", kapsayan-kapsanan ilişkisi içindeki anne-bebek çiftinin anlam oluşana kadar belirsizliğe beraber tahammül etmeleri ve bebeğin bu ortak etkinliği içselleştirmesiyle oluşur.[28]

Üst-Kapsayan İşlevi Gören Süpervizyon Grupları

2015-2016 arasında, Psikososyal Dayanışma Ağı bünyesinde, toplumsal travma mağdurlarına terapi hizmeti veren meslektaşlar için, ayda bir toplanan bir süpervizyon grubunun yürütücülüğünü üstlendim. Bu popülasyonla çalışan terapistlerin oluşturduğu süpervizyon gruplarının en önemli işlevi, grubun bir üst-kapsayan rolünü üstlenmesidir. Üst-kapsayan işlevi, annenin bebeğin yansıtmalarını karşılayamadığı

[23] Souter, a.g.y, 2010.
[24] Souter, a.g.y, 2010.
[25] Brown, a.g.y, 2012.
[26] Szykiersky, a.g.y, 2010.
[27] Bion, a.g.y, 1962a.
[28] W. R. Bion, *Elements of Psycho-analysis*, Heinemann, Londra, 1963.

zamanlarda babanın ya da başka bir bakımverenin devreye girerek anne-bebek çiftini bir şemsiye gibi kapsamasıdır.[29] Toplumsal travmayla çalışmanın zorluklarından biri, terapistle travma mağduru arasında "paylaşılan bir gerçeklik" olmasıdır. Bunun sonucunda, terapist travma mağduruyla aşırı-özdeşleşebilir ya da savunmacı bir şekilde geri çekilebilir. Bu durumlarda süpervizyon grup süreci devreye girerek terapistin iletilen beta öğelerini alfa öğelerine dönüştürüp rüya düşüncelerini oluşturması için malzeme yaratmasına yardımcı olur.

Süpervizyon sürecinde, seans odalarında yaşananlar her zaman aktarılan seans malzemesiyle ortaya çıkmaz, grup sürecinde canlı bir şekilde eyleme dökülerek de ifade edilirler. Toplumsal travma mağdurlarıyla çalışan meslektaşlara yönelik süpervizyon grubunun başlangıcına da simgeleştirilemeyenin bilinçdışı bir şekilde eylem yoluyla ifade edilmesi damgasını vurdu. Grup oluşmadan önce kimin hangi süpervizyon grubuna katılacağıyla ilgili bir karışıklık yaşandı. Bununla ilgili netlik sağlandıktan sonra, grubun başlangıç tarihine karar verildi. İlk oturuma grup üyelerinin yarısı katılamadı. Tüm üyelerin bir araya gelişi iki, üç oturumu buldu. Bu arada bir katılımcı yaşam koşulları değiştiği için sürekliliği sağlayamayacağı gerekçesiyle ilk oturumdan sonra gruba devam etmeme kararı aldı. Acil ihtiyaç içinde süpervizyona başvuran katılımcıların bir türlü bir araya gelememeleri dikkat çekiciydi. Eyleme dökülerek sahneye konan bu çatışma *après-coup* şöyle anlamlandırılabilir: Grup üyelerinin dile getirdiği ortak meselelerden biri, acil ve yoğun ihtiyaç içinde terapiye başvuran travma mağdurlarıyla sürekliliği sağlamada yaşanan zorluklardı. Süpervizyon grubu da aslında paralel bir süreç üstünden oluşmuştu: a) Kayıp (bir katılımcının ayrılışı); b) tanıklık edilen travmatik deneyimleri işlemede başka bir zihnin/zihinlerin varlığına duyulan acil ihtiyaç ile yansıtmalı özdeşleşmeyle içe alınan, travma sonucu ortaya çıkmış acı verici duygulardan (kayıp, yas, hüzün, anlamsızlık, donukluk, suçluluk, utanç, kaygı, korku) ve felaket beklentisinden kaçınma arzusunun yarattığı çatışma. Bu çatışmanın Bioncu terimlerle K (epistemofilik dürtü; bilme arzusu, engellenmeye rağmen deneyimleyerek öğrenme)[30] ve -K bağları (bilme arzusunun tersine

[29] F. Guignard, *Bilinçöncesinde bir Gezinti* konferansı, İstanbul, 2002.
[30] W. R. Bion, *Learning from Experience*, Karnac, Londra, 1962 b.

işleyen bağlara saldıran, anlamı yok eden dürtü)[31] arasında olduğu düşünülebilir. Vakalar paylaşılıp, yaşanan zorluklar dile getirildikçe yani bağlar kuruldukça grup kohezyonu ve üyelerin devamlılığının sağlanmış olduğunu da eklemeliyim.

Toplumsal travma mağdurlarıyla gerçekleştirilen terapi süreçlerinde sürekliliği koruyamama, yukarıda belirtilen çatışmanın yanı sıra hayatta kalmış olmak, hayatta bir yere (seans) sahip olmakla ilgili derin bir suçluluk duygusuyla da bağlantılı görünüyordu. Terapistlerin özdeşleştiği bu suçluluk duygusu, terapistlerin travma mağdurlarına "fazladan" bir şey verme arzusu ve çerçeve/sınırlar konusunda zaman zaman yaşadıkları zorluklarla kendisini gösterdi. Bu meselelerin grupta konuşulması ve tam anlamıyla analitik yürütülen bir süpervizyon grubu olmasa da sürecin belli bir çerçeve içinde gerçekleşmesi, terapistlerin çerçevenin baba işleviyle özdeşleşmelerini ve daha sağlam sınırlar koymalarını sağladı. Sağlam sınırların oluşturduğu kapsayıcı bir çerçeve (setting) sayesinde hayatta kalmanın yarattığı suçluluk duygusu gibi ifade edilmesi zor duygular söze dökülebilirdi.

Grup ayda bir, aynı saatte toplanıyor, zamanında başlayıp, zamanında bitiyordu. Her süpervizyon oturumunun sonunda ve bir sonraki oturumun hemen öncesinde katılımcılara hatırlatıcı bir ileti yolluyordum. Bu, oturumun tarihini ve sabit olmasına rağmen saatini ve o sefer vaka sunacak kişileri belirten standart bir iletiydi. Bion insan ruhsallığıyla benzer bir şekilde grup işleyişinin de Klein'ın ortaya attığı iki konum arasında salındığını ileri sürer:[32] 1. Paranoid-şizoid konum (dağılma), 2. Depresif konum (bütünleşme). Dış gerçeklikte yaşananlar yaşamın/grubun varlığının pamuk ipliğine bağlı olduğu hissini yaratıyor, paranoid-şizoid konuma ait ilkel kaygıları tetikliyordu. Ayrıca, üyeler dışarıda travma mağdurlarını terapide tutma konusunda nasıl "fazladan" bir şey yapmaları gerektiğini hissediyorlarsa, sanki "hatırlatıcı ileti" olmadığı takdirde grubun kopabileceğine dair bir düşlem ortaya çıkmıştı. ("Hatırlatıcı ileti" oturumlar arasındaki uzun ara boyunca üyelerin tutunduğu bir "geçiş nesnesi"[33] olarak düşünülebilir mi?)

---

[31] Bion, a.g.y, 1962b.

[32] W. R. Bion, *Experiences in Groups and Other Papers*, Tavistock, Londra, 1961.

[33] D. W. Winnicott, "Transitional Objects and Transitional Phenomena. A Study of the Not-me Possession", *International Journal of Psychoanalysis*, 34: 89-97, [1951], 1953.

Grup süreci boyunca yaşanan en sarsıcı olay 1 Mayıs öncesinde gerçekleşti. Oturumlardan birinin sonunda, kapıdan çıkmadan önce katılımcılardan biri refleksif bir şekilde bana yaklaştı ve öpüp sarılarak vedalaşmak istedi. Mahcup bir şekilde bu hareketinin kendisini şaşırttığını söyledi. Onu sıraya giren diğerleri izledi. Şaşkınlık içinde katılımcıları uğurladım. Bu davranışın grup sürecinde o gün olup bitenlerle, konuşulanlarla bir ilgisi olup olmadığını düşündüm ama bir bağlantı kuramadım. Şaşkınlığım azaldıkça, oturum boyunca alttan alta yakamı bırakmayan huzursuzluk ve endişe duyguları yeniden ortaya çıktı. Ertesi gün 1 Mayıs'tı. Oturumların başlangıcından itibaren her ay yeni bir olayla/olaylarla sarsılmıştık. Katılımcılar ayrılmadan önce, yarınki yürüyüşe katılıp katılmayacaklarına dair bir sorunun zihnimden hızla geçtiğini hatırladım. Bu ay hangi felaketlere gebeydi? Peki yarın? Tüm bunları düşünmek bana oturumun sonunda anlamlandıramadığım "sıcak" vedalaşmaya dair bir içgörü sundu: Bir daha birbirimizi görüp görmeyeceğimizi bilemiyorduk, ertesi günün kalabalık toplulukların bir araya geldiği, yıllardır olaylı geçen 1 Mayıs olması grup üyelerinde yok olma/nesneyi kaybetme korkusunu ve felaket beklentisini güçlendirmişti*: Ölüm kapıdaydı...*

Felaket beklentisi, grubun başlangıcında eylem yoluyla ifade edilmiş ancak yukarıdaki olayla kristalize olup bir sonraki oturumda sunulan bir vakayla bağlantılı olarak söze dökülmüştü. Grubun bu hareketini anlamlandırabilmem için gruptan mesafe almam gerekmişti. Bion da grupta yansıtmalı özdeşleşme yoluyla aktarılanların analistte kısa süreli bir içgörü kaybına yol açtığını, analistin bir yandan güçlü duygular yaşarken öte yandan bunların gerekçelerini düşünmeden nesnel durumun bu duyguları meşrulaştırdığı hissine kapıldığını söyler.[34] Böyle durumlarda, analistin gerçekliğin yarattığı uyuşma hissinden sıyrılması gerektiğini belirtir.

Son olarak, grup sonlanmadan evvel yaşanan bir deneyim: Sondan bir önceki oturumda, akşam geç saatte bir sonraki günkü süpervizyon için ileti atmadığımı fark ettim. Fakat daha evvel hissettiğim endişeden farklı olarak bu sefer tüm üyelerin katılacağından emin bir şekilde ileti yollamamın gerekli olmadığını düşündüm. Kuşkusuz bu, bir *acting-in*'di. Bu dönemde, terapi süreçlerinin bir kısmında devam kararı alınmış, diğer bir kısmında ise sonlanma çalışılıyordu. Ben de bu bağlamda grup sürecinin de sonlan-

[34] Bion, a.g.y, 1961.

maya yakın olduğuna işaret ediyordum. (Baştan itibaren grubun sonlanma tarihi belliydi.) Ertesi gün grup üyelerinden biri habersiz bir şekilde gruba katılmadı. Sonradan aslında tarihi hatırladığını fakat "hatırlatıcı ileti" gelmediği için emin olamadığını, kafasının karıştığını ve en sonunda gelmemeye karar verdiğini anlattı. Grup içinde yansıtmalı özdeşleşme yoluyla kaygı ve korkuların yaygınlaştığı, bazen tek bir kişiye grubun çatışmalı duygularının emanet edildiği - "bir bütün olarak grup"[35]- göz önünde bulundurulduğunda, bu durum, ayrılıkla ilişkili bireysel değil de grup düzeyinde yaşanan bir çatışma olarak düşünülebilir.

Klein, güncel kayıpların önceki kayıpları canlandırdığını ve kaybın yasının tutulmasını belirleyen etkenin kişilerin yaşadığı ilk kayıpla yani memenin kaybıyla başa çıkma biçimleri olduğunu ileri sürer.[36] Gönüllü terapi süreçlerinin sonlanma aşamasında, terapinin/terapistin kaybı travma mağdurlarında onları terapiye getiren travmatik kayıpla ilişkili yaslı duyguları ortaya çıkarttı. Yaşanan zorluklardan biri, ayrılığın konuşulamaması yani kaybın inkârı oldu. Süpervizyon grubuna dönecek olursak, grup yürütücüsü de bir sonraki gün tüm üyelerin gruba katılacağını düşünerek kayıp olasılığını inkâr etmiş ama aynı zamanda belirsizlik yaratarak kaybın oluşmasını sağlayabilecek bir zeminin hazırlanmasına katkıda bulunmuştu. Zorluklardan bir diğeri ise terapinin sonlanmasına yakın hastaların bazı seanslara gelmemeleriydi. Bunun farklı anlamları grup içinde konuşulmuştu: Örneğin kaybı terapiste yaşatarak yaklaşan ayrılığın tetiklediği acı verici duyguların terapist tarafından kapsanması arzusu ve/veya terapi henüz bitmemişken seanslara gelmeyerek kaybın kontrol edildiğine dair bir düşlemi canlı tutma isteği. Grup sürecinde bu durum bir anlamda yeniden canlandırılmış oldu.

Son Söz...

Bu yazının amacı, toplumsal travma mağdurlarına terapi hizmeti sunan Psikososyal Dayanışma Ağı bünyesinde oluşturulan ve bir anlamda deneme niteliği taşıyan süpervizyon gruplarının üst-kapsayan görevi görmelerinin önemini örneklerle ele almaktı. Dış gerçeklikte yaşanan ve

---

[35] C. Joannidis, "Bilinçdışı Düşlemin Paylaşımı: Terapistin "Bir Bütün Olarak Gruba" Yönelik Duygusal Tepkisi", Çev. B. Arıcı, *Tefekkür Yakınlıkları*, Ed. M. Tanık Sivri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.155-164.

[36] M. Klein, "Mourning and its Relation to Manic-Depressive States", *International Journal of Psychoanalysis*, 1940, 21: 125-153.

seanslarda tanıklık edilen travmatik olaylar karşısında terapistin kapsama işlevinin sekteye uğraması terapist-travma mağduru ikilisinde Bion'un deneyimlediği mermi çukurunda hapsolma hissini yaratır ve "ateş altında" düşünmek imkânsız hale gelir. Terapist yetersizlik, tükenmişlik, ikincil travmatizasyon ve çaresizlik duygularına kapılabilir. Süpervizyon süreci, terapisti bu çukurdan çıkararak, mesafe almasını, terapistin yaratıcı, bağ kuran, anlamlandıran, kapsayan işlevinin yeniden harekete geçmesini sağlar.

Sonuç olarak, seanslarda travma mağdurlarıyla yaşanan ve yansıtmalı özdeşleşme aracılığıyla grup sürecine getirilen çatışmalı duygular çoğu zaman doğrudan grupla bağlantılı yorumlanmasa da, vakaların daha derinden anlaşılması ve terapistlerin kendi "kör noktalarını" fark etmeleri açısından faydalı oldu. Terapist-travma mağduru çiftinin eylemsellikten uzaklaşıp daha ileri düzeyde simgeleştirmeye ulaşmasıyla terapötik süreçlerin derinleştiği, yas çalışmasının işlediği, bazı durumlarda belirtilerin azaldığı ve travma mağdurlarının bir kısmının güncel yaşama daha iyi uyum sağladığı gözlemlendi.

Ölüm kapıdayken düşünmek zor... Metnimi ölümün kapıda olduğu hissinin uyandırdığı çaresizlik karşısında bize yaratıcılığa ve yaşama tutunmayı hatırlatan Britanyalı psikanalist Hanna Segal'in sözleriyle bitirmek istiyorum:

"Ne zamanki içimizdeki dünya tahrip olur, ölür ve sevgisiz kalır, sevdiklerimiz paramparça olur, bizse çaresiz bir umutsuzluğa düşeriz -işte o zaman dünyamızı baştan yaratmalıyız, parçaları tekrar birleştirmeli, ölü parçalara hayat üflemeli ve yaşamı tekrar yaratmalıyız"[37]

Kaynakça

Bergstein, A. (2014) "Duraklamayı Aşmak: Hayalleme, Rüyalaştırma, Karşı-Rüyalaştırma", Çev. M. Tanık Sivri, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı, Psikanalizde Fransız Okulu*, Ed: N. Erdem, Sel Yayıncılık, İstanbul, s. 153-187.

Bion, W. R. (1958) "On Arrogance", *International Journal of Psychoanalysis*, 39: 144-146.

Bion, W. R. (1959) "Attacks on Linking", *International Journal of Psychoanalysis*, 40: 308-315.

[37] H. Segal, "A Psycho-Analytical Approach to Aesthetics", *International Journal of Psycho-Analysis*, 1952, 33, s. 199.

Bion, W. R. (1961) *Experiences in Groups and Other Papers,* Tavistock, Londra.

Bion, W. R. (1962a) "The Psychoanalytic Study of Thinking", International Journal of Psychoanalysis, 43: 306-310.

Bion, W. R. (1962b) *Learning from Experience,* Karnac, Londra.

Bion, W. R.. (1963) *Elements of Psychoanalysis,* Heinemann, Londra.

Bion, W. R. [1979]. "Making the Best of a Bad Job", *Clinical Seminars and Other Works*, 321-333, Karnac, Londra, 1994.

Bion, W. R. (1997) War Memoires 1917-1919. Ed. F. Bion, Karnac, Londra.

Brown, L. (2012) "Bion's Discovery of Alpha Function: Thinking Under Fire on the Battlefield and in the Consulting Room", *International Journal of Psychoanalysis*, 93: 1191-1214.

Freud, S. (1920) "Beyond the Pleasure Principle", *SE*, 18: 3-64.

Guignard, F. (2002) *Bilinçöncesinde bir Gezinti* konferansı, İstanbul.

Joannidis, C. (2013) "Bilinçdışı Düşlemin Paylaşımı: Terapistin 'Bir Bütün Olarak Gruba' Yönelik Duygusal Tepkisi", Çev. B. Arıcı, *Tefekkür Yakınlıkları*, Ed. M. Tanık Sivri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 155-164.

Klein, M. (1940) "Mourning and its Relation to Manic-Depressive States", *International Journal of Psycho-Analysis*, 21: 125-153.

Roper, M. (2004) "Beyond Containing: World War I and the Psychoanalytic Theories of Wilfred Bion", *www.funzionegamma.it/wp-content/uploads/roper-ing.pdf.*

Souter, K. M. (2010) "Savaş Anıları: W. R. Bion'un Düşüncesinin Bazı Kaynakları", çev. Ş. Sunar Postacı, *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, Ed. B. Habip, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.140-155.

Szykierski, D. (2010) "The Traumatic Roots of Containment: The Evolution of Bion's Metapsychology", *The Psychoanalytic Quarterly*, 79(4): 935-968.

Segal, H. (1952) "A Psycho-Analytical Approach to Aesthetics", *International Journal of Psycho-Analysis*, 33(2), s.196-207.

Winnicott, D. W. [1951] "Transitional objects and transitional phenomena. A study of the first not-me possession", *International Journal of Psycho-Analysis*, 34, 89-97, 1953.

rüzgar çıkmadan hemen önce edilmiş bir söz ya da savaş ve travma üzerine bir not

PINAR ARSLANTÜRK[*]

Ülkemizin, hatta dünyanın içinden geçtiği zor günleri -doğuda dinin, batıda ise ırkçılığın ve sağın yükselişini- düşündüğümde bireysel ve toplumsal travma teması bana şiddet ve ötekileştirme kavramlarını çağrıştırdı. Gerek hepimizin günlük yaşantısını etkileyen, en az bir tanıdığımıza zarar vermiş olan ya da birini ucu ucuna atlattığımız terör eylemlerini, gerekse gerçekleşmekte olan toplumsal ve siyasal değişimlerle şekillenen yakın geleceğimizi düşündükçe kaygılanıyorum. Bu yaşanılan süreci anlamlandırabilmek adına Freud'un savaş döneminde yazdıklarını yeniden okurken, onun da kendi döneminin toplumsal hareketleri sonucunda geleceğinin belirsizliğinden ötürü kaygılandığını ve kimi durumların geçiciliğini deneyimlemekten kaynaklı isyan gibi duygular taşıdığını görüyorum. İster istemez sosyal ve bilimsel alanlardaki gelişmelerin tarihte görülmediği kadar hızlandığı 20. ve 21. yüzyılın toplumlarında aradan geçen bir asra rağmen nasıl oluyor da Freud ile benzer hisleri deneyimleyebiliyorum diye kendime soruyorum. Onun sesine kulak vererek bu sorgulamayı bitiriyorum: "*Çağımızın birlikte getirdiği kötülüğü aşırı güçlü hissediyoruz ve onu yaşantılama-*

* Dr., Klinik psikolog, Fransa'da L'École de la Cause Freudienne (ECF)'de psikanaliz formasyonu sürmektedir.

dığımız başka çağların kötülüğüyle karşılaştırmaya hakkımız yok."[1] Günümüzde yaşananlara odaklandığımda ise toplumsal olguların yarattığı duygu beni şiddetin kökenini, yapısını ve nasıl yaşantılandığını araştırmaya itiyor. Psikanalitik bakış açısıyla düşünürsem daha belirgin iki soru doğuyor: Savaşları, toplumsal yapıyı ve söylemi düşünmenin psikanaliz geleneğindeki yeri nedir? Şiddetin bir nedeni olabilir mi?

Biliyoruz ki olgularla yürütülen psikanaliz çalışmalarının yanı sıra toplumsal olaylar ve travmalar hakkında düşünmek psikanalizin en köklü geleneklerinden biridir. Bu gelenek hem psikanalizin kuramını hem de toplumdaki konumunu sıradışı bir şekilde etkilemiştir. Psikanalizin getirisini anlayabilmek adına öncelikle savaş nevrozları dahil olmak üzere o dönem psikiyatrisinde akıl hastalarının nasıl ele alındığına kısaca değinmek lazım. Savaş sırasında ve sonraki yıllarda hastalar psikanalizle tedavi edilmedikleri takdirde kliniklerde veya hastanelerde elektroşokla, 1790 yılında Hôpital de Bicêtre'de ilk kez kullanılmaya başlanan "deli gömlekleri" giydirilerek ya da Benjamin Rush tarafından icat edilen ve "sakinleştirici sandalye" diye adlandırılan bir koltuğa bağlanarak hareketsizleştirme ile tedavi edilmeye çalışılıyorlardı. Eğer doktorları, bu tedavi şekillerinden birini uygun gördüyse bu hastalar yaklaşık olarak günde dört saatlerini koltuğa bağlı veya gömlekle elleri kolları bağlı olarak geçiriyorlardı. Bu hastaların yalnızca kendilerini belirli aralıklarla kontrol eden hemşireleri gördüklerini düşündüğümüzde toplumdan ve hastanenin kalanından izole edildiklerini söyleyebiliriz.

20. yüzyılın başında akıl hastalarına uygulanan tedaviler ne yazık ki sadece izole etmekle sınırlı değildi. New Jersey'de bulunan Trenton Hastanesi'nin başhekimi Henry Cotton hastalara ağır şiddet içerikli tedaviler uyguluyordu. Kendisi psikozun bedende bulunan bir sıvıdan ötürü ortaya çıktığını ileri sürüyor ve hastaların bağırsak, mide, diş, beyin gibi organlarını bedenlerinden alıyordu. Birçok hastası ne yazık ki hastanede hayatını kaybetti. Ne kadar üzücüdür ki bu yöntemler sadece bu hastanede uygulanmakla kalmadı, yaygın olarak kullanılan yöntemler haline geldi. Bu durumda hastaların 20. yüzyılın başında psikanalizle iyileştirilmeye çalışılmadıkları takdirde gördükleri müdahalelerin birçoğunu güncel olarak şiddet ve kötü muamele olarak tanımlayabiliriz.

[1] S. Freud [1920] *Savaşın ve Ölümün Güncelliği*, çev. Çağlar Tanyeri, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.12.

Örneğin savaş nevrozlarından hastaneye yatan askerleri düşünelim. Bu askerler öncelikle savaşa gitmiş, vahşete tanık olmuşlar ve bedensel belirtiler başta olmak üzere çeşitli belirtiler geliştirmişlerdi. Üstelik kimi hastanelerde bu askerlerin numara yaptıkları düşünülüyor ve "iyileştirmek adına" bu askerlere elektroşok yapılıyor ya da en iyi ihtimalle izole ediliyorlardı. Aynı zamanda tıpkı 1890'larda Freud'un gördüğü histeri olgularının o dönemin doktorları tarafından "yalan söylemekle", "hasta numarası yapıyor olmakla" yaftalanmaları gibi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında da savaşa katılmış askerlerin dönemin psikiyatrları tarafından "hasta rolü yaptıkları" düşünülmekteydi.

Askerlere savaş sırasında geliştirdikleri nevrozu tedavi etmek amacıyla elektroşok tedavisi uygulayan kliniklerden biri de Profesör Wagner-Jauregg'un kliniğiydi. Bu tedavilerle ilintili olarak, aynı zamanda intihar sonucu ölmüş askerleri de göz önünde bulundurarak parlamento komisyonu bir soruşturma başlattı. Bu komisyon, profesörün tedavi şeklini incelemek üzere Freud'u bilirkişi olarak atadı. Bunun üzerine Freud, Türkçesini *Psikanaliz Yazıları*'nın bu sayısında da okuyabileceğimiz "Savaş Nevrotiklerinin Elektrikle Tedavisi Üzerine Resmi Görüş" adlı metnini yazıp, komisyonun ve profesörün önünde okudu. Raporunda öncelikle bu hastaların rol yapmadıklarını dile getirdi: "Benim kurucusu olduğum psikiyatrinin psikanalitik ekolü, yirmi beş yıldır barış dönemi nevrozlarının duygusal yaşamın rahatsızlıkları olduğunu öğretir. Artık aynı açıklama savaş nevrozlarına da uygulanabilir. Ayrıca biz nevrozluların ruhsal çatışmalardan acı çektiklerini, arzuların ve yönelimlerin hasta tarafından bilinmemekte olduğunu, yani bilinçdışında temellendiğini de belirtmiştik."[2] Onların yaşadıkları süreci anlattıktan sonra, son olarak bu hastaların psikanalizle iyileşebileceklerini belirterek raporunu bitirdi: "Savaş nevrozlarında elektrikle tedavinin kesin başarısızlığına dair bir de şunu eklemek isterim, 1918'de savaş nevrozları için kurulmuş olan bir askeri hastanenin başhekimi Dr. Ernst Simmel, benim tarafımdan önerilen psikoterapi tekniğinin ağır savaş nevrozu hastalarında uygulamasından elde ettiği başarıyla ilgili bir broşür yayınlamıştır. Bu yayımdan ötürü, Budapeş-

[2] S. Freud [1920]. Rapport d'Expert sur le Traitement Eléctrique des Névroses de Guerre, dans *Résultats, Idées, Problemes-I*, P.U.F., Paris, 1984, s.250.

te'de 1918[3] yılının Eylül ayında yapılan psikanaliz kongresine Bulgar, Avusturya ve Alman ordularının yönetimlerinden resmi temsilciler de katıldı ve onlar, savaş nevrozlarının yalnızca ruhsal olarak tedavi edilmeleri için servislerin kurulmasına kefil oldular..."[4] Gördüğümüz gibi Freud'un mahkemede bilirkişilik yapması ve dönemin psikanalistlerinin savaş nevrozları ile çalışmasının sonucunda devlete bağlı psikanalitik tedavi merkezleri kurulması düşüncesi doğdu ve bu da psikanalizin toplumdaki konumunu ciddi bir şekilde değiştirdi.

Savaş nevrozları ile çalışmanın psikanaliz kuramı[5] üzerinde de bir etkisi oldu. Psikanaliz tarihinin 1890'lardan başlayıp 1915'e kadar devam eden ilk çeyrek asırlık dönemi, birçok diğer keşfin yanı sıra özellikle birinci libido kuramı yani benlik dürtüsü ve cinsel dürtüleri ve birinci yerleşimsel kuramı yani bilinçdışının yapısının araştırılmasını içerir. Aynı zamanda Freud, savaş yıllarına kadar ruhsal süreçleri ekonomik bakış açısıyla haz ve gerçeklik ilkeleriyle de açıklar. Bu durumda detaylara girmezsek belirtinin ortaya çıkışını şu şekilde özetleyebiliriz; nevrotik bireyin belirtileri [ya da sakar eylem, düş, düşlem, dil sürçmesi, vb.] bilinçdışının üretimidir. Bir arzunun bastırıldığının ve bastırılmışın geri dönüşü aracılığıyla ifade edildiğinin göstergeleridir. Freud'un kuramının erken tarihlerinden itibaren belirti aynı zamanda bilinçdışı bir çatışmanın arabulucusu (formation de compromis) ve hastalığın son etabıdır. Bu durumda nevrotik birey de belirtisinden acı çekiyor ve bu ıstıraptan kaçınmaya çalışıyordur. Bu bilgilerin ışığında özetle bireysel bilinçdışının keşfi ve bunu klinikte inceleyebilecek serbest çağrışım adı verilen bir yöntem/teknik gelişmesiyle psikanalizin temeli atılır diyebiliriz. Bu üç bakış açısı [yerleşimsel,

---

[3] Freud burada 28 ve 29 Eylül 1918 tarihinde Budapeşte'de olan I.P.A.'nın beşinci kongresine atıfta bulunmaktadır. Bu kongrede savaşta da yer almış olan Karl Abraham, Sandor Ferenczi, Ernst Simmel, Ernest Jones gibi isimler konuşma yaptı ve ilk defa bir kongreden sonra konuşmalar "Psikanaliz ve Savaş Nevrozları" başlığı altında kitap halinde derlendi.

[4] S. Freud, "Rapport d'Expert sur le Traitement Eléctrique des Névroses de Guerre", *a.g.e.*, s.253, 1920.

[5] Metapsikoloji psikanalizin bütün kuramını içermekle beraber Freud tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: "Ruhsal bir süreci dinamik, yerleşimsel ve ekonomik yönleriyle açıklamayı başardığımızda ondan metapsikolojik bir sunum olarak söz edilmesini öneriyorum." S. Freud [1915] "Bilinçdışı", *Metapsikoloji*, çev: E. Kapkın, A.T. Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 2002, s.180.

dinamik ve ekonomik bakış açıları] 1915 senesine kadar klinik çalışmalar için sağlam yaklaşım ve teknikler sunmakla birlikte Freud'a göre ne güncel kliniği ne şiddeti ne bir savaşın varlığını ne de Birinci Dünya Savaşı süresince ya da sonrasında ortaya çıkan patolojileri yeterince iyi biçimde açıklamaya yetmez. Freud, eğer bireyin ruhsallığı sadece haz ilkesine göre çalışıyorsa ve acıdan/hoşnutsuzluktan kaçınıyorsa savaş nevrozlarında en sık karşılaşılan durum olan travmatik deneyimlerin rüyada tekrar etmesini ya da tam iyileşme gerçekleşecekken belirtilerin alevlenmesini nasıl açıklarız diye kendisine sorar. 1920 yılında kaleme aldığı *Haz İlkesinin Ötesi*'nde metninden itibaren kuramının son 20 yılında geliştirdikleri tam olarak da bu sorulara ve kuramsal çıkmazlara cevap vermeyi hedeflemektedir. Tekrarlama ve ölüm dürtüsünün keşfi, narsisizm ve özdeşleşimle ilişkisinin açığa çıkmasıyla belirtiyi anlamak için artık ölüm ve yaşam dürtüsü arasındaki çatışmayı da incelememiz gerekmektedir.

Bu metapsikolojik çıkarımlar psikanalizde travma kavramını yeniden düşünmemizi de sağlar. Psikanaliz; ekonomik bakış açısına göre, kişinin ruhsallığını zorlayan aşırı uyarana maruz kalma yaşantısını travmatik olarak tanımlar. Bu durumun bilinçdışı süreç ve dinamiklerle ilişkilenmesine odaklanır. Psikanalize giriş seminerlerinde Freud travmayı şu şekilde açıklar: "*Biz kısa zamanda ruhsal yaşamı pek çok uyaranla karşı karşıya bırakan, dolayısıyla bu uyaranlarla normal yoldan başa çıkılamamasına ya da hastalarca üzerlerinde çalışılıp kendilerine mal edilememesine, eldeki enerjinin ruhsal dağılımında bozukluklara neden olan her yaşantıyı travmatik olarak nitelendirmekteyiz. Aradaki benzerlik [nevroz ve travmatik nevrozlar], nevrozlu hastalarımızın takılıp kaldıkları yaşantıları da travmatik diye nitelendirmemize yol açıyor.*"[6] Bu bağlamda şunu söylemek yanlış olmayacaktır; psikanaliz için travma, popüler kullanımdaki ya da genel olarak tanı sistemlerindekilerin aksine, yoğun şiddet içeren terör olaylarına, savaş, taciz ya da tecavüz gibi olaylara indirgenemez. Gerçeklikte vuku bulan herhangi bir yaşantı, bu saydıklarımıza kıyasla basit gündelik bir durum gibi görünse dahi, ruhsal düzenekte yarattığı etkinin kimi zaman travmatik olabileceği düşünülebilir. Bu durumda toplumsal alanda gerçekleşen ağır şiddet içeren olaylardan bireylerin farklı düzeylerde etkilendiklerini, bu olanların her

[6] S. Freud [1915] *Psikanalize Giriş*, çev: K. Şipal, Nevrozlar, Say, İstanbul, 2013, s.53.

birey tarafından deneyimlenişinin kişinin ruhsallığının yapısal örüntüsü ile ilintili olduğunu belirtebiliriz. Bu durumda psikanalitik bakış açısıyla travma kliniğini ele alabilmek için bireyin toplumsal düzeyde olandan öznel olarak ne şekilde etkilendiğini, düşleri ve düşlemlerinde bunların nasıl alımlandığı ve şekillendiğini, yaşanılan olayın hangi düzey ve düzlemdeki kaygıları uyandırdığını analiz etmemiz gerekir. Bizim asıl konumuz olan savaş nevrozlarını da Freud birer travmatik nevroz olarak tanımlar: "*Savaş nevrozları, barış zamanının sıradan nevrozlarından belirli niteliklerle ayrışsa dahi, benliğin bir çatışması ile açığa çıkmış travmatik nevrozlar olarak ele alınmalıdırlar... Bu çatışma, geçmişteki barışçı benlik ve askerin yeni savaşçı benliği arasındadır ve bu çatışma barışçı benliğinin, yeni oluşmuş parazit eşin macera-perestliği yüzünden (aventureuses de son double parasite nouvellement formé) hayatın elinden alınması riskini ne kadar çok taşıdığını fark etmesiyle açığa çıkar. Bu durumda açıklıkla şunu söyleyebiliriz ki, eski benlik travmatik nevroza sığınarak kendisini hayati bir tehlikeden koruyordur ve kendisini bu yeni hayatını riske atan, tanıyamadığı benliğe karşı savunuyordur.*"[7] Bu alıntıda iki nevroz türünü [savaş nevrozları ve travmatik nevrozlar] ele alışının birbirinden sıradışı bir şekilde farklılaşmadığını görüyoruz.

Freud'un savaş nevrozlarıyla çalışmasının sonucunda doğan kuramsal keşiflerini, değerli Fransız psikanalist Jacques Lacan nasıl okur? Bu okuma onun kuramına ne katmıştır? Yukarıda belirttiğimiz gibi savaş nevrozları kliniğinde Freud'u en çok düşündüren ve haz ilkesinin ötesinde ölüm dürtüsünü düşünmesini sağlayan, tekrarlama zorlantısı olmuştur. Lacan, 1964 senesinde verdiği seminerini *Psikanalizin Dört Temel Kavramı* olarak adlandırır. Bu sene süresince Freud tarafından yapılan travmatik nevrozlar üzerine olan çalışmaları ele alır ve tekrarlamayı psikanalizin dört temel kavramından biri olarak ortaya koyar. Tekrarlamanın travma ile ilişkisini incelerken ilk olarak şu soruyu sorar; "*Haz ilkesi bakımından hiçbir gerekçesi yoksa, travmanın tekrarının işlevi nedir? Acı verici olaya hakim olmak denecektir –ama kim hakim olacak, hakim olmayı gerçekleştirecek hakim nerede? Tam da hakim olma işlemine girişecek mercinin nerede olduğunu bilmezken konuşmakta niye acele*

[7] S. Freud [1920] Introduction à "La Psychanalyse des Névroses de Guerre", dans *Résultats, Idées, Problèmes, I, a.g.e.*, s. 245.

edelim?[8]" Bu alıntıda Lacan travmayı yerleşimsel kurama göre nasıl okuyabileceğimizi sorguluyordur. Bu arayış onu, bilinçdışının statüsünü ve işleyiş düzeneklerini açıklamaya götürecektir.

Bilinçdışının statüsüne ve işleyişine dair olan bu çalışmalarsa onu kliniğinin en önemli anahtarı ve kavramı olan 1959-1960 senelerinde "Psikanalizin Etiği" seminerinde temellerini attığı zevk (jouissance) kavramını geliştirmeye itecektir. Freud'un kuramında haz ilkesi sabitliği ve dengeyi hedeflerken; Lacan'ın kuramında zevk bu dengeyi bozan fazlalıktır. Zevk kavramını aynı zamanda bir zevk fazlası (plus de jouir) olarak tanımlaması da bundandır. Gördüğümüz gibi Lacan haz ilkesi ile olan karşıtlığını incelemek için bu kavramı ileri sürmüştür. Fakat zevk sadece haz ilkesinin aksi değildir aynı zamanda arzunun da zıttıdır. Zevkin tahammül edilemeyen fazlasını, bedende hissedilen bir duyguyu, acıyı ve ıstırabı işaret eder. Lacan zevk kavramını Psikanalizin Etiği seminerinde şu şekilde tanımlar: "zevk bir dürtünün doyumudur."[9] Bu cümleyi okuduğumuzda ilk anladığımız zevk ve dürtünün doyumunun aynı anlama geldiğidir. Oysa ki Freud'a göre dürtü sabit bir güç gibi hareket eder. Bundan ötürü cümleyi anlamak için düşünmek ve metnin bütününü yorumlamak gerekir. Bu paragrafta Lacan ölüm dürtüsünü ele alıyordur ve bu cümlede asıl konu ölüm dürtüsünün doyumudur. Lacan dürtünün doyumsuzluğuna ve sabit bir güç olarak hareket etmesine dair yazılanların aslında ölüm dürtüsü için de geçerli olduğunu ortaya koyar. Burada bu doyum hedeflenirken bedende ve ruhsal alanda yaşantılanan işaret ediliyordur ve özetlemek adına kuramsal açıklama kısaltılmıştır. *Zevk, Lacanyen bir Kavram* kitabının yazarı Nestor Braunstein dürtü ve zevk kavramı arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetlemiştir: "*Eğer zevkin dürtüyle herhangi bir ilişkisi varsa bu dürtünün ardında her zaman bir doyumsuzluk bırakmasındadır ki bu [doyumsuzluk] tekrara itendir. Dürtü doyuma ulaşmadıkça hikayesinin yazımı (historise) devam eder. Şunu kesin olarak söyleyebiliriz; zevk, nesnenin etrafındaki dürtüsel döngünün artığıdır...*"[10] Başka bir deyişle haz ilkesinin ötesi daha fazla haz değil,

[8] J. Lacan [1959-1960] "L'Ethique de la Psychanalyse, Le Seminaire Livre VII", Le Seuil, Paris, 1986, s. 57.

[9] J. Lacan, *a.g.e.*, s.248.

[10] N. Braunstein [2005] "La Jouissance, Un Concept Lacanien", Eres, Paris, 2009, s.57.

acı ve ıstıraptır. Çünkü Jacques Alain Miller'in de belirttiği gibi "*öznenin katlanabileceği hazzın kapasitesi bellidir. Bu sınır aşıldığında haz acıya dönüşür ve Lacan'ın zevk olarak tanımladığı şey, işte bu 'acıtıcı ilkedir'*".[11] Aynı zamanda zevk fazlası ve zevk kavramları insanı diğer türlerden ayıran konuşma beceresine de atıfta bulunan birer kavramdır. Çünkü kavramın kuramda anılışı hep, konuşan varlığın zevki (la jouisance du parlêtre) ya da konuşan varlığın zevk fazlası şeklinde olmuştur. Burada zevk ve simgesel alan arasında kurduğu bağ travmayı anlamamız için önemlidir. Lacan'a göre travma, özneye kendisini dayatan, kendisinin buna karşı bir şey yapamadığı, fazla bir uyarıma aniden maruz kaldığı ve başına geleni -olayın şiddetinin büyüklüğü ya da küçüklüğü fark etmeksizin- simgeleştiremediği durumdur. Bir şey/bir olgu söz konusu olan özne için anlam alanının dışında (hors sens) kalmıştır. Bundan ötürü Lacan en bilinen sözcük oyunlarından birini yapar ve *traumatisme* (travmatize olma) kelimesinden *troumatisme* kelimesini üretir. *Trou* delik demektir. *Troumatisme*,[12] bu durumda delikli olmak anlamına gelir. Her zaman dile gelemeyen, söze dökülemeyen bir "şey" vardır. Lacan, *troumatisme* kavramıyla dildeki deliği ve dolayısıyla özneyi tekrarlamaya iten bir zevk fazlasını işaret eder. Lacan'ın da kendi geliştirdiği bir yerleşimsel kuramı vardır. Bu kuramda imgesel, simgesel ve gerçek alanlarından bahsederiz. Bu ani uyarım gerçek alanı ile olan ani bir karşılaşmayı ve bu alanının simgesel düzlemle örülemeyip, özümseme yerine, tekrarlama ile ortaya çıkışını göstermektedir. Bunun sonucunda da bireyin şikayet ettiği ıstırabı doğar.

Görüyoruz ki savaş nevrozları ile çalışmasının sonucunda Freud, tekrarlama zorlantısı ile ölüm dürtüsünü keşfetmiş, Lacan ise bu tekrarlama zorlantısını psikanalizin en temel kavramı yaptıktan sonra haz

---

[11] J. A. Miller [2010], On Aime Celui qui Répond à Notre Question: "Qui Suis-Je ?", çev: Özlem Akarsu, http://www.sanatatak.com/view/psikanaliz-bize-aski-ogret

[12] J. Lacan [1964] Le Séminaire, livre XXI, "Les non-dupes errent" (inédit), leçon du 19 février 1974.
"*Hepimiz gerçekteki deliği tıkamak için bir şey icat ederiz. Nerede cinsel ilişki yoksa orada troumatisme vardır.*"
Lacan burada "cinsel ilişki yoktur" diyerek kuramını özetlediği kendi ünlü cümlesine gönderme yapmaktadır. Bu cümlenin anlamıyla ilgili daha fazla bilgi için: P. Arslantürk, "Cinsel İlişkinin Yazımının İmkansızlığı ve İkameleri", *Libido*, no: 19.

ilkesinin ötesinde, arzu ile ölüm dürtüsü arasında kalan zevk kavramını geliştirmiştir. Bu demek oluyor ki savaş nevrozları ile çalışmak psikanalizin hem kuramını hem de toplumdaki konumunu geri dönülemeyecek bir şekilde etkilemiştir. Bu metinler Birinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemlerde yazılmışlardır. Fakat ne yazık ki savaş, bizim zamanımıza kadar sürmüştür. Dolayısıyla bu aşamada metnin başında ortaya koyduğumuz ikinci soruya dönebiliriz; neden savaş?,[13] neden şiddet? Bu soruya cevap verebilmek adına da Freud'un "Dürtüler ve Yazgıları"[14] metnini incelememiz gerekli. Bu metinde Freud dürtüsel süreçleri metapsikolojik açıdan incelemiş ve her dürtünün bir itkisi, amacı, nesnesi ve kaynağı olduğunu belirtmiştir. Burada dürtüye bir neden ya da anlam yüklemediğini fark etmek önemlidir. Freud'a göre dürtü, kaynağı bir organda temellenen bir sürecin ruhsal alanda tasarımını işaret eder. Her dürtünün amacı dürtünün doyumu yoluyla, oluşturduğu baskının ortadan kaybolması ve doyuma ulaşmaktır. Bu amaca ruhsal alanda uyguladığı baskı ile ulaşabilir. Dürtünün baskısı onun gerektirdiği etkinliğin yani "tasarımladığı çalışma isteminin güç miktarı"[15] anlamına gelir ve ruhsal alan üzerinde baskı uygulamak tüm dürtülerin ortak niteliğidir. Dürtünün nesnesi, onun sayesinde dürtünün amacına ulaştığı şeydir ve dürtünün en değişken niteliğidir. Hatta Freud konumuz açısından çok önemli bir not düşer: "*Nesne başlangıçta dürtüyle ilişkili olmayıp yalnızca doyumu olası kılmaya özellikle uygun oluşu nedeniyle ona atanandır... Nesnesine özellikle yakın bağlılığı durumu "takılma" (fixation) terimiyle ayırt edilir.*"[16] Şimdi bu nesneye takılmanın nasıl yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini göreceğiz.

Freud, 1915 yılında kaleme aldığı "Dürtüler ve Yazgıları" metninde henüz ölüm dürtüsünü keşfetmemiş olsa dahi, bu metninde bir kısmi dürtü olan cinsel dürtü için yazdıklarının ölüm dürtüsü için de geçerli olacağını dile getiren kuramcılar vardır. Daha açık belirtmek gerekirse bu kuramcılar ölüm dürtüsünün de nesnesi, baskısı, amacı olduğunu varsayarlar. Bu; savaş, şiddet, terör, sokak kavgaları, toplu katliamlar/intiharların ölüm dürtüsünün toplumsal alanda dile getiriliş şekli

[13] A. Einstein, S. Freud ve B. Briod, *Pourquoi la Guerre?* L'Herne, Paris, 2011.
[14] S. Freud, İçgüdüler ve Değişimleri, *Metapsikoloji, a.g.e.*, 1915, s.101-110.
[15] S. Freud, İçgüdüler ve Değişimleri, *a.g.e.*, 1915, s.114.
[16] A.g.e.

olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bu tip bir şiddet insana özgüdür. Yalnızca insan yaşadığı ortama ve kendi türünden olduğu halde nedensiz yere ötekileştirdiği gruplara uygulayacağı şiddet için sınırsız yöntemler geliştirmiştir; gaz odaları, çarmıha germe, yakma, asma, taşlama, toplu katliamlar, kılıç, tüfek, bombalama, kimyasal silahlar... Ötekileşmiş grup yani ölüm dürtüsünün nesnesi tarih boyunca sürekli olarak değişim göstermiştir. Kimi zaman Museviler, Hıristiyanlar, Budistler, kimi zamansa Sünniler, Aleviler, Kürtler, Türkler, Güney Amerikalılar, siyahlar, Uzakdoğulular, Bulgarlar, Portekizliler, ve hatta cadılar, histerikler, kadınlar, kocasını aldatan kadınlar, cüzamlılar, deliler, eşcinseller, muhalifler, pitbull köpekler, kurtlar, maymunlar ve güvercinler... Tarihi inceleyecek olursak bu listeyi tamamlamak mümkün dahi olmayabilir.[17] Bu durumda şiddetin/savaşın nedenine dair sorumuzu psikanalitik bakış açısıyla nasıl cevaplayabiliriz? Gördüğümüz gibi ölüm dürtüsü ve onun toplumsal alanda ifadesi libidinal olmakla birlikte, bir nedeni olmayan ama bir mantığı izleyen ve bir nesnesi olan süreçlerdir. Savaş, ruhsal düzeneklerle ve bu düzeneklerin toplumsal alanda ifadesiyle ve insanın konuşan bir varlık olmasıyla ilintilidir. Yani toplumsal söylemden ve yapıdan bağımsız bir savaş düşünülemez. Bu bağlamda Lacan'ın ünlü aforizmasına[18] da gönderme yaparak "konuşan varlıkta (doğal bir) savaş yoktur" diyebiliriz. Biz, yaşanılan olayın içinde kaygımız ve üzüntümüzle ortada olan acıya yana yakıla bir neden arasak bile bunun olmadığını görmekteyiz. Bu bağlamda Paris saldırılarını yorumlayan psikanalist Clotilde Leguil'in metninin başlığı tüm söylenilenleri özetler niteliktedir: "*Nefretin nedeni yok ama nesnesi yok değil.*"[19]

---

[17] Verilen örnekte nesnenin tüm tarih boyunca değişmesine rağmen belirli dönemlerde bir nesneye kilitlendiğini görmekteyiz: Nazi Almanya'sında Musevilerin en temel ötekileşen ve ölüm dürtüsünün nesnesi olurken, 3. Murad zamanında maymunların olması gibi.

[18] Yazar burada Lacan'ın en bilinen ve kuramı bilmeyenler tarafından sıklıkla yanlış anlaşılan "Konuşan varlıkta cinsel ilişki yoktur" cümlesine gönderme yapmaktadır. J. Lacan, *Le Discours Psychanalytique* N°16, Association Freudienne, Paris, Ekim 1996, s.58.

[19] C. Leguil, "La Haine est Sans Raison, mais Elle n'est pas Sans Objet", Dans Lacan Quotidien, No: 554, http://www.lacanquotidien.fr/blog/wp-content/uploads/2015/12/LQ-554.pdf.

Sonsöz

Yazıyı noktalamadan önce yazımın sınırlarının dışında kalan, ele alınmayan en temel olgulara değinmek istiyorum. Toplumsal travmaların ve olayların bireyin ruhsal alanında yarattığı etkiyi ele alırken, metnimiz süresince bu olayların sadece travmatize ettiğine değindik. Başka bir deyişle *Psikanaliz Yazıları*'nın 34 numaralı sayısının ana konusu olan Bireysel ve Toplumsal Travma konuları dahilinde kaldık. Fakat geçen yıllarda Avrupa'dan ve Türkiye'den akın akın terör örgütlerine katılmaya gidenleri, uyguladığı şiddetten zevk aldığı izlenimi yaratan bireyleri, seri katilleri ya da bu videoları büyük bir hazla izlediğini dile getirenleri ele almadık. Bu konuyu ele aldığımızda tartışacağımız başka kavramlar doğacaktır. Aynı zamanda da travma kliniğindeki farklı klinik örüntüleri ve psikanalizdeki travmayı ele aldığımızda ortaya çıkan en önemli kavram olan "sonradanlığı" başka metinlerde ele almak önemli görünmektedir.

Konumuza dönecek olursak bireysel travmanın klinik örüntüsünü düşündüğümüzde aklımıza bedensel semptomlar, kabuslarda parçalanmış bedenler, bedenselleştirmeler; toplumsal travma dediğimizdeyse savaşlar, soykırımlar, toplu tecavüz ve katliamlar, terör olayları, faili meçhul cinayetler geliyor. Görüyoruz ki her ikisinde de beden sorgulamanın ve şiddetin merkezinde. Yazımı bu bağlamda iki alıntıyla bitirmek isterim. Lacan "Daha da Beteri" adlı seminerini şu cümleyle tamamlar: "Eğer bedenin kökenine geri dönersek, eğer kardeşlik kelimesini yüceltirsek... bedende temellenen ırkçılıktır ve daha bu konunun hesabı kapanmadı."[20] Ne yazık ki her tarafımızı sarmış beden imgeleri, güzelin yüceltilmesi, ideallerin yerini imgelerin almasıyla birlikte ırkçılık da yükseliyor. Paul Valéry'nin Deniz Mezarlığı'nda dediği gibi "Rüzgar çıkıyor, Yaşama sarılmak lazım."[21]

Kaynakça

Braunstein, N. [2005] *La Jouissance, Un Concept Lacanien*, Paris, Eres, 2009.

Einstein, A., Freud, S., Briod, B.. [1932-1933] *Pourquoi la guerre?*, L'Herne, Paris, 2011.

[20] J. Lacan, *Le Séminaire, Livre XIX, ...Ou pire*, Seuil, Paris, 2011, s.236.

[21] P. Valery, "*Le cimétière marin*".

Freud, S. [1900] "L'interprétation des rêves", *Dans Oeuvres complètes*, Psychanalyse. P.U.F., Paris.

Freud, S. [1914] "Introduction à la psychanalyse", *Petit Bibliothèque*, Payot, 2001.

Freud, S. [1917] *Métapsychologie*, Gallimard, Paris, 1986.

Freud, S. [1917] *Metapsikoloji*, çev: E. Kapkın, A.T. Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 2002.

Freud, S. [1915] *Savaşın ve Ölümün Güncelliği*, çev: Çağlar Tanyeri, Telos Yayıncılık, 2016.

Freud, S. [1920] "Rapport d'expert sur le traitement éléctrique des névroses de guerre", dans *Résultats, Idées, Problèmes I*, Paris: P.U.F., 2001.

Freud, S. [1932] Nouvelles conférences d'introduction à la psychanalyse, trad. fr. M. R. Zeitlin, Paris, Gallimard, 1984.

Freud, S. [1939] L'Analyse finie, l'analyse infinie. Dans *Oeuvres complètes Vol XX*. Psychanalyse, P.U.F., Paris, 2002.

Lacan, J. [1959-1960] L'éthique de la psychanalyse, Le seminaire Livre VII, Paris, Le Seuil, 1986.

Lacan, J. [1964] Psikanalizin dört temel kavramı seminer 11. kitap, çev: Nilüfer Erdem, Metis Ötekini dinlemek, 2013.

Lacan, J. [1971-1972] "...Ou pire", Le Séminaire, Livre XIX, Paris, Seuil, 2011.

Leguil, C. "La haine est sans raison, mais elle n'est pas sans objet", dans Lacan Quotidien, No: 554, http://www.lacanquotidien.fr/blog/wp-content/uploads/2015/12/LQ-554.pdf

Miller, J. A. [2010] On aime celui qui répond à notre question: "Qui suis-je ?", Çev: Özlem Akarsu, http://www.sanatatak.com/view/psikanaliz-bize-aski-ogret.

bireysel ve toplumsal travmayla temasta psikanalitik çalışma üzerine notlar*

İLKER ÖZYILDIRIM
A. LALE ORHON BAYKAL
BARAN GÜRSEL
AYLİN KULA GÜNEY

I. Olağanüstü Koşullarda ve Toplumsal Travmatik Durumlar İçinde Freud

Beri sekiz yaşında, iki kişiyi pusuya düşürerek öldüren milliyetçi paramiliter zanlıların yargılandığı davada; mahkemenin taraflı biçimde saldırganları hafif cezalarla serbest bırakmasına tepki duyan emekçiler, 15 Temmuz 1927'de Viyana'da protestolara başlarlar. İsyan büyür ve işgal edilen Viyana Adalet Sarayı'nda yangın çıkar. Yaygınlaşan gösteriler karşısında polisin, kalabalığa açtığı ateşle yüze yakın gösterici yaşamını kaybederken yüzlercesi de ağır biçimde yaralanır. Olasılıkla Freud, Viyana çevresinde tatildedir ama bütün bu olaylar Freud'un evinin ve ofisinin çok uzağında değildir.[1,2] Freud, bu protestoları ve ölümleri kastederek

* Bu yazı ağır insan hakları ihlallerine uğrayanlar, şiddet gören kadınlar, toplumsal şiddetin doğrudan ya da dolaylı mağduru çocuklar, mülteciler gibi gruplara yönelik çalışmalar yürüten Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) başta olmak üzere çeşitli sivil ve bağımsız kurumlarda profesyonel ve gönüllü çalışmalar içinde bulunmuş olan bir topluluğun kolektif üretimidir. Yazının hazırlanmasına çeşitli düzeylerde katkı sunan Deniz Akyıl, Banu Aslantaş Ertekin ve Özlem Toker Erdoğan başta olmak üzere birlikte çalıştığımız tüm arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.

[1] A. Angelini, On the Ten Letters Written by Sigmund Freud to Wilhelm Reich (1924-1930). *The Italian Psychoanalytic Annual*, 8:135-152, 2014.

aynı günlerde Ferenczi ve Reich'a yazdığı mektuplarda katastrofik bir yaz yaşadıklarını, olayların haberlerini aldığını fakat neler olduğunu ve nereye varacağını bilmeden beklediğini belirtmiş ve "o günkü olaylardan sonra dünyanın eskisi gibi sürüp sürmeyeceğini" sorgulamıştır.[3,4,5,6] Reich, o gün seanslara ara vermek zorunda kalmış, bu olayların tetiklemesiyle sonrasında bireysel analitik çalışmalarını geri plana almış ve Freud ile de görüşerek bir grup analistle birlikte daha toplumsal çalışmalara yönelmiştir.[7] Acaba gösterilere psikanalistler katılmış mıdır ya da tüm bu olanlardan nasıl etkilenmişlerdir; bireysel analizler "eskisi gibi sürebilmiş" midir; acaba Freud ve diğer analistler ölenlerin yakınlarıyla, yaralananlarla, yaşananlardan etkilenenlerle bireysel analizler yürütmüşler midir; peki yaşananlar analitik çalışmalara ne biçimde yansımıştır, seans içi çağrışım, dinamik ve süreçlerde nasıl yer bulmuştur, ne şekilde değerlendirilmiş ve ele alınmışlardır? Bilmiyoruz...

Freud, *Musa ve Tektanrıcılık*[8] eserinin sonuna iki "Önsöz Niteliğinde Not" ekler. İlki, Avusturya'nın Almanya tarafından ilhakından, "Viyana, 1938 Mart'ından Önce"dir. Freud orada Musa'yı yayımlamayı dış tehditler karşısında "korkaklık değil tedbirlilik" nedeniyle ertelediğini, fakat şimdilik toplumla paylaşmayacak olsa bile bunun yazmasını engellemeyeceğini bildirir. Mart 1938 ortasında ani gelişen siyasi olaylar sonrası Hitler Avusturya'yı ilhak eder; hemen Yahudilere yönelik aşağılamalar, tutuklamalar ve yağmalar başlar, birçok Yahudi intihar eder. Verlag ve Freud'un evi basılır; Anna Freud babası yerine Nazilerce sorguya alınır. Anna soğukkanlıdır ama işkence olasılığına karşı Freud'un doktoru Anna'nın yanına zehir (veronal) verir. Freud, o zamana kadar Viyana'dan ayrılmaya karşı direnmiştir; yaşlıdır ve "*bir kaptan gemiyi terk etmemelidir*" diye düşünür. Şimdi ise ilk kez bu kadar kaygılıdır. Birçok Yahudi aile zehir içerek topluca intihar etmektedir.

---

[2] S. Freud, Letter from Sigmund Freud to Sándor Ferenczi, July 16, 1927. The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi Volume 3, 1920-1933, 319, 1927.

[3] E.A. Danto, An Anxious Attachment: Letters from Sigmund Freud to Wilhelm Reich. *Contemp. Psychoanal.*, 47:155-165, 2011.

[4] Freud, a.g.e, 1927.

[5] S. Freud, Ten Letters from Sigmund Freud to Wilhelm Reich, 1924-19301,2. Contemp. Psychoanal., 47:167-178, 2011.

[6] W. Reich, *Reich Freud'u anlatıyor*. Çev. Bertan Onaran. Payel Yayınları, İstanbul, 1981.

[7] Reich, a.g.e., 1981.

[8] S. Freud, Moses and Monotheism. SE, 23: 1-138, 1939.

Anna'nın da babasına bu seçeneği sorduğu, Freud'un ise "*Neden? Bunu yapmamızı istiyorlar diye mi?*" şeklinde yanıtladığı rivayet edilir.[9]

İşte bu zorlu dönemin sonrasında, Freud Londra'ya varmasının hemen ertesinde *Musa ve Tektanrıcılık*'a eklediği ikinci "Önsöz Niteliğinde Not"unda (Haziran 1938) şöyle yazar: "Şimdi burada sevilen bir konuk olarak yaşıyorum; artık üzerimden yükün alınmış olmasının ve bir kez daha istediğim ya da olması gerektiği gibi konuşup yazabilmenin -neredeyse "ve düşünmenin" diyecektim- rahatlığını soluyabiliyorum. Çalışmamın son kesimini topluma açmayı göze aldım." Anlaşılan "dış gerçekliğin" baskısı altında Freud, aradaki dönemde ilk notta umduğu gibi yazamamıştır bile; hatta sürçmesinin gösterdiği gibi dış gerçeklik "içselleşmiş", düşünmesi bile askıya alınmıştır. Freud yaşamı boyunca tatiller dışında haftanın altı günü çalışmıştır. Bu analitik klinik faaliyete neredeyse hiç ara vermemiş gibidir. Hastalığının en ağırlaştığı zamanlarda bile, hastalarını görmeye devam etmiş ve zihnini bulandırıp düşünmesini bozmasın diye bu dönemlerde ağrı kesici bile almamıştır. Ancak, bu iki "Önsöz Niteliğindeki Not" arasındaki dönemde hasta görmeyi de durdurmuştur. Anlaşılan, bir analist olarak Freud, ancak -en geniş anlamında- "düşünmesi" işgal edildiğinde, dış gerçeklik zihnini bulandırıp esir aldığında, analitik çalışmaya ara vermiştir.

Peki Viyana'da gösteri ve saldırı olayları olurken "dünyanın eskisi gibi sürüp sürmeyeceğini" soran ve düşünmeyi ketleyecek kadar ağır bir sosyal iklimde klinik çalışmasına ara vermek zorunda kalan Freud ile gittikçe benzeşen süreğen toplumsal düzeyde travmatik bir ortamda yaşayan bizler ne yapacağız? Düşünmeyi ve çalışmayı sürdürebilecek miyiz ya da ne zaman duracağız? Biz "gemiyi terk etmeyelim" ama Titanik'in üçüncü kaptanının dediği gibi, "gemi bizi terk ettiyse" ne olacak? Diğer yandan, böyle durumların bizzat mağduru olan; saldırılarda yaralanan, yakınını kaybeden, işkence gören, yıllarca ağır koşullarda zorla tutulan kişiler bizimle "çalışmaya ve düşünmeye" başlayabilirler/devam edebilirler mi? Bu olanaklı ve anlamlı mıdır?

Bu soruları hızlıca yanıtlamak kolay değil ve zaten toplumsal düzeyde travmalar söz konusu olduğunda giriş için hazırladığımız bunlar dışında çok daha fazla soru ve en azından sorunsallaştırılması gereken

[9] M. Edmundson [2007] Freud'un Son Yılları: Köktenciliğin yükselişi, faşizm ve psikanaliz. Çev.Dost Körpe. Encore Yayınları, İstanbul, 2009.

durum, kavram, tutum var. O zaman şimdi bu geniş alanda toplumsal travma ve etkileriyle ilişkili bazı kavram, durum ve görüngülere odaklanarak belki bizi olası yanıtlara görece yakınlaştırmaya zemin sağlayabilecek değinilerde bulunalım.

II. Toplumsal Travmanın ve Etkilerinin Psikanalitik Kavramsallaştırması

Travmatik bir olayın kişinin bünyesinde yarattığı acı verici aşırı uyarımın, kişinin temsil, simgeleştirme ve benliğin bağlama kapasiteleri ile karşılayamayacağı kadar yoğun ve şiddetli olduğu söylenebilir.[10,11] Öyle ki, dışarıdaki olayın iç dünyaya tesiri ruhsal dünyanın bir nevi yabancı bir cisimce işgali olarak da yaşantılanır.[12] Bunu, Laplanche'ın dürtülerin belirişine dair sunduğu mantıkla paralel biçimde düşünürsek, mevcut kodlarla çevirisi yapılamayan uyarım bilinçdışına "düşman bir öteki" olarak ekilir.[13] Olaya dair travmatik anlatılar, yani eldeki kodlarla yapılan kısıtlı çeviri faaliyetinin ürünleri ise, bilinçte bazen parçalı, bazen kopuk, bazen tutarsız biçimlerde var olur. Tabii bu içsel ve zorlantı yaratan "kötü öteki"nin oluşmasından söz ederken, bu oluşumun kişinin bilinçdışı düşlemlerine ve nesne ilişkilerine tesir ederek, onları yeni bir düzene soktuğunu da eklemek gerekir. Bir başka deyişle "düşman öteki" olarak işleyenin; temsil edilemeyen, ruhsal lisana çevrilemeyenin girişi bilinçdışı kötü nesneleri ve nesne ilişkilerini fazlaca yükler. Böylelikle, saldırganlık yüklü sahneleri ve kötü nesneleri, karşılıklı ve bir tür düzenlenme durumunda yer aldıkları onarıcı, bağlayıcı temsiller içeren, içselleşmiş iyi nesnelerin, libidinal nesne yüklerinin ve sahnelerin "üstüne" çıkarır. Bir anlamda bilinçdışının var olan ekonomik ve içsel nesneler arasındaki dinamik düzeni, travmatik bir işgal sonucu yeni bir düzenlenmeyle değişir, saldırgan nesnelerin ve sahnelerin egemenliği altına girer.

Ruhsallık -bütün bu imgeleştirmelerin sınırlılıkları olduğunu unutmadan- travmatik darbe ile oluşan "delik"ten akıp gitme tehdidi altın-

[10] S. Freud, "Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *SE*, 15: 1-240, 1916.

[11] S. Freud, "Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *SE*, 16: 241-463, 1917.

[12] S. Freud, J. Breuer, "Studies on Hysteria", *SE*, 2: 48–106, 1895.

[13] J. Laplanche, "The So-Called 'Death Drive': A Sexual Drive", *British Journal of Psychotherapy*, 20: 455-471, 2004.

dadır;[14] içselleşen bir "yabancı cisim" ruhsal sistemi tıkamakta, kendine doğru emmektedir.[15] Benlik olabildiğince bu delikleri tutmak, yabancı cisimlerin etkilerini düzenlemek üzere libidoyu nesnelerden ve diğer işlevlerden çekerek buralara yığar.[16] Ruhsal alan daralmakta, en azından travmatik etki çerçevesinde yeniden düzenlenmektedir. Ruhsal ekonomideki bu değişim travmanın doğrudan etkileri yanında, dolaylı olarak da belli bir dinamik denge içinde tutulan nesne ilişkisi düzenlerini etkileyecek, geçmiş içsel çatışmaları hareketlendirebilecektir.

Travma toplumsal bir nitelik taşıdığında da, ruhsal işleyişin bu sunduğumuza benzer şekillerde etkilendiğini düşünebiliriz. Bununla birlikte, toplumsal travma durumunda, bu işleyişin ötesinde düşünülmesi gereken noktalar da vardır. Toplumsal travma, bireysel travmanın sadece bir yere kadar içerebileceği bireyler üzerinden toplumsal düzeyde işleyen karşılıklılık ve etkileşim özellikleri barındırır. Bu durumda, travmatik olayı yaşayan ve/veya ona tanık olan, ilişkili birçok birey bulunur. Bu bireylerin, bilinçdışı nesne tasarımları ve ilişkilerinin, ilintili düşlemlerinin, savunma süreçlerinin, içsel ekonomik ve dinamik düzenlerinin eşzamanlı olarak değişmesi, karşılıklı çeşitli etkileşimlere, yani toplu etkilere gebedir. Travmatik etkiyle karşılaşan kişilerin benlikleri, birbirleriyle eşzamanlı olarak –bunun karşıtı eğilimleri şimdilik bir kenara koyarsak- bir gerileme sürecine çekilir; libido nesnelerden narsisistik bir geri çekilme yaşar ve benliğin kendini koruma eğilimleri artar.[17,18,19,20] Libidonun bu gerilemesiyle ortaya çıkan önemli bir etki de kişiler arasında, grup içinde ve gruplar arasında çeşitli düzeylerde var olan ortaklık düşüncelerine yapılan libidinal yatırımın geri çekilmesidir. Topluluğun dokusunun zedelenmesi; libidonun ortak düşünce, amaç ve geleneklere olan yatırımdan çekilmesi ve bununla ilişkili olarak, kişilerin benliklerinin birbirlerinin benlikleriyle özdeşleşmesinin zayıflamasıdır. Bu durum, birbirleriyle ilişki içerisinde olan bir grup insan tarafından yaşandığında,

[14] S. Freud, "Beyond the Pleasure Principle", *SE*, 18: 1-64, 1920.
[15] Freud, Breuer, a.g.e. 1895.
[16] S. Freud, "Inhibitions, Symptoms and Anxiety", *SE*, 20: 75-176, 1926.
[17] Freud, a.g.e., 1916.
[18] Freud, a.g.e., 1917.
[19] S. Freud, "Group Psychology and the Analysis of the Ego", *SE*, 18: 65-144, 1921.
[20] S. Freud, "Inhibitions, Symptoms and Anxiety", *SE*, 20: 75-176, 1926.

toplumsal travmanın önemli bir etkisi olarak tespit edeceğimiz unsur: topluluk bağlarının zedelenmesidir.

Topluluk bağları ve "toplum olma" hissi, insanların hayat karşısında yaşadığı belirsizlikleri, sarsılmaları yumuşatan, dengeleyen bir unsurdur.[21] Freud'un da belirttiği gibi insan; bu ilişkileri, toplumu zihninde taşıyarak insandır.[22] Toplumsal travmatik durum; bu toplum olma hissini, zihinlerde taşınan toplumsal ilişkileri zedelediği zaman, kişinin içselleştirdiği nesne ilişkilerinin düzenini yukarıda bahsettiklerimiz yanında başka bir dolayımla daha bozmuş olmaktadır. Bu ilişkiler, birbirini etkiler biçimde hem iç dünyada hem dış dünyada sarsılır; yani bağlama ve bağlanma itme ve yalıtmanın gerisinde kalır.

Roussillon'un, yalnızlık duygusunun her travmaya içkin olduğuna dair söyledikleri bu bağlamda da duyulabilir.[23] Kişi, travmatik durumun içinde, iç kaynakları ve dış kaynakları bakımından çıkışsız kalmıştır. Otoerotizmi donmuştur; yardımına gelebilecek potansiyel nesneler, yardımına gelmemişlerdir ve defalarca hayal kırıklığı yaşamışlardır. Travmatik durumun üzerine, bu hayal kırıklığı da eklenmiştir. Toplumsal travmalarda da, bahsettiğimiz süreçler aracılığıyla bireylerin aralarındaki bağların zayıflaması ve özdeşleşmelerin silikleşmesiyle travmatik olayı doğrudan yaşayan grupların diğer gruplar tarafından benzer bir yardımına koşulmama, yalnız bırakılma deneyimi yaşadıklarını düşünebiliriz. Toplumsal travmadan mağdur olmuş kişilerle çalışırken, odada "Neredelerdi? Peki neden kimse bir şey yapmadı? Neden kimse bir şey söylemedi?!" diye haykırdıklarını duyarız. Gerçekten de, ateş düştüğü yeri yakmakta, bazıları bazılarına olanları adeta duymamakta, görmemektedir.

Başka bir açıdan ise bu yalnızlık, çıkışsızlık ve çaresizlik içinde gerileme iyice yoğunlaştığında bireylerin "çocuksulaşarak" tümgüçlü bir ebeveyn arayışı gibi, her şeye hakim, koruyucu, keskin, bir lider ve/veya dağılmaya karşı bütünlüğe vurgu yapan bir (sahte/pseudo) ideal arayışı ile "ayrımsız/ayrıcalıksız" bir kitlenin parçası olma arzuları belirginleşir. Çocuksu bir boyun eğme, "bir" olma, benzeşme ve idealleştirme eğilimleri artar.[24,25] Hatta, belki tersinden, devlet başta olmak üzere çeşitli güçler

[21] K. Erikson, "Notes on Trauma and Community", *Am. Imago*, 48: 455-472, 1991.
[22] Freud, a.g.e., 1921.
[23] R. Roussillon [2014] "Travma ve simgeleştirme", çev. A. Lale Orhon Baykal, *Psikanaliz Yazıları*, sayı 34, 2017.
[24] O. Fenichel, *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, 1945.

tarafından, -gerçekleri saptırmak, saklamak, manipüle etmek vb. yöntemlerle- toplumun dağılma ve kaos korkuları tetiklenerek ortaya çıkarılan çaresizlik ve çıkışsızlık duyguları ile toplum çocuksulaştırılarak, belli amaçlar için yönlendirilebilir.[26] Bu tür sahte ideal ve bütünleşmeler aslında toplumda daha geniş ve derin kopmalar, ayrışmalar üzerine kurulur. Toplumsal düzeyde bir gerilemeyle, yabancı, yeniden düşmana eşitlenir, "ötekiler" yaratılır.[27,28] Artık "düşman ötekiler"in dıştan içe, içten dışa yansıtıldığı/atıldığı bir süreç devrededir. O zaman, travmatik durumlarda nesnelerden narsisistik geri çekilmenin ve kendini koruma eğilimlerinin belirginleşmesinin, nesne dünyasından tamamen kopmak anlamına gelmediğini, bu çekilmenin aslında nesne ilişkilerinde yeni bir düzenlemeyle ilintilendiğini eklemek gerekir.

Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik durumun etkisiyle belirttiğimiz gibi toplumsal düzeyde "hayatın olağan akışına uygun olmayan" bir hale gerileme oluşabilmektedir. Kişilerin; bölme, yansıtma, yansıtmalı özdeşleşme, inkâr, idealizasyon gibi görece ilkel savunmaları kullanma, bu savunmalara kapılma eğilimi artmaktadır. Kötü nesnelerin (iyi nesnelerden bölmeyle ayrı tutulduğu) kurduğu sahneler, bu zamanlarda, içsel nesne ilişkisi dinamiklerinin değişmesiyle diğer sahneleri yırtıp atarcasına öne çıkar. Dolayısıyla benliklerin daha güçsüz ve geçirgen, duygulanımların ise daha "bulaşıcı" olduğu bir ortam oluşur.[29] Böyle ortamlarda toplumdaki kişiler karşılıklı olarak birbirlerine huzursuzluk verici aşırı yüklenmiş kötü parçaları "atmaya" ve başkalarının "attıklarını toplamaya", içe almaya eğilimli hale kayabilirler. Ayrıca, bu parçaları ve tasarımları kontrol amacıyla tümgüçlü ve ideal nesne arayışına yönelebilirler.[30] Bilinçdışı düşlemlerin saldırgan biçimlerinin aşırı yüklendiği işte bu durumlarda, bu sahne parçaları "oraya buraya" saçılırken; bu saçılmanın karşısında yer alan toplayıcılıktaysa, olağan bir zamanda benliğin bütünleşmişliği ile paralel olarak gelişmiş olan seçicilik işlevini yitirdiğini görebiliriz.[31] Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik durumlar söz

[25] Freud, a.g.e., 1921

[26] S. Freud, "Thoughts For The Times on war and Death", *SE*, 14: 273-300, 1915.

[27] S. Freud (1912-13) "Totem and Taboo", *SE*, 13: 1-161.

[28] Freud, a.g.e., 1915.

[29] Freud, a.g.e., 1921.

[30] Fenichel, a.g.e., 1945.

[31] M. Klein [1957] *Haset ve Şükran*, Çev. Orhan Koçak, Yavuz Erten, Metis Yay., İstanbul 2008.

konusu olduğunda bu dinamiklerin topluluk içinde, yayılarak, bulaşarak, birbirine çarpıp katlanarak, bir çığ etkisiyle nasıl büyüyebileceğini ve toplumun "olağan" ruhsallığını ezebileceğini hayal edebiliriz.

Bunlardan hareket ederek toplumsal travmayı; travmatik bir durumun -travmatik nitelikleri içererek- bir grup insanı, bir topluluğu karşılıklılık ve etkileşim içinde ilişik zamandalıkta ("aynı anda/'eş anlı") işleyen, bahsedilen gerileme, olağan nesne yatırımlarından uzaklaşma, kötü nesnelerin baskınlaşması ve aşırı yüklenmesi ve yansıtma, içe yansıtma, yansıtmalı özdeşleşme başta olmak üzere çeşitli savunmalar aracılığıyla katmanlaşarak salt bireysel karşılaşmaları aşan- toplu bir etki halinde "toplumsallaşması" olarak kavramsallaştırabiliriz. Bir olayı, toplumsal travma olarak kodlamamızın ardında yatan sadece sayısal unsur değil -ki böylelikle toplumsal travma kitlesel travmalardan en azından kavramsal düzeyde görece ayrılmaktadır- , bu, karşılıklı etkileşim içinde aktive olan uyarım ve savunma süreçlerinin toplumsallaşma unsurudur. Öyle ki, örneğin, travmatize bir grup, toplumsallaşma süreçlerinin katmanlılığı dolayısıyla kendi içinde paylaşımı dayanışma amacıyla artırmaya çalıştığında bile, yani yükünü hafifletmeye, bireylere destek sunmaya çalıştığında bile, kendini tekrar eden saldırganlar ve mağdurlar üretme döngüsü içinde bulabilir. Ayrıca, ilişik zamandalığı vurgulasak da, belirtelim ki, travmatik etkinin toplumsallaşması hep bir tarihsel zemin ve süreç üzerinde biçimlenecek; çoklu zamandalıkta yeniden biçimlenecektir.

Toplum olma hissi ve toplum olmaya dair anlatıların, bireysel hikayeleri de yapılandırmak üzere bir çerçeve sunduğunu düşündüğümüzde, travmatik olayın bu çerçeveye zarar verdiğini varsayabiliriz.[32] Toplumsal çerçevenin çöktüğü, delindiği bu durumlarda, yaşanan bireysel acıların ve kayıp deneyiminin bu ortaklığa "yaslanarak yasa dönüşmesi" olanağı sınırlanmaktadır. Ayrıca, travmatik etkiler karşısında, yeniden yapılandırmaya yönelik yeni anlam inşaları, bahsettiğimiz yansıtma ve içe atmaların etkisi altındadır ve ancak parçalı biçimlerde travmatik anlatılar şeklinde oluşabilmektedir. Toplumsal travmanın etkileri; toplumun bölünmesi, bazı kesimlerin sessizliğe gömülmesi, bazı topluluk mitolojilerinin, kahraman ve kurban anlatılarının canlılığını yitirerek sabitleşme-

[32] M. Kalinowska (2012) Monuments of Memory: Defensive Mechanisms of the Collective Psyche and Their Manifestation in the Memorialization Process. *Journal of Analytical Psychology*, 57: 425-444.

si, şüpheci ve kapalı düşünme biçimlerinin yeni ideolojiler ve anlatılar dolayımında ifade bulması şeklinde belirebilmektedir. Diğer yandan, yeni anlatılar, ideolojiler, mitolojiler ve hayatın farklı alanlarında, olayın "izlerini" taşıyan ikonik simgeler oluşturma girişimlerinin açılan ruhsal yarığın doldurulması ve kaybın simgeleştirilmesi yönünde ruhsal çabalar olduğu düşünülebilir. Bilinçdışının içine girdiği "travmatik düzen", ortak düzenin yeniden oluşturulması çabalarıyla onarılmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, bu tip çabaların yansıtmaların, mutlak idealizasyonun etkisi altında olduğundan, kayıpların yasının tutulmasına el vermeyeceği de unutulmamalıdır.[33]

III. Iraksama

Bu çerçeveden sonra, toplumsal travmatik yaşantıların yakalamaya çalıştığımız bazı ruhsal etkilerine daha detaylı bir şekilde değinmeye çalışalım ve bu etkilerin hem kişilerin kendi ruhsallıklarında, hem toplumsal alanda hem de analitik alanda -terapistlerin de eşzamanlı olarak ruhsallıklarına inen darbelerin etkileriyle de birleşerek- nasıl savunmacı olarak karşılanabildiklerini ele alalım. Aslında etkinin darbe niteliğine rağmen paradoksal olarak şunu söyleyelim: Ağır toplumsal travmatik yaşantıların bazı ruhsal etkileri sanki tam "yakalanamamakta", "tutulamamakta", "dile dökülememekte", "düşünülememektedir". Bir uçuculuk söz konusudur. Odaklanamama/odaklayamama, temas sağlayıp hemen imgelemden ve söylemden kayıp düşme benzeri bir eğilim izlenmektedir.

Travmatik anılar ve öznel deneyimler ile imgesel, duygusal ve çağrışımsal düzeyde bir an karşılaşılmakta ama ardı sıra Puget'in dediği gibi, bu deneyimler zihnin farklı uzak coğrafyalarına sürülmekte, orada/ötede saklanmaktadır.[34] İlginçtir, benzer bir eğilim bu toplumsal yaşantıların mekânsal tezahüründe de belirmektedir. Bu topraklarda yaşanan savaş, büyük kitleler için, hep çok "uzak" topraklarda gibi deneyimlenmektedir. Hatta, travmatik devlet şiddetinin yoğunlaştığı bazı semtler, mahalleler sanki bu semt ve mahallelerin bulunduğu ilçenin ve kentin sakinlerinden çok uzaktaymış gibidir: "orada bir köy var uzakta...". İşkence, sanki etrafında yaşadığımız karakollarda, kışlalarda değil de, ırak

[33] Kalinowska, a.g.e., 2012

[34] J. Puget, "Belonging and Ethics", *Psychoanal. Inq.*, 12:551-569, 1992.

coğrafyalarda yaşanmıştır. İşkenceciler aynı sokaklarda dolaşan, aynı fırından ekmek alan kişiler değillermiş gibidir.

Bu "ıraklaştırma" benzer biçimde diğer sosyal (ideolojik, ahlaki, estetik vb. ilişkisellik bağlamlı) katmanlaşmalar yanında tekil bireyin içsel gerçekliğinde ve analitik alanda da devrededir. Bin bir türlü yoğun baskı, işkence, savaş vb. vardır, bilinir, sözcüklerle gelir ama bazen uzun zamanlar/dönemler seanslarda kalmaz, buharlaşır, çağrışımlar arasında kaybedilir. Bu travmatik durum, deneyimin kendisine temsiller bularak çağrışımlara sızdığı durumun tersi gibidir; çağrışımlara sızan hatta onları kuran ötelenip uzaklaştırılmaktadır. Terapist içsel olarak hastanın öznel deneyiminden bir uzaklık, sürekli ötelenen bir zamanda/mekânda kalmışlık ve olanlardan çok ırak bir coğrafyada bulunduğu hissi yaşayabilmektedir. Ulaşılamayacak ve ulaşamayacak kadar uzakta... Bazen terapist bu işleyişe anlam verememekte, bu durumu analitik çalışmada bir yetersizlik, eksiklik olarak yorumlayabilmekte ve suçluluk duygusu ile analitik etkinliği travmatik anı ve deneyime odaklama baskısı duyabilmektedir. Görünürdeki bu farkındalığa rağmen, terapistin kendi ruhsal yapılanması ve aktarım karşı aktarım dinamiğinin karşılıklı etkileşimi ile hastanın içsel dünyasındakine benzer bir süreç (ıraksama) terapistin öznelliğinde ve analitik alanda da işlemeyi sürdürebilmektedir.

Iraksama ile, ağır toplumsal travmatik durumlar karşısında; bastırma, disosiasyon, inkâr, olumsuzlama, yalıtma, yansıtma gibi savunmaların ortak işleyişiyle beliren, bahsedilen bu savunmaların oluşumunda farklı düzeylerde (oranlarda, konumlarda) rol alan ama bu savunmalara indirgenemeyecek ruhsal bir görüngüyü kastediyoruz. Savunmaları tek tek düşünmek yerine, son olarak gelinen formasyonlara atıf yapan bu kavram, toplumsal travmatik etkiyi görüngüsel, klinik ve kuramsal düzeyde zihinselleştirmek üzere imgelemi ve tasarımlamayı canlandırarak, çağrışımları harekete geçirmekte dinamik bir katkı sağlayabilecektir. Iraksama ile benliğin, çeşitli savunmalar aracılığıyla, ırakşak (negative/concave/diverging lens) bir mercek gibi nesnenin (gerçek) görüntüsünün olduğundan uzakta oluşturması gibi, travmatik deneyim ve mekânı asıl eksenden saptırıp uzaklaştırmaktadır. Buna karşın, benzetmeyi sürdürürsek, ıraklaşmış duyumsansa da travmatik deneyimin

"gölgesi" (negatif odak) kendiliğe, analitik alana, kente,. toplumun ruhsallığına düşmekte, bazı bölgeler kararmaktadır.[35]

Toplumsal travma mağdurlarıyla terapötik çalışma, özellikle devlet ve toplum kaynaklı şiddet ve baskının belirginleştiği zamanlarda (veya şiddetin gölgesinin hâlâ vurduğu böyle zamanların ertesinde) yürütüldüğünde, terapist hastaların acı ve dehşet dolu yaşantılarının gerçekleştiği alana daha "yakınlaşmış" hissedebilmektedir. "Toplumsallaşma", terapistin, hastanın öznelliğinden analitik alana akan şiddet dolu (çeşitli baskı, işkence, kayıplar vb.) deneyimleri "paylaşılmış" bir gerçeklik olarak duyumsamasını yoğunlaştırabilmektedir. Dehşet alanı ile iç içe geçen düşlemler ve uyandırdığı duygulanımlar eşzamanlı ıraksama düşlemleri ve eğilimlerini tetikleyebilmektedir. Hastaların şiddet dolu iç gerçekliğinin, böyle zor zamanlarda, (dış gerçeklikle binişerek) paylaşılmış gerçekliği fazlasıyla yutması terapistlerin bu "hastalara" ve "alana" görece uzak durmasını ya da derinlikli bir çalışma yerine, "travma psikoterapileri" adı altında kısa süreli, belirti odaklı ve "teknik" ağırlıklı yaklaşımlara yönelmelerini doğurabilmektedir.

Travmatik aktarım, çok yoğun uyarım ve duygulanımların yaşandığı "travmatik durumların aktarılmasıyla" karakterizedir . Bu çok yoğun uyarım ve duygulanımlar, terapiste adeta onları taşıması ve simgeleştirerek hafifletmesi için terapide benzer durumlar yaratarak atılmaktadır.[36] Aktarımın travmatik durumun niteliklerinden ve "toplumsallaşmanın" getirdiği katmanlaşmadan doğan yoğunluğu, terapistin hastaya fazla yakınlaşmış hissetmesi, paylaşılan gerçekliğin istila eden ve benzeştiren doğası, terapötik alanın daralmasına, "gerçeğin baskısının" artmasına sebep olabilir. Bu da, biriken, öğe öğe oluşmak yerine, yığınlar halinde terapötik alanı adeta basan aktarımın taşınmasını iyice zorlaştırır. Terapist buna karşı bir uzaklaşma, gelenleri uzağa atma, ıraksama eğilimi geliştirebilir. Bütün bu farklı düzeylerde işleyen ıraksama eğilimleri, olasılıkla insan (devlet) eliyle ağır şiddete uğramış kişilerle terapistlerin analitik bir alanda karşılaşmalarını, bir araya gelişlerini, bir arada kalışlarını da zorlaştırmaktadır.

---

[35] Dil açısından "ıraksama" uygun kullanım olsa da, bu sözcükten türettiğimiz, farklı anlamlarıyla "-saklama" eylemini de içeren, "ıraksaklama" kelimesinin bu bağlama özgül olarak kullanılabileceğini düşünüyoruz.

[36] Roussillon, a.g.e., 2017.

Bu gibi toplumsal travmatik durumlarda; kurumlar, toplumsal bağlamda bir (başka) üçüncü olarak konumlanarak, travmanın "toplumsallaşma" süreçlerinden doğan ek yükleri de içerecek biçimde simgeleştirmeyi temsil eden çerçeveleri, hastayı karşılayışları ve çeşitli düzeylerde sağladıkları düzenlemelerle hali hazırda yoğun ve yığın halinde gelen travmatik aktarımı paylaştırıp dağıtarak kapsayabilmektedirler. Böylelikle, "gerçeğin baskısı"nın odaya çöken yükünü görece hafifleterek terapötik ilişkinin hem başlayabilmesine hem de sürmesine katkıda bulunabilmektedirler.[37,38] Bu işlev, başvurular için olduğu kadar terapistler ve onların karşı aktarımları açısından da önemlidir. Kurumların amaçları ve çerçeveleri, yukarıda söylediğimiz gibi ötelere, ırağa sürülebilen karşı aktarım tepkilerinin de oralardan alınmasına, çekilmesine, üstlenilip işlenmesine katkıda bulunabilir. Toplumsal ve etik hassasiyetleri olan, analitik çalışmaya uygun bir çerçeveye görece uyumlanmış tedavi kurumları; birbirinden uzakta kalan, sanki aralarında doğrudan "uçuş" "bağlantı" bulun(a)mayan kişilerle analitik alanı birbirine bağlayarak pratik, duygusal ve simgesel düzeyde bir "taşıma/aktarma alanı" geliştirebilmektedir.

IV. Unutma Kaygısı, Unutamamak ve "Taşlaşma"

Başvurularımız yaşadıklarını, tanık olduklarını ama özellikle gözaltında ya da kaçırılarak işkencede, çeşitli saldırılarda veya patlamalarda kaybettikleri yakınlarını unutmak kaygısı yaşamaktadır. Bu kaygı, bazen öyle yoğunlaşmaktadır ki, tüm zamanları bu unutma kaygısına karşı girişimlerle geçiyor gibidir. Deneyimlerimize göre, zorla kaybedilen kişilerle çalışan terapistler de, bir karşı aktarım tepkisi olarak kendilerini olgularını unutmak istemezken bulabilmekte, tamamlanmış terapilerin sonunda bile yatırımlarını bu olgulardan çekmekte -ki bu bir anlamda unutmadır- direnebilmektedirler. Bu kaygı, bir yandan bireysel düzeyde yaşamı ve yaşamın akışını felç eden baskı, işkence, kayıp "yükleri/birikintiler (deposits)" karşısında içsel unutma, uzaklaşma, ıraksama arzu ve eğilimlerinin baskısı karşısında belirmektedir. Diğer yandan ise,

[37] R. Roussillon, The role of institutional settings in symbolization. Ed. Frisch S, Hinshelwood RD, Houzel D. The EFPP Monograph Series: Psychoanalytic Psychotherapy in Institutional Settings. London, GB: Karnac Books, 1998.

[38] Rousillion, a.g.e., 2017.

unutmama baskısı/unutma kaygısı bireysel ve toplumsal olanın karşılaşmasıyla ilintili gibi durmaktadır. Devlet şiddeti başta olmak üzere, toplumsal şiddet nedeniyle karşı karşıya kalınan baskı ve işkence ile bunların sonucu "kaybedilen (kişiler)" devlet ve toplumun kolektif belleğince tanınmamış, kabul edilmemiştir. Sanki devlet ve geniş toplum kesimleri tarafından bu "kaybettirilme" (bireysel ruhsallıkta olanı çağrıştırır gibi) kolektif bellekten de bölünüp uzaklaştırılmıştır. Kaybettirilme sadece kayıp yakınlarının ve "dar(altılmış)" toplumsal kesimlerin dünyasına sıkıştırılmıştır/saklanmıştır. Bu durum "Büyük Ötekinin" işkence ve kaybın toplumsal düzeyde bir katılım ile işlemlenerek simgeleştirmesinin sağlanması sürecini desteklemesi yerine, kişilerin sıkıştırıldıkları alanda işkence ve kayıp "yükleri/birikintileri" ile boğulmasını doğurmakta ve tam tersine simgeleştirmesini engellemektedir.

Bu bağlamda, "tanınma" ve "adalet arayışı"nı hedefleyen eylemler, bir anlamda devlet şiddeti, işkence ve ağır hak ihlaline uğrayanların ve yakınlarının, yaşananları, toplumsal gösteren sistemine sokarak toplumsal düzeyde simgeleştirme çabalarıdır. Böylelikle, işlemlenememiş uyarımlar, biçimlenememiş duygulanımsal yükler/birikintiler kolektif belleğe dönüşerek (bireysel düzlemde) "unutulabilirler". Kişilerin, sivil, bağımsız ve özerk kurumlara başvuruyla beklentilerinden biri de bu tanıklık/tanınma ve yaşanılanları "unutulmamak" üzere bireyleri aşan bir başka Öteki'ye aktarabilmektir. Salt bu aktarma bile, bireysel olarak ağır gelen yükü/birikintiyi hafifletmeye yardımcı olabilmekte, yük/birikinti öznelerarası alanda taşınabilirlik kazanmakta; hatta öznelerötesi (trans-subjective) bir simgeleştirme olanağına kapı aralamaktadır. Kuruma böyle bir aktarım, ancak iyi yapılanmış kurum içi çerçeve ile alınabilir, taşınabilir ve kapsanabilir olacaktır. Çerçevesi sağlam yapılanmamış bir kurum almakta ve alımlamakta zorlanacağı gibi aktarılan "yüklerle/birikintilerle" bölünebilir, çözülebilir, çökebilir ve çeşitli kaotik hallere sürüklenebilir. Bu tür durumlarla karşılaşan kurumlarda; savunma olarak katılaşma, donuklaşma, "profesyonelleşme" görünümünde 'taşlaşma' izlenebilir.

Bu "taşlaşma" bireysel düzeyde yaşanan travmatik etkinin kurumsal düzeye yansıması gibi düşünülebilir. Ağır travmatik durumlar yaşamış bir başvurumuz; içinde adeta kumdan taşlaşarak oluşmuş, tarih öncesi zamanlardan kalan, dev heykelimsi kütleler bulunduğunu bildirmişti.

Bu taş kütlelerin, filmlerdeki gibi bir vuruşta dağılacak gibi geldiğini, zihninde, önüne ne geliyorsa alıp götürecek bir kum yığını olarak canlandığını belirtmişti. Tarih öncesinden kalan taşlaşmış kumdan kütle imgesi, hem travmatik etkinin işgal edici, esnemeyen, "tarihselleşmemiş", tarih ötesi, ağırlaşıp öylece kalmış, işlemlenememiş, yer kaplayan sonuçlarını hem kum tanecikleri gibi sonsuz, tutulamaz, özgülleşmemiş, temsil edilememiş, biçimsel gösterenlere çevrilememiş yük/birikinti niteliğini, hem de savunma olarak oluşmuş bu "taşlaşmanın" kırılganlığını ve savunmalardaki bu kırılma ile oluşacak kum istilasında tüm ruhsallığın çökmesi ve çölleşmesi kaygısını taşımaktadır. Taşlaşmanın, travmatik dehşetle ilintisi mitolojide de sıklıkla karşılık bulmaktadır. Medusa öyküsü ile Lut'un karısının kaçarken dönüp gökten ateşler yağan Sodom'a bakması sonucu taşlaşması bunlardan bazılarıdır.

Kuruma bırakılan "yükler/birikintiler"in etkisi, kurum içinde özellikle başvurular ile daha sık ve yaygın temasta olan bazı çalışanlar üzerinde yoğunlaşabilmektedir. Bu yoğunlaşma, hem kurum içi rol dağılımı, hem çalışanların kişilik örüntüleri, hem de travmatik etki karşısında kurum içi savunmacı bölünmelerle belirlenebilmektedir. Örneğin, bazı çalışanlar, sanki başvuruların unutma kaygısını ve yaşananları kurum aracılığıyla "tanınır" kılma arzularını anlatır biçimde yüzlerce dosyayı -bazen bir zorlantı hissi veren biçimde- ayrıntılarıyla akıllarında tutabilmektedirler. Bazıları için, salt isimleri hatırlama olasılığı bile kuşkuluyken, bazı çalışanlar, rastgele bir başvurunun adı geçtiğinde dosya numarasından, öykülerin ayrıntılarına kadar yaşananları anımsayabilmektedir. Kurum içindeki toplantılarda ve serbest zamanlarda sıklıkla buna benzer paylaşımlar dökülürcesine dile gelebilmektedir. Anlaşılan; birçok ruhsal eğilimin etkisiyle, bilinçdışı işleyen unutmama baskısı, suçluluk hisleri, özdeşleşmeler gibi çeşitli bilinçdışı işleyen dinamikler sonucu yükler/birikintiler kurumda ve özellikle kurum içinde bazı çalışanlarda yığılmaktadır.[39] Yığılmaların

[39] TİHV'de gerçekleştirilen düzenli birçok kurum içi çalışma ve toplantıdan biri de 'dosyaları gözden geçirme ve paylaşma' toplantılarıdır. Burada, başkalarının yanında hedeflerden biri de, özellikle bazı çalışanlarda yoğunlaşan yüklerin/birikintilerin kurum içi ortak alana taşınabilmesi, kolektifleştirilmesi ve (özellikle ruhsallık alanından 'zihinselleştirmeye' ve simgeleştirmeye yönelik) ufak müdahaleler aracılığıyla çağrışımsal ağlara bağlanarak hem bireyler hem de kurum içinde yığınlaşmadan işlemlenebilirliğini artırmaktır. Bu tür çalışmalar, özellikle başvuruların öyküleri ve aktardıkları

yoğunlaştığı kişilerde, bu birikintilerin ağırlığını somut biçimde gösteren, baş ağrıları başta olmak üzere, tekrarlayan kas/iskelet yakınmaları gibi somatik rahatsızlıklar belirebilmektedir. Sağlam bir çerçeve tarafından karşılanamamış bu yığıntılar karşısında -bu alanda sıkça görülen- kurum içi bölünme ve çözülmeler, bunlarla ilintili keskin çatışma ve kopmalar ya da yukarıda bahsedildiği gibi bireysel ve kurumsal "taşlaşmalar" izlenebilmektedir. Bu açıdan kişisel analiz ve süpervizyonlar, kurum içi geniş değerlendirme, olgu paylaşımı ve süpervizyon buluşmaları vb. yanı sıra aktarılanları birlikte paylaşma, zihinselleştirme ve simgeleştirme zemini sağlayacak çerçeve oluşturucu süreğen bir gayreti devam ettirebilmek hayatidir.[40]

Yazar Aslı Erdoğan, hapishaneden çıktıktan sonra verdiği röportajda, mahkumların betonlar arasında çiçek büyütme çabalarını ve bu çiçeklerin gardiyanlar tarafından aramalarda sanki bir suç unsuruymuş gibi zafer nidalarıyla nasıl toplanıldığını anlatmaktadır. Mahkumların çiçek büyütme arzu ve girişimleri, çiçeklerinin ve topraklarının umutlarını kırmak, etkinlik hislerini yok etmek, içerisini "kurutmak ve betonlaştırmak" üzere ellerinden defalarca zorla alınmasına rağmen sürer: "Sonra içimizden biri, bir tohum buldu bir yerlerden, ama toprak yok. İnanır mısın önce toprak yaptık. O süreç de haftalarca sürüyor. Her gün demlenmiş çay içiliyor ya, o çaylar gazeteye seriliyor, güneşte kurutuluyor. Çayın içine yumurta kabuğu kırılıyor ki azot, toprağı beslesin, o da bitkiyi. Sonra çiçek ekildi. Derken minik minik uç verdi. Biraz da çirkin bir bitkiydi. Ama olsun, gözümüz gibi bakıyorduk. Her aramada, saklanıyor-

duygulanımlarla yoğun biçimde temas eden, buna karşılık kendilerini koruma ve onarma olanakları (kişisel analiz, süpervizyon vb.) görece sınırlı olan, terapistlerin tersine karşılaştıklarını terapötik süreçte işleme fırsatları da bulunmayan çalışanlar için önemlidir. Bu tür çalışmalar, görünür işlevlerinin ötesinde 'organik' süpervizyonlar gibi -belki katılımcılar bile bu işlevlerinin farkında olmadan- işlemektedir. Burada bütün bu kurum içi örgütlenme, çalışma ve işlevlerin, travmatik etkileri kurumsal düzeyde kapsamanın ve zihinsel işlemlemenin önemli parçaları olduğunu da belirtmiş olalım.

[40] Devam ettirebilmek diyoruz çünkü kurumlarda çerçeve sıklıkla olmuş, bitmiş, oturmuş, yerleşmiş olmaktan öte sürekli yaratılan bir durumdadır. Yerleşmişlik ve oturmuşluk olsa olsa göreli düzeydedir. Hele hele toplumsal travmalar ile temasta olan bir kurumda, travmaların etkileri çerçeveyi sürekli yıpratmaktadır/zorlamaktadır. Burada, çerçeve derken görüngüsel olarak durağan olsa da, derinde dinamik süreçlerin kastedildiği unutulmamalıdır. Hatta bazen görüngüsel düzeyi aşan dinamik düzeydeki aşırı durağanlık sağlamlığın değil 'taşlaşmanın' göstergesi olabilir.

du filan. 20 kadının emeğiyle uç vermişti."[41] Toprak kum değildir. Atıklar birbiriyle ve sosyokültürel bir bilgi, deneyim ve işbirliğiyle bağlanarak dönüştürülmekte; tıkayıcı birikintiler olarak yığılmak yerine üretken ve "yaratıcı" toprağa çevrilmektedir. Bu anlatı, ruhsal simgeleştirme süreçlerinin reel dünyadaki halini anlatır gibidir. Bu deneyim, zihinselleştirme ve simgeleştirme süreçlerinin öznellikiçi, öznelliklerarası ve öznelliklerötesi işleyiş ve etkileşimlerini de ortaya koymaktadır.[42,43] Ağır toplumsal travmatik durumlar ile karşılaşılan alanda psikanalitik çalışma yürütülürken tüm bu düzeyler dikkate alınmalıdır.

V. Toplumsal Travmanın Doğrudan ve Dolay(ım)lı/ Saklı Etki ve Temsilleri

Toplumsal travma, bireylerin bireysel travma aktarımlarının ötesinde toplumsal düzeyde farklı yol, yöntem ve araçlarla görünürlük kazanabilmekte, temsil edilebilmektedir. Toplumun ağır travmatik durumlar karşısında bazen bir düzeyde sessizliği, yanıtsızlığı -yazarken anıtsızlık diye sürçmüşüz, ki çoğu durumda bu "anıtsızlık" hâlâ sürmektedir- hatta neredeyse "etkilenmemişliği" ve "habersizliği" dikkat çekiyor olsa da, aslında eşzamanlı bir başka düzeyde tam tersi söz konusudur. Toplumsal "bilincin" kısmi ve görece seçici kabullerinin ve farkındalıklarının ötesinde toplumsal bilinçdışının yaygın ve yoğun alımlayıcılığı ve etkilenimi kaçınılmazdır. Toplumsal travmatik etkiler temelde bilinçdışına "bulaşmakta" ve kendine dolaylı temsiller bularak oradan görünürlük kazanmaktadır. Doğrudan temsillerin ötesinde, dolay(ım)lı temsiller toplumsal düzeydeki travmatik etkinin düşlerin gizil düş içerikleri/düşünceleri gibi daha derin, daha "bastırılmış", daha görünmez kılınmış kısımlarının yankılarını taşıyor; -herkesin bir şekilde düş görüyor olması gibi- doğrudan temsillerin karşılaşabileceği dirençleri

[41] Raphaely, işkence görmüş mültecilerle yapılan bahçe uğraşısı temelli çalışmanın sözü aşan terapötik etkilerinden bahsetmektedir. Yazar, tohumların ekimi ve filizlenmesi, bitkilerin bakımı ve yetiştirilmesi dolayımıyla doğa ile temasın travmanın öncesi ve sonrasını kapsayan bir süreklilik hissi yarattığını, böylelikle işkence ile açılan yırtığın ve oluşan kopukluğun doğal süreçler ve bitkilerin gelişimi üzerinden simgeleştirilerek onarılabildiğini bildirmektedir. M. Raphaely, "Routes to the unspeakable: Working with victims of torture", *Bearing Witness: Psychoanalytic work with people traumatized by torture and state violence*, Ed. Andrés Gautier and Anna Sabatini Scalmati, Karnac, 2010.

[42] Puget, a.g.e., 1992.

[43] J. Puget, Psychic Reality Or Various Realities. *Int. J. Psycho-Anal.*, 76:29-34, 1995.

aşarak herkeste bir karşılık buluyor olabilirler. Hatta neredeyse, her toplumsal görüngüye bu tür etkilerin izlerinin bulaştığı bile söylenebilir. Bu noktada; popüler kültür görüngüleri, derin düş düşüncelerinin, gündelik yaşantı imgelerini, yansıtma aracı olarak kullanmalarına benzer biçimde toplumsal travmanın yansıtma araçları olarak kullanılabilirler. Bu görüngüler, geniş kesimler için travmatik etkilerin deneyimlenmesi ve temsil süreçlerinin seyrini saptamakta ipucu sağlayıcı olabilir. Bu görüngülerin bir düş gibi çok belirleyenli (overdetermination) ve katmanlı olduğunu, farklı zamanlar ve bağlamlarda değişik yönlerinin ağırlık ve görünürlük kazandığını unutmadan, burada ayrıntıya girmeden sadece işaret etmek üzere, bazı sosyokültürel görüngüler üzerinden toplumsal travmaların etki ve görece daha dolaylı bazı temsil çabalarını örnekleyelim.

80-90'lı yıllarda şarkıları oldukça yaygın olarak geniş kesimlerce dinlenen Ahmet Kaya'nın (şiir Yusuf Hayaloğlu) en bilinen ve etkileyici parçalarından biri, darbe ertesi toplumsal travmatik etkiyi ve belli bir düzeyde simgeleştirmesini imlemektedir:

"Hani benim sevincim nerde /Bilyelerim topacım /Kiraz ağacında yırtılan gömleğim /Çaldılar çocukluğumu habersiz/ Penceresiz kaldım anne /Uçurtmam tellere takıldı /Hani benim gençliğim anne.../ Duvarlar konuşmuyor anne /Açık kalmıyor hiç bir kapı /Hani benim gençliğim anne..."

Yusuf Hayaloğlu, Ahmet Kaya'nın şiiri okumaya başladığı an hüngür hüngür ağlamaya başladığını, tıkanıp okumayı tamamlayamadığını ve hemen sazına ulaşarak şiiri beş on dakika içinde bestelediğini anlatır: "... ve onunla beraber biz de ağlamaya başladık, müthiş bir andı, sanki bir bebeğin ana rahminden çıkışını canlı izlemiş gibi büyülenmiştik...". Bu şiir/şarkının sözlerindeki her imge, toplumsal travmatik etkiyi temsil ediyor gibidir: çalınan, kaybedilen ve kaybettirilen çocukluk ve gençlik; yitirilen sevinç, güzellik, hayal ve arzular; kapanmış kapılar, penceresizlik ve konuşmayan duvarlar... Bütün bunlar karşısında seslenilen, ama uzakta ve "çökmüş" anne vardır. Şiirin göndermelerini doğrudan deneyimlemeyenler ve sonraki kuşaklar bile bu şarkıdan etkilenerek bir yerde "bilmeden ve düşünmeden" darbenin radyoaktif etkilerini nasıl taşıdıklarını göstermektedirler. Hayaloğlu'nun anlatımında sanatsal eylem, bir (yeniden) doğum gibi imgelenerek travmatik etkinin simge-

leştirmesinde yaratıcılığın arındırıcı, canlandırıcı ve iyileştirici doğası da ayrıca ortaya konulmaktadır.

Bu görece doğrudan temsil ve simgeleştirme yanında, toplumsal travma; toplumsal düzeyde dolaylı, saklı biçimlerde de temsiller bulabilmektedir. Özellikle sessizliğin hüküm sürdüğü, ifade özgürlüğü kısıtlamalarının düşünme süreçlerine içselleştiği ve sahte bir uyumcul toplumsal kendiliğin belirginleştiği koşullarda, bu tür temsiller daha ön planda olabilmektedir. Darbe sonrası, popüler sinemada, kontrolsüz ve sıradan "kötülük" temsillerinin yaygınlaştığı izlenir. Saf kızlar aldatılarak tecavüze uğrar; baştan çıkarılan kadınlar çocuklarıyla çaresizlik ve umursamazlık içinde ortada bırakılır; mahallenin temiz delikanlıları olmadık kötülüklere ve ezilmelere maruz kalırlar. Bu kötülük temsilleri toplum belleğinde yer etmiştir. Bu filmler, belki de geniş toplum kesimleri için süreğen toplumsal travmaların ve darbenin etkilerinin çökelmesiyle ruhsallıklarında yarattığı etkinin dolay(ım)lı bir temsilini taşımaktadır. Toplumun içsel dünyasındaki iyi nesneler, kötü nesnelerin saldırısına ve tecavüzüne uğramış; iyi nesneler yıkılmış ve çökertilmiştir. Örgütlenmesini ve dayanışmasını yitirmiş, hukuksuz bir toplumda "tecavüz" mümkün ve önlenemez hale gelmiştir. Toplumsal düzeydeki bu kayıp ve edilgenlik, filmlerdeki karakterlerle özdeşleşen geniş kesimlerde, ruhsal düzeyde içsel yapılanmanın bozulan dengelerini ve örgütlülüğünün dağılışını temsil ediyor olabilir.

Ayrıca, popüler sinemada, anne veya babasını kaybetmiş çocukların yaşadıkları, "ebeveynsizlik" sıkça izlenen tekrarlayan bir başka tema haline gelmiştir. Kaderin çeşitli cilveleri ya da kişileşmiş kötülerin girişimleri aracılığıyla/nedeniyle anne veya babası ölmüş ya da onlardan bir şekilde ayrı düşmüş çocukların öyküleri zamanın içinde yayılan toplumsal travmatik etkilerin yarattığı kaybı belki de saklı/dolay(ım)lı biçimde "bilinçsiz ve düşünülmeden" temsil etmektedir. Toplumsal ve siyasal düzeyde deneyimlenen "kötülük" kadere yansıtılmış (karşısında çaresiz ve görece pasif kaldığımız büyük ve güçlü kader) ya da bazı simgesel karakterlerde kişileştirilmiştir. Bu anlatılar; bir açıdan toplumun ruhsallığında içsel iyi nesnelerin, kötü nesnelerce istilasının, yıkımının, kaybedilişinin temsili gibidir. Bu anlatılarla, bir yandan yetişkinlerin iç dünyalarındaki çocuğun toplumsal düzeyde iyi nesnelerini yitirmiş olması, diğer yandan çocukların toplumsal travmatik

"bulaşmalarla" somut veya ruhsal düzeyde içsel ebeveynlerini kaybedişi işlenmiştir. Ardı arkası gelmeyen, yineleyici ve birbirine eklenen/eklemlenen travmatik durumlar sonucu, kolektif dünyamız, kuşaklar boyu ya hiç temas edilememiş anneler/nesneler ya kaybedilmiş/kaybettirilmiş ebeveynler/nesneler ya da belki de daha çok "ölü annelerle" dolmuştur.

Bu noktada bir parantez açarak kendi alanımıza dönersek psikanalizin doksanlarda bu topraklara gelişi ve kurumsallaşma sürecini de (belirtmeye gerek var mı bilmiyoruz ama tabii ki birçok başka belirleyenle birlikte etkileşerek), bir açıdan son darbede çökelen uzun soluklu travmatik etkilere karşı üst düzeyde yaratıcı bir yanıt, simgeleştirmenin dolay(ım)lı bir başka temsili olarak yorumlayabiliriz. Çalınan, kaybedilen ve kaybettirilen çocukluk; yitirilen sevinç, güzellik, hayal ve arzular; kapanan kapılar, penceresiz kalmışlık, konuşmayan duvarlar gibi imgeler düşünüldüğünde, işte psikanaliz; tamda bunlara karşı konuşmak, hatırlamak, pencereler ve kapılar açmak, çocukluğu yeniden keşfetmek, arzular ve sevinçlerle buluşmaya girişmek değil midir? Sanki psikanalistler bu girişimleriyle travmatik etkiler karşısında hem kendi içsel iyi nesnelerini onarmaya hem de toplumun kötü nesnelerle istila edilen iç dünyalarını "iyi"leştirmeye yönelmişlerdir.

VI. Toplumsal Travmalarda Dezavantajlı Olanlar

Toplumsal travmanın insan ruhsallığında nasıl etkiler yaratabileceği üzerine düşünürken, buraya kadar, temelde bazı ortaklıkları ve genel işleyişleri ele aldık. Bilinçdışının işgalci "yeni" nesnenin öncekilere özgün bir katılımı ve onlara tesiri ile nasıl yeniden "düzenlendiğine", bu düzenin yarattığı bazı görüngü, zorlanma ve çatışmalara odaklandık. Vurgularımızdan biri, travmatik etkilerin, gerileme ve içsel "uzlaşımların" yeniden düzenlenmesi sonucunda yansıtma ve içe atma gibi çeşitli mekanizmalarla "kötü" unsurların bulaşması yoluyla toplumsallaştığıydı. Şimdi, kısaca, klinik uygulamamızda karşılaştığımız toplumsal travmatik durumlar karşısında (da) görece "dezavantajlı" konumda olan çocukların, kadınların ve mültecilerin travmaları deneyimleme süreçlerinin -genellenmemeleri gerektiğini de vurgulayarak- bazı özgünlüklerine dikkatimizi yöneltecek ve çalışmamızı sonlandıracağız.

Toplumsal Travmatik Durumlar İçinde Çocuk Olmak

Dominique J. Arnoux'un düşüncesini takip edersek, çocuklardan söz ettiğimizde, ebeveynlerin "düşlem, söylem ve tarihlerinin dokusunda" yoğrulan, "bastırmaları, bölünmeleri, vazgeçilenleri" miras alan, hikayeleri "dünyaya gelmeden önce" başlatılan bir varoluştan bahsederiz.[44] Tabii ki çocuğu önceleyen tarihe, onunla birlikte ilerleyen ve yazılan, ebeveynleri ve çevresi tarafından kendisine "geçirilen" bir tarih eşlik eder. Bu tarih, toplumsal travmalarla yüklendikçe ebeveynlerin ruhsallıkları travmatik yeniden düzenlemelere uğrar. Bilinçdışı ilkel savunmaların, yansıtmalı süreçlerin, bilinçli temsil ve anlatılaştırma süreçlerine ağır bastığı iletimlere dönüşür.

Iraksanan, unutan ama "unutamayan", tutamayan, yansıtan, kimi zaman da orada olamayan geri çekilmiş, ortaklıklardan yoksunlaşmış, toplumsal bağları zayıflamış ebeveynler yaşadıkları toplumsal travmayı çocuklarına nasıl iletirler? Bu soru, toplumsal travmanın yaşayanı, tanığı veya dolaylı olarak mağduru olmuş bir çocukla çalışırken terapistin zihninde durur. Yükü ne yolla taşıyacağını, yansızlaştıracağını, temsilleştireceğini bilemeyen ve kendi yaslandığı toplumsal dünyanın ve ortaklıkların "çökmesiyle" dayanaksızlaşan ebeveynler, toplumsal ilişkilerle düzenlenen, denetlenen, desteklenen ve varlığını koruyan ebeveynlik işlevlerini belli ölçülerde yitirebilirler. Bir başka deyişle, travmatik etkiler ebeveynlerin toplumsal dünyayla kurduğu ilişkiye karıştığı gibi, kendi aralarındaki ilişkiye, çocuk ve bebekleriyle oluşturdukları bilinçdışı etkileşim alanına bulaşır.

Bakım verenin kendi deneyimini işleyemediği ve travmatik etkinin "çevre"yi belirlediği ortamda, çocuğun da temsil sistemine dahil edemediği uyarım ve duygulanımlar, bazen konuşmalarda, bazen bedende ve jestlerde, bazen oyunlarda, bazen de sessizliğin sesinde "semptomlaşırlar". Çocuklar, ebeveynlerin yansıtmalarının, ebeveynlere yansıtılanların, kayıplardan kalan "boşlukların", travmatik deliklerin "alıcısı" olurlar. Örneğin, ağır işkenceler görmüş ya da zorla kaybedilmiş veya gözaltında öldürülmüş birinin geride kalan evini düşünelim. Yetişkinler böyle durumlarda, neyi nereye kadar paylaşırlar, paylaşabilirler? Travmatik etkinin doğasından gelen, bildik yolları tıkayan, dile sığmayan bir şey, bir fazla, bir

[44] J. D. Arnoux, "Ebeveynle ve Çocuklarla Yapılan Psikanalitik Çalışmaya Dair", Çev. Elda Abrevaya. *Psikanaliz Yazıları*, Sayı 15, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007.

"artık" vardır ortada. Bu, sadece ifadede, tutumda değil öncelikle içte, içeridedir de. "Artık" evin her yanını, içsel ve dışsal her boşluğu bazen salt gerilim, bazen felç edici aşırı yüklü düşlemlerle doldurmaktadır. Buna yası -tutulması ve tamamlanması belki olası olmayan yası- ekleyelim. Evin içi "ağırlaşmış", akışkanlığı yitmiş gibidir.

Peki o zaman, çocuğa anlatılan ya da aktarılan, anlatılabilir ya da aktarılabilir olan nedir? Salt bunlar arasındaki yarıklar öyle derin ve geniştir ki bu sorunun, yanıtlaması kolay (hatta belki mümkün bile) değildir. Etkiler çocuklar için, doğrudan ya da dolaylı, çok yönlüdür. Böyle evler örneğin bazen "bölünmektedir", travmatik etki fark ettirmeksizin bir yırtık açmaktadır. Ailenin bazı üyeleri politik etkinlik içinde eylemliliğe vururken, diğerleri sessizliğe ve "eve" çekilebilmektedir. Yas bile bölünür -bir yandan travmatik etkinin toplumsallaşma süreçlerinin aile ve yakınlara içselleşmesi ve yansısı olarak değerlendirilebilir. Kardeşlerinin ölümü sonrası Antigone ve İsmene'yi hatırlayalım. Çocuk için, sadece doğrudan kayıptan değil, yas tutan anneden, yas tutan "evden" doğan kayba bağlı yasla; yırtık ve bölünmelerden doğan kopukluklar, süreksizlikler vardır. Çocuklar yırtıkları aşmak, yaslı veya ruhsal olarak darbelenmiş evlerini, ebeveynlerini canlandırmak, bir anlamda çökmüş, "ölü" annelerinin kayıp bakışını (yeniden) yakalamak ve onların ruhsallıklarında kendilerine yer açabilmek ya da ebeveynleri ile özdeşleşerek içselleştirdikleri ile başetmek üzere "hareketlenebilirler". Bunların tam tersine çocuklar susabilir, içe çekilebilir, "ağırlaşabilir", "eve" ve yaslı ebeveyne yapışabilirler de. Hızlıca büyümek, "bilgeleşmek", kaybedilen ya da "hayal edilen"lerle özdeşleşmek de çocukların sapabileceği olası bir yol olabilir.Yetişkin için az çok "artığın" öyküsünü ve etkilerini tasarlayabildiği, neyi kaybettiğini bildiği söylenebilir; çocuk ise artığın içine doğmuştur, içinde büyümekte, biçimlenmekte, gelişmektedir ve belki "ne kaybettiğini bile kaybetmişlik" içindedir.

Çocuk kitaplarına dönelim ve Asa Lind'in Kumkurdu serisinde söylediğini anımsayalım: atomun parçalanmasından ölüme kadar her şeyi çocuklara anlatabiliriz![45] Peki atomla on binlerce insanı, çocuğu, sayısız kediyi, kuşu, canlıyı öldürmeyi; ölümü değil öldürme ve acı çektirme tutkusunu -altını çizelim, tutkusunu- gerçekten bir çocuğa -geniş anlamıyla- anlatabilir miyiz? Gerçeklik, çocuğun en kaygılı, arkaik

[45] A. Lind, *Kumkurdu*, çev. Ali Arda, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016.

bilinçdışı düşlemlerini onayladığında, bu çocuk için "anlamlı", anlam yaratıcı olur mu? Toplumsal travmalarda olanı anlatılabilir kılan taşıyıcı bağlam, anlamlandırıcı kapsayıcı "dil", simgesele "aralık", çocuk için aracı, anlatıcı özne "çökmüştür", "kaybedilmiştir". Tersinden düşünürsek aslında toplumsal düzeyde işleyen travmatik etkiyle çok fazla şey, çok fazla "artık" "aktarılır" ama "anlatılamaz" olmuştur. Aktarılır olanla anlatılır -ve tabii "anlaşılır/anlaşılabilir"- arasındaki oran; aktarılanın anlatılır olanı kapladığı, ezdiği "negatif yarık" büyümüştür. Freud'un analitik çalışma ilkelerini, yansızlık (neutrality), abstinans, anonimlik çabalarını bu farkı, bu yarığı işlemlemek, temsil edebilmek, simgesele kaydedebilmek üzere bir ruhsal analitik alan, bir içsel "aralık" yaratmak üzere tasarladığı düşünülebilir. Bir ebeveynin, çocuğunu aktardıklarıyla işgal ederek hareketsiz, ruhsal olarak yok kılmaması gibi analistte bu ilkeler ve çaba sayesinde öncelikle kendi iç dünyasında ve -bu içsel çalışma dolayımıyla- hastasında özneleşme için bu aralığı/alanı açmaya yönelir.[46] Anlaşılan toplumsal travmatik etki, evde, ebeveynde hatta analistte, analitik alanda bu aralığı yıktığında, travma "toplumsallaştığında" çocuğu, çocukluğu silmektedir. Analitik alanda -analiz açısından ironik olsa da- "çocukluğa" yeniden yer açabilmek öncelikle analizin, analistin ve kurumun kendini de kesen toplumsal travmaya, travmanın toplumsallaşma süreçlerine karşı bir "özneleşme aralığı" yaratabilmesiyle mümkün olacaktır.

Toplumsal Travmatik Durumlar İçinde Kadın Olmak

Burada değerlendirilebilecek çok farklı durum, bağlam ve özgüllükler söz konusu olduğundan hepsine yüzeyel ve tanımsal göndermeler yapmak yerine öncelikle ağır insan hakları ihlalleri ve devlet şiddetine uğrayanlarla çalışırken karşılaştığımız, psikanalitik düşünüm açısından açıcı olabilecek, bir duruma odaklanarak sınırlı da olsa onu ayrıntılandırmaya çalışacağız. Tabii ki mutlak olmasa da -en azından TİHV'e başvurulara bakarsak- işkence görenlerin ya da kaybedilenlerin çoğu erkek ama onların yakını olarak başvuranların çok büyük çoğunluğu kadınlardır.[47] Üstelik geride kalan kadınlar, yası, hayatta kalmanın ve

[46] S. Freud, "An Outline of Psycho-Analysis", *SE*, 23: 139-208, 1938.

[47] Bu çalışmada (Yılmaz ve ark. 2014) ayrıca tanımlayıcı düzeyde olsa da işkence görenlere göre onların ve kaybedilenlerin yakınlarında travmatik yaşantılarla ilişkili ruhsal

devam ediyor olmanın ağırlığını, sorumluk ve suçluluğu, "beklemeyi", "boşluktan" ve "fazlalıktan" (gözaltında kaybedilmiş birinin yakını olarak simgeleşmek; "kayıp yakını" kimliğinin kişinin diğer tüm birikim ve kimlik bileşenlerini silmesi gibi) oluşan yükü vb. üstlenmek zorunda kaldıklarından yaşananların ağır ve karmaşık, bir türlü "bit(irile)meyen" etkilerini taşımaktadırlar. Antigone, unutmayalım, sadece yası değil kardeşlerinin savaşından ve ölümlerinden tüm artakalanları da yüklenir.

Kayıp yakını kadınlarda farklı düzeylerdeki, eşzamanlı hareket halinde olabilen çeşitli düzeylerdeki özdeşleşmelerle işgal edilmişlik izlenebilmektedir. Yas süreçleri, Freud'un tabiriyle doğal bir durumda kesintisiz akar ama melankolide durum farklılaşır:[48] "*Belki de bir dizi neden ya da onların bir birleşimine bağlı olarak bu yol melankolinin işleyişine kapalıdır. Doğası itibarıyla yapısal çiftedeğerlilik bastırılmış olana aittir; nesneyle ilgili travmatik deneyimler başka bastırılmış malzemeleri de harekete geçirmiş olabilir.*" Burada belirtilen travmatik etkileri biraz geniş anlamda alırsak travmatik bir kaybın (işkencede öldürülme, kaçırılarak kaybedilme, hakkınca gömülememe...) geride kalanlarda bastırılmış çatışmaları güçlendirebileceğini -ki ruhsallık ve içsel iyi nesne bir yandan düşlemde tasarımlanabilen yıkıcılığın gerçekte olmadığının görülmesi ile de yapılanmaktadır- ve yası "melankolikleştireceğini", nesnenin gölgesinin çok daha koyulaşacağını söyleyebiliriz. Böyle durumlarda kayıp bir "ikon", bir "simge" gibi hep ve her yerde fazlasıyla olsa da aslında simgeleştirilememekte; kayıp yakını "tam olarak neyi kaybettiğini" ruhsal olarak çalışamamaktadır.

Bazen bu kayıpla özdeşleşme tam bir işgale dönüşebilmektedir. Özellikle nasıl öldürüldüğü bilinmeyen (ama bu boşluğun sınırsız şiddet düşlemleriyle dolduğu), yıllarca ölüsü bulunamayan ya da hakkıyla gömülemeyenlerin yakınları ölmüş olanla tam bir özdeşleşmeye girebilmektedirler. Hayatta ölmüş olanın yerini almak, onun yerine konuşmak, onun yerine politik aktivizme adanmak ortaya çıkabilmektedir. Böylelikle bir anlamda sadece kaybedileni yaşamak ve sadece onu yaşatmak mümkün olabilmektedir. Bu "zorlantılı" özdeşleşme içinde

zorluklar çok daha sık bulunmuştur. D. Yılmaz, İ. Özyıldırım, Ü. Ünüvar, L. Kutlu, Ş. Korur Fincancı, *Türkiye'de İşkencenin 22 Yılı*, TİHV Yayınları, Ankara, 2014.

[48] Freud, a.g.e., 1917.

kadınların yaşamları keskin bir dönüş gösterebilmekte, çocukları, eşleri, arkadaşlarıyla aralarına derin kopukluklar ve çatışmalar girebilmekte; yaşam hem kendileri hem yakınları için farklılaşmış, yabancı, tanınmaz hale gelebilmektedir. Artık sadece kayıp, kayıp yakını değil kaybın yakınının yakınları... da vardır -ki bir kez daha kardeşinin cesedini gömmeye giriştiği için mezar gibi bir mağarada diri diri ölüme terkedilen Antigone'u, sevgilisi Haimon ve onun annesi Euridike'nin başına gelenleri ve sonunda Kreon'u hatırlayalım.

Kayıpla bu tür özdeşleşmeler, etrafı ve farklı kuşakları içine çekmektedir; yaşam geniş bir topluluk için görünmeden, izleri tam takip edilemeden -çeşitli anlamlarıyla- "kaybedilen" çevresinde yeniden örülmektedir. Bu özdeşleşmeler çeşitli biçimler alabilmektedir. Bazen, belki de hakkıyla "ölememiş/ gömülememiş"liğin ölümsüzleştiriciliğinden, ölünün ve ölüm anına dair düşlemlerin aşırı yüklenmesinden doğan- kaybedilenin ölü haliyle, "ölmüşlük" ile özdeşleşilebilinmektedir. Ne zaman hayatın doğal akışında bir şey olsa suçluluk, unutma kaygısı, utanç gibi duygulanım ve çatışmalarla özdeşleşilen -ki bu özdeşleşmeler aynı zamanda bir yandan bu duygulanımlara karşı savunmadırlar da- içsel ölü harekete geçebilmekte; kişinin hayatını durdurmaktadır. Bu bazı kişilerde aniden kasılıp yığılarak kalmalar, morarmalarla kendinden geçmeler, yataktan "ölü gibi" çıkamamalar gibi ani fiziksel "ölüm" tepkileri şeklinde görülebilmektedir. Bu özdeşleşmeler, çeşitli etkiler ve kaygılarla analitik çalışmaya devamlılığı ya da derinleşmeyi de engelleyebilmektedir. Freud'un Benlik ve Altbenlik'te söylediğini aklımızda tutarak -ve en uca çektiğimizi bilerek- bu defa şöyle diyebiliriz:[49] Kaybedilen dışında bütün başka nesne yükleri benlik mezarlığından dışarı itilmiştir. Bu bağlamda terapistin karşı aktarımlarından biri bu kaplayıcı, "zorlantılı" özdeşleşmelerin karşısında kendisine aktarılmış olan "kapatılmış", dışa itilmiş, görece "otantik" özdeşleşmeleri üstlenmek, onların sesi gibi konuşmak olabilmektedir.

Toplumsal şiddet ve travmalardan arta kalanlar, kuşaktan kuşağa aktarılanlar ama özellikle yaslar ağırlıkla kadınlarca taşınmaktadır. Erkekler "eylemde", çatışmanın içindeyken kaybedilenler, tutulamayan yaslar, ortada kalan "ölüler" kadınlarca üstlenmekte, kapsanmaya ve yerlerine yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu erkek dünyasında kadınlar

[49] S. Freud, "The Ego and the Id", *SE*, 19: 1-66, 1923.

işkenceye bile erkekler gibi sadece kendi politik angajmanlarıyla gerekçelendirilerek değil erkeklerle yakınlıkları nedeniyle uğrayabilmektedir.[50] Yitirilenlerden kalan boşluk kadının bazen içinde hapsolduğu bazen de kendi içine hapsettiği bir parçası haline gelmektedir. O zaman kadını ve kadınsı olanı sessizleştirerek toplumun yas tutma kapasitesini daraltan sistemin aksine Anna O.'yu hatırlayarak "konuşma (tedavisi)" alanları açabilmek sadece kadınları değil hepimizi, tüm toplumu "iyi"leştirecektir.

Toplumsal Travmatik Durumlar içinde Mülteci Olmak

Mülteci, libidinal bağlarından; yurdundan ve yurttaşlarından, zorlayıcı tehditler, baskılar nedeniyle ayrılmıştır. Acı verici dış dünyanın, "gerçeğin baskısıyla" kötü nesneler karşısında iyi nesneleri çökmüştür. Benlik, kendini korumaya çekilmiş, edilgenlikten görece etkin "kaçışa" yönelmiştir. Ne'liği, nerede'liği, nereden'liği, kim'liği vb. kuran geniş nesneler ağından ve bu nesnelerle bağlantıları taşıyan/tutan dünyadan; (ana)dil, (ana)yurt, aidiyet, gündelik akış ve alışkanlıklar, yersel, mekânsal ve tarihsel bağıntı, kültürel konumlanış ve jestler vb. ayrılma zorunluluğu doğmuştur. Sonuçta bu, dış dünya ile sürekli yeniden teyit edilen içsel bir kopukluk, yabancılaşma, muğlaklık etkisi yaratır. "Kaçış"la beliren görece etkinleşme eğilimleri "sığınmacılık" içinde sürekli yeniden edilgenlik döngüsüne çekilir. Her zaman bir geride bırakılan, orada "kalan"; bazen de bunların yanında -özellikle siyasi nedenli mültecileri- orada "terk eden" "dışarı atan" nesneler vardır. Kendiliği kurtarma girişimi kayıp duygusu, narsisistik zorlanmalar, suçluluk ve utanca gebedir.

Mülteci için travmatik durumlar kaçışla bitmez, onunla başlar. Travmatik etkiyi simgeleştirebilecek hem gerçeklikte hem ruhsallıkta zamansal ve mekânsal bir aralık bulmak zordur. Süreğen travmatik etkiler sadece "artık" uyarımların temsil ve simgeleştirmesini zorlaştırmaz hatta bağlama ve simgeleştirme girişimlerini geriye doğru da siler, iptal eder. Sığınmacılar sıklıkla -belki metafor biraz ağır olsa da- mezarsız ölüler gibi yaşayanlardır; gerçeklik yanında özellikle iç dünyada

[50] M. Raphaely, "Routes to the unspeakable: Working with victims of torture", *Bearing Witness: Psychoanalytic work with people traumatized by torture and state violence*, Ed. Andrés Gautier and Anna Sabatini Scalmati, Karnac, 2010.

sığınılacak, yaslanılacak ve dayanılacak nesneler, tutarlı ilişkiler alanı kalmamış gibidir. Mülteci sıklıkla söylendiği gibi dış dünya için hayaletleşmiştir, ıraksanmıştır, her yerde ve hiçbir yerdedir. Ama daha önemlisi, mülteci için iç dünyası hayaletimsileşmiştir. Terapötik çalışmalarda bütün bu etkilerle uzunca bir süre içsel nesne ilişkilerinin az çok tutarlı ve belirgin, görece kalıcı bir tasarımına ulaşmak mümkün olamayabilmektedir.

Mülteci ayrıca, yansıtmaların nesnesidir, mutlak "öteki"dir. Üstelik bu yansıtmalar farklı, yabancı bir "dil"dedir.[51] Onun hakkında konuşulmakta ama ona ve onunla konuşulmamaktadır. Mülteci -travmatik durumu bir başka düzleme taşır gibi- etrafını kuşatan dilsel uyarımları bağlam ve anlam üreten bir içsel temsil sistemine bağlamakta, "çevirmekte" zorlanmaktadır. Buna karşılık "kim"liğine hep fazladan bir yansıtılan olsa da "kim"liğini, kaybını, yasını kendi tarihinden, imgeleminden, öznelliğinden aktaramamaktadır. Kayıp vardır ama neredeyse kaybın kaydının bile kaybı söz konusudur. Bu zorluk, kopukluk ve geçişim sınırlılıkları şizo-paranoid konuma gerileme baskılarını güçlendirmektedir.

Hep bir "fazlalık", hep bir "eksiklik" vardır. Çevirmenin gerekliliği ve somut varlığı bu durumun gerçeklikteki göstereni gibidir. Çevirmen, kurumda ve analitik alanda bir "fazladır" ama aynı zamanda eksikliği, kaybı gösterir. Genel olarak çeviri ve çevirmene dair -burada ayrıntısına girmeyeceğimiz- oldukça bilinen mesele ve sorunsal bir metaforik tetikleyici olarak düşünüldüğünde mültecilerle çalışma bağlamında epeyce çağrışım açıcı olabilir. Kısaca ve kabaca söylersek, en azından olağan durumda hasta ile terapist varken mültecilerle çalışırken bunun yanında -ve bunu etkileyen- hasta ile çevirmen, terapist ile çevirmen, hasta, terapist ve çevirmen vardır; bütün bunlar arasında bilinçdışı karşılaşmalar, eşzamanlı ve karşılıklı etkileşerek akan yansıtmalar, aktarımlar, konumlanışlar, süreçler vardır. Bütün bu süreçler -genel olarak bir "fazla" ve "eksiği" temsil eden çevirmeninde bileşen olduğu bu analitik alanda mülteci ile terapist arasında nasıl temsil edilecektir? Bu temsili olanaklı kılacak analitik bir çerçeve yaratılabilir ve mümkün müdür?

Bütün bu fazlalık ve eksiklikler, bunların doğurduğu büyük güçlükler, daralmışlıklar, çıkışsızlıklar "yaşam koşullarının zorluklarına"

[51] Tüm bu bölüm boyunca dil ve çeviri kavramlarını gerçeklik yanında aynı zamanda ilintili farklı bağlamlara göndermeler yapan metaforlar olarak da kullanmaktayız.

havale edilir, yıkılır. Bazen doğrudan "yaşam koşullarının zorluklarına" -ki öyledir- vurguya fazlasıyla takılmak mülteci hastaların üstlerinde taşıdıkları yıkıcılığın izlerine, yıkıcılıklarına, bu yıkıcılığın terapist ve kurum tarafından "görünürlük" ve temas kazanmasına, karşı aktarımda suçluluk, utanç, çaresizlik, nefret içeren duygulanımlara savunma olarak belirebilmektedir. Gerçek yaşam zorluklarına aşırı odaklanma, içsel dünyanın kuruması ve analitik alana yansıyan temassızlık, kopukluk, terapötik umutsuzluk hislerini yatıştırmaya dönük sahte bir yakınlaşma işlevi taşıyabilmektedir. Kötü nesne, kurumsal ve analitik alana alınamamakta, "yadsınamaz büyük gerçekliğe" tekrar yapıştırılmaktadır. Yansızlık, kayıtsızlık ve "zalim" bir aç bırakma girişimi gibi duyumsanarak iç ve dış gerçeklik arasındaki etkileşim, geçiş ve ayrımın analitik çerçeveden ayırımı yok olarak, gerileme duyumsanmaktadır. Oysa ki, analitik hassasiyetlere duyarlı iyi yapılanmış bir kurum çerçevesi ve nesnel dünyadaki haklı haksıza dair değerlendirmelerin ötesinde duran ruhsal gerçekliğin farklı eğilim ve arzularına alımlayıcı bir alan sunan "sempatik anlayışlılık" içeren bir yansızlık içinde yürütülen çalışmalar görünürde destekleyici olsa da, savunmacı olan yaklaşımlara göre travmatik etkilerin simgeleştirilmesini, yansıtılmış ve içe atılmış parçalarla özdeşleşme bağıntılarının çözülmesini, içselleşmiş ve eyleme vuran yıkıcılığın analizini daha olanaklı kılabilmektedir.[52]

Mültecilerle -ve belki genel olarak toplumsal travmadan "doğrudan" etkilenenlerle- çalışırken gerçeğin ağırlığı karşısında analitik çalışmanın "anlamsızlığı" hissine, gerçekliğin bitmeyen zorlamalarının her şeyi "sildiği" duygusuna sıklıkla kapılabilinmektedir. Buna karşılık, grup süpervizyonları içinde değerlendirdiğimiz neredeyse tüm mülteci başvurular için tutarlı, dayanıklı, "olabilirliğince" kapsayıcı bir çerçeveye sahip -yukarıda belirttiğimiz gibi- bir başka "Öteki" olarak kurumun bütün bu referansların kaybolduğu, güvensiz "hayaletimsi" ortamda -bir ayağı gerçeklikte- bir bağlantı nesnesi, bağlayıcı bir alan olarak işlediğini gördük. Kurum aracılığı ile beliren analitik alanın da ruhsal gerçeklik için benzer işlevleri taşıdığını, içsel dünyanın gerçekliğin tüm baskıları karşısında tutunmasına ve yapılanmasına nasıl belirgin katkı sağladığını da izledik. Sosyal destekle -ya da genel olarak toplumsal

[52] S. Freud, On Beginning the Treatment (Further Recommendations on the Technique of Psycho-Analysis I). SE, 12: 121-144, 1913.

travmalar düşünüldüğünde politik aktivizm, hak mücadelesi vb. ile-karşıtlaştırılarak analitik çalışmanın önemsizleştirilmesi, dış gerçekliğin ağırlığı karşısında analitik çalışmanın anlamsızlığının ya da bazen, olanaksızlığının gereğinden fazlasıyla vurgulanması farklı eğilimlerce (örneğin belirsizlik ve çaresizliğin içselleşmesi, suçluluğa ve utanca karşı eyleme koyma...) belirlenen savunmacı bir karşı aktarım tepkisi olabilmektedir. Mültecilikle olduğu gibi, çoğu toplumsal travmatik durumla temasta belirebilecek savunmacı tepkilerin de "toplumsallaşarak" katmanlaşabileceği düşünüldüğünde özellikle grup süpervizyonları önemli ve özgül işlevler taşıyabilmektedir.

Sonuç olarak, toplumsal travma ile temas edenlerle -geniş anlamıyla- analitik bir karşılaşma alanı yaratabilmek travmatik etkiyi işlemleyebilmek için sonraya bırakılacak değil, belki de başlanılacak yerdir. Kuşkusuz analitik bir karşılaşma alanı kendine özgü hassasiyet, incelik ve düzenlemelere ihtiyaç duyar, çeşitli düzeylerde zorluklar ve sınırlılıklar hep vardır. Ama çok daha zorlu içsel güçlükler, dirençler ve çıkmazlara rağmen -hatta özellikle onlarla- klinik uygulamasını sürdürebildiği düşünüldüğünde psikanaliz dışsal güçlüklere de olabildiğince iyi çözümler üretebilecek kapasite ve potansiyellere sahiptir.

Kaynakça

Angelini, A. (2014) "On the Ten Letters Written by Sigmund Freud to Wilhelm Reich (1924-1930)." *The Italian Psychoanalytic Annual*, 8: 135-152.

Arnoux, J.D. (2007) "Ebeveynle ve Çocuklarla Yapılan Psikanalitik Çalışmaya Dair", çev. Elda Abrevaya, *Psikanaliz Yazıları*, Sayı 15, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Danto, E. A. (2011) "An Anxious Attachment: Letters from Sigmund Freud to Wilhelm Reich", *Contemp. Psychoanal.*, 47: 155-165.

Edmundson, M. [2007] *Freud'un Son Yılları: Köktenciliğin Yükselişi, Faşizm ve Psikanaliz*, çev. Dost Körpe, Encore Yayınları, İstanbul, 2009.

Erdoğan, A. (2017) http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ayse-arman/asli-erdoganin-cezaevindeki-136-gunu-40329758.

Erikson, K. (1991) "Notes on Trauma and Community." *Am. Imago*, 48:455-472.

Fenichel, O. (1945) *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. W. W. Norton & Company, New York.

Freud, S., Breuer J. (1895) "Studies on hysteria", *SE*, 2: 48–106.

Freud, S. (1912-13) "Totem and Taboo", *SE*, 13: 1-161.

Freud, S. (1913) "On Beginning the Treatment (Further Recommendations on the Technique of Psycho-Analysis I)", *SE*, 12: 121-144.

Freud, S. (1915) "Thoughts For The Times on War and Death", *SE*, 14: 273-300.

Freud, S. (1916) "Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *SE*, 15:1-240.

Freud, S. (1917) "Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *SE*, 16: 241-463.

Freud, S. (1917) "Mourning and Melancholia", *SE*, 14: 237-258.

Freud, S. (1920) "Beyond the Pleasure Principle", *SE*, 18: 1-64.

Freud, S. (1921) "Group Psychology and the Analysis of the Ego", *SE*, 18: 65-144.

Freud, S. (1923) "The Ego and the Id", *SE*, 19: 1-66.

Freud, S. (1926) "Inhibitions, Symptoms and Anxiety", *SE*, 20: 75-176.

Freud, S. (1927) Letter from Sigmund Freud to Sándor Ferenczi, July 16, 1927. The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi Volume 3, 1920-1933, 319.

Freud, S. (1938) "An Outline of Psycho-Analysis", *SE*, 23: 139-208.

Freud, S. (1939) "Moses and Monotheism", *SE*, 23: 1-138.

Freud, S. (2011) Ten Letters from Sigmund Freud to Wilhelm Reich, 1924-1930. *Contemp. Psychoanal.*, 47: 167-178.

Kalinowska, M. (2012) "Monuments of Memory: Defensive Mechanisms of the Collective Psyche and Their Manifestation in the Memorialization Process." *Journal of Analytical Psychology*, 57: 425-444.

Klein, M. [1957] *Haset ve Şükran,* Çev. Orhan Koçak, Yavuz Erten. Metis Yay., İstanbul, 2008.

Laplanche, J. (2004) "The So-Called 'Death Drive': A Sexual Drive", *British Journal of Psychotherapy*, 20: 455-471.

Lind, A. (2016) *Kumkurdu*, çev. Ali Arda, Pegasus Yayınları, İstanbul.

Puget, J. (1992) "Belonging and Ethics", *Psychoanal. Inq.*, 12: 551-569.

Puget, J. (1995) "Psychic Reality Or Various Realities", *Int. J. Psycho-Anal.*, 76: 29-34.

Puget, J. (2002) "The State of Threat and Psychoanalysis: From the Uncanny that Structures to the Uncanny that Alienates", *Free Associations*, 9:611-648.

Raphaely, M. (2010) "Routes to the Unspeakable: Working With Victims of Torture", *Bearing Witness: Psychoanalytic Work with People Traumatized by Torture and State Violence.* Edit. Andrés Gautier and Anna Sabatini Scalmati, Karnac.

Reich, W. (1981) *Reich Freud'u Anlatıyor*, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul.

Roussillon, R. [2014] "Travma ve Simgeleştirme", çev. A. Lale Orhon Baykal. *Psikanaliz Yazıları*, sayı 34, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Roussillon, R. (1998) "The role of institutional settings in symbolization", Ed. S Frisch, R. D. Hinshelwood, D. Houzel, *The EFPP Monograph Series: Psychoanalytic Psychotherapy in Institutional Settings*, GB: Karnac Books, London.

Yılmaz, D., Özyıldırım, İ., Ünüvar, Ü., Kutlu, L., Korur Fincancı, Ş. (2014) *Türkiye'de İşkencenin 22 Yılı*, TİHV Yayınları, Ankara.

toplumsal travmalarla psikanalitik çalışma üzerine söyleşiler

HAZIRLAYANLAR: BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY
İLKER ÖZYILDIRIM

Travma başından bu yana psikanalizin açık ya da gizil olarak başat kavramlarından biri olmuştur. Özellikle bireysel travmalarda toplumsal belirleyenlerin etkisi ağırlık ve görünürlük kazandıkça uzaklaşıldığı dönemler olsa da bu kavrama geri dönülmüştür. İçinden geçtiğimiz zamanlar, bu topraklarda yıllardır, on yıllardır -belki artık yüzyıllardır dememiz de lazım- aralıksız yaşananlar bizi travmayı, özellikle de toplumsal travmayı psikanalitik bağlamda yeniden düşünmeye çağırmaktadır.

Son yıllarda yaşadığımız topraklarda art arda gelen acı verici travmatik yaşantılar, yıkım, gittikçe belirginleşen ve süregenleşen şiddet ortamı Suruç'ta başlayan Ankara'da devam eden canlı bomba saldırılarıyla dehşet boyutlarına vardı. Toplumsal barışa yönelik etkinliklere yapılan bu saldırılarda yüzlerce insan yaşamını yitirdi, çok sayıda insan ciddi biçimde yaralandı. Doğrudan etkilenenlerin ötesinde bu dehşet uyandırıcı tanıklıkların içinde geniş toplum kesimleri duygusal olarak zorlandı, toplumsal bağlar zedelendi. Bütün bu yaşananlar analitik alanda çağrışım, çerçeve, aktarım gibi farklı bağlamlarda yansımalar buldu.

Analistler kuşkusuz bu 'olağanüstü' koşullar içinde de analitik alanda analitik çifti farklı düzeylerde etkileyen, analitik süreçlere açık ya da çoğu saklı biçimlerde sızan -ve belki sinen- bütün bu etkileri olabildiğince 'duymaya', 'duyumsamaya' ve analiz etmeye devam ettiler. Ama

bu defa bir adım daha attılar; Suruç ve Ankara katliamlarından etkilenenlerle dayanışmak üzere birçok bağımsız mesleki demokratik sivil toplum örgütünün katılımıyla oluşan Psikososyal Dayanışma Ağı'nın (PSDA) çalışmalarına destek verdiler. Bu bir araya geliş -analistlerle başvuruların çalışmasına sivil toplum kurumlarının aracılık etmesi, çalışmaların gönüllülük ve dayanışma temelli yürütülmesi, analistlerin de analizanları ile ortak gerçekliği paylaşması ve benzer toplumsal etkileri duyumsaması gibi- analitik çalışmadaki 'olağan' karşılaşmadan bazı farklılıklar ve çeşitli özgünlükler taşımaktaydı.

Ağ çerçevesinde yaşananlardan etkilenen çok sayıda kişiye analitik bir karşılaşma ve "konuşma" alanı açıldı, yaşananların psikanalitik bir duyarlılıkla öznelleştirilmesine olabildiğince bir "aralık" yaratılmasına çaba gösterildi. Yaklaşık iki yıl önce başlayan bu analitik çalışmaların bir kısmı halen devam etmektedir. Ayrıca bu çalışmaları yürütenlerin hem klinik çalışmalarını hem yaşanan süreci kendi deneyimlemelerini ve tüm bunların karşılıklı etkileşimlerini birlikte paylaşma ve değerlendirmelerine dönük çeşitli süpervizyon grupları, çalışma ve okuma grupları oluşturuldu.

İşte bu özgün karşılaşmalardan ve ortak çalışmalardan kalanları olabildiğince düşünselleştirmek, aktarılabilir kılmak, ortaklaştırmak ve -bizce daha önemlisi- sorunsallaştırmak üzere aşağıdaki söyleşiyi hazırladık. Kuşkusuz yapılan çalışmaların genişliği, dokunduğu ve uzandığı alanların yaygınlığı düşünüldüğünde bu ilk ve küçük bir adım, sınırlı bir giriş. Sorularımızı öncelikle bu süreçte (PSDA bileşini olarak) Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) koordinasyonunda oluşturulan süpervizyon gruplarını yürüten Elda Abrevaya ve Ayça Gürdal Küey'e yönlendirdik. Ayrıca aynı soruları benzer travmatik deneyimler yaşamış ülkelerden ya da bu ülkelerden kişilerle temas eden farklı yönelimlerden bazı psikanalistlere ilettik. Sınırlı bir zamanda, sınırlı sayfalar ve yoğun programları içinde sorularımızı yanıtlayan tüm konuklarımıza teşekkür ederiz.

Freud, nevrozların nedenbiliminde bireyleri aşan tarihsel ve toplumsal belirleyenlerin göz ardı edilemeyeceğini, bireysel nevrozların tedavisinde sınırlılıklarımızı kabul etmenin gerekliliğini belirtmekteydi. Dolayısıyla psikanalistler, toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik durumlar ve toplumsal etkilerin büyüklüğü, genişliği, yaygınlığı karşısında kendi iyileştiriciliklerinin sınırlılığını unutmayacaklardır. Ancak buna karşılık, psikanalitik çevrenin yaygın ve kolektif bir girişim içinde

toplumsal travmatik yaşantılardan etkilenenlerle ve belki daha önemlisi travmatik etkileri taşıyan geniş toplum kesimlerinin de psikanalizle temas etmiş olmasının olası doğrudan ve dolaylı etkileri azımsanmamalıdır. Yıkıcılık ve yıkıcılığın travmatik etkisi "bulaşarak", "toplumsallaşarak" yayılıyor ve katmanlaşıyorsa, bu temaslar da belki psikanalizin iyileştiriciliğinin benzer biçimde yayılması ve katmanlaşması yönünde başlangıç adımları ve bir potansiyeldir.

Söyleşi Soruları

Aşağıda toplumsal düzeyde gerçekleşen 'olağanüstü' durumlara ve travmatik yaşantılara psikanalitik bağlamda nasıl yaklaşılabileceğine ve etkilerinin ne şekilde anlaşılabileceğine yönelik bazı sorular hazırlanmıştır. Soruları deneyimlerinize dayanarak olabildiğince genel ve soyut biçimde yanıtlamanızı tercih etmekteyiz. Bu soruların bazen tam olarak neyi kastettiği açıklıkla belirlenemeyebilir. Böyle bir durumda "..bu soruyu şu bağlamda yanıtlamak isterim.." benzeri bir giriş yaparak kendiniz açısından paylaşmanın önemli olacağı şekilde yanıtlayabilirsiniz.

1. Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik etkileri bireysel düzeyde düşünürken ve daha çok hangi kuramsal kavramsallaştırmalardan yararlanmaktasınız?
2. Toplumsal düzeyde gerçekleşen 'olağanüstü' durumların analitik çerçeve üzerine ne tür yansımaları olmaktadır; bu yansımalar karşısında genel olarak nasıl bir anlayış ve tutum geliştirmektesiniz?
3. Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik olayları takip eden süreçlerde dayanışma ve gönüllülük vurgusu taşıyan, ve bazen ücretsiz, psikanalitik çalışmalar yapılabilmektedir. Böylesi bir bağlam içinde gelişen çalışmaların analitik sürece, aktarım karşı aktarım dinamiklerine yansımalarına dair gözlemleriniz nelerdir?
4. Toplumsal düzeyde gerçekleşen 'olağanüstü' durumların ve travmatik etkilerin içinden geçerken bu yaşantıların analitik 'duyum', 'duruş' ve 'tutumlarınızda' ne gibi etkileri olmaktadır?
5. Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik olaylar bağlamında ruhsal gerçeklik ve dış gerçeklik, düşlem ve gerçek, aktarım ve hakikat çiftlerinin ilintileri ekseninde yeniden düşündüğünüz ve değerlendirdiğiniz noktalar olmakta mıdır?

Elda ABREVAYA

"Olağanüstü hallerde de analist olarak çalışmaya devam edebilmeliyiz, yani ruhsal çerçeveyi her zaman sıkı tutabilmeliyiz."

1. Bir psikanalist olarak toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik bir olayın öznenin ruhsallığı üzerindeki etkilerini anlamak için başvurduğumuz kavramsal çerçeve (Freud, Melanie Klein, Winnicott, Bion, Rosenfeld, Ogden, Lacan gibi..) farklı değildir. Kullandığımız bu kuramlar ruhsal gerçekliği anlamaya yöneliktir. Tıpkı psikanalitik kliniğin içindeki farklı alanlara dair özgül çalışmaları olan analistlerin bulunduğu gibi, toplumsal travmalarla çalışan analistlerin de araştırmaları önemlidir. Örneğin, Yolanda Gampel II. Dünya Savaşı sırasında yürütülen Yahudi Soykırımı sonrası, özellikle toplama kamplarından kurtulmayı başarıp İsrail'de yeni bir yaşam kuranların kendi çocuklarına travmatik yaşantılarına dair hiçbir şey söyleyemedikleri, anlatamadıkları için bu sessizliklerinin ne ölçüde kuşaktan kuşağa "radyoaktif" bir etki yarattığını inceler. Yolanda Gampel "radioaktif" metaforunu Nazi toplama kamplarından kurtulanların sessizliklerinin ruhsallığın içinde ne denli yıkıcı niteliklere sahip olduğunu göstermek için kullanır. Üstelik tasarımlanamaz, dile dökülemez, anımsanamaz olan bu dehşet durumu daha genç kuşaklara iletmiş olur. Diğer bir deyişle, kolektif travmalarla çalışırken temel kuramsal referanslarımızın yanı sıra, bu tip incelemelere de başvururuz.
2. Olağanüstü hallerde de analist olarak çalışmaya devam edebilmeliyiz, yani ruhsal çerçeveyi her zaman sıkı tutabilmeliyiz. Elbette bu olağanüstü hallere bağlı olarak bazı anlar analistin özellikle empatisini, duyarlılığını ve esnekliğini gerektirir. O anda toplumsal durumun bizzat yarattığı dinamikleri veya neden olduğu ruhsal etkileri kapsamak ve bir süreliğine hastanın ortaya çıkan ihtiyaçlarına uyum sağlamak zorunlu olabilir.
3. Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik olayların sonrasında, ücretsiz bir analitik çalışma yapılabilir. Analist olarak çalışmak analitik çerçeveyi içselleştirmiş olmaya karşılık gelir. İçselleştirilmiş

çerçeve analistin her zaman çalışmasının pusulasını oluşturur. Gönüllü olarak yapılan bir çalışmada da analist her zamanki etik kuralları ve titizliğini koruyabilmelidir. Danışan kişinin koşulları düşük veya normal bir ücret ödemeye uygunsa, verilen bu hizmetin karşılığında ücretin devreye girmesi önemli olur. İlk aşamada travmanın kişide yarattığı krizi veya şoku aşmaya yönelik kısa vadeli psikoterapiler yapıldığında, bunlar ücretsiz gerçekleşebilir. Fakat uzun vadeli olanlarda, aktarım, karşı aktarım süreçleri açısından, ücretin devreye girmesi tercih edilir. Buna en çok danışan veya hastanın hakkı vardır.

4. Analist toplumun içinde yaşayan biri olarak toplumsal sahnede yer alan travmatik olaylara kayıtsız kalamaz, bunların yarattığı korku, kaygı ve üzüntüden muaf değildir. Ama kendi iç dünyasını analiz edebilen biri olmasının ona sağladığı bir donanımla dışsal gerçekliğe yaklaşabilmesi bir fark yaratır. Travmatik olayın yarattığı üzüntü, kaygı ve korku gibi duygulardan payını almakla beraber, her günkü işine, yani hastalarına terapötik olarak yardımcı olmaya devam edebilmek kendi sıkıntılarını aşmakta da etkili olur.
5. Analist süreğen bir araştırma ve kendini analiz eden bir çaba içindedir. Ruhsal gerçekliğe dair bu uğraşısı sadece toplumsal düzeydeki travmalara özgü değildir, hep daimdir.

Ayça GÜRDAL KÜEY

"Katlanılmaz olan bilinçdışı ruhsal travma ile çalışabilmek, son gerçek travmayı dinlemek paylaşmak ve anlamlandırmayı sağlıyordu. Ruhsallıkta bağları kurabilmek yaşam dürtüsünü harekete geçiriyordu."

1. Toplumsal travma yaşamış kişilerin psikoterapisi üzerine düşünürken ve çalışırken yürüttüğüm tartışma süreçlerinde, bütün psikanalitik kuramı boylu boyunca kat edecek şekilde bir çok psikanalitik kavramsallaştırmadan yararlandığımı fark ettim.

Bu kavramsallaştırmaları açmak için travma ile ilgili psikoterapilerde gözlediklerimi kısaca özetlemeliyim: Toplumsal travma, bireyin söz konusu travmadan önceki hem bedensel hem de ruhsal travmalarını harekete geçirmekte ve travmatik etki her öznenin ruhsal örgütlenmesine göre o özne tarafından yaşanmakta, ona göre belirti vermekteydi.

Süreçleri değerlendirirsek; ruhsal yaralanma, daha da kötüsü hem ruhsal hem de bedensel yaralanmanın yarattığı derin hayal kırıklığı şefkatli kucağı kaybetmek bağlamında annesele ilişkin; güvenli koruyucuyu kaybetmek bağlamında da babasala ilişkin derin bir kırılma oluşturmaktaydı. Dolayısıyla psikoterapilerde çok çabuk olarak anneye, babaya ve bakım verenlere ilişkin eski çatışmaların gündeme geldiği gözlenmekteydi. Arkaik yıkıcı düşlemlerin gerçekleştiği bir alan olarak travmanın yaşanması kardeş rekabetini, bununla bağlantılı olarak derin bir suçluluğu da canlandırmaktaydı.

Bu sorunsallar üzerine analitik çalışma, ruhsal aygıt kuramından başlayarak temel olarak benlik yapısı ve benlik işlevlerine ilişkin kuramı akılda tutmayı gerektiriyordu. Ruhsal yaralanma narsisizm ile bağlantıyı gündeme getirmekteydi. Ölüm dürtüsü/yaşam dürtüsü, haz ilkesi, hoşnutsuzluk tartışmanın temel akslarındandı. Ama "sonradan etki" (après-coup/ nachträglichkeit) bütün travma ile ilgilenen klinisyenlerin en temel olarak yararlandığı kavramsallaştırma olarak dikkati çekmekteydi.

Gerçek ya da düşlemsel kayıp daha önceki tamamlanmamış yasları çok çabuk harekete geçirmekteydi. Kayıplar ruhsal örgütlenmeye ve

kaybedilenle ilişkiye göre taşınıyordu. Bu bağlamda melankoli, suçluluk, rekabet, haset ile ilgili kavramsallaştırmalar klinisyenin çalışmasına eşlik etmekteydi.

Psikosomatik kuram hem bedene yönelen yıkıcılık bağlamında hem de narsisizm ile ilişkili olarak gündeme geliyordu. Ayrıca klinik olarak psikoterapilerde psikosomatik hastalıklarda alevlenme gözlendiğini de not etmeliyim.

Saldırganlık, yıkıcılık Olumsuz (Négatif) olanın psikoterapiye gelmesini çabuklaştırmakta ve kavramsal ele alınışını çalışmaya taşımaktaydı. "İyi" ve "kötü"nün tartışılması ise Olumsuzlama (Négation) çerçevesinde düşünmeyi gerekli kılmaktaydı.

Bu anlamda birden çok kez elimi uzattığım metinlerin S. Freud'dan başlayarak, M. Klein, W. Bion, A. Green, J. Laplanche, C. Smadja, R. Roussillon, J. Kristeva gibi kuramcılara ait olduğunu gözledim. Freud'un mektupları dahil bir çok yazısına çok kez geri döndüm. Belki de yine Freud'un etkisiyle! "kötü" ile başa çıkmaya çalışırken W. Shakespeare ve J. W. V. Goethe başta olmak üzere birçok edebiyatçının metinlerinden de çok yararlandığımı eklemeliyim.

2. Bu anlamda travma yaşayan kişilerin ihtiyaç duyduğu korunaklı alanın tam da bir analistin sunacağı çerçeve ve analitik dinleme ile sağlanabileceğini düşünüyorum.

Bu "olağanüstü" durumların seansa en belirgin yansıması bireyde ve psikoterapistte yaşanan suçluluk duygusunun açığa çıkması idi. Hayatta kalmanın ve bedensel bütünlüğü koruyor olmanın suçluluğu ilk seanslardan itibaren ele alınan en temel duygu olmaktaydı. Bazı durumlarda psikoterapideki birey, gerçeklik içindeki sorumluluklarından kaynaklanan bir suçluluk hissi de taşıyor ise, bu duygunun sürece eklenmesi aşılması zor bir direnç oluşturabilmekteydi.

Suçluluk duygusunda buluşmak, psikoterapistte koruyucu yönü çabuk harekete geçirmekteydi. Kabullenici olma eğilimi çerçeveye yönelik ihlallere anlayışlı yaklaşma riskini taşıyabiliyordu ancak süpervizyonlarda, tam da bu hassas anlarda, çerçeveyi sabit tutmanın bireye ihtiyacı olan güveni sunabileceğinin işlenmesi; psikoterapisti çerçeve konusunda tutarlı kılmaktaydı.

Travma sonrası psikoterapilerde psikoterapiste güvenmek zaman alıyordu. Güvendikten sonra analitik süreç yerleştiğinde Olumsuz'un çalışılmaya başlanması ile çerçeveye örtük ya da açık saldırı olabiliyordu. Bizim çalışmalarımızda da seanslar devam edebilirse yorumlar ile bunu aşmak mümkün olabilmekteydi. Ancak direncin güçlü olduğu durumlarda psikoterapinin sonlandığı gözlenmekteydi.

Gelinmeyen seansların psikoterapideki kişi üzerine etkisi derin olmaktaydı. Psikoterapiste yönelik suçluluğu arttığı gibi, yerini aldığı "öteki"ye ilişkin de suçluluk ve çiftedeğerli duygular harekete geçebiliyordu. Bu durum çalışmalarımızda özellikle ücretsiz devam eden psikoterapilerde belirgindi. Analistin iptal etmek durumunda kaldığı seansların ise yankısı derin oluyordu çünkü yokluk/boşluk bağlamında yas canlanabiliyor ya da olumsuz devreye girebiliyordu.

Psikoterapiye ilişkin kontrat belli bir zaman aralığı için yapılmışsa sürecin devamına ilişkin kaygılar bağlanmayı zorlaştırmaktaydı. Bu noktada psikoterapinin kendi sürecini tamamlamadan sonlanmayacağına ilişkin güvencenin dile getirilmesinin önemini vurgulamak isterim.

3. Bu tartışma ikinci sorunun cevabı ile birlikte düşünülebilir.

Önceki travmalar ve tamamlanmamış yaslar travma yaşayanları psikoterapiye yöneltmekteydi ancak aynı oranda da direnç oluşturmaktaydı. Yası ele almaya ruhsal olarak hazır olmamak direnç oluşturabiliyordu. Suçluluk, seansları hak etmediğini düşünmek, fazladan yer işgal ettiğini hissetmek devamsızlıklara yol açabiliyordu. Daha fazla ihtiyacı olana yeri bırakmak ile kendine sunulan ruhsal alanı tutmak arasındaki çiftedeğerlilik kardeş rekabetini gündeme getirmekteydi; kardeşe, arkadaşa yönelik yıkıcı duygular ve suçluluk ortaya çıkmaktaydı. Ancak gerçekliğin ağır basabildiği toplumsal travma durumlarında, bu duyguların işlenmesinin görece daha zor olduğunu fark ettik.

Yine çalışmalarımızda aktarım sürecinin çok hızlı gelişebildiğini gördük. Bu gelişme kişilik örgütlenmesi ile ilgili olabildiği gibi psikoterapistin vericiliği ve kapsamaya açık tutumu da aktarımın yoğunluğunda belirleyici olabilmekteydi.

Negatif gelmeye başladığında psikoterapistin karşı aktarımda yorgunluk, çaresizlik, ücretsiz oluşun getirdiği sıkıntı, kapsayamadığına ilişkin yetersizlik duyguları gözlenebiliyordu. Karşı aktarımda ortaya çıkan bu duyguları, aktarımın yarattığını işleyebilmek önemli olmaktaydı. Gerideki ruhsal çatışmanın duyulması, işlenmesi tedavinin devamını sağlayabiliyordu. Süpervizyon çalışması karşı aktarımın ele alınmasını mümkün kılıyordu.

4. Toplumsal bir travmadan söz ettiğimiz durumda, bu travmatik olay toplumsal bağlamda terapistin de zihnine yönelik bir saldırı gerçekleştirmiş oluyordu. Böyle bir çalışma içinde yer alan psikoterapistin de toplumsal olana duyarlı olduğunu öngörmek yanlış olmaz; bu durumda psikoterapistin de zihni saldırının travmatik ve yıkıcı gücü ile işgal edilme tehdidi altında idi. Kuramsal destek, mesleki dayanışma ve süpervizyon bu tehdidi azaltabilecekti.

   Olan biteni psikanalitik kuram ile anlamak ve anlamlandırmak ilk adım olarak vaz geçilmezdi.

   Dinlemek de çoğu zaman travmatik oluyordu. Özellikle dile gelen diğer ruhsal travmalar ya da eski toplumsal travmalar da yüklü ise beklenmedik bir durum oluşabiliyordu. Yasların ve kayıpların harekete geçmesi o kadar belirgindi ki bazı görüşmeler doğrudan, çok daha önce yaşanmış olan bir kayıpla başlıyor ve bazen gerçek travmadan söz edebilmek ancak seanslar sonra mümkün olabiliyordu.

   Bu olağanüstü durumların yarattığı duyarlılık ve duyguların çabuk açığa çıkışı karşı aktarımsal süreçleri etkilemekteydi. Bu olgular psikoterapistin seans içindeki duyumunu hassaslaştırıyordu. Karşı aktarımdaki bu özelliklerin farkında olunması ilerlemeyi mümkün kılıyordu. Bu bağlamda süpervizyon çalışması önem kazanmaktaydı.

5. Biri gerçekliğe, biri ruhsallığa bağlanan bu çiftleri analitik olarak duymayı ve işlemeyi sürdürebilmek bütün analitik süreçlerde de analistin odağındadır. Ancak travmatik olaylarda dış gerçeklik gündemi daha yaygın olarak işgal edebilme riski taşımaktaydı. İlk seanslarda analitik bağ kurulurken analistin yorumları ve seansa getirilenlerin analitik olarak tercüme edilerek dile dökülmesi; travmaya uğrayan kişinin de ruhsal işlemini farklılaştırmaya başlıyordu. Bu

konuda analistin merak duygusunun canlılığı gerçekliğe kapılıp gitmesine yol açabiliyordu. Gördük ki soru sorarak müdahale etmek karşı tarafa saldırgan bir etki yapabildiği gibi, merak edildiğini fark etmek ayartıcı bir nitelik de kazanabiliyordu.

Grup süpervizyonlarımızda gönüllü çalışan duyarlı psikoterapistin katlanılmaz olanı dinlerken acı çekebiliyor ama dinlemeden vazgeçmeden ve utanmadan acısını ve gözyaşlarını üstleniyor olduğunu deneyimledik. Süpervizyonlarda ise grup gözyaşı dökme özgürlüğünü kendine tanıyordu.

Bu noktada süpervizyonun önemi vurgulanabilir. Terapistlerin de yoğun suçluluklarının harekete geçtiği süpervizyon seanslarında yaşamsallığın canlı tutulması öncelikle bütün duyguların kapsanabilmesi ile mümkün oluyordu. Hüznün de, dehşetin de, gözyaşlarının da, öfkenin de, uyanan agresyonun da...

İşte psikanalitik psikoterapinin tedavi edici etkisi bu noktada anlam kazanmaya başlıyordu. Katlanılmaz olan bilinçdışı ruhsal travma ile çalışabilmek, son gerçek travmayı dinlemek paylaşmak ve anlamlandırmayı sağlıyordu. Ruhsallıkta bağları kurabilmek yaşam dürtüsünü harekete geçiriyordu.

Janine PUGET*

Çeviren: Tuğçe Acemoğlu

"Bizi hayrete düşüren şimdinin etkilerini fark etmemizi sağlayan dünyanın sıvı bir dünya olduğunu, hareket halinde olan kumlar üzerinde yaşadığımızı bilmeliyiz. Bu beklenmedik etkilere dayanabilmeliyiz."

1. Şunu söyleyerek başlamak isterim, referans olarak kullandığım çerçeve şu hipotezlere dayanmaktadır: Öznenin –ki burada iç dünyanın öznesinden bahsediyorum–, bir öteki onun için nesne-özne iken kendini oluşturması esnasında yaşananlar ile farklılığını ortaya koymuş bir öteki veya ötekiler ile olan ilişkilerde kendisini oluşturduğu zaman arasındaki farkı anlamak gerekmektedir. Öznel yapılanmayı bu iki farklı şekilde düşünmek veya sadece özne olmanın ve bir özneye dönüşmenin ne ile ilgili olduğunu düşünmek, kendilerini belli etmeden, üst üste binen bağlamlar oluşturarak gerçekleşir.

Birinci durumda öteki her zaman bir aktarım nesnesidir ve bir bakıma farklılığının bir kısmını kaybetmektedir. Bu, ilk nesne ilişkilerine bağlı olan bir ruhsal çalışmanın ürünü olarak düşünülebilir. Diğer durum ise, içinde var olmak suretiyle her birinde bir özneye dönüşülen çeşitli ilişkilerin içinde bulunabilmeyi, her bireyin farklılığı ile bir arada durabilmenin ve onları birbirinden ayıran –benim deyimimle– 'radikal farklılığın' (difference radicale) getirdiği engele katlanabilmeyi beraberinde getirir. Gerçeğe katlanabilmek gerekir. Bu, her defasında yeni araçlar gerektiren yeni bir çalışma olacaktır. Bu öznel yapılanma alanlarının her biri, kendine özgü değişken mantıksal yapıların bir sonucudur. Bu durumda, öteki her zaman özdeşleşme düzeneklerinin devreye sokulmasıyla bağlantılı olarak oluşan bir nesnedir; diğerinde ise özne, kurduğu ilişkiler içerisinde ötekinin veya ötekilerin farklılığından bir şey eksiltmeden özne olmaktadır.

---

* Fransa doğumlu, Arjantinli psikanalist. Arjantin askeri cuntası döneminde işkence gören ya da yakınlarını kaybeden kişilerle çalışmış; işkence, devlet terörü ve toplumsal baskının öznel, öznelliklerarası ve öznelliklerötesi (transsubjektif) etkileri üzerine yazılar yayınlamıştır.

O zaman, ona nasıl yaklaşacağımı bilmek için, şimdiki zamanın huzursuzluğunun kendisini nasıl ifade ettiğini ve öznel yapılanmanın bir veya başka bir bağlamda hangi gösterenleri barındırdığını anlamam gerekir. Şu fikri savunmayı sürdürüyorum: Bu bağlamların birbiriyle karıştırılmaması, öyleyse, gerçeklikte olup bitenin her bir birey için bir iç dünya metaforu olarak düşünülmemesi çok temeldir. Bununla birlikte, travmatik bir olay olduğunda, -bu şekilde yaklaşmak olayın azımsanamaz ve beklenmedik etkilerini önleyebilirmiş gibi- hastalarımıza yardımcı olacak olanın, bu olayın onların iç dünyasında uyandırdıklarını tanımak olduğunun söylendiğini de çok sık duyuyoruz.

Sorunuzu düşünürken bunlardan bahsettikten sonra şunları söyleyebilirim: Şüphesiz, toplumsal travmatik bir olayın özne üzerinde etkisi olacaktır ancak bu sadece olayın öznenin iç dünyası ve geçmişinde olan olayları uyandırmaları sebebiyle değil, aynı zamanda bu olayın kişinin toplumsal aidiyet hissinde, bağlarında yarattığı sarsıntılar sebebiyle de olacaktır ve -bağların oluşumunu anlamada temel olduğunu düşündüğüm- "belirsizlik ilkesi"ne (principe d'incertitude) bağlı kaygıları tetikleyecektir. Bu sonuncusu her zaman çeşitli tepkilere yol açma potansiyeline sahiptir. Dünya belirsiz ama özneler bu belirsizliğin onları etkilemediğine inanmaya veya inanmak istemeye meyilli. Bu, sanki her birimizin, beklenmedik travmatik bir olay olduğunda çöken yanılsamalı bir bağışıklık gösterdiğine inanmak gibi. Travmatik bir toplumsal gerçeklik karşısında, bir 'şimdi' kendini zorla kabul ettirir ve bunun her bir bireyin geçmişi ile hiçbir ilişkisi olmaz. Şüphesiz ki, gerçekleşen olayı her bireyin kişisel geçmişinden bir şeye bağlamak mümkündür ancak bu, determinizm kuralları çerçevesinde veya ilişkilerimizin karmaşıklığı içerisinde olmayacaktır.

2. Önemli olayların çerçeve üzerinde bir etkisi olduğu çok açık ancak bu, her zaman çerçeve üzerine düşünmeye alışık olduğumuz şekilde değil. Çerçeve, Freud'dan itibaren içinde bulunulan çağa bağlı olarak çok farklı şekillerde düşünüldü. Ya analizin koruyucusu olarak -hatta analizin gerekli bir şartı olarak- ya da analizin dilsiz taraflarını görmemizi sağlayacak bir araç olarak, vs. Bugün bir çoğumuz, skype gibi aracılar, bireysel olduğu kadar çift, aile veya grup

analizi gibi farklı düzenlemeler kullandıkça, çerçevenin Freud tarafından anlaşıldığı şekilde, hastalarımızın çatışmalarına ulaşmamızı sağlayacak araçlar gibi daha önce sahip olduğu yere sahip olmadığını gözlemliyorum.

Yavaş yavaş, çerçeve kavramının yerine, bir ilişki oluşurken ortaya dökülen unsurların niceliğini açıklamayı sağlayan düzenleme (dispositif) kavramını koydum. Düzenleme (dispositif) Foucault'nun, her biri bağ oluşumunda etkili olan çeşitli unsurların ilmek ilmek belirli bir şekilde bir araya gelmesiyle meydana getirilen ağ anlamına gelen bir kavramıdır. Kuralları olan sabit bir çerçeveden değil, sürekli olarak değişen ve içinde birbirinden farklı unsurlar -sözel, sözel olmayan, çeşitli söylemler, kurumlar, yasalar, politik ölçütler, felsefi önermeler, değerler, vb.- barındıran bir bütünün birleştiği bir bağlamdan oluşur. Bu bizi, analist sadece bir aktarım nesnesi değil de aynı zamanda her bir hastasıyla bağ kurmuş olan bir özne olduğu için, analistin tarafsızlığını temel eksene almadan çalışabilmeye götürür.

3. Dayanışma konusu ile gönüllülük konusu birbiri ile aynı şeyler değil. Ancak bununla birlikte, bazen korumacılık ile de karıştırılabilen dayanışmanın ne ile ilgili olduğunu keşfedebilmenin çok temel olduğuna inanıyorum. Dayanışma, duruma bağlı olan değerler üzerine temellenen ve zaman içerisinde değişen, sürekli bir inşa olabilmelidir. Ancak bunun ücret ile bir ilgisi olduğunu düşünmüyorum. Profesyoneller hiçbir ücret almadan da çeşitli aktiviteler yapıyorlar, çünkü bu sayede kendilerini sorumlu vatandaş olarak hissediyorlar, ki bu da dayanışma ile birlikte devreye giren bir eylem olarak düşünülebilir. Aynı zamanda, bir ilişki içerisinde ücretlendirme olduğu zaman da dayanışmadan bahsedilebilir. Aktarım karşı aktarım alanından gelenlerle öteki veya ötekiler ile bir arada bulunabilme yollarının, yani iki veya daha fazla özne arasında olanların, birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Şu bir gerçek ki, travmatik bir olay birçok sefer günümüzde de kullanılan psikoterapötik çalışma alanları oluşturmuştur. Bu durumda dayanışma, muhtemel araçlardan bir tanesidir.
4. Olağanüstü olaylar olduğunda bunlardan etkileniyor olduğumuz çok açık ama bu her zaman hastalarımızın etkilendiği şekilde olmak zo-

runda değil. Bazen hastanın bizden çok farklı şekilde düşünmesine dayanmak zor olabilir ancak aynı zamanda, bizim gibi düşünmesinin daha kolay olduğuna inanmak da tehlikeli. Herhangi bir bağa içkin olan radikal farkı ortadan kaldıracak her türlü şey, olaylar özneye farklı kayıtlara dayanabilmeye izin vermeyen bir yoğunlukta olduğunda gerekli olabilir. Ve o andan itibaren, tek olasılığın aynı şekilde düşünenlerin bir araya gelmesinin olduğu düşünülebilir.

5. Aslında, travmatik olayların etkilerini gözlemlemeye başladıktan sonra kendi kendime çok fazla soru sormaya başladım. İlk başta, hastaların olayların kendisinden çok bahsetmediğini gözlemlediğimde şaşırdım, çünkü olanlar üzerine hiçbir şey yapılamayacağı için bu tarz yorumların analizle ilgili olmayacağını düşünebiliyorlardı. Elbette bu tedirgin ediciydi ve acilen kendi kişisel çatışmalarımız dışında, yani iç dünyamızın dışında, kendini zorla ortaya koyan gerçekliğin meşgul ettiği yeri tekrar düşünebilmemizi gerektiriyordu. Determinizmin kurallarına uymuyorlardı. O zaman, söylemeye başladığım gibi, öznel yapılanma bağlamlarını birbirinden ayırmaya ve dış gerçekliğin bireysel bir ruhsal aygıt üzerinden düşünülebileceğine inanmamaya başladım.

   Bu şekilde, toplumsal özne ile bireysel özneye ait olanları birbirinden net bir şekilde ayırabilmeye başladım. Bu, hastaların veya bizlerin, her özne yapılanmasına özgü etkilerden kaçınabileceğimizi ne kadar sık düşündüğümüzü fark etmeme olanak sağladı. Her birimizin ruhsal gerçekliği bir şey, toplumsal gerçekliğin her birimizde tetikledikleri ise başka bir şey. Burada söylemek istediğim şu: 'Şimdi'nin güçlü bir tarihsel determinizm üzerinden düşünülebileceğini düşünmüyorum; bizi hayrete düşüren şimdinin etkilerini fark etmemizi sağlayan dünyanın sıvı bir dünya olduğunu, hareket halinde olan kumlar üzerinde yaşadığımızı bilmeliyiz. Bu beklenmedik etkilere dayanabilmeliyiz. O zaman, tarihsel determinizm üzerinden çeşitli şeyleri anlamlandırabiliyorduk, aynı zamanda bunları karmaşıklık, öngörülemezlik, vs. üzerinden de yapabilmeliyiz. Toplumsal düzeyde gerçekleşen travmatik bir olay çeşitli hatıraları, vs. uyandırabilir ve hastanın iç dünyasına dalmasına neden olabilir, ancak bu bazen sadece bilinmeyenin etkilerinden korunmanın bir yoludur.

Sverr VARVIN*

Çeviren: Barış Özgen Şensoy

> *"İnsanların 'travması' yoktur; travmaya maruz kaldıktan sonra harekete geçen, zihinsel olarak hayatta kalma yolları olan ancak büyük acılar yaratan süreçler vardır."*

1. Bence kuram çalıştığımız olgu temelinde geliştirilmelidir. Travmatik etkiler dış dünyada gerçekleşip bireyde derin ve kapsamlı kaygılar uyandıran olaylar sonucunda ortaya çıkar. Travmatik bir deneyim çocukluk çağı ilişkisel deneyimlerinin sonucu olan erken dönem kırılganlıkları harekete geçirebilir. Bu yüzden bence travmatik deneyimlerin bireyi nasıl etkilediğini anlamaya yönelik ilişkisel bir kurama ihtiyaç vardır. Ancak psikanalitik nesne ilişkileri kuramı genel olarak yeterli değildir. Travmatik etkiler beyin beden ilişkisini etkiler; bu yüzden de nörobiyolojik ve biyolojik kuramlara ihtiyaç vardır. Neyin travmatik olarak deneyimlendiği ve nasıl deneyimlendiği, kültürel, toplumsal ve tarihsel olaylara bağlıdır. Travmatize olmuş bir bireyi anlamak için bu disiplinlerden de kavrayışlara ihtiyaç vardır.

2. Savaşlar, baskı, bireylere ve gruplara kötü muamele ve eziyet edilmesi gibi günümüzün toplumsal ve kolektif olayları olağanüstüdür, ancak belirli şekillerde. Bu olaylar "psikanalitik çerçeveyi", yani psikanalitik kuramı ve anlayışı etkiler ve etkilemiştir. Ancak psikanalizin, toplumsal olayların insanları nasıl etkilediğini anlamakla çiftedeğerli bir ilişkisi vardır ve bu alanda kuramın gelişimi birçok açıdan sınırlıdır; toplumsal ve kültürel olanın farklı seviyelerde grubu nasıl etkilediği konusunda zorluklar yaşar. Örneğin, Yahudi Soykırımı'nı *(Holocaust)* anlamak üzere sistematik bir psikanalitik çalışmanın başlaması 2. Dünya Savaşı'ndan yıllar sonra olmuştur. Ağır toplumsal travmatik durumlar grup ve bireyleri karmaşık biçimlerde etkiler. Benim açımdan, Vamık Volkan'ın büyük grup dinamiklerini tarihsel bir perspektiften ele alması önemli bir etki olmuştur, çalışmaları anlayışımızda ileriye doğru önemli bir adımı ifade eder.

---

* Formatör analist, Norveç Psikanaliz Derneği üyesi. İşkence başta olmak üzere ağır travmatik durumlara maruz kalan mültecilere yönelik çeşitli çalışmalar yürütmüştür.

Ağır toplumsal travmatik etkiler sonucunda ortaya çıkan, bireysel ilişkiler, grup/aile dinamikleri ve kültürel etkiler arasındaki karmaşık dinamikleri anlamaya çalışıyorum. İndirgemeci bir anlayışı temsil ettiği için "travma" üzerine bir kuram kesinlikle yeterli değil. İnsanların "travması" yoktur; travmaya maruz kaldıktan sonra harekete geçen, zihinsel olarak hayatta kalma yolları olan ancak büyük acılar yaratan süreçler vardır; insanlar bu süreçlerden muzdariptirler. Unutmamalıyız ki birçoğu uzun zaman metanetli *(resilient)* olabilirler. Bütün bunlar mağdurun bağlamıyla yakından ilişkilidir. Toplumsal, kültürel ve tarihsel dinamikleri anlama ihtiyacı aşikardır ve unutmamalıyız ki bu deneyimlerin birçoğu yoğun insan hakkı ihlaline girer, bu yüzden de hukuki ve insan hakları çerçevesinin de dikkate alınması gerekir.

3. Psikanaliz, klinik bağlamlarda olduğu kadar toplumsal ve kültürel bağlamlarda da uygulanabilecek bir bilgi birikimidir. Bence psikanalistler mağdurlarda bir hastalığın gelişmesini engelleyecek ve etkilenenlerin daha kötü olmasının önüne geçecek çalışmaların düzenlenmesinde etkin olabilecek bir bilgiyi taşıyorlar, temsil ediyorlar. Demem o ki psikanalistler yalnızca bireysel terapist olarak değil, aynı zamanda toplumsal travmatik durumların mağdurlarına yönelik önleyici ve insani bir kolektif çalışmaya da katkı sunabilirler.

Toplumsal travma çoğunlukla insanlıktan çıkarıcıdır. Bireyler ve gruplara aşağılık insanlar gibi davranılır ve şiddetli değersizleşme ve dışlanma hisleri bunu takip eder. Psikanalizin mağdurlara sağladığı insaniyet hissi vazgeçilmez olabilir. Böylesi bağlamlarda aktarım karşı aktarım dinamiklerini anlamak çok önemlidir çünkü hem mağdurların hem de yardım edenlerin tepkileri güçlü, anlaması ve ilişki kurulması zor olabilir. Psikanalist buna ihtiyacı olan insanları tedavi edecektir. Ancak, birçok travma sonrası tepki bir süre sonra azaldığı için, tedavi başlamadan önce dikkatli bir değerlendirme yapmak gerekir. Mağdurların acılarını kendi yöntemlerince yaşamak ve ifade etmek için zamana ihtiyaçları vardır. Tedavi süreçlerinde, bunlar zaman zaman karmaşık ve zor olduğundan, aktarım ve karşı aktarımın psikanalitik anlayışla ele alınması gerekir. Ancak bu süreçlerin ele alınışı travmatize olmuş kişiye yardım edebilecek unsurun nüvesi

olabilir. Denebilir ki, travmatize olmuş hasta ilk andan itibaren travmatik deneyimleri psikanalist ile olan ilişkisine taşır ve kanımca psikanaliz, bu taşınanları hastanın yararına en derin ve kullanışlı biçimde değerlendirebilecek anlayışı temsil eden bir disiplindir.

4. Bu önemli bir soru. Travmatik deneyimlerin hasta üzerindeki etkisini deneyimlemek süreç içerisinde bunaltıcı olabilir ve zaman zaman analistin görmezden gelmek ve savunma göstermek isteyeceği güçlü duygusal tepkileri harekete geçirebilir. Savunmalar ve canlandırmalar ortaya çıkabilir çünkü duyum ve duruşunuz etkilenebilir. Bunun olabileceğinin bilincinde olmak ise önemlidir, zira sıklıkla böyle anlarda analist hastanın duygu dünyasının nasıl etkilendiğine temas eder. Böylesi anlarda güçlü işbirliğinin yeniden tesis edilmesi, terapötik süreçte dönüm noktaları oluşturabilir. Bundan dolayı, terapistlerin terapötik süreçte yaşanan duygusal zorluklarla ilgili konuşabileceği ve derinlemesine çalışmayı deneyebileceği süpervizyon ya da meslektaşlar grubu önemlidir.

5. Hastaya dış gerçeklikte ne olduğunu teslim etmek önemlidir. Böylesi durumlarda, sıklıkla içsel ve dışsal olan arasındaki sınırın hasta için bulanıklaştığı görülür. Sonrasında, travmatize olan kişi neyin içsel neyin dışsal olduğu konusunda tekrar eden kafa karışıklıkları yaşayabilir. Farklı derecelerdeki travmatik deneyimler, diğer deneyimler gibi, fantezide çalışılır ve dönüştürülür. Bunlar aktarımda belirir ve algılama hataları ve güvensizliğe yol açabilir. Yorumlar bundan dolayı tarihsel gerçekliği, yani hastanın hakikat olarak algıladığı şeyi, hesaba katmalıdır. Empati yeterli değildir, kişinin aktarım ilişkilerinde ortaya çıkan zorlu duyguların belirmesi anında hastayla olması ve böylesi deneyimlerin hasta için duygusal önemini onaylaması gerekir.

analitik yakınlığın doğası üzerine*

*TUBA TOKGÖZ***

Bu yazı, söz konusu analizin süpervizorlüğünü üstlenmiş olan ve yakın zamanda hayatını kaybeden Allan Frosch'ın anısına ithaf edilmiştir

Biriyle klinik ortamda nasıl yakınlaşırız? Onu klinik deneyimin içinde nasıl tanıyabiliriz? Bu soru üzerinde düşünmeye başladığım zaman aklıma "Pervaneler ve Alev"[1] isimli bir hikaye geldi. Hikaye mum ışığına çekilen ve onun hakkındaki hakikati öğrenmek isteyen üç pervaneyi anlatır. Pervaneler eğer bu gizemli ışığın özünü bilmek istiyorlarsa, ona yaklaşmaları gerektiğine karar verirler.

Birinci pervane aleve doğru uçar, mum ışığına uzaktan bir pencereden bakar. Diğerlerine bu görmüş olduğu olağanüstü manzarayı anlatmak için geri döndüğünde, pervanelerin ustası onun alev hakkında hiç birşey bilmediğini söyleyerek iddiasını reddeder. İkinci pervane de mumu görmek için uçar, pencereden içeri girer ve ateşi hissedecek kadar onun yakınında uçar – hatta etrafında dans eder – ancak içine girmeden geri döner. Diğerlerine ateşe ne kadar yaklaşmış olduğunu söylediğinde, ustaları onun da alevin doğasını bilmediğini söyler, çünkü bu derin anlayışın izlerini taşımamaktadır. Son olarak üçüncü pervane

---

* IPTAR (Institute for Psychoanalytic Training and Research, New York) tarafından 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen "Psikanalitik Karşılaşmada Yakınlık" konulu panelde sunulan konuşmanın genişletilmiş metnidir.

** Klinik psikolog–psikanalist. IPTAR (Institute for Psychoanalytic Training and Research, New York) üyesi.

[1] F. Attar, *The Conference of the Birds*. Edited and translated by Afkham Darbandi and Dick Davis, Penguin Classics, 1984.

mum ışığının direk içine doğru uçar ve bütünüyle onun içine gömülür- öyle ki ışık onun tüm varlığını kuşatır. Bu pervanenin ışıkla bu şekilde kaynaşması, ustasının onun alevle ilgili gerçeği öğrendiğini düşünmesine neden olur.

Bu hikayenin elbette ki pek çok anlamı var, ancak ilginç bir şekilde psikanalitik ilişkinin gerektirdiği yakınlık biçimi için bir metafor olarak da yorumlanabilir. Hikayenin de ifade ettiği gibi, bir şeyi tanımak ya da ona yakınlaşmak dolaylı, uzak veya olgulara dayanan bilgilerle değil, tam tersi, kendi duygusal deneyimimizle, yani hastamızın deneyiminin içine girebilme ve hatta bir dereceye kadar onun içinde kaybolabilmeyle olasıdır. Tıpkı ne olduğunu bilebilmek için alevi saran pervane gibi, bizim de hastalarımızın duygusal deneyimlerini bütünüyle kucaklamamız, o deneyimleri kendi duygusal yaşantımız içinde bilebilmemizi sağlar.

Bir parantez açıp, burada kastettiğimin elbette ki analistin bütün işlevlerini yitirecek ölçüde kendisini yok etmesi değil, mecazi anlamda kendini deneyime bırakması olduğunu söylemek isterim. Pek çok analist bu duygusal buluşmanın önemini farklı şekillerde vurgulamışlardır: Bion[2] hastanın deneyimiyle ilgili yorum yapılabilmesinden önce, analistin o deneyimle "bir olması" – kendi içinde bir dönüşümden geçmesi – gerektiğini ifade eder. Mitrani[3] de benzer bir şekilde, analistin hastanın istemediği taraflarına ya da tahammül edemediği içselleştirilmiş nesne ilişkilerine dönüştüğünü hissedebilecek kadar onlarla yankılanmış olabilmesinin önemini vurgular. Grinberg[4] analistin analizanın yansıtmaları tarafından istila edilmeyi kabul etmesinin ve bu yansıtmaların taşıdığı her tür duyguyu – ne kadar zor olursa olsun – sanki bunlar kendine aitmiş gibi hissedebilmesinin, analizanın duygu dünyasıyla birleşmesi ve ona gerçek bir yoldaş olması için şart olduğunu belirtir. Kristeva[5] ise yalnızca analizde ortaya çıkan , yoğun bir

---

[2] W. R. Bion, *Attention and Interpretation*, 1-130. Tavistock, London, 1970, s.36.

[3] J. L. Mitrani, 'Taking the Transference': Some Technical Implications in three Papers by Bion. *International Journal of Psycho-Analysis*, 82(6): 1085-1104, 2001.

[4] L. Grinberg, "Is The Transference Feared By The Psychoanalyst?", *International Journal of Psycho-Analysis*, 78: 1-14, 1997.

[5] J. Kristeva, "From Symbols to Flesh: The Polymorphous Destiny of Narration", *International Journal of Psycho-Analysis*, 81(4): 771-787, 2000, s.785.

şekilde aktarım ve karşı aktarımın içine gömülme deneyimini "hastanın etiyle özdeşleşmek" olarak tanımlar.

Duygusal, sözsüz iletişimin hakim olduğu bebek-anne ilişkisi ile analizan-analist ilişkisi arasında pek çok paralellikler gözlemlenebilir. Kendi duygusal deneyimleriyle temas halinde olup onları hissedebilmeleri için, analizanlar bu deneyimleri karşılayıp konuk edecek, içine alıp taşıyacak ve onlara anlam verecek bir başka zihne- bir başka ruhun varlığına gereksinim duyarlar. Bebeğinin gereksinimlerine duyarlılık gösteren bir anne gibi, hastasının duygusal, zihinsel ve ruhsal hallerine uyumlanabilen bir analist de söze dökülemeyen deneyimleri sözcüklerle birleştirme sürecinin yolunu açar. Winnicott'ın "birincil annelik tasası"[6] ve "kucaklama"[7]; Bion'un "anneye özgü düşlemleme"[8]; ve Stern'ün "uyumlanma"[9] kavramlarının hepsi öteki zihnin varlığının öneminin yanı sıra, aynı zamanda niteliğini de vurgular. Buna ek olarak bu kavramlar, aynı bebek-anne çiftinin birlikte gelişim göstermesi gibi, analiz süresince analist ve analizanın birlikte değiştiği deneyimsel bir analitik sürece de işaret ederler. Ya da Winnicott'ın[10] sözleriyle, bebeğin ve annenin duygusal dünyaları (içgüdüleri, dürtüleri, istekleri, vs.) anne ve çocuk *birlikte bir deneyim yaşayana kadar* birbirleriyle ilişkiye geçmez.

Bu yazıda odaklanmak istediğim nokta tam da bu: "birlikte bir deneyim yaşamak"- analizanın duygusal dünyasının analistin duygusal dünyasıyla buluşup birbiriyle temas ettiği özneler arası alan içindeki canlılık duygusu. Biz analizanlarımızla, onlara ruhumuzu, zihnimizi hem bile isteye, hem de bilinçdışı olarak sunduğumuz bir deneyimden geçiyoruz. Bu şekilde analitik ilişkinin özneler arası alanı içinde kendimizi analizanlarımızdan gelen duygusal med-cezirlerin güçlü etkilerine açmış oluyoruz.

---

[6] D. W. Winnicott [1956] "Primary Maternal Preoccupation", in *Through Paediatrics to Psycho-Analysis: Collected Papers*. Routledge, New York, 2014.

[7] D. W. Winnicott [1955] "Group influences and the maladjusted child", in *The Family and Individual* Development. London/New York: Routledge, 1999.

[8] W. R. Bion, "The Psycho-Analytic Study of Thinking", *International Journal of Psycho-Analysis*, 43: 306-310, 1962b.

[9] D. N. Stern [1985] *The Interpersonal World of the Infant*, Basic Books, New York, 2000.

[10] D. W. Winnicott, "Primitive Emotional Development", *International Journal of Psycho-Analysis*, 26: 137-143, 1945.

Analizanlarımızın önceki ilişkilerinde reddedilmiş ve engellenmiş olan duygusal hayatları ilk ve öncelikli olarak bizim ruhumuzda, deneyimimizde kendilerini bilinçli ve bilinçdışı olarak gösteriyorlar. Analizanlarımızın duymaya izin vermedikleri duygularını kendi deneyimimizde ilk duyan çoğunlukla biz oluyoruz, ki bu da bizim onların bu duygularına tercüman olmamıza (çoğunlukla sözel olmayan bu duygusal deneyimleri kelimelere dökmemize) ve böylece hastalarımızı bildikleri ancak üzerinde düşünemedikleri kendi duygu ve deneyimleriyle tanıştırmamıza olanak sağlıyor. Bu süreç pek çok analist tarafından çeşitli kavramlarla tanımlanmıştır: Bollas'ın "düşünülmemiş bilinen"[11], Casement'ın "etki yoluyla iletişim"[12] ve Bion'un "kapsayıcı alan modeli"[13] kavramları benzer olgulara işaret eder.

Bütün bu süreçlerin kapsam ve derinliğini – belki de analitik sürecin sıklık, yoğunluk, uzunluk ve derinlik gibi özellikleri nedeniyle beni hastalarımın içsel dünyalarına olduğu kadar, kendi duyarlılık ve zayıflıklarıma da çok daha fazla yaklaştırmasından dolayı – ancak hastalarımı analizde görmeye başladığım zaman (veya bir analitik süreç oluşmaya başladığı zaman) fark ettim.

İlk analitik hastam J, anne ve babasının boşandığı ergenlik yıllarından itibaren kendini depresif hissettiği için terapiye başlayan yirmili yaşlarında genç bir adamdı. İlerleyen süreçte neden bu boşanmanın J'nin depresyonunun nedeni olduğu açıklığa kavuştu. Anne babasının ayrılığından sonra, J ilişkilerinde düzgün sınırlar koyamayan annesiyle yaşamaya devam etti. Daha açık olmak gerekirse, annesi J'yi aralarındaki sevgi ve yakınlığı cinselleştirerek baştan çıkardı. J annesinin baştan çıkarmasına cinsel bir heyecan duyarak karşılık verince ve de sınırlar aşılmaya çok yakın bir hale geldiğinde, o zaman annesi J'yi aşağılayan ve iğdiş eden bir biçimde sınırları belirledi.

Biz bu anlayışa analizin daha ileri bir noktasında -Winnicott'ın deyimiyle "*birlikte bir deneyim yaşadıktan sonra*"- vardık. Terapiye başla-

---

[11] C. Bollas, *The shadow of the object: Psychoanalysis of the unthought known*, Free Association Books, London, 1987.

[12] P. J. Casement [1985] *Learning from the patient*, The Guilford Press, New York, 1991.

[13] W. R. Bion [1962a] *Learning from Experience*, Lanham, Rowman and Littlefield Publishers, MD, 2004.

dıktan kısa bir süre sonra (ki haftada iki kez görüşerek başladık), J bana kimseye açmadığı bir sırrı olduğundan bahsetti ve ergenliğe girdiği dönemde annesiyle ilgili cinsel düşler gördüğünü büyük bir zorlukla ifşa etti. Düş görürken cinsel heyecan ve haz duyuyordu, ancak uyanışı tam bir "kâbus"tu. Ağlayarak bu düşlerle ilgili olarak yıllardır içinde taşıdığı derin suçluluğu, utancı, mahçubiyeti, iğrenmeyi ve korkuyu ifade etti. Böylece biz bu cinsel düşleri ve onların belirdiği bağlamı -bu karmaşık anne-oğul ilişkisinin doğasını- birlikte keşfetmeye başladık. Bu yüzeydeki konuya paralel olarak, birlikte çalışmaya başladığımız andan itibaren J'nin annesiyle ilişkisinin pek çok yönü bizim ilişkimizde de alenen ortaya çıkmaya başladı- ancak ben burada bunlardan yalnızca birine –sınırlar konusuna– değinmek istiyorum.

J'nin annesinin aynı anda hem sınır koyup hem de koymayarak onu hem baştan çıkarıp hem reddetmesi, J ve annesinin beraber yarattıkları sapkın ilişkilerinde bir sonsuzluk duygusuna yol açtı. Onların ilişkisel hakikatini bilebilme olasılığından çok önce, bu sınırsızlık duygusu, benim J'nin iç dünyasına yaklaşmaya başladığımda deneyimlediğim ilk yaşantılardan biriydi. J duygu ve düşüncelerini o kadar zengin bir şekilde betimlerdi ki, ben sanki onun dünyasının içine girebildiğimi hissederdim. Bazen öyle zamanlar olurdu ki onun benim kendi zihnimde sessizce düşünmüş olduğum sözcüklerin aynılarını söylediğine tanık olurdum. J de benzer bir deneyimden bahseder ve bunu "paralel düşünme" (ya da analizin ilerleyen safhalarında "ikiz bilinçdışı") olarak adlandırırdı. Kendisiyle ilgili olarak açık olduğunda seansların nerdeyse şiirsel bir niteliği de olan duygusal bir derinliği olurdu.[14] J'nin duygularını açma isteğine ben de onun deneyimine çok yakın durarak karşılık verdim ve bu durum yavaş yavaş bir tür sınırsızlık yaratmaya başladı- sanki birbirimizi çok uzun zamandır tanıyormuşuz gibi, ya da J'nin belki yalnızca on seans geçtikten sonra söylediği gibi, "Bu kısacık zaman asırlar gibi geliyor." J bu "açık" olarak adlandırdığı seansları bitirirken onları "olağanüstü" ve "anıtsal" olarak nitelendirirdi; ancak

[14] J terapiye başladığı zaman duygusal anlamda kapalı olduğundan yakınıyordu ve duygularıyla yeniden temas kurabilmek için -terapiye ek olarak- şiir atölyesine de katılmaya başladı. J önceden durdurduğu duygu ve deneyimlerine yavaş yavaş kavuştukça, şiirindeki ifadesi de o ölçüde gelişme gösterdi.

bir sonraki seansa tam bir bellek kaybı içinde gelir, konuşmuş olduğumuz hiçbir şeyi hatırlamaz, kendi kurmuş olduğu bağlantıları unuturdu. Sonunda anladım ki J yalnızca annesiyle ilgili olarak su yüzüne çıkan bilgilerden değil, aynı zamanda benimle olan deneyiminden de korkuyordu. Gitgide açıklığa kavuştu ki, J hem böyle bir kaynaşmaya şiddetli bir özlem duyuyordu, hem de kendini kaybetmekten çok korkuyordu.

J'ye analiz önermeyi ciddi bir şekilde düşünmeye başladığım ve bunu ona –yakınlıkla ilgili korkularını alevlendirebileceğinden dolayı– doğru zamanda sunmayı beklediğim sırada, onunla ilgili bir düş gördüm. Düşümde J ve ben yüzyüze karşılıklı olarak oturmuş seans yapıyoruz. Sonra üç kişiden oluşan bir komitenin bizi izlemekte olduğunu fark ediyorum. Derken birden J ve benim oturduğumuz platform sanki bir atlıkarıncadaymışız gibi çok yavaş bir şekilde dönmeye başlıyor. Dönme hareketi başımı döndürüyor, ancak yine de seansa devam ediyorum. Gitgide atlıkarınca gibi olan platform çok hızlı bir şekilde dönmeye başlıyor –öyle ki bu hız görüşümü ve duymamı bulandırıyor ve kimin kim olduğunu ayırt edememeye, kimin kime ne dediğini duyamamaya başlıyorum. Düşte sanki bir girdabın içinde kontrolü yitirme ve dehşet duygusu vardı– sanki eğer J ve ben konuşmaya devam edersek tehlikeli bir şey olacağının sinyalini verir gibi.

Düşüm ilk potansiyel analitik hastama analiz teklif etmeyi düşündüğüm bir dönemde belirdiği için, klinik karşılaşmada kendi sınırlarımı yitirme motifini; analize başlamak, yakınlığı derinleştirmek ve bu sırada da değerlendirilmekle ilgili kendi kaygılarımın bir yansıması olarak yorumladım. Her ne kadar bu korkularım geçerli olsa da, o zaman düşümün başka işlevleri de olabileceğini hesaba katmadım. Düşüm hastamla yaşadığım zorlu duygusal deneyimin bilinçdışı bir ortaya çıkışıydı sanki. Bu duygusal deneyim hastamın sınırlarla sürekli bir mücadele halinde olmasını, hem sınırsızlığa özlem duyup hem de sınırlara gereksinim duymasını ve terapi sürecinin başından itibaren içsel ve dışsal sınırları sürekli olarak test etmesini içeriyordu. Bu açıdan bakıldığında, düşüm belki de aynı zamanda benim hastamla yaşadığım bu güç duygusal deneyimi bir tür işlemden geçirme, sindirme

ve ona bilinçdışı olarak bir anlam verme yolu olarak görülebilir.[15] Bu anlayış –daha sonra da değineceğim gibi– J'nin analizinin ileriki evrelerinde zihnimde oluşmaya başladı.

Tahmin edileceği üzere, analize başladığımızda J çok daha kuvvetli bir şekilde hem çerçevenin sınırlarını test etmeyi, hem de benim içsel sınırlarımı zorlamayı sürdürdü. Önemli noktalarda, özellikle de hafta sonlarında, varsanı yaratan maddeleri denemek istediğini gündeme getirdi ve ben seans dışında da kendimi onun için endişelenir, onu düşünür halde buldum. Bu kaygılar aracılığıyla benim onu ne kadar çok düşünmemi istediğini hissettim. Bir keresinde bana, "Hafta sonu içine girilemez bir şey gibi. Senin içine kendimin bir parçasını koydum ve sen artık benden bir parçaya sahipsin sana yatırım yaptım." dediğinde, onun benim içime sızmak istemesinin nedeninin belki de ikimizin bir olmadığı gerçeğine karşı kendini koruma yolu olduğunu düşündüm. Ancak burada belki asıl ilginç olan, J'nin analiz boyunca aramızda geçen süreci sanki kuramı biliyormuşçasına rahatça dile getirmesiydi. J katlanamadığı ve bölüp ayırdığı her türlü duyguyu benim onları işlemden geçirip, dönüştürebilmem için kendi deyimiyle benim içime koydu. Yani burada kast ettiği, düşlem değil, somut bir süreç ve gerçekten de başladığımız andan itibaren J ayrıştırmadan dolayı deneyimleriyle ilgili duygularına kayıtsız olduğundan, parçaları birleştirebilmek ve deneyimleriyle duygularını sindirip eritebilmek için benim duygusal katılımıma gereksinim duydu. Ancak bu şekilde kendi duygu dünyasına yeniden kavuşabildi- önce benim her şeyi hissetmem, işlemden geçirmem gerekiyordu ki, o bu duyguları dönüşmüş biçimiyle yeniden içine alabilsin.[16] Analitik yakınlık ve değişim –bu modelden doğru anlamlandırıldığında– analistin neyi ne kadar kaldırabileceğiyle birebir ilgili değil mi? Ferro[17] da benzer bir soruyu soruyor: "Analistler kendileri ve hastalarıyla ilgili hakikatin ne kadarına katlanabilme gücüne sahiptirler?" Bu konuya ilerde yeniden değineceğim.

---

[15] W. R. Bion [1992] *Cogitations*. F. Bion, editor, Karnac, London, 2005.

[16] W. R. Bion, "Attacks on Linking", *International Journal of Psycho-Analysis*, 40: 308-315, 1959.

[17] A. Ferro, "Bion: Theoretical and Clinical Observations", *International Journal of Psycho-Analysis*, 86(6): 1535-1542, 2005.

Süreç derinleştikçe, J benim iç dünyamı istila etmeyi sürdürerek aramızdaki alanı ortadan kaldırmaya çalıştı ve her seferinde çıtayı biraz daha yükseltti. Anne-babasıyla olan ilişkisine gönderme yaparak, sınırları koruduğumda "ilgisiz, umursamaz, kayıtsız" babası oldum. Eğer esnek olduysam, bu sefer de "baştan çıkaran" annesi oldum. J cinselleştirmeden yakınlık kuramıyor ve yakınlığın da cinsellik dışında bir değeri olabileceğini düşlemleyemiyordu. Benim empatimden rahatsızlık duyuyordu, çünkü –pek çok kereler incelediğimiz gibi– bu sanki ona dokunuyormuşum gibi hissettiriyordu. J duygusal deneyimlerine yaklaşmak istemiyordu, çünkü kendisiyle ilgili bir şeye yakınlaşmak annesinin ona yakınlaştığı ve onun cinsel heyecanını öğrendiği travmayı yeniden canlandırıyordu. Kendi deneyimine ve bana açık ve yakın olması, kendilik duygusunu tehdit ediyordu. J'yle çalışırken bu tip deneyimlere yaklaşmak durumunda kaldım, belki de onun herhangi biriyle yakınlaşmasının önünü kesen sorunlar tam da bunlar olduğu için.

Kısmen, annesiyle yaşadığı travmanın analizde yenilenmesi nedeniyle (beni, onu sırf reddetmek için baştan çıkaran annesi gibi gördüğü için), J'nin bana karşı sadizmi ve sapkın ilişki kurma biçimi şiddetlendi. O noktaya kadar, J'nin duygusal deneyimlerini içime alabildim – cinsel duyguları, arzusunun gerisindeki öfkesi, daha derin ve erken özlemleri, kaynaşma istek ve korkuları, hepsi içimde bir yer buldular ve ben onları kabul etmeye çalıştım, ki bu süreç bizim onun annesiyle ilişkisini yeniden kurabilmemizi sağladı. İçsel sınırlarımı genişletmek için kendi içimde beni sürekli olarak daha derine gitmeye zorladı- aynen bana sık sık sorduğu "Seni nereye kadar zorlayabilirim?" sorusunun yansıttığı gibi. Ancak ne zaman beni "yakaladığını" hissedebilmek için, uygunsuz bir şekilde tepki vereyim diye kışkırtıcı olmaya başladı, o zaman onun benimle kurduğu sapkın ilişki tarzıyla ilgili coşkuya dayanamadım. Önceden gördüğüm düşteki kabusa benzer duygu seanslarımızda bir gerçekliğe dönüştü. Onunla etkileşimlerimde kendimi kaybolmuş gibi hissettiğim anlar oldu- sanki kimin kime ne yaptığı, ne dediği çok bulanık bir hale gelmişti. Her söylediğimle dalga geçmesine karşın, beni sürekli onunla alay etmekle suçluyordu ve bu durum çok rahatsız edici bir hal almaya başladı- sanki hiç ayrışmamışız gibi. İşte bu dönemde çok önceden görmüş olduğum düşümü anımsayarak , acaba

bu öznelerarası özelliği en baştan itibaren bilinçdışı olarak kaydetmiş olabilir miyim diye düşündüm. Sanki bir yanım daha J'yle ilgili bilinçli düşünce henüz devreye girmeden önce, neyin içine giriyor olduğumu hissetmişti.

J'nin iç dünyamı sistemli bir şekilde yerle bir etmeye çalışırken, aynı zamanda da hayatta kalmama gereksinim duyduğunu biliyordum, ancak bu düşünce kendi sınırlarımın son noktasına ulaştığım duygusunu değiştirmiyordu. Aynen pervanelerin gerçekten kendilerini ışığa bırakıp bırakmadıklarını sezen usta gibi, hastalarımız da bizim kendi ruhlarımızı onların duygusal gerçekliklerine teslim edip etmediğimizi hissediyorlar. Benim duygusal durumumla ilgili her zaman sezgileri çok güçlü olmuş olan J de, inanıyorum ki bu dönemde öteden beri durmak bilmeden bulmaya çalıştığı sınırımın son noktasına ulaştığımı sezdi. Bir keresinde içinde bulunduğumuz çıkmazı şöyle dillendirdi, "Bu çok eğlenceli! Buraya geliyorum, birbirimizi gülümseyerek selamlıyoruz, ve sonra sana saldırıyorum! Bundan zevk alıyorum! Ama belki de artık canına tak etti diye endişeleniyorum. Sonsuza kadar böyle devam edebilirim. Bir yandan annem gibi olup, hiç sınır koymamanı istiyorum, ama ikimiz de artık biliyoruz ki eğer bir şey beni durdurmazsa sonrasında öfkemle ilgili olarak kendimi çok suçlu hissediyorum."

Hastam sonunda analizi bıraktı. Duygularının yoğunluğu onun taşıyabileceğinden çok fazlaydı ve dramatik bir şekilde ayrılma gereksinimi duydu. Yine de, daha önceden pek çok kereler yapmış olduğum gibi, o dönemi yeniden değerlendirdiğimde, benim J'nin bu sapkın tarafını kabul etmekteki zorlanmam bu güç bitişe yol açmış olabilir mi diye düşünmeden edemiyorum. Belki belli bir deneyimi içimize alıp onu işlemden geçiremediğimiz zaman, hastalarımıza aslında onların şiddetle kucaklanmaya gereksinim duyan taraflarına/deneyimlerine yakınlaşmakta tereddütlü olduğumuzu da iletmiş oluyoruz. Düşümü bu bağlamda yeniden ele aldığım zaman, enerjisini nerdeyse içime işleyen bir yoğunlukta bana aktaran hastamla ilgili tehlikeyi öngörmenin, onunla yakınlık/süreç derinleştiğinde ne kadar zorlanabileceğimi sezinlemekle de ilgisi olabilir diye düşünüyorum.

Analizi bitirişinden sonra gönderdiği uzun mektupta, J şöyle diyordu: "... "Analist" ve "analizan" olarak değil, birlikte epey bir deneyim pay-

laşmış iki insan olarak, analizimizi sürdürmek için sana bir öneride bulunmak istiyorum. İlişkiyi yitirmek yazık olur, ama yine de ısrarımda diretmek zorundayım: ilişkimiz için, altında bu kadar uzun süre çalıştığımız ve sonlandırdığımız koşullar şimdi ve her zaman dayanılmaz olacak.[18] Umarım yazmayı, aramayı, ya da başka türlü benimle iletişime geçmeyi göz önünde bulundurursun. Bunun da ötesinde yine de, umarım yürüdüğün yollar sana analizin yalnızca sekiz numaralı odada değil, her yerde –çiçeklerde ve havada– olduğunu gösterecek kadar ışıltılı olur."

Bunu okuyunca, J'nin hem sınırsız bir yakınlık için duyduğu özlemi, hem de –her ne kadar anlatmış olduğum gibi çok sahici ve samimi olsa da, aynı zamanda da sınırları olan– yakınlığımızın doğasına katlanmaktaki güçlüğünü hissedip çok üzüldüm. J analizi ani bir şekilde bıraktığı için, ayrılığıyla ilgili duyguları taşımak ve işlemden geçirmek bana düştü. Bu vesileyle, onu baştan çıkaran ve sonra da aşağılayıcı bir şekilde reddeden annesiyle ilişkisinde J'nin nasıl bir deneyimle karşı karşıya kalmış olduğunu (bizim ilişkimizde bu rolleri tersine çevirdiği için) bütün ayrıntılarıyla içimde hissederek anlamış oldum. Bu ilk analiz deneyiminden çok şey öğrendim- belki de bu süreçteki ana tema sınırlar olduğu için, kendi kişisel ve kavramsal sınırlarımı sık sık sorgulama, gözden geçirme ve genişletme olanağı buldum. J'nin analizden ayrılışının çoğul anlamlarını, benim bundaki rolümü ve daha genel anlamda analist olmanın ve birisiyle analitik ortamda yakınlaşmanın nasıl bir deneyim olduğunu, nasıl bir duygusal güç ve cesaret gerektirdiğini çok derinden anladığımı hissettim.

Analizinin son aşamalarında öldürücü öfkesini analitik işlevlerimi yok etmek amacıyla bana yönlendirmiş olsa da, J'nin asıl istediği benim bu işlevleri ne olursa olsun canlı tutabilmemdi. Belki de bütün bu süreç üzerinde düşünmek ve bu konuyla ilgili yazmak, bu zorlu ayrılışı sindirebilmemi ve anlamlandırabilmemi sağladı. Belki de bu nedenlerden

[18] J "tahammül edilmez koşullar" derken psikanalitik çerçeveyi kastediyor. Bütün süreç boyunca J mekânla, parayla ve zamanla ilgili olarak psikanalitik çerçeveyi eleştirdi ve test etti (Benim divanda yatmamı ve onun benim koltuğumda oturmasını istemesi bunlardan yalnızca bir tanesi..). Analizin sonlarına doğru bu eleştirilerini Deleuze ve Guattari'nin *Anti-Oedipus* kitabına dayandırdı ve kitaptaki düşünceleri ayrılırken itici güç olarak kullandı. Notunda "ısrarımda diretmek zorundayım" demesinin nedeni , çerçeveye yönelik eleştirisinin analizin bütününe yayılan bir geçmişi olmasıdır.

–J'yle yaşanan süreçle ilgili artık daha derinlikli ve farklı bir görüş açısı kazanmışken– bunu hissetmiş gibi, analizi bıraktıktan altı yıl sonra J benimle yeniden görüşmek için iletişime geçti. Bunca zaman sonra yeniden çalışmaya başladığımızda, görüşmediğimiz sürede J'nin benimle içsel bir diyalog sürdürmüş olduğunu[19] ve sanki yeniden görüşmek istemesinin başlıca nedeninin daha önce yarım kalan ayrılma sürecini tamamlamak olduğunu hissettim. Önceden de belirttiğim gibi, hastalarımız onların deneyimlerine kendimizi duygusal anlamda ne kadar açtığımızı hissediyorlar ve buna bağlı olarak bize duygu ve deneyimlerini daha büyük bir güvenle teslim ediyorlar. Onların katlanamadığı deneyimleri dönüştürebilmenin başlıca koşulu bizim de onlarla birlikte bu deneyimleri bütün duygu ve ayrıntılarıyla yeniden yaşamamız. İnanıyorum ki hastam da döndüğünde, söze gerek kalmadan, benim içinden geçtiğim süreci sezdi- bir başka deyişle, onunla ilgili ilişkisel hakikatleri (meslek diliyle içselleştirdiği nesne ilişkilerini) belki daha büyük bir dayanıklılıkla karşılayabileceğimi bildi.

Kaynakça

Attar, F. (1984) *The Conference of the Birds*, Edited and translated by Afkham Darbandi and Dick Davis, Penguin Classics, 1984.

Bion, W. R. (1959) Attacks on Linking. *International Journal of Psycho-Analysis*, 40:308-315.

Bion, W. R. (1962a) *Learning from Experience*, MD: Rowman and Littlefield Publishers, Lanham, 2004.

Bion, W. R. (1962b) The Psycho-Analytic Study of Thinking. *International Journal of Psycho-Analysis*, 43:306-310.

Bion, W. R. (1970) *Attention and Interpretation.* , 1-130. London: Tavistock.

Bion, W. R. (1992) *Cogitations*. Bion F, editor. London: Karnac, 2005.

Bollas, C. (1987) *The shadow of the object: Psychoanalysis of the unthought known.* London: Free Association Books, 1987.

Casement, P. J. (1985) *Learning from the patient.* New York: The Guilford Press, 1991.

[19] H. W. Loewald, Termination Analyzable and Unanalyzable. *Psychoanal. St. Child*, 43: 155-166, 1988.

Ferro, A. (2005) "Bion: Theoretical and Clinical Observations", *International Journal of Psycho-Analysis*, 86 (6): 1535-1542.

Grinberg, L. (1997) "Is The Transference Feared By The Psychoanalyst?", *International Journal of Psycho-Analysis*, 78: 1-14.

Kristeva, J. (2000) "From Symbols to Flesh: The Polymorphous Destiny of Narration", *International Journal of Psycho-Analysis*, 81 (4):771-787.

Loewald, H. W. (1988) "Termination Analyzable and Unanalyzable", *Psychoanal. St. Child*, 43: 155-166.

Mitrani, J. L. (2001) 'Taking the Transference': Some Technical Implications in three Papers by Bion", *International Journal of Psycho-Analysis*, 82 (6): 1085-1104.

Stern, D. N. (1985) *The Interpersonal World of the Infant*, Basic Books, New York, 2000.

Winnicott, D. W. (1945) "Primitive Emotional Development", *International Journal of Psycho-Analysis*, 26: 137-143.

Winnicott, D. W. (1955) "Group influences and the maladjusted child", *The Family and Individual Development.* Routledge, London/New York, 1999.

Winnicott, D. W. (1956) "Primary Maternal Preoccupation", *Through Paediatrics to Psycho-Analysis: Collected Papers*, Routledge, New York, 2014.

summaries

rauma as an Etiological Element and Psychoanalysis / Talat Parman

T

In this article the definition of trauma is discussed. At the beginning trauma is a medical term and has the signification of bodily injuries caused by an external factor. But as a result on research on the aetiology of neurosis, the concept of psychological trauma was developed. Sigmund Freud, who was inspired by Charcot's theses on trauma, developed a theory of neurosis with emphasis on the notion of sexual trauma caused during childhood. Childhood sexual trauma creates some important effects on the economic, topographical and dynamic levels of adult psychic life.

Memorandum on the Electrical Treatment of War Neurotics / Sigmund Freud

At the end of the first World War, after the break-up of the Austro-Hungarian Empire, many reports became current in Vienna that men suffering from war neuroses had been brutally treated by the army doctors. An enquiry into the matter was therefore instituted by the Austrian War Ministry and a number of complaints were received from former mental patients against a half-dozen psychiatrists, one of whom was Wagner-Jauregg, in the course of which Freud was called upon to give an expert opinion. He accordingly submitted a memorandum to the commission responsible for the enquiry, and subsequently appeared before them for oral examination. Following the reading of the report there was a discussion, which appears below the memorandum.

Trauma and Symbolization / René Roussillon

In this text, Roussillon discusses what constitutes trauma. He poses the question of what makes an event traumatic and why? He states that the theorization of what is traumatic and why it is traumatic for a certain subject at a particular moment in their lives refers to the theory of psychic functioning. He places the process of "subjectivisation" in the center of psychic functioning. Therefore he explains trauma in terms of an impossibility of subjectivisation. Each time the subject encounters an experience, which is difficult to transform into representations, which is difficult to "symbolize" there will also be a difficulty of "subjectivisation", thus it will become a traumatic experience. What is traumatic is what stops the process of symbolization and therefore the process of subjectivisation. Traumatic experiences range from extreme intolerable affects of terror, which makes psychic life in danger to situations of extreme pain, and helplessness.

"Trauma –Personal and Collective Dimensions" – When an (Unconscious) Nightmare Comes True / Joseph Triest

My lecture will be about the personal and collective dimension of trauma. I will therefore start with the question: what is actually a 'real' trauma as differentiated from all kind of stressful situations. Some thoughts and some theoretical background will be given. I will than focus on the issue of 'collective trauma' as a phenomena of the 'social unconscious' – and close with some thoughts about the role of the psychotherapist and the professional community when we have to work 'under fire' - to quote Wilfred Bion.

Ambiguity as the Route to Shame / Silvia Amati Sas

In patients who have been exposed to extreme conditions, shame is connected with a dilemma of identity: it is indicative of the patient's conflict over his alienation, his adaptation to and familiarization with the conditions offered by an unacceptable frame. Bleger's (1967) theoretical model, with the concepts of the symbiotic link, ambiguity and the ambiguous position (which precedes the classical Kleinian positions), dynamically combines the problem of the frame or context with that of the capacity of discrimination between the ego and its objects. Ambiguity is

characterized by the adaptability, malleability, permeability and non-conflictuality which it confers on the personality. Shame appears as an alarm signal concerning ambiguity, connected with the ego's need to maintain its internal conflictuality, its capacity for integration and its sense of continuity. Experiences of dependence and passivity, or ones which touch upon the dilemma between true and false, private and public, ethics and aesthetics, etc., may give rise to feelings of shame. In this paper it is suggested that a common denominator for the many different factors of shame may be found in the dynamics of ambiguity.

Death was at the Door... / Melis Tanık Sivri

Increasing violence and destruction in the world and in our country bring up new questions about theory and technique in the field of psychotherapy and psychoanalysis. The purpose of this article is to discuss the importance of the meta-containing function of supervision groups while working with trauma victims. In order to illustrate this, examples will be given from a supervision group process which was formed as a part of the Psychosocial Support Network, established after the successive terrorist attacks in Turkey. Traumatic events, experienced in the outside world and witnessed during the sessions may hinder the therapist's ability to contain which may make it impossible to "think under fire" (Bion). By working through the conflicting feelings of the trauma victim, brought to the supervision group process through the mechanism of projective identification, a deeper understanding of the trauma victim is achieved and the "blind spots" of the therapist are discovered. As the therapist-trauma victim dyad move away from "acting" to acquiring higher levels of symbolization, deepening of the therapeutic process, activation of the mourning work, and in some cases elimination of symptoms and better adaptation to the outside world is observed.

A Note for War and Trauma or a Statement That Was Said Just Before the Wind / Pınar Arslantürk

In terms of psychoanalytical point of view, this text looks for an answer for the questions of “What is the position/ results of thinking of societal structure and notion on psychoanalytical tradition?” and “Can

violence be attributed to a reason?". The text starts with evaluating the treatment methods that were applied to war neuroses and mental patients in Europe and U.S.A. during and after The First World War and emphasizes characteristics and pioneering of the position of psychoanalysis in the 20th century. It evaluates the change of the position of psychoanalysis in society as Freud supported psychoanalysis, with his text, named as Expert Report for Electroshock Treatment Method in War Neuroses. Secondly, it considers the fact that meeting with war neuroses changed psychoanalytical theory. After discussing how Lacan worked on repetition compulsion and death drive as two main concepts that Freud mentioned in his studies, it focuses on the causes of violence. This text that looks for an answer for the question of "Can violence be attributed to a reason?" by considering drive characteristics in the text of "Instincts and Their Vicissitudes" can be considered as an introduction to psychopathology of traumatic situations and targets to lead readers to more detailed readings.

Notes on Psychoanalytic Work with Individual and Social Traumas / İlker Özyıldırım, A. Ayşe Lale Orhon, Baran Gürsel, Aylin Kula Güney

In this text, multidimensional phenomena of social trauma and its effects are examined and discussed within a psychoanalytic frame of thinking. Authors rely on their own experiences of working with patients who have endured social traumas such as severe human right violations and torture in providing some insights about this subject. Those insights are conceptualized through the lens of psychoanalysis and some new concepts are proposed to formulate the effect of social trauma and it's manifestations within the psychoanalytic setting. Apart from the psychoanalytic setting that is the room, the effects of social traumas are represented in cultural productions such as songs and films. Some specific examples, which are related to Turkey's history, are shared in the text. Different disadvantaged groups such as women, children and refugees suffer from the severe effects of social trauma in a particular way. Some thoughts on this subject are shared as well.

Interviews on Psychoanalytical Work with Social Traumas

Our geography is facing ongoing traumatic events which have influences on a social/collective level. Coups, systematic torture, gross violations of human rights, bomb attacks which has drastically increased in the latest years, armed conflict which has been going on for decades, forced immigrations, political oppression and state violence, etc. Unfortunately, these events have been increasing. In this context, we came up with the idea of possible interviews with psychoanalysts that work on this area. Questions are on how to psychoanalytically approach and understand "extraordinary" events and traumatic experiences that has an influence on a societal level. We prepared some questions to have a wider view on psychoanalytical perspectives on social/collective trauma with the hope of facilitating further discussion.

On the Nature of Analytic Intimacy / Tuba Tokgöz

Many analysts (Bollas, Casement, Bion, Winnicott, Stern, etc.) emphasize the experiential aspect of the analytic process in which we are generally the first to know the emotions/experiences that our patients do not allow themselves to feel. This aliveness within the intersubjective field where the patient's emotional world engages the emotional world of the analyst allows us to translate our analysands' nonverbal experience into words. I will demonstrate these by describing the process with my first analytic patient: Before I could possibly know the details of his perversely intimate relationship with his mother, this interpersonal relating with all its nuances appeared first and mainly in the analytic relationship as I began to get closer to his internal world. I will discuss a dream I had had just before starting analysis with him and this dream seemed to capture his internal object world, which I came to know only at a later stage in analysis. I will also discuss how our analysands feel whether we surrender our psyches to their emotional realities and how our difficulty embracing certain experiences of our patients might communicate to them that we are reluctant to get close to those parts of them that need to be held, understood and transformed.

Özel Amerikan Robert Lisesi **İstanbul Psikanaliz Derneği**

OKUL VE PSİKANALİZ SEMPOZYUMU X
"Mahremiyet: Sosyal Medya, Cinsellik, Kimseye Söyleyemediklerimiz"

25 Şubat 2017, Cumartesi

Kayıt (08.00-08.30)
Açılış Konuşmaları (08.30-09.00)
I. Oturum (09.00-10.30)
"Mahremiyet: kalıcı olan ne, değişen ne?
Açık bir diyalog"
Efsun Sertoğlu-Talat Parman
Oturum Başkanı: Şükran İ. Başarır

II: Oturum (11.00-12.30)
"Kim, kiminle, nerde? Ben de" Ceyda Güvenç Taşdelen
"Mahremiyetin dönüşümü: göstermek-gözetlemek" Zehra Karaburçak Ünsal
Oturum Başkanı: Ayça Gürdal Küey

III. Oturum (13.30-15.00)
"İmgeler hayatı istila ettiğinde" Hülya Bay
"Mahremiyet -in/ Mahremiyet -out" Meltem Narter
Oturum Başkanı: Göver Kazancıoğlu

IV. Oturum (15.30-17.00)
Eş Zamanlı Atölye Çalışmaları
a) İlkokul: "Ölümcül aşk"
Olgu Sunan: Revan Çoban
Tartışmacı: Şebnem Kuşçu Orhan
Oturum Başkanı: Filiz Torun
b) Ortaokul: "Mahremiyet verandasında cennet ve kurban"
Olgu Sunan: Eren Yılmaz
Tartışmacı: Gülay Öter
Oturum Başkanı: Ebru Baykoca
c) Ortaokul: "Snapchat'ler arasında bir varoluş hikayesi"
Olgu Sunan: Ayça Baysal Özbatır
Tartışmacı: Burak Doğangün
Oturum Başkanı: Feyza Pınar
d) Lise: "Sınırlar ve sınırsızlıklar arasında savrulan bir çocuk"
Olgu Sunan: Selin Şen
Tartışmacı: Özen Alemdar
Oturum Başkanı: Sevil Taner
e) Psikanalitik Pedagojiye Giriş: "PDR ve Sosyal Medya"
Olgu Sunan: Elvan Yüksel
Tartışmacı: Alper Şahin
Oturum Başkanı: Erkan Uğuzalp

V. Oturum (17:00-17:30)
Sonsöz: Değerlendirme, Sorular ve Cevaplar
Zehra Ünsal, Talat Parman, Şükran Başarır, Erkan Uğuzalp

Yer: Özel Amerikan Robert Lisesi, Tiyatro Salonu
Tarih: 25 Şubat 2017, Cumartesi
Kayıt bilgileri: Kayıt ücreti 120 TL / Üniversite öğrencisi 60 TL (kayıt ücretine etkinliğe katılım, öğle yemeği ve çay-kahve ikramları dâhildir). Organizasyonla ilgili gerekliliklerden dolayı **20 Şubat Pazartesi** gününe kadar kayıt yaptırmış olmanız önemlidir. **Etkinlik günü kayıt alınamayacaktır.** Kayıt olmak için lütfen aşağıdaki adımları izleyiniz ve sorularınız için 0212-3592300'dan Rehberlik Servisi'ni arayınız.

İSTANBUL PSİKANALİZ DERNEĞİ ve
PSİKE İSTANBUL
ortak etkinliği

2. PSİKANALİZ YAYINCILIĞI GÜNÜ

11 Mart 2017 Cumartesi

İstanbul Bilgi Üniversitesi
Santral İstanbul Kampüsü

Program

9.30-11.00 Konferans
Yeni bir Sayfa açan düşler
Jean-Michel Qinodoz
Tartışmacı: Nilüfer Erdem

11.00-11.30 Kahve arası

11.30-13.00 Söyleşi
Freud'u Okumak Türkçede
Jean-Michel Qinodoz, Talat Parman

13.00-14.30 Öğle arası

14.30-15.30 Panel
Psikanaliz Dergiciliğinde Süreklilik
Ayça Gürdal Küey, Yavuz Erten, Melis Tanık

15.30-16.00 Söyleşi
Rüyalardan Gerçekliğe Psikanaliz ve Sanat
Özden Terbaş, Zehra Karaburçak

16.00-16.30 Kahve arası

16.30-18.00 Panel
Psikanaliz Çevirilerinde Sorunlar, Arayışlar ve Çözümler
Işıl Ertüzün, Ali Algın Köşkdere, Pınar Padar, Banu Büyükkal

Destekleyen yayınevleri:
Bağlam Yay., Encore yay., İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., Metis yay.

Etkinliğe katılım ücretsizdir.

İstanbul Psikanaliz Derneği (Uluslararası Psikanaliz Birliği)
ve
İstanbul Çocuk ve Ergen Psikanalitik Psikoterapi Derneği
Ortak Etkinliği

ÇOCUK PSİKANALİZİ GÜNLERİ 14

ÇOCUKLUK VE ERGENLİKTE YEME BOZUKLUKLARI

24-25 Mart 2017
Aynalı Geçit

Program

24 Mart Cuma
11.30 – 12.45 Kayıt
12.45 – 13.00 Açılış Konuşmaları
13.00-15.00 Konferans ve Tartışma
"Anoreksiya Nervoza: Aktarım ve Karşı Aktarım Üzerine Bir Tartışma" Ayça Gürdal Küey
"Reflüde Anne-Çocuk İlişkileri" Tülay Erkan
Moderatör Elda Abrevaya
15.00-15.30 Ara
15.30-17.00 Panel
"Sıskalık Arzusu" Bengi Düşgör
"Kuşaklararası İletim Açısından Obezite" Perge Akgün
Moderatör Ayşegül Salgın

25 Mart Cumartesi
09.30-11.00 Konferans
"Yeme Bozuklukları: Birincil İlişkideki Çatışmalar ve Üçgenleşmenin Yokluğu"
Suzanne Maiello
Moderatör Levent Kayaalp
11.00-11.30 Ara
11.30-12.30 Konferans Üzerine Tartışma
12.30-14.00 Yemek Arası
14.00-15.00 Panel
"Yeme Bozukluklarına Bir Bakış" Nergis Güleç ve Funda Akkapulu
Moderatör Zümrüt Bulamur
15.00-15.30 Ara
15.30-17.00 Olgu Sunumu Güneş Özen
Tartşmacı: Suzanne Maiello

Etkinlik Dili: Türkçe. Suzanne Maiello'nun sunumunda ardıl çeviri yapılacaktır.
Etkinlik Yeri: Aynalı Geçit, Avrupa Pasajı 2. Kat Galatasaray İstanbul.
Önceden kayıt yapılmayacaktır. Kayıtlar etkinlik gününde yapılacaktır.

Kayıt Ücreti:	220 TL
Psikiyatri asistanları ve IPA formasyon üyeleri:	200 TL
İPD ve İÇEPPD formasyon üyeleri ve öğrenciler:	180 TL
Günlük kayıt:	130 TL

İstanbul Psikanaliz Derneği
Tel/Faks: 0212 2477505
E-posta: istanbulpsikanaliz@yahoo.com
Web Adresi: www.istanbulpsikanalizdernegi.com

İSTANBUL PSİKANALİZ DERNEĞİ
(Uluslararası Psikanaliz Birliği) .
2017 YILI ETKİNLİKLERİ

GENÇLİK ÜZERİNE TARTIŞMALAR – 18

"HANGİ OTORİTE?"

9- 10 HAZİRAN 2017
Aynalı Geçit

9 Haziran Cuma
8.30 *Kayıt*
9.15 *Açılış konuşmaları*
9.30 -11.00 *Konferans ve tartışma*
"Günümüz ergenini anlamaya psikanalitik gözlem ve düşüncenin katkısı"
Talia Fruhauf
Moderatör: **Funda Akkapulu**
11.00-13.00 Kahve molası
11.30-13.00 *Konferans üzerine tartışma*
Talia Fruhauf
Moderatör: **Funda Akkapulu**
13.00-14.30 Öğle arası
14.30-16.00 *İkili konferans*
"Ergen için ekrandaki otorite: Yoldaş mı? Yandaş mı?" **Funda Akkapulu**
"Adı üstüne: Protest müzik" **Hande Köprülüler**
Moderatör: **Neslihan Zabcı**
16.00-16.30 Kahve molası
16.30-18.00 *Panel*
"Erişkinliğe geçişte son dönemeç: Üniversite ve bitmeyen öğrencilik" **Duygu Coşkun**
"Otoriterlik karşısında eleştirelliğin psikanalitik potansiyelleri" **İlker Özyıldırım**
Moderatör: **Özen Alemdar**

10 Haziran Cumartesi
9.30-11.00 *Olgu sunumu ve Tartışma*
Olgu sunan **Zümrüt Bulamur Ayadi** *Tartışan* **Talia Fruhauf**
Moderatör: **Nergis Güleç**
11.00-11.30 Kahve molası
11.30-13.00 *İkili konferans*
"Ergenlikte anne baba otoritesi üzerine düşünmek" **Özen Alemdar**
"Mükemmel boşluk" **Filiz Torun**
Moderatör: **Hande Köprülüler**
13.00-14.30 Öğle arası
14.30-16.00 *Panel*
"Otoritenin çatışma alanı: Okul" **Hasan Tahsin Özkaya**
"Otoriteye ne zaman boyun eğeriz, ne zaman başkaldırırız?" **Ece Hakim**
"Büyümek" **Alper Şahin**
Moderatör: **Zehra Karaburçak Ünsal**
16.00-16.30 Kahve molası
16.30-18.00 *Panel*
"Koltuğun otoritesi" **Cem Kaptanoğlu** *Moderatör:* **Talat Parman**
18.00 *Kapanış konuşmaları*

Etkinlik Yeri: Aynalı Geçit, Avrupa Pasajı 2. Kat Galatasaray İstanbul
Etkinlik Dili: Türkçedir. Talia Fruhauf'un İngilizce yapacağı konuşma ve olgu tartışması Türkçeye çevrilecektir.
Kayıt ücreti: 200 TL İPD Formasyonda aday 140 TL, IPA Formasyonda aday 160 TL, Öğretmen-öğrenci-asistan 120 TL
Günlük kayıt tüm kategoriler için: 140 **TL**
Önceden kayıt yapılmayacaktır. Kayıtlar etkinlik günü kapıda alınacaktır.

İSTANBUL PSİKANALİZ DERNEĞİ
(Uluslararası Psikanaliz Birliği)

2017 YILI ETKİNLİKLERİ

BİR KONUK BİR KURAM-12

JAN ABRAM

HAYATTA KALMA NESNESİ

17 Haziran 2017 Cumartesi

ETKİNLİK PROGRAMI

9.00-9.30: Kayıt

9.30-11.00: İlk Oturum
Konferans: Jan Abram 'Hayatta Kalma Nesnesi'
Moderatör: Ayşe Kurtul

11.00-11.30: Kahve arası

11.30-13.00: İkinci oturum
Konferans: Jan Abram 'Babasal Bütünleyen'
Moderatör: Alper Şahin

13.00-14.30: Yemek arası

14.30-16.00: Olgu Sunumu ve Tartışma
Olgu sunumu: Pınar Kanlıkılıçer
Tartışmacı: Jan Abram
Moderatör: Nergis Aküzüm

Etkinlik Yeri: Aynalı Geçit, Avrupa Pasajı 2. Kat Galatasaray İstanbul
Etkinlik Dili: İngilizcedir ve Türkçeye ardıl çeviri yapılacaktır.
Kayıt ücreti: 180 TL, İPD Formasyonda aday 150 TL, IPA Formasyonda aday 160 TL,
Önceden kayıt yapılmayacaktır. Kayıtlar etkinlik günü kapıda alınacaktır.
Bilgi için: İstanbul Psikanaliz Derneği tel/faks: 0212.247 75 05
e-mail: istanbulpsikanaliz@yahoo.com web sayfası: www.istanbulpsikanalizdernegi.com

İSTANBUL PSİKANALİZ DERNEĞİ
(Uluslararası Psikanaliz Birliği)

MÜZİK VE PSİKANALİZ - 8

MÜZİK VE PSİKANALİZDE YORUM

15 Ekim 2017

Program

9.30-9.45 Kayıt
9.45 – 10.00 Açılış
10.00-11.45 I. Oturum
"Akla Takılan Melodilerin Ruhsal Ekonomide Rolü Nedir?" Jean-Michel Vives
"Ruhsal Hayatta 'Tek Sesli' Monoton Döngüler; İşlemsel Hayat" Tevfika Tunaboylu-İkiz
Moderatör Özen Alemdar
11.45-12.00 Kahve Arası
12.00- 13.30 II. Oturum
"Seanstaki İkili: Sessizlik ve Yorum Arasındaki Notalar" Ayça Gürdal Küey
"İçimdeki Müzik" Asena Akan
Moderatör Pınar Kanlıkılıçer
13.30-14.30 Öğle Arası
14.30-16.00 III. Oturum
"Platée: Yetişkinler İçin Eğlenceli Bir Oedipus Hikayesi" Alper Şahin
"Aşık Mahsuni Şerif'ten Divana Bir Yorum-İzleği" Hüner Aydın
Moderatör Serpil Doğan
16.00-16.15 Kahve Arası
16.15-17.45 IV. Oturum
"Yorumda Zaman-Mekan Algısı" Ersin Antep
"İlk Hali Nasıldı?" Ayşe Tütüncü
Moderatör Ferhan Özenen

Katılımcılar
Jean-Michel Vives - Nice Sophia Antipolis Üniversitesi
Tevfika Tunaboylu-İkiz – İstanbul Psikanaliz Derneği
Serpil Doğan - İstanbul Psikanaliz Derneği
Özen Alemdar - İstanbul Psikanaliz Derneği
Ayça Gürdal Küey – İstanbul Psikanaliz Derneği
Asena Akan – Vokal, Besteci
Pınar Kanlıkılıçer – İstanbul Psikanaliz Derneği
Alper Şahin – İstanbul Psikanaliz Derneği
Hüner Aydın – İstanbul Psikanaliz Derneği
Ersin Antep – Müzikoloji Platformu, OPUS Klasik Müzik Dergisi, Açık Radyo
Ayşe Tütüncü – Müzisyen
Ferhan Özenen – İstanbul Psikanaliz Derneği

Etkinlik Dili: Türkçe. Jean-Michel Vives'nin sunumunda ardıl çeviri yapılacaktır.
Etkinlik yeri: Aynalı Geçit, Avrupa Pasajı 2. Kat. Galatasaray, Taksim
Kayıt Ücreti: 100 TL IPA formasyon üyeleri: 90 TL İPD formasyon üyeleri: 80 TL
Öğrenci: 40 TL
Önceden kayıt yapılmayacaktır. Kayıtlar etkinlik günü kapıda alınacaktır.

PSİKANALİZ YAZILARI

Yayın Yönetmeni: Talat Parman

Baharlık Kitap Dizisi 1 / yüzyıl sonra düş ve düşlerin yorumu

sunuş TALAT PARMAN / önsöz RAŞİT TÜKEL / düşlerin yorumu üzerine RAŞİT TÜKEL / 23-24 temmuz 1895'teki düş SIGMUND FREUD / ÇEVİREN: EMRE KAPKIN / rüya uğraşı BERNARD PENOT / ÇEVİREN: M. LEVENT KAYAALP / ergenlik bir düş zamanı, ergenlik ve gecenin keşfi TALAT PARMAN / sınır durumların tedavisinde bilinçdışının keşfi ve rüyalar, rüyaların kullanımı MICHEAL H. STONE-ÇEVİREN: TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / rüya, arzu ve zaman AYÇA GÜRDAL / yaratma sorunsalı-1 gece hayatı(m) ve roman: ölmeye yatmak HALUK SUNAT / İslam'da rüya yorumları üzerine düşünceler TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / freud çevirileri üzerine EMRE KAPKIN / çocuksunun gizemi ELDA ABREVAYA / tarihten bir sayfa: izzeddin şadan TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / Türkçe psikanaliz / psikanaliz dünyasından

Baharlık Kitap Dizisi 2 / psikanaliz ve kadınlık

sunuş TALAT PARMAN / önsöz AYÇA GÜRDAL / psikanalizde kadınlık üzerine ilk görüşler AYÇA GÜRDAL / kadınlarda üstbenlik gelişimi GÜLGÜN ALPTEKİN aydınlık körlüğü ADALET AĞAOĞLU / iletimde kadının rolü JEAN COURNUT / ÇEVİREN: LEVENT KAYAALP / anneden kıza kadınsılığın iletimi ELDA ABREVAYA / geleneğin aktarımında kadınların rolü MONIQUE COURNUT-JANIN / ÇEVİREN: TALAT PARMAN / erkekte kadınlık VEHBİ KESER / önce meme vardı TALAT PARMAN / masallar ve çocukluğum CAHİT UÇUK / imkansız annelik TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / adele h.: arzunun o belirli nesnesi TALAT PARMAN / türkçe psikanaliz / psikanaliz dünyasından

Baharlık Kitap Dizisi 3 / yalnızlık

sunuş TALAT PARMAN / önsöz M. LEVENT KAYAALP / yalnızlık kader, yaşam heder (midir?) M. LEVENT KAYAALP / kendi başına olma kapasitesi D.W. WINNICOTT/ÇEVİREN: RAŞİT TÜKEL / yalnızlık-yanlışlık YAVUZ ERTEN / yalnızlık üzerine notlar RAŞİT TÜKEL / hazdan arzuya; analizanın yalnızlığı ELDA ABREVAYA / kalabalık bir yalnızlık ALİ AKAY/ sınırsız TÜRKAY DEMİR bir psikanalistin bugün babalık işlevi üzerine söyleyebileceği ne olabilir? BERNARD PENOT / ÇEVİREN: TALAT PARMAN / babalar, mahrem yabancılar TALAT PARMAN / spinoza ve psikanaliz HALÛK SUNAT / türkçe psikanaliz

Baharlık Kitap Dizisi 4 / dürtü

Sunuş TALAT PARMAN / şeytan dürttü TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / sigmund freud ve klasik psikanalitik görüşte dürtülerin akıbeti TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / dürtü kuramından benlik psikolojisine tarihsel gelişim öyküsü RAŞİT TÜKEL / içeriden gelen VEHBİ KESER / kernberg'de dürtü kuramı AYHAN EGRİLMEZ / jacques lacan'da dürtü kuramı ve nesne küçük a TALAT PARMAN / spinoza ve psikanaliz / II HALÛK SUNAT / annelik genitallik öncesiyle genitallik arasında bir serüven ELDA ABREVAYA / bir psikanalist: paul-claude racamier TALAT PARMAN / benliğin yaraları ve narsisistik baştan çıkarma PAUL-CLAUDE RACAMIER / ÇEVİREN: TALAT PARMAN / psikanalizi yazmak AYÇA GÜRDAL / birincil annelik tasası DONALD W. WINNICOTT / ÇEVİREN: AYŞEGÜL SALGIN / psikanaliz dünyasından

Baharlık Kitap Dizisi 5 / erkeksilik

sunuş TALAT PARMAN / önsöz ELDA ABREVAYA / maskenin ötesindeki erkeksilik ELDA ABREVAYA / erkek olmak ya da üçün üçü olmak oedipus öncesi dönemden ergenliğin sonuna kadar baba oğul ilişkisi TALAT PARMAN / erkeksilik LEVENT KAYAALP / medusa'nın başı (1922) SIGMUND FREUD / ÇEVİREN: AYŞE KURTUL / toplumsal değişme ve kadında erkeksilik AYŞEGÜL YARAMAN / babalar ve kızları ya da kızların yalnızlıkları HALÛK SUNAT / bir nesne aranıyor VEHBİ KESER / psikiyatri ve psikanalizin ortak öyküsüne bakış TALAT PARMAN / spinoza ve psikanaliz / III HALÛK SUNAT / türkçe psikanaliz TALAT PARMAN / psikanaliz dünyasından

Baharlık Kitap Dizisi 6 / hangi psikanalist

sunuş TALAT PARMAN / önsöz TALAT PARMAN / çağrışımlar/psikanalist kimdir? nerede ve nasıl durur? HALÛK SUNAT / psikanalistin kimliği TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / bir varmış bir yokmuş VEHBİ KESER / analistin arzusu ELDA ABREVAYA / karşı-aktarım: anlamı ve analizdeki yeri RAŞİT TÜKEL / arşı-aktarımda nefret D.W. WINNICOTT / ÇEVİREN: AYŞEGÜL SALGIN / psikanalist olmak süreci üzerine TALAT PARMAN / lacan'a göre psikanalistin formasyonu ALAIN VANIER / ÇEVİREN: TALAT PARMAN / bay psikanaliz kimdir? heinz kohut üzerine ailen siegel ile bir söyleşi YAVUZ ERTEN / bir psikanalist Pierre Fedida TALAT PARMAN / spinoza ve psikanaliz IV HALÛK SUNAT / depresif hamile kadınların psikanalizinde agresyonun temel rolü MAURICE APPREY / ÇEVİREN: VOLKAN TOPÇUOĞLU / duyurular

Baharlık Kitap Dizisi 7 / çocuk ve psikanaliz

sunuş TALAT PARMAN / önsöz ELDA ABREVAYA / çocuk psikanalizi ve psikanalitik çocuk terapisi: nasıl bir çerçeve? LEVENT KAYAALP / çocuk psikanalizinde çerçeve ELDA ABREVAYA / simgesel ödeme FRANÇOISE DOLTO / ÇEVİREN: ZEHRA KARABURÇAK / psikanalitik oyun tekniği: tarihi ve önemi MELANIE KLEIN / ÇEVİREN: BURÇİN ALSANCAK / çocuk dilinden çocuk kalbine TALAT PARMAN / unutulmuş bir öykü VEHBİ KESER / şiddet ve ümit / kendi olmak ya da olamamak HALUK SUNAT / mitle düşlem arasında gençlik şiddeti JEAN JACQUES RASSIAL / ÇEVİREN: TALAT PARMAN / kişilerarası psikanaliz ve aile terapisi VOLKAN TOPÇUOGLU / bir psikanalist wilfred ruprecht bion TALAT PARMAN / duyurular

Baharlık Kitap Dizisi 8 / fobiler

sunuş TALAT PARMAN / önsöz RAŞİT TÜKEL / freud'un fobiler ve anksiyete kuramı üzerine görüşleri RAŞIT TÜKEL / fobik nesne ve baba işlevinin yokluğu ELDA ABREVAYA / kadınlar neden korkar? TEVFİKA TUNABOYLU İKİZ / Fobi, korku, kaygı, tekinsiz ve ergenlik TALAT PARMAN / fobilere psikanalitik bakış: III. bölüm agorafobi ve erişkinlerin diğer fobileri ALLAN COMPTON / ÇEVİRENLER: VOLKAN TOPÇUOGLU, EVREN ASENA / oyundan söze: çocuk psikanalizi tekniği ELDA ABREVAYA / çocukluk otizminin gündüz hastanesinde tedavisi DENYS RIBAS / ÇEVİREN: NESLİHAN ZABCI / haberler-duyurular

Baharlık Kitap Dizisi 9 / nevrozlar

sunuş TALAT PARMAN / önsöz TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / klasik nevroz kuramı ve güncel yaklaşımlar TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / nevroz kuramına ilk adım: histeri VEHBİ KESER / sıçanlardan kurtlara nevrozlar TALAT PARMAN / nevrotik bir fenomen olarak yineleme kompulsiyonu RAŞİT TÜKEL / nevroz ve psikoz SIGMUND FREUD / ÇEVİREN: FIONA FARACI / nevroz psikozda gerçekliğin yitimi SIGMUND FREUD / ÇEVİREN: FIONA FARACI / psikozlar ve çocuk bakımı D.W. WINNICOTT / ÇEVİRENLER / AYŞEGÜL SALGIN - BENGİ PİRİM / ergenlikte yitik sorunsalı: yas mı melankoli mi? CATHERINE CHABERT / ÇEVİRENLER: NESLİHAN ZABCI-TALAT PARMAN / sıkıntı LEVENT KAYAALP / bir psikanalist didier anzieu TALAT PARMAN / haberler-duyurular

Baharlık Kitap Dizisi 10 / psikanalizin kurumsallaşması

sunuş TALAT PARMAN / önsöz TALAT PARMAN / psikanaliz ve kurum, psikanaliz kurumu TALAT PARMAN / freud ve grupları CLAUDE PIGOTT / ÇEVİREN: TALAT PARMAN / psikanalizden iki önemli kopuş üzerine tarihsel anımsatmalar: adler ve jung VOLKAN TOPÇUOĞLU / EVREN ASENA / psikanaliz hareketinin tarihi SANDOR FERENCZI / ÇEVİREN: FIONA FARACI / uluslararası psikanaliz hareketinin doğuşu ve gelişimi RAŞİT TÜKEL / aktarın: yinelenenden yeniye ELDA ABREVAYA / çoğul gelenekler, tekil üretim? HELENE TZAVARAS / ÇEVİREN: FIONA FARACI / baştan çıkarma ve travma ELDA ABREVAYA / sanatsal yaratıcılık ve psikanaliz TALAT PARMAN / haberler-duyurular

Baharlık Kitap Dizisi 11 / psikosomatik

sunuş TALAT PARMAN / önsöz TEVFİKA TUNABOYLU - İKİZ / psikosomatik tarihi ve çocuk psikosomatiği TALAT PARMAN / freud da hasta oldu... MARIANNE BAUDIN / ÇEVİREN: NESLİHAN ZABCI / freud'da bedensel sorunsalı PANOS ALOUPIS / ÇEVİREN: FIONA FARACI / düşüncenin bedensel kökenleri M. LEVENT KAYAALP / yaşamın başlangıcında beden ve söz ELDA ABREVAYA / anne-çocuk ilişkisinde kendini sakinleştirme yöntemleri TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / bebeklerde ve küçük çocuklarda bedensel dışavurum ROSINE DEBRAY / ÇEVİREN: NESLİHAN ZABCI / narsisizm ve ergenlikte aşk nesnesi seçimi DOMINIQUE J. ARNOUX / ÇEVİREN: NESLİHAN ZABCI / aşka düşmek: ergenlik devrimi ya da devrimin ergenliği SALTUK DÖNMEZ / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 12 / psikanaliz ve psikanalitik psikoterapiler

sunuş TALAT PARMAN / önsöz ELDA ABREVAYA / psikanaliz ve psikoterapi ELDA ABREVAYA / psikanaliz ve psikanalitik psikoterapiler TALAT PARMAN / psikosomatik hastalarla yüz yüze psikanaliz çalışması TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / psikanalitik psikodrama TALAT PARMAN / psikanalitik tedavide yeni yollar SIGMUND FREUD / ÇEVİREN: NESLİHAN ZABCI / freud'un "melankolisi" / VEHBİ KESER günümüz psikopatolojilerine günümüz söylemi / bağlamında lacancı bir bakış ÖZGE ERSEN / tarihten bir yaprak: bergasse 19 freud ve togan, iki komşu, iki kader, iki hayat görüşü İNANÇ ATILGAN / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 13 / psikanaliz ve düşüncenin gelişimi

sunuş TALAT PARMAN / önsöz M. LEVENT KAYAALP / ruhsal yapı ve düşüncenin doğuşu M. LEVENT KAYAALP / psikanaliz ve düşüncenin gelişimi TALAT PARMAN / seansta düşünce süreçleri ELDA ABREVAYA / düşüncenin gelişimi ve stabilizasyon DIDIER HOUZEL / ÇEVİREN: M. LEVENT KAYAALP / bion'un düşüncesinin klinik sonuçları ANTONINO FERRO / ÇEVİREN: ELDA ABREVAYA / baba beni duyuyor musun? YOLANDA GAMPEL ÇEVİREN: FIONA FARACI / winnicott'da oyun JEAN-FRANÇOIS RABAIN / ÇEVİREN: M. LEVENT KAYAALP / ergenlik ve kuşaklarötesilik TALAT PARMAN / bir psikanalist: pierre marty TALAT PARMAN / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 14 / annelik

sunuş TALAT PARMAN / önsöz AYÇA GÜRDAL KÜEY / annelik üzerine: bir psikanalitik sözlük denemesi TALAT PARMAN / annelik ve kadınsılık ELDA ABREVAYA / anneliğe dair... VEHBİ KESER / emziren anne AYÇA GÜRDAL KÜEY / ana tanrıça'nın kutsal memesi ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / anne ol(a)mama TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / sürgün ve annelik ÖZGE ERŞEN / türk mitolojisinde anne MUHARREM KAYA / dirençli yakalarda karşı-aktarım ve aktarımlar MARILIA AISENSTEIN / ÇEVİREN: MİNE KARAGÖZOĞLU - TALAT PARMAN / belleğimiz bizi yanılttığında TALAT PARMAN mutlu prens, cömert ağaç ebeveyn fantezisi olarak kendini yok etme ve psikanalitik tedavi ile ilintisi EMANUEL BERMAN / ÇEVİREN AYŞENUR BAY AYTEKİN özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 15 / psikanaliz ve aile

sunuş TALAT PARMAN / önsöz TALAT PARMAN / iletilebilen ruhsal yaşama dair DOMINIQUE J. ARNOUX ÇEVİREN: ELDA ABREVAYA / çocuk, korkuları ve ailesi BESSİ MESHULAM / merhaba bebek, merhaba aile TALAT PARMAN / ergenin ailesi ve ataları ALBERTO EIGUER ÇEVİRENLER: BURÇİN ALSANCAK SÖNMEZ, BAHAR KOLBAY / babalar, oğullar ve büyükbabalar TALAT PARMAN / "yüzyıllık yalnızlık"ta kuşaklararası iletim AYŞENUR BAY AYTEKİN / birinci bahardan, ikinci bahara TALAT PARMAN / psikanalizin bir güçlüğü SIGMUND FREUD ÇEVİREN: YASEMİN ÇELİK MASSAS / ölüm dürtüsü kavramı ve ilkel savunma düzeneklerine evrimsel bir bakış ERDEM PULCU / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 16 / psikanaliz ve sınırlar

sunuş *prensentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / sınır işleyişler: hangi sınırlar? *the borderline functionings: which borders?*" CATHERINE CHABERT *ÇEVİREN* / TRANSLATED BY ZEREN OKÇUOĞLU - TALAT PARMAN / psikanalizin sınırlarında: margaret I. little'ın winnicott ile yaptığı analiz *on the borders of psychoanalysis: margaret I. little's analysis with winnicott* TALAT PARMAN / ruh ve beden arasında sınır kavramı; dürtüler ve psikosomatik kuramda akıbetleri *the concept of border between the psyche and the body; the drives and their consequences in the psychosomatic theory* TEVFİKA TUNABOYLU-İKİZ / sınırsız olana doğru çekim: okyanussal duyum, psikoz ve zamansallık *the attraction of the unlimited: the oceanic sensation, sychosis and temporality* LILIANE ABENSOUR / *ÇEVİREN* / TRANSLATED BY NESLİHAN ZABCI / isimsiz bir hastalık illness without a name MARIANNE BAUDIN / *ÇEVİREN* / TRANSLATED BY BURÇİN ALSANCAK ŞÖNMEZ / freud'dan lacan'a özne *the subject: from freud to lacan* TALAT PARMAN / ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki sorunsallar ve doğum sonrası *psikopatolojileri promlematics on the child-parent relationships and post-pregnang psycho pathology* MARIA CLELIA ZURLO / *ÇEVİREN* / TRANSLATED BY PEREN KISTAK / abd'de postmodern psikanaliz *postmodern psychoanalysis in the usa* H. GUNTHER PERDIGAO / *ÇEVİREN* / TRANSLATED BY İREM ERDEM ATAK / özetler *summaries* / haberler- duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 17 / aktarım ve karşı aktarım

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *Preface* AYÇA GÜRDAL KÜEY / aktarım ve dinamikleri *transference and its dynamics* RAŞİT TÜKEL / karşı aktarım kavramının gelişimi *evolution of the concept of counter transference* AYÇA GÜRDAL KÜEY / iki kişilik alan *the space for two people* VEHBİ KESER / ayna aynı zamanı gösterir mi? karşı aktarım ve zaman *does the mirror reflect the time?the couriter transference and the time* TALAT PARMAN / aktarı-yorum öyleyse var-ım *I transfer there for I am* ÖZGE ERŞEN SOYSAL / olumsuz aktarımlar ve aktarımda nefret *negative transferences and hate in the transference* THIERRY BOKANOWSKI / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ELDA ABREVAYA / çocukluk çağı psikozlarında kurumsal tedavi *institutional treatment of psychotic children* JACQUES HOCHMANN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY CEYLİN ÖZCAN / 68 mayısının fransa'daki açılımı: duvarların yıkılması ve anlamın sorgulanması *the emoncipation ofmay 68 infrance: the opening of a breach and the question of the sense* DOMINIQUE J. ARNOUX / ÇEVİREN / TRANSLATED BY CEYLİN ÖZCAN / ergenlik, başkaldırı ve değişimler *adolescence, revolts and variations* DIDIER DRIEU / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEREN OKÇUOĞLU / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 18 / psikanaliz ve sanat

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* TALAT PARMAN / psikanalist ve sanatçı *psychoanalyst and artist* TALAT PARMAN / babayı öldürmek ve yaratıcılık *on murdering the father and creativity* FERHAN ÖZENEN / göldeki hayal the *perceiving in the shadow* HATİCE NİHAL ASLAN / filmler ve bilinçdışı *movies and unconscious* DİDEM AKSÜT DÖNMEZ / film izleyicisi: düş görenden düş yorumcusuna *the film viewer: from dreamer to dream interpreter* EMANUEL BERMAN / ÇEVİRENLER / TRANSLATED BY AYŞENUR BAY AYTEKİN - BESSİ MESHULAM / darth vader'in mordor yolculuğu darth vader's journey to mordor ONUR SALTUK DÖNMEZ / dosya ötesi analitik yaklaşım dünyayı değiştirendir *analytic comprehension is world changing* THOMAS AICHHORN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY DUYGU COŞKUN / aşka bağımlılık *love dependence* VEHBİ KESER / eleştirel pedagoji ve metapsikoloji bağlamında okul ve yatılılık *school and boarding* ALPER ŞAHİN / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 19 / özne olarak anne

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* ELDA ABREVAYA / açılış konuşması *opening remarks* ELDA ABREVAYA / açılış konuşması *opening remarks* GIOVANNA AMBROSIO / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ELDA ABREVAYA / açılış konuşması *opening remarks* MARIA TERASA FLORES / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ELDA ABREVAYA / kadında çocuk isteği yalnızca eksik olan penisin bir ikamesi midir? *the desire of the child is it only a substitute of the lacking penis?* SYLVIE FAURE-PRAGIER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEHRA KARABURÇAK / çocuk arzusu sylvie faure-pragier'nin yazısının tartışması *summary of the discussion of Sylvie faure-pragier's paper* JORDI SALA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY AYŞENUR BAY AYTEKİN / özne olarak anne / öteki psikanalitik kuramda bir eksik *discussion of anat palgi's paper "the problematic of the mother as a subject in psychoanalysis"* ANAT PALGI HECKER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PEYKAN GÖKALP / anat palgi hecker'in sunumuna ilişkin tartışma metni JACQUELINE GODFRIN-HABER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY AYŞE KURTUL / annesel erotik ve çatışmaları *maternal erotic and its conflicts* HÉLÈNE PARAT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY NESLİHAN ZABCI / şiddetin ruhsal iletimi: psikanalitik aile terapisi yaklaşımı psychic transmission of the violence: psychoanalytical family theraphy approach CHRISTIANE JOUBERT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY BAHAR KOLBAY / özetler *summaries* / haberler – duyurular *news*

Baharlık Kitap Dizisi 20 / psikanalizin dili

sunuş / *presentation* TALAT PARMAN / önsöz / *preface* TALAT PARMAN / dil bozukluğu: çocuğun ruhsal süreci üzerindeki etkisi ve terapötik yaklaşım *language disorders: their impact on the child's mental process and therapeutic approaches* LAURENT DANON-BOILEAU / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN / yeni doğanda dil gelişimi ve bebekçe *language development in newborn and baby talk* TALAT PARMAN / dile getirmek için sözcükler: eylemden söyleme *words for expressing: from acting to speech FRANÇOİSE FEDER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY BAHAR KOLBAY* / ergenin yaratı dili *the adolescent's creative language* ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / bir psikolojik danışmanın günlüğü "danışmanın bilinçdışı dile gelse" *the diary of a psychological counselor "if the unconscious of the counselor were put to words"* F. GÖVER KAZANCIOĞLU / şiddet ve yaratıcılık *violence and creativity* ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / ferenczi'nin izinde kuşaklar arası dil farkı *tracing ferenczi and the language difference between generations* TALAT PARMAN / *gençliğin dili ya da kürklü merkür language of youth or mercury fur* ALPER ŞAHİN / kim konuşur? kim bakar? kim hisseder? özyaşamsal anlatılarda bakış *açısı who speaks? who looks? who feels? point of view in autobiographical narratives* TİLMANN HABERMAS / ÇEVİREN / TRANSLATED BY NEŞE HATİBOĞLU / düşlemledikleri gibi bir anne olabilmeleri için kadınlara yardım etmek *helping women become the mothers they hope to be* FRANCES THOMSON SALO / ÇEVİREN / TRANSLATED BY NERGİS GÜLEÇ / bir ensest kurbanının analizi üzerine notlar no*tes on the analysis of a victim of incest* ROBERT SALO / ÇEVİREN / TRANSLATED BY AYTEN DURSUN SÖKÜCÜ / özetler summaries / haberler-duyurular news-announcements

Baharlık Kitap Dizisi 21 / psikanaliz ve etik

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* LEVENT KAYAALP / freud ve ferenczi arasında... psikanalistin etiği üzerine eski bir tartışma *between freud and ferenczi... an old discussion about the ethics of the psychoanalyst* TALAT PARMAN / psikanalizde etik ya da psikanalistin benlik ideali *ethics in psychoanalysis or the ego ideal of the psychoanalyst* VEHBİ KESER / psikanalistin etiği *ethics of the psychoanalyst* PAUL DENIS / ÇEVİREN / TRANSLATED BY BURÇİN ALSANCAK SÖNMEZ - M. LEVENT KAYAALP / psikanalizde sınır ihlallerinin erken tarihi *the early history of boundary violations in psychoanalysis* GLEN O. GABBARD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PINAR PADAR / "ikbal peşinde koşma!" psikanaliz, etik ve üstbenlik *"don't run after prosperity!" psychoanalysis, ethics and superego* ÖZGÜR ÖĞÜTCEN / entelektüel bir arzu olarak divansız psikanaliz *an intellectual desire: psychoanalysis without the couch* PINAR PADAR / ergenlik, tüm halleriyle narsisizm *adolescence, when narcissism is...* MICHEL VINCENT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PERGE AKGÜN / depresyon ve nostalji *depression and nostalgia* PAUL DENIS / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEREN OKÇUOĞLU - TALAT PARMAN / ingilizce özetler summaries / haberler – duyurular news - announcements

Baharlık Kitap Dizisi 22 / psikanaliz ve okul

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* TALAT PARMAN / aichhorn'un kitabının birinci basım için sunuş yazısı *preface to the first edition of aichhorn's book* SİGMUND FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY TALAT PARMAN / iki olanaksız meslek arasında psikanalist *the psychoanalyst betwen two impossible professions* TALAT PARMAN / öğretmenler için psikanalize giriş: psikanaliz ve pedagoji arasındaki ilişki *introduction to psycho-analysis for teachers: the relation between psychoanalysis and pedagogy* ANNA FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ŞÜKRAN İ. BAŞARIR / psikanalitik pedagoji tarihine kısa bir bakış *a brief historical overview of psychoanalytic pedagogy* ALPER ŞAHİN / "psikanaliz ve pedagoji *psychoanalysis and pedagogy* SANDOR FERENCZI / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN / ben neden öğretmen oldum? "âşikar ve bilinçdışı nedenler" *why I am become a teacher? manifest and unconscious reasons* F. GÖVER KAZANCIOĞLU / pedagojik danışman *pedagogic counselor* OSCAR PFISTER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN / kara çocuklar *the dark kids* ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / dosya ötesi/ other topics / psikanalitik süreçte müzikal unsurlar *musical elements in the psychoanalytic process* HERİBERT BLAB / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN / arayüzde büyü[len]mek: bilişim teknolojisi ve ruhsal gelişim ilişkisi üzerine psikanalitik bir bakış *growing/being enchanted on the Interface: A psychoanalytical over-looking on the relationship between the information technologies and psychical development* ONUR SALTUK DÖNMEZ / ingilizce özetler summaries / haberler – duyurular *news – announcements*

Baharlık Kitap Dizisi 23 / Donald W. Winnicott

sunuş presentation TALAT PARMAN / önsöz preface ELDA ABREVAYA / bebek ve anne arasındaki mekânda öznenin yaratılması: winnicott'un çalışmalarına bir bakış the creation of the subject in the intermediary space between the baby and the mother: a look at winnicott's Works RAŞİT TÜKEL / pediatriden psikanalize, insan doğasından psikanalitik keşiflere from paediatric to psychoanalysis. from human nature to psychoanalytic discoveries DİLEK ÖZER / bütünleşme/bütünleşmemişlik/bütünlüğün yitirilmesi integration/ unintegration/disintegration LEVENT KAYAALP / winnicott'un kuramında regresyon regression in winnicott's theory ELDA ABREVAYA / winnicott'un kuramında şiddet ve suçluluk agression and guilt in winnicott's theory ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / winnicott'un kuramında ergenlik adolescence in winnicott's theory TALAT PARMAN / bana olan davranışınız sözcüklerden daha fazla önem taşır your attitude towards me counts more than words PHILIPPE JAEGER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY: ÖZGE ERŞEN ilkel duygusal gelişim primitive emotional development DONALD W. WINNICOTT / ÇEVIRENLER / TRANSLATED BY DİLEK ÖZER, PERGE AKGÜN, SUZİ MİZRAHİ winnicott ve lacan arasında: psikanalizin öznesini geri çağırmak between winnicott and lacan: reclaiming the subject of psychoanalysis LEWIS ALLEN KIRSHNER / ÇEVİRENLER/TRANSLATED BY: NERGİS AKÜZÜM, PEYKAN GÖKALP / dosya ötesi / arkadaşla ilişkinin özgünlüğü ve ergenlikte aktarımın yapılandırıcı işlevi the authenticity of friendship and the structuring function of transference in adolescence FRANÇOIS RICHARD ÇEVİREN / TRANSLATED BY: LEVENT METE / psikanaliz ve gerçeklik: psikanalizde iç ve dış gerçeklik ve düşlem psychoanalysis and reality: internal and external reality in psychoanalysis and phantasm TALAT PARMAN / Yoram hazanı anısına / to the memory of yoram hazan yoram hazan biyografi yoram hazan's biography BESSI MESHULAM / ferenczi'den kohut'a: dillerin karışıklığından kendilik-nesnesine ferenczi to kohut: from confusion of tongues to self-object YORAM HAZAN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY: AYŞE KURTUL / özetler summaries / duyurular new-announcements

Baharlık Kitap Dizisi 24 / Psikanalitik Psikodrama

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / bireysel psikanalitik psikodrama nedir? *what is individual psychoanalytic psychodrama* PATRICK DELAROCHE / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / oyun ve narsisizm: psikodramada ikiz kavramı play and *narcisism: the concept of the double in psychodrama* / YVES MANELA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / ergenlikte psikanalitik psikodrama *psychoanalytic psychodrama in adolescence* MICHEL WEINSTADT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / gölgeler sahneye çıkınca *when shadows take the scene* NEVZAT UÇTUM MUHTAR - HÜLYA DENİZ / psikodrama ve evlat edinme psychodrama and adoption AGNÈS LAURAS PETIT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / geçiş süreci ve psikodrama transitional process and psychodrama NEVİN ERACAR / psikoterapide zaman, mekân, sınır ve öfke time, space, limits and aggression in psychotherapy BEHİCE BORAN / psikodramanın türkiye'ye gelişi ve gelişimi the beginning and development of psychodrama in turkey ARŞALUYS KAYIR / dosya ötesi / other topics yaşlanmanın gücü üzerine the power of the aging FRANÇOIS VILLA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ÖZEN ALEMDAR / psikanalizde "yeni" olan nedir? what is new in psychoanalysis? TALAT PARMAN / gerçeğin kuramına giriş introduction to the theory of the real CEYLİN ÖZCAN / ingilizce özetler summaries / haberler - duyurular news - announcements

Baharlık Kitap Dizisi 25 / Psikanalitik Formasyon

sunuş presentation TALAT PARMAN / önsöz preface TALAT PARMAN / psikanalitik formasyonun tarihçesi the history of psychoanalytic training TALAT PARMAN / psikanalitik formasyon süreci psychoanalytic training process SANDOR FERENCZİ / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PINAR ARSLANTÜRK / psikanaliz formasyonu üzerine on psychoanalytic training SIEGFRIED BERNFELD ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALİ ALGIN KÖŞKDERE / psikanalitik süpervizyon üzerine on psychoanalytic supervision Bernard Penot ÇEVİREN / TRANSLATED BY Gülce Fikirkoca – Elda Abrevaya / psikanalitik formasyon: zor bir iletim uğraşı *Psychoanalytic training: a difficult transition* PATRICK MILLER ÇEVİREN / TRANSLATED BY GÜLCE FİKİRKOCA – TALAT PARMAN / çocuk psikanalizi formasyonu duyan gözler ve gören kulaklar çocuk psikanalizi üzerine bazı düşünceler *training on child psychoanalysis the eyes that hear and the ears that see, some thoughts about training in child analysis* / YOLANDA GAMPEL ÇEVİREN / TRANSLATED BY EVREM TİLKİ / dosya ötesi bilinçdışı bağlaşımlar *the unconscious alliances* RENÉ KAËS ÇEVİREN / TRANSLATED BY PERGE AKGÜN nesnenin de ötesinde nesnenin oluşumuna dair beyond and about the object ÖZGE SOYSAL / çağdaş batılı çiftlerin sosyolojik özellikleri ve çatışmaları *conflicts and sociological characteristics of the contemporary western couples* ERIC SMADJA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY DEFNE SATGAN-PERGE AKGÜN ıstırap içindeki çift, onun başvuru isteği ve psikanalitik çalışma *the couple in distress, its request for consultation and psychoanalytic therapy* ERIC SMADJA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY LEVENT METE / özetler summaries / haberler - duyurular news

Baharlık Kitap Dizisi 26 / Müzik ve Psikanaliz

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* ZEYNEP ÖZLEM TUNCAY, GÖVER KAZANCIOĞLU, ALPER ŞAHİN / müzikal üstün yeteneğin psikodinamikleri *the psychodynamics of musical giftedness* SARAH NETTLETON / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN-RAŞİT TÜKEL / sonradan tamamlanan yas ve rahmi bey *rahmi bey and delayed mourning* ALPER ŞAHİN / müzikal haz *musical pleasure* ZEYNEP ÖZLEM TUNÇAY / ezgilerle yitik zamanın peşinde *in search of the lost time through melodies* ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL / bireyin psikolojik ve sosyokültürel gelişiminde geleneksel müziğin yeri *the importance of music in psychological and sociocultural development of person* EROL PARLAK / ritim-beden-akış beden perküsyonuna bir bakış *rhythm-body-flow an overview of body percussion* TUGAY BAŞAR / zamansız şarkılar *timeless songs* Pınar Padar / tınla beni *resonate me* TOLGA TÜZÜN / müzikte ve psikanalizde sessizlik *silence in music and psychoanalysis* TALAT PARMAN / dosya ötesi bir ergen ne ister? *what does an adolescent want?* NERGİS GÜLEÇ / melankolik hareketler *melancolic movements* CATHERINE CHABERT ÇEVİREN / TRANSLATED BY LEVENT METE / türk anne; bir aidiyet sorunsalı *the turkish mother: a belonging matter* FİONA FARACİ / sinemada bakışın gerçeği: todd mcgowan'la arzu, doyum ve özneye dair *an interview with todd mcgowan* ZEYNEP ÖZEN BARKOT / ingilizce özetler *summaries* / etkinlik duyuruları *activities*

Baharlık Kitap Dizisi 27 / André Green

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* TALAT PARMAN / andré green: psikanalize adanmış bir yaşam *andré green: a life dedicated to psychoanalysis* AYÇA GÜRDAL KÜEY / andré green: geleceğin zanaatkârı *andré green: artisan of the future* BERNARD CHERVET / ÇEVİREN/TRANSLATED BY: LEVENT METE / psikanaliz: söz konusu olan nedir? *psychoanalysis: what is the matter?* ANDRÉ GREEN / ÇEVİREN/TRANSLATED BY: LEVENT METE / olumsuz ve yıkıcılık *negative and destructivity* BERNARD CHERVET / ÇEVİREN/TRANSLATED BY: TALAT PARMAN / beyaz psikoz *white psychosis TALAT PARMAN* / yaşam narsisizmi/ölüm narsisizmi: bir, iki ve sıfırın hikayesi *life narcissism, death narcissism: the story of one, two and zero* M. LEVENT KAYAALP / *ölü anne karmaşası the complex of the dead mother* ELDA ABREVAYA / dosya ötesi / geçicilik *on transience* SIGMUND FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY: PINAR ARSLANTÜRK / aktarımla biçim bozulmasının görüntüleri *aspects of deformation by transference* LAURENCE KAHN / ÇEVİREN/TRANSLATED BY TALAT PARMAN / istanbul psikanaliz derneği başkanının uluslararası psikanaliz derneği genel kurulundaki konuşması *istanbul psychoanalytical association's president's speech at the IPA business meeting* AYÇA GÜRDAL KÜEY / ingilizce özetler *summaries* / etkinlik duyuruları *activities*

Baharlık Kitap Dizisi 28 / Şiddet ve Şiddetin İletimi

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* TALAT PARMAN / kökenlerdeki şiddet violence in the roots TALAT PARMAN / aiskhülos'un orestesia üçlemesi üzerinden ayrılıklar, şiddet ve iletimi *on separations, violence and transmission of violence through orestesia trilogy of aeschylus* ALİ ALGIN KÖŞKDERE / acının toplumsal ve politik olarak şiddetli yüzü *the socially and politically violent face of pain* YOLANDA GAMPEL / ÇEVİREN / TRANSLATED BY EVREM TİLKİ / ülkesel ve kültürel kopuşlar sırasında büyükanne ve büyükbabaların iletiminin narsisistikleştirici ve politize edici etkileri *narcissistic and political effects of grandparental transmission in territorial and cultural breaks* JANINE ALTOUNIAN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ÖZEN ALEMDAR / baba oğul ilişkisinde şiddetin iletimi *transmission of violence in father-son relationship* TALAT PARMAN / dosya ötesi / other topics psikanalistin tedavi süreci üzerindeki eylemi *psychoanalyst's action in the treatment process* BERNARD PENOT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PINAR ARSLANTÜRK - TALAT PARMAN / psikanalizde ve woody allen filmlerinde mizah *homour in psychoanalysis and woody allen films* ISEE BERNATEAU / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ORÇUN TÜRKAY / kendi sesini bulmak... *finding one's own voice* NERGİS GÜLEÇ / ingilizce özetler *summaries* / etkinlik duyuruları *activities*

Baharlık Kitap Dizisi 29 / Ergenlik

sunuş *presentation* TALAT PARMAN / önsöz *preface* NERGİS GÜLEÇ / ideal idol değildir *ideal is not idol* BERNARD PENOT / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ÖZEN ALEMDAR / çavdar tarlasında yakalayıcı olmak ya da ötesi *to be a catcher in the rye or beyond* HATİCE NİHAL ASLAN / ergenlik: anlamak ve anlaşılmak üzerine adolescence: on understanding and being understood Nergis Güleç / yalan dünyada ergen olmak being an *adolescent in a world of lies* TALAT PARMAN / yasın dili: ergenin şiiri *language of mourning: the poem of the adolescent* FİLİZ TORUN / yaratma cesareti the courage to create Hande Köprülüler / gaddarlığı ergenlik bağlamında *düşünmek thinking on cruelty in terms of adolescence* ALPER ŞAHİN / dosya ötesi *other topics* /dinleme ve büyümeyi kolaylaştırma sanatı: eğitim ve psikanaliz arasında bir diyalog *the art of listening and facilitating growth: a dialogue between education and psychoanalysis* MATİ BEN ZUR, ITAMAR LURIE / ÇEVİRENLER / TRANSLATED BY SEVİL TANER, SELİN ŞEN, İZZET ŞENGEL, ERKAN UĞUZALP / öğretim ilişkisinde aktarım: imgesel özdeşleşme ve simgesel aracılık *the transference in the pedagogical relationship: from the imaginary identification to the symbolic mediation* MARIE LIÉVAIN-VANTIEGHEM / ÇEVİREN / TRANSLATED BY GÜLSÜM KILIÇ TAŞDELEN / ağlamak ve keder ile yalnız kalmak üzerine: bebek gözlemi ve psikoterapi arasındaki bağlantılar *on crying and being with grief alone: the links between infant observation and psychotherapy* JEANNE MAGAGNA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY SERAP SERBEST / ingilizce özetler *summaries* / etkinlik duyuruları *activities*

Baharlık Kitap Dizisi 30 / Wilfred R. Bion

Sunuş *Presentation* TALAT PARMAN / Önsöz Preface ELDA ABREVAYA / Yeniden *wilfred ruprecht bion Once again wilfred ruprecht bion* TALAT PARMAN / bion'un psikoza psikanalitik yaklaşımı *bion's psychoanalytic approach to psychosis* ELDA ABREVAYA / psikotik kişiliklerin psikotik olmayanlardan ayrımı *differentiation of the psychotic from the non-psychotic personalities* W.R. BION / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PINAR PADAR / bağlara saldırı *attack on linking* W.R. BION / ÇEVİRENLER / TRANSLATED BY AYŞEGÜL SÜTÇÜ, GAMZE ÖZÇÜRÜMEZ / Gerçeklik ve kurmacalar *reality and fictions* ANTONINO FERRO / ÇEVİREN / TRANSLATED BY FERAMERZ AYADI / Aktarım ve hakikat *transference and truth* MONICA HOROVITZ / ÇEVİREN / TRANSLATED BY TALAT PARMAN / Dosya ötesi / other topics / Siyah kuğu - olgunlaşan dişiliğin dehşet verici tutkusu *Black swan - the monstrous passion of female adolescence* PARFEN LASZIG / ÇEVİRENLER / TRANSLATED BY REYHAN ÇABUKER, CANAN YILDIRIM / başlangıçta baba vardı *At the beginning was the father* ELDA ABREVAYA / Zaman ve kurmaca - çerçeve ve süreç *Time and fiction - setting and process* ELISABETH SKALE / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ŞEYDA ÖZTÜRK / İngilizce özetler Summaries / Etkinlik duyuruları *Activities*

Baharlık Kitap Dizisi 31
Kıskançlık

sunuş *presentation TALAT PARMAN* önsöz *preface ALİ ALGIN KÖŞKDERE* kıskançlık, paranoya ve eşcinsellikteki bazı nevrotik düzenekler *some neurotical mechanisms in jealousy, paranoia and homosexuality SIGMUND FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALİ ALGIN KÖŞKDERE, NESRIN KOÇAL* kıskançlıktan hasede *from jealousy to envy TALAT PARMAN* zavallı othello *poor othello DİDEM AKSÜT DÖNMEZ* iago, sen kimin nesisin? *o iago who art thee? GAMZE ÖZÇÜRÜMEZ BİLGİLİ* ilişmek *touch lightly GİZEM OZAN ASLAN* kıskançlık ve narsisizm / mustafa hakkında her şey *jealousy and narcissism / everything about mustafa NESRİN KOÇAL* rekabet ve kıskançlık *rivalry and jealousy ALİ ALGIN KÖŞKDERE* rekabet, haset ve kıskançlık *rivalry, envy, and jealousy PETER B. NEUBAUER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ŞEYMA KAMA, NİHAN DİKME, ALİ ALGIN KÖŞKDERE* dosya ötesi / other topics sevmek, çalışmak... ve tembellik etmek mi? öğrenmeden haz alma ve almamaya psikanalitik bakış *to love, to work... and to be lazy? a psychoanalytic look on taking and not taking pleasure in learning EMMANUELLE CAULE / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ORÇUN TÜRKAY* nereye kadar? *how far? TALAT PARMAN* müzikteki mizahı ve kahkahayı metapsikolojik olarak dinlemek mümkün müdür? *Could we hear laugh and humor metapsychologically and musically? MARIANNE BAUDIN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PERGE AKGÜN* ingilizce özetler *summaries* etkinlik duyuruları *activities*

Psikanaliz Yazıları 32
İmge ve Söz

sunuş *presentation TALAT PARMAN* önsöz *preface TALAT PARMAN* imge ve söz arasında psikanalitik uğraş *the psychoanalytic work between image and word TALAT PARMAN* düşteki ve analizdeki ortak süreç *the common process in dream and analysis JEAN CLAUDE ROLLAND / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ORÇUN TÜRKAY* takıntılılık: duygusal hakikatle karşılaşmanın düzenlenmesi *obsessionality: modulating the encounter withemotional truth AVNER BERGSTEIN / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALİ ALGIN KÖŞKDERE* sözün ve imgenin nüvesi: afazi üzerine *the core of verbalism and image: on aphasia GAMZE ÖZÇÜRÜMEZ BİLGİLİ* dosya ötesi / other topics savaş: kardeşler ve toplumsal cinsiyet *warfare: siblings and gender JULIET MITCHELL / ÇEVİREN / TRANSLATED BY PINAR PADAR, EVREM TİLKİ* günümüzde islam'da özne sorunu *the question of subject in islam today FETHİ BENSLAMA / ÇEVİREN / TRANSLATED BY İSMAİL YERGUZ* kafka'nın "dönüşüm"ü: preödipalin dile gelişi *kafka's "metamorphosis": verbalization of the preoedipal ALİ ALGIN KÖŞKDERE* annemin öğrettiği şarkılar *songs my mother taught me HANDE KILINÇ KUNT* bir psikanalist: michel de m'uzan *a psychoanalyst: michel de m'uzan TALAT PARMAN* psikanaliz yazıları'nın 15. yılı psikanaliz yazıları'nın kısa tarihi ve psikanalizi yazmak ve okumak *TALAT PARMAN* yıkıcılığa rağmen yaratıcılığı ve yazıyı koruyabilmek *AYÇA GÜRDAL KÜEY* mutfaktan içeri *EVREM TİLKİ* nereden başladık, neler getirdik *BEHİCE BORAN* ingilizce özetler *summaries* etkinlik duyuruları *activities*

Psikanaliz Yazıları 33
Psikanaliz ve Tarih

sunuş *presentation* TALAT PARMAN önsöz *preface* ALPER ŞAHİN tanımanın ötesinde: aktif tanıklık ve karşılaşmanın politikası *beyond recognition: active witnessing and the politics of encounter* STEPHEN FROSH ÇEVİREN / TRANSLATED BY BAHAR TANYAŞ geçmiş ne zaman tarih olur? *when does the past become history?* TALAT PARMAN katlanılamayanı karşılamak *to encounter the unendurable* BEHİCE BORAN kardeş katli *murder of the siblings* ALPER ŞAHİN pepuk: acının ve utancın sesi *pepuk: the voice of pain and shame* SERPİL DOĞAN BARIŞ "tarihin havını tersine taramak": 'üstlenilmiş' suç ve özdeşleşmeleri anımsamak üzerine bir deneme *"to brush history against the grain": an essay on to remember unconscious ownership of guilt and identifications* İLKER ÖZYILDIRIM totem ve yas *totem and mourning* ALİ ALGIN KÖŞKDERE dosya ötesi / other topics faşizm günlerinde düş ve düşlem dream and phantasy in the days of fascism TALAT PARMAN süpervizyon: vazgeçilmez ve kaçınılmaz bir alan süpervizyon alanında bir bağ yaratmak *supervision: an indispensable and unavoidable spacecreating a link in the supervisory space* SILVIA RESNIZKY ÇEVİREN / TRANSLATED BY AYŞENUR BAY AYTEKİN, LALE ORHON, EVREM TİLKİ kardeşlik bağları: analist olmanın ve analistliği sürdürmenin gelişimsel sürecinde psikanalitik bir araç olarak akran destek grubu *fraternal links: peer group support as a psychoanalytic tool in the developmental process of becoming and remaining an analyst* SILVIA RESNIZKY ÇEVİREN / TRANSLATED BY DUYGU COŞKUN ingilizce özetler *summaries* etkinlik duyuruları *activities*

ISBN 978-605-9911-30-6

9 786059 911306

ISBN 975-6947-36-5 [TK. No.]
ISBN 978-605-9911-30-6 [34. Cilt]